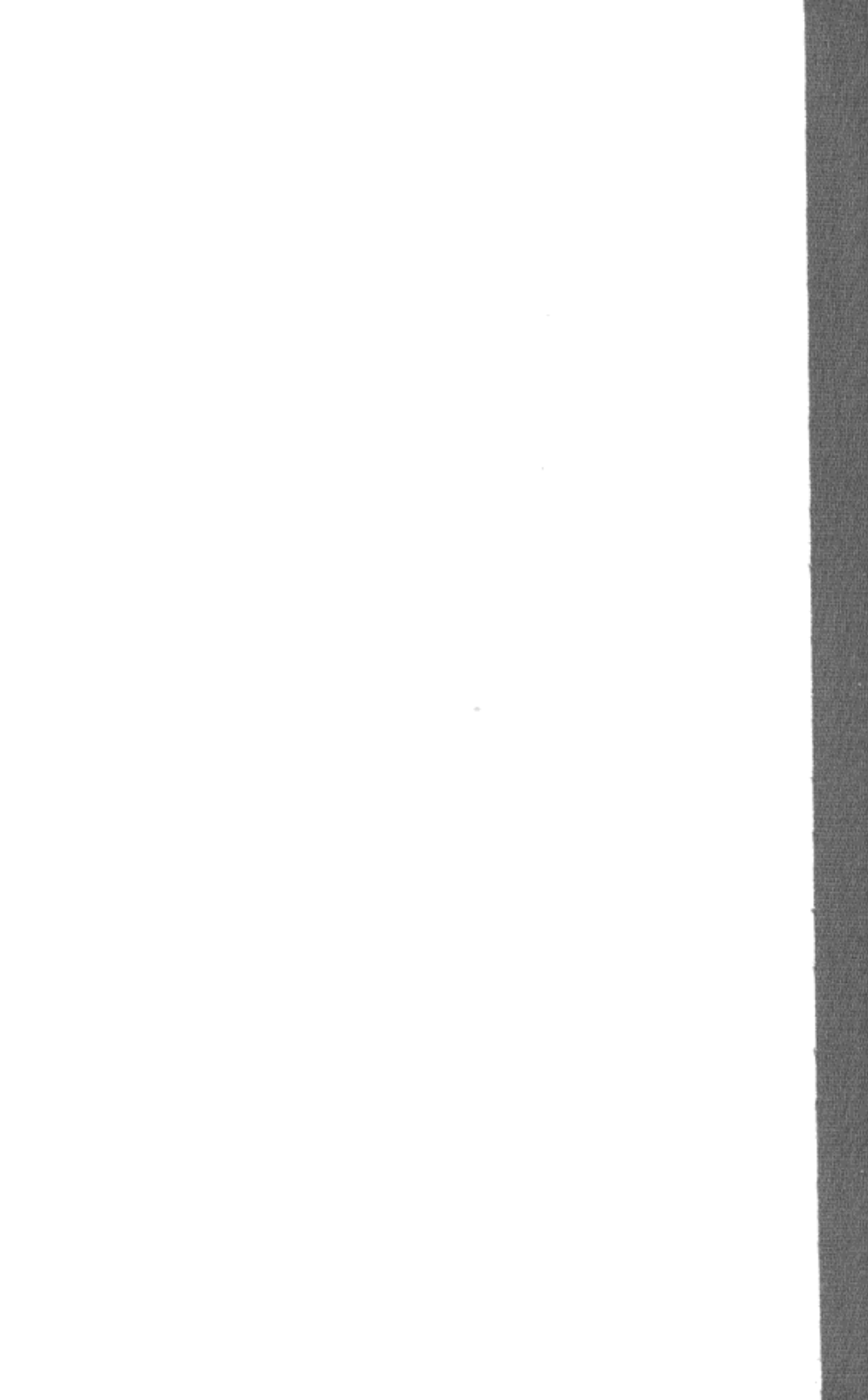

Kamarás István

ÉRTÉKTÉRKÉP

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

BERTHA BULCSU

BOLDIZSÁR IVÁN

FEKETE GYULA

GONDOS ERNŐ

HANKISS ELEMÉR

HUSZÁR TIBOR

KÁLLAI GYULA

LÁSZLÓ BENCSIK SÁNDOR

LÁZÁR ISTVÁN

MÁRKUS ISTVÁN

MOCSÁR GÁBOR

SZÁSZ IMRE

VITÁNYI IVÁN

A FEDÉLTERV ÉS TIPOGRÁFIA

SZÁNTÓ TIBOR

MUNKÁJA

Magyarország

felfedezése

Kamarás István

ÉRTÉKTÉRKÉP

Szépirodalmi Könyvkiadó

Budapest

8-150235

RL

FSZEK Közp. Ell. Szolg.

0010100328720

I | A LÁMPA FONTOSABB, MINT AZ ÚT

HATVANI ZOLTÁNNAK
F. NAGY JÓZSEFNEK
LÁNG MÁTYÁSNAK
NAGY SZEDER ISTVÁNNAK
SZABÓ GÁBORNAK

„Még csak annak alapján nyilatkozhatom, ami ebben a kiadványban olvasható, mégis megkockáztatok egy talán merésznek tűnő feltevést: Kisssváros egy tipikus európai kisváros”, jelentette ki Mr Bookbird.* „Még ha kisváros lenne, de ebből a kis füzetből is kiderül, hogy ez egy kisss város, igaz, valahol Európában”, jelentette ki Felméry Bandi**, Esterházy nagy csodálója.

A kisssvárosi vasútállomáson zajlott le ez a párbeszéd, fél perccel a másfél órát késő Pannónia-Express érkezése után. Mr Bookbird állításának alapja a Kisssvárosi Műsorkalauz volt. Egyik útitársától, egy kisssvárosi üzem főmérnökétől kapta, aki e szavakkal adta át neki a Városi Tanács VB Művelődési Osztályának havonként megjelenő kiadványát: *There is nothing in this.**** Felméry Bandi szerint a „semmi” jelentése ez esetben „kevés”, „jelentéktelen”, „ugyanaz, mint eddig”. Őszerinte csupán az érdekes, hogy mi van a meghirdetett, a jelentett, a kikiáltott, a kirakatba helyezett dolgok mögött, és még inkább az, hogy mi lehetne helyette. Mr Bookbird azonban úgy véli, a kirakat is jellemző, és javasolja, vegyük szemügyre, mit kínál a Műsorkalauzban a városi tanács művelődésügyi osztálya, végezzünk szűrőpróbát!

* Raja Cecil Bookbird UNESCO-diplomata, a *Roads to the Reading* és a *Cultural Activity in Small Towns* című könyvek szerzője, aki már másodszor töltött hosszabb időt Magyarországon, mint az UNESCO-támogatást élvező magyarországi intézmények szaktanácsadója.

** Felméry András Endre magyar-népművelés szakos egyetemi hallgató, aki a Könyvtártudományi és Módszertani Központ megbízásából interjúkat készített az „Olvasási szokások” kutatáshoz, amelynek egyik színhelye éppen Kisssváros volt.

*** Tekintve, hogy hindu és angol szülőktől származó apja egy clevelandi „hunky” nőt vett el, és Mr Bookbird anyanyelvén kívül hindi és magyar nyelven is elég jól beszél, a társalgás ezután magyarul folyt.

Mit kínál a kisvárosi Műsorkalauz 1979. március 12-én, egy hétfői, tévémentes napon? Meg lehet nézni a Fáklya filmszínházban a *Hat holdas rózsakert* című magyar filmet, a *Különben dühbe jövünk* című színes olasz–spanyol filmvígjátékot délután és este. Részt lehet venni a MÁV Művelődési Ház politikai vitafórumán, amelyet *Milyen irányban fejlődik az energiatakarékosság világviszonylatban?* címmel Spitzer Albert vezet. El lehet menni a Városi Könyvtárba, amely 13–20 óráig van nyitva.* Akik nem tagjai valamelyik szakkörnek, együttesnek, azoknak be kell érniük ezzel. Hasonló a helyzet egyéb hétfőkön is. Mr Bookbird, akinek nagyon tetszik a tévémentes hétfő gyakorlata, azzal menti Kisvárost, hogy ez a nap feltehetően a családok napja, azért mérsékelt a kínálat. Ha egyáltalán mérsékelt, hiszen ez attól függ, hány szakkör, együttes, klub működik ezen a napon.

A Gózon István művelődési központban tizenöt klub, szakkör, csoport, tanfolyam működik: a Nyugdíjas Klub, a HNF Asszonyklub, két kertbarát kör, az Ebtenyésztők Klubja (vagyis „a felnőttek nevelésére irányító terveik alapját képező közösségek”,** szabás–varrás tanfolyam, a makramétanfolyam és a játékvezetők tanfolyama (mint „szakképzést, szakmai képzést nyújtó formák”), a Városi Ifjúsági Klub, a Forrás–Új Tükör Klub és az ifjúsági képzőművész kör (mint „az ifjúságnevelés formái”), a gyermek néptánc csoport, a Pajtás Klub, a Fiatal Szülők Klubja (mint „a gyermeknevelés lehetősége”), a Harlekin Színpad, a Három Mackó Bábcsoport, a Daniella néptánc csoport, a Lyra Együttes, a Szilaj Citerazenekar és az Erkel Kórus (mint „az esztétikai nevelést szolgáló amatőr művészeti mozgalom formái”). A Szakmaközi Klubkönyvtár nyolc csoportot, szakkört és klubot működtet (báb szakkör, leánykórus, magyar szakkör, képzőművészeti szakkör, díszítőművész szakkör, számтан szakkör, matematika szakkör, mindenki iskolája***). A MÁV Művelődési Ház állandó programjai között az Ifjúsági Klub, a Nyugdíjasok Klubja, a Csillagászati Klub, a Fotós Klub, a Horgász Klub, az eszperantó tanfolyam, asztalitenisz, fúvószenekari próba, Újítók Klubja szerepel. Az Úttörő-

* A Városi Gyermek Könyvtár ezen a napon zárva tart.

** Amint ez az intézmény munkatervében szerepelt.

*** Magánvizsgára előkészítő tanfolyam.

házban 16 szakkör (báb, kerámiafestő, rádióépítő, rádió iránymérő, dekorációs, fúvószenekar, repülőmodellező, tánc, sakk, batik, go-kart, fafaragó, bélyeggyűjtő, fotó, lovas, harmonika) és négy klub (világjárók klubja, természetbúvár klub, ifiklub, könyvbarát klub) működik. Felméry Bandi ezen kívül még vagy húsz klubról, szakköréről tud (különböző jelentésekből), amelyek az üzemekben működnek.

Összesen hatvan, számol Mr Bookbird, és azt javasolja, szorozzuk meg ezt a számot harminccal, a feltételezhető átlagos taglétszámmal, akkor ez már ezernyolcszáz, a párhuzamos tagsággal is számolva pedig ezerötyszáz fő. Ez pedig a lakosság – beleértve a csecsemőket is – öt százaléka. Felméry Bandi arra kéri Bookbird urat, sorolja fel, milyen állandó programokat kínál a Recreation Center Urbanahill* városban, Mr Bookbird szűkebb hazájában. A reggel 1/2 9 órától este 10-ig nyitva tartó intézmény a következő lehetőséget kínálja: testépítés, joga, szabad torna, soványító torna, baseball, elsősegély tanfolyam, felnőtt-tánc, gyerektánc, modern tánc, balett, gyermekkórus, dráma, olajfestés, rajz, bútorjavítás, kerámia, szövés, varrás, fotográfia, főzés, bridge, társasjátékok, cserkészfiúk, cserkészlányok, kutyaaidomítás, genealógia.** Mindez inkább az „élvezd az életed”, mint a „művelődj” jegyében, teszi hozzá Mr Bookbird, aki egyébként mindkettőt egyformán fontosnak tartja.

Nézzünk meg egy keddi napot, meglátjuk, tartható-e a „családi hétfő”-feltevés, javasolja Felméry Bandi.

1979. április 3. kedd:

A felsővárosi pártalapszervezet székházában a kertbarátok körében 18 órakor Ferenczi Imre a *Disznővény, virág* című előadását hallgathatja meg az érdeklődő. 19 órakor a művelődési központban a Városi Ifjúsági Klub a Daniella színjátszókör bemutatójának színhelye; műsoron: Balzac *Pajzán históriák*. Ugyanebben az időben a Forrás-Új Tükör Klub tagjai a *Vendégek az úrból* című előadást hallgathatják, az előadó Vinkovits Pál. A MÁV művelődési házában 16 órakor Sugár Iván tart előadást a Csillagászati Klubban *Bolygók születése* címmel.

* Urbanahill 35 000 lakosú város Illinois államban.

** „Ismerd meg gyökereidet” címmel.

Az Úttörőházban 15 órakor a *Történelmi sorozat* keretében *Emlékeztünk április 4-re* címmel tart előadást Vadász Géza. A moziban a *Bobby Deerfield* című színes amerikai film tekinthető meg, de csak 16 éven felülieknek. Ez minden.

Vajon miért nem érdekli a Forrás-Új Tükör Klub tagjait a *Pajzán históriák* előadása, amikor olyan ritkán jut el Kisssvárosba bármilyen színházi produkció, töpreng Mr Bookbird. Arra is nagyon kíváncsi, hogy a Csillagász Kör tagjai közül vajon hányan sétáltak át a Bokányi utcába akár a *Pajzán históriák*, akár a számukra talán még érdekesebb *Vendégek a világűrből* című előadás megtekintésére. Felméry Bandi azt találgatja, vajon a *Pajzán históriák* előadása közben is felálltak kilenckor a kollégiumban lakó szakmunkástanulók, mint máskor is, tekintve, hogy szigorúan veszik kimenő idejük betartását. Mr Bookbird azt javasolja, egyelőre ne menjünk bele a részletekbe, hanem inkább folytassuk a szűrőpróbát egy szerdai nappal.

1979. július 11. szerda:

A Tompa utca és a Szondy utca után ezen a napon a Harangos téri iskolában tartja este fél nyolckor Honfi József szabadtéri ismeretterjesztő előadását *A játék és szórakozás* címmel, utána a *Nyár* című filmet vetítik. A Fáklya Filmszínházban a *Bajkeverő* című francia-olasz bűnügyi filmvígjátékot lehet megnézni. Ezenkívül semmi más, csak a szakköri tevékenységek és a próbák és a MÁV Művelődési Ház „Derű” klubja; a Városi Könyvtár is csak délután kettőig tart nyitva ezen a napon. Mr Bookbird kijelenti, a maga részéről Honfi József előadását választja, de ugyanezt tenné, ha két tucat lehetőség közül kellene választania. Úgy véli, csupán ezért érdemes volt Kisssvárosba jönni, ahol, ha nem is lehet túlságosan sokféle játék és szórakozás közül választani, de utcaelőadást lehet hallgatni a játékról és a szórakozásról.*

Felméry Bandi eközben ingerülten számolni kezd: az uborkaszonban (júliusban és augusztusban) a „nagy rendezvényen” – a *Múzeumkerti esték*-en – kívül a kalauzban található tucatnyi előadásból

* Aki ismeri Mr Bookbirdöt, tudja jól, szemernyi gúny sincs eme kijelentésében.

nyolcat egymaga Honfi József, a „vándorprédikátor” tartott meg, így a közművelődést úgyszólván csak Honfi József „útszéli” előadásai képviselték. Mr Bookbird eléggé kiegyenlítettnak tartja ezt a modellt. Felméry Bandi szerint ez attól függ, hogy kik és hányan mentek el Apolló, kik és hányan Pán szentélyeibe. Mr Bookbird arra figyelmezteti Felméry Bandit, hogy nyáron csak azoktól lehet számon kérni Apollót, Pánt és Marsiast,* akik városukban maradtak, és azt javasolja, folytassuk a szűrőpróbát egy kevésbé rendhagyó időszakban.

1979. szeptember 27. csütörtök:

Délelőtt 10 órakor a Művelődési Központban a Vasút utcai óvodások részére levetítik az *Indián trófea* című filmet, 17 órakor a Harangos téri iskolában Honfi József tart előadást, ezúttal *A munkahelyi környezet nevelő hatása* címmel, 19 órakor a Városi Ifjúsági Klubban *Rendhagyó vita a házasságról* című program várja az érdeklődőket, akik elsősorban a klub tagjai közül remélhetők. Az „el nem kötelezett érdeklődők” számára ezenkívül már csak *Az első kísértés* című spanyol film szerepel választási lehetőségként.

Egy májusi hétvége 1979-ben

Mivel a többi hétfő–kedd–szerda–csütörtök–péntekkel is hasonlóképpen jártunk, a hétvégeket vettük szemügyre.

Május 12-én, szombaton fél négykor az Úttörőházban *Anyánk köszöntésére* címmel rajzverseny. Délután 4 és 6 órakor a Fáklya filmszínházban az *Októberi vasárnap* című film tekinthető meg. A városi könyvtár 8–20 óráig tart nyitva, a gyermekkönyvtár viszont zárva van. A Thorma János Múzeumba a város festőjének, Marosszéky Balázsnak 65. születésnapja alkalmából rendezett gyűjteményes kiállítás csalogat (már a negyedik hete). Vasárnap délelőtt 10 órakor a *gyerekek a Rézhegyek királynője*, délután 4 órakor a *Rejtelmes sziget*, a 16 éven

* Ugyanis összerinte ez a hármasság – az Apolló képviselte elit kultúra, a Pán képviselte népi kultúra és a Marsias képviselte városi tömegkultúra – jobban kifejezi a valóságot.

felüliek 6 és 8 órakor az *Apámuram* című filmeket tekinthetik meg a Fáklya moziban. Délután 2 órakor Fehértón az Úttörőház go-kart szakkörének bemutatója, este 18 órától pedig disc-jockey műsor a Művelődési Központban. Ezt kínálja a Kisssvárosi Műsorkalauz. Mire lehet még ezenkívül számítani? Nyilván néhány sporteseményre (amennyiben otthon játszanak a csapatok), a zártkörű klubokra (tagjaik), az istentiszteletre (a hívők). A többiek meg a kéttucatnyi „vendéglátóipari üzemegységre”.

Ezen a hétvégén szombat délelőtt 10 órától vasárnap este 7 óráig Kisssvárosban tartózkodott három másodéves népművelés szakos egyetemista, akik azt a feladatot kapták, hogy figyeljék meg, hogyan telik egy hétvége Kisssvárosban. Néhány részlet jelentésükből:

„Szombaton 10 órakor érkezünk meg szálláshelyünkre a szakmunkásképző intézet kollégiumába. Az udvaron másodikos tanulókkal beszélgettünk, akiktől megtudtuk, hogy szombatonként szinte valamennyien hazautaznak, igyekeznek Kisssvárostól megszabadulni, mert szerintük ott szórakozási lehetőséget csak a mozi jelent.

...Míg egyikünk megtudta a különböző templomok vasárnapi mise-rendjét, a többiek a könyvtárba mentek. Mindössze két könyvtáros tartózkodott ott, egyikük zongorázott. Amikor észrevett, hellyel kínált bennünket, majd előhívta kolléganőjét az irodából. Tőle értesültünk arról, hogy beszélgetésünk időpontjáig (délután 3-ig) harminc olvasó kölcsönzött könyvet. Azt is tőle hallottuk, hogy a kisssvárosiak közül jó idő esetén sokan keresik fel az úgynevezett ifjúsági parkerdőt, rossz idő esetén pedig marad a mozi, vasárnap pedig a disco. Néha ezenkívül még szegedi egyetemisták tartanak jazz-klubot.

...A művelődési házba mentünk, de meg kellett állapítanunk, hogy az szombatonként csak 9-től 12-ig tart nyitva. Maradt a labdarúgó-mérkőzés, ahol a nézők száma mindössze száz-százhusz körül volt, ami azzal magyarázható, hogy a Gábor Áron SE pályája egy laktanyában található, amelyet nem köt össze buszjárat a várossal. A Kiskörös csapatával vívott gyenge iramú mérkőzést csak egy-két szellemes bekiabálás tette színesebbé.

...Hat óra felé visszatértünk a város központjába, ahol csak a parkban éreztünk bizonyos élénkséget, itt a fiatalok és öregek üldögéltek, beszélgettek...

...Este a Malacnak elnevezett, eléggé hírhedtnek tűnő Halászcserében vacsoráztunk. A vendégek között sok volt a cigány. Egy asztalnál egy cigánytársaság gyufával kirakós játékot játszott...

...Este valamivel 8 óra után, a centrumot is beleértve, a város teljesen kihalt volt. Ebben talán annak is szerepe lehetett, hogy éppen akkor sugározta a TV a *Maya* című operettet. Éjszakai nyugalmunkat csak a kollégiummal szemben, javarészt az utcán tartott cigánylakodalom zavarta....

...Reggeli után a felsővárosi katolikus templomba mentünk, a nyolcórás misére. Mintegy százötvenen vettek részt, 90%-ban idős emberek. A misével egy időben gyóntatás is folyt, eléggé sok gyónóval. A pap számunkra unalmasan, akadozva, szintelenül misézett. Az alsóvárosi katolikus templom fél tizes miséjén körülbelül kétszázan vehettek részt. A mise hasonlónak látszott az előbbihez. (Érdekességgént említjük meg, hogy mindkét misén alkalmaztak írásvetítőt.) A református templomban 9 órakor kezdődött az istentisztelet. A szabadkai egyházközség tagjai jöttek látogatóba, és közös istentiszteletet tartottak, így viszonylag magas létszámmal, mintegy háromszáz-háromszázötven fővel képviseltették magukat a hívők.

A baptista istentisztelet valamennyiünk számára újdonságként hatott. Egy zenés irodalmi délelőttől hoz hasonlított. A kórus Lisznyai- és Kodály-dalokkal színesítette a szertartást, amelyen százötven-százkilencven fő vett részt. Magas – mintegy harmincöt százalékos – volt a fiatalok aránya...

...Fehértóra mentünk, ahol a járási úttörőházak go-kart versenyének díjait osztották ki. A tábor területén található étteremben a viszonylag nagy forgalmat az üdülőtelepen épülő vikendházak lakosai biztosították. A városba visszaérkezve most találkoztunk először nagyobb mozgolódással. Sétáló családok kirakatokat nézegettek, cukrászdákba, éttermekbe vagy a parkba igyekeztek. A művelődési ház előtt discóra gyülekeztek a fiatalok. Ott voltak mind a csövesek, mind a digók, tüntetően elkülönülve egymástól. Ezt az apróságot nem számítva, egy hagyományos alföldi kisvárostól búcsúztunk el."

Nevek, címek, témák

Mr Bookbird azt javasolta, számoljuk össze, hány filmelőadás, program, tevékenységfajta, hány név bukkan fel ezekben a műsorfüzetekben halasi kutatótevékenységünk időszaka alatt, vagyis márciustól októberig. A Fáklya moziban tizenöt-husz *film* megy havonta, ennek

nyolcvan százaléka krimi, a kalandfilm és a habkönnyű filmvígjáték, és csak minden ötödik film tartozik abba a kategóriába, amelybe az *Angi Vera*, a *Magyar rapszódia*, *A tanú*, a *Rocco és fivérei* sorolhatók. Igaz, időnként hozzá lehet jutni ilyen filmekhez a művelődési központban és egyszer-kétszer üzemek klubjaiban is.

A városba érkező *vendégek* mintegy százfőnyi serege „ütöképes” csapat. Csillagászból és képzőművészből még a budapestiek sem kapnak ennyit és ilyen kiváló erőket: többek között Ponori-Thewrewk Aurél, Kulin György és Zombori Ottó volt a Csillagászati Napok, Schéner Mihály, Varga Imre, Hidvégi Valéria, Veszprémi Imre, Csohány Kálmán, Pálfi Gusztáv a Képzőművészeti Világhét vendége, ez utóbbiak neves művészettörténészek, kritikusok, múzeológusok, művészetszociológusok kíséretében.

Az élő zenét egyrészt Korda György, a Rolls, a Korál, a 100 Folk Celsius, a V. Moto-Rock együttes, egy jazz big band és a Piramis együttes vezetője, másrészt Szendrey Karper László, Béres János, Béres Ferenc, a „Fiatalok pódiuma” sorozatban pedig az őszi nemzetközi hangversenyeken részt vevő fiatal művészek képviselték.

Esetlegesebb és vegyesebb az írók (Szokolai Zoltán, Hervay Gizella, Jobbágy Károly, Fodor András, Dobozi Imre, Lezsák Sándor) és a versmondók (Bodor Tibor, Tompa László, Szuhay Balázs, Teszáry Gábor, Jutkevicz Krisztina, Medgyessy Pál, Szabó Ildikó) névsora. A művészettörténészek és műkritikusok (Rideg Gábor, Németh Lajos, Bereczky Loránd, Bánszky Pál) kivételével nagyon hiányos a Kisssvárosba látogató társadalomtudósok névsora.* Ritka vendégek a színiegyüttesek. Kutatásunk időszakában csak a Gyermekszínház, a Tanyaszínház és a kiskunmajsai Dózsa Gimnázium színjátszó csoportja vendégszerepelt egy-egy előadással.

Száz-százhusz halasi név szerepel előadóként, vitavezetőként, játékvezetőként a halasi kalauzban. Kétharmad részük csak egy alkalommal fordul elő. Legtöbbször Sugár Iván, Honfi József, Peturbányi László, Zéman János, Becsey Zita és Lakossy Ildikó neve bukkan fel. Honfi József témái: *A játék és szórakozás*, *Az iskola és a család kapcsolata*, *A munkahelyi környezetvédelem nevelő hatása*, *A munkára nevelés a*

* A teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy mi is a vendégek között szerepeltünk, „Ha már ott vagyunk”-alapon, „arról beszélünk, amiről akarunk”-megbizással.

családban. Ezek alapján az előadó személyét illetően Felméry Bandi pszichológusra, pedagógusra és népművelőre, Mr Bookbird viszont szociológusra, könyvtárosra, íróra és újságíróra tippel. Ezzel szemben Honfi József a mezőgazdasági szakközépiskola tanára, növénytermesztő szakember.

Zéman János témái: *Játszani tudni kell! A helyes szokások kialakítása, Játékos mozgások – mozgásos játékok, A nevelés eszközei és módszerei.* Ő vezeti a Pajtás Klubot és a Fiatal Szülők Klubját. Zéman János a Családi és Társadalmi Ünnepeket Rendező Iroda vezetője.

Sugár Iván előadásai: *Társkeresés a kozmoszban, Kapcsolatfelvétel idegen civilizációkkal, Ismerkedés az Asztrográfiával, A világegyetem a fizikus nagy laboratóriuma, Bolygók születése, A távcsőkészítés fortélyai, Magyar csillagászat, Az űrkutatás eredményei.* Sugár Iván a Fém munkás Vállalat villanyszerelője, aki elvégezte az Uránia Csillagvizsgáló – igen magas követelményeket állító – haladó tanfolyamát.

Peturbányi László „megmozdulásai”: *Nincs más hátra, mint előre: zenés játékbörze, Suzi Quatro és a Rock and roll, Színes diák – ür popzenék, „Bolond április: diszko-furcsaságok”, Klubvetélkedő, A Forradalmi Ifjúsági Napok klubmegnyitója, Klub-sakk-kupa, Balzac: Pajzán históriák, Az Októberi Forradalomhoz.* Peturbányi László munkakönyvébe az van beírva, hogy munkaverseny-felelős (a Kötöttáru-gyárban). Ő a vállalat agit-proposa, vradó felelőse, vezet egy folk-együttest, egy beategyüttest, a Daniella-színjátszócsoporthoz és egy klubot.

Becsey Zita neve a következő programok után szerepel: *Reneszánsz művészet, Nagylány lettem, illemtan 8. osztályosoknak, Növények világa, Játék a betűkkel, A versek világa, Húsvéti tarkabarkka, Serdülők kozmetikája, Ki mit tud?*

Lakossy Ildikó neve pedig ilyen programokat fémjelez: *Meseíró verseny, Bábok készítése, Mesedélután rajzzal, Népi mondókák, találós kérdések, Szópárbaj.* Tanítónő, illemtanár, pszichológus, képzőművész, diplomás úttörővezető, népművelő, gyermekkönyvtáros szerepel Mr Bookbird tippjei között. A két fiatal lány a Városi Könyvtár Gyermekkönyvtárában dolgozik, képesítés nélküli könyvtárosok, mindkettőnek csak érettségije van.

Felméry Bandi természetesen észreveszi, hogy a műsorkalauzban júliustól kezdve kimarad az uttoróház műsora, és érdekes változásokat talál a művelődési központ „Állandó jellegű foglalkozások”^{*} rovatában is. A júniusi számban nem, a júliusban és az augusztusban ismét, a szeptemberben megint nem szerepel az Alkotók Köre. A szeptemberi számban megjelenik a Lövészklub, a HNF Asszonyklub, a Nyugdíjas pedagógusok klubja és a Kismama Klub, a novemberi számban már nem fordul elő a Forrás-Új Tükör Klub, a Lövészklub és a Nyugdíjas pedagógusok klubja. Mr Bookbird a városi könyvtár, a Rendező Iroda és a Thorma János Múzeum rovatait tanulmányozta különös érdeklődéssel. Vajon miért nincs mit hírül adnia a Thorma János Múzeumnak 1979 áprilisa óta? Miért nem közli a műsorkalauz mindig a városi könyvtár nyitvatartását? Miért nem tájékoztatja olvasóit a városi könyvtár szolgáltatásairól? Miért nem ad rendszeres tájékoztatást a könyvtár újdonságairól, különösképpen a könyvesboltokban nem hozzáférhető könyvekről? Miért nem kínál a könyvtár „hozzáolvasnivalót” rendezvényeihez? Miért így képviselteti magát a Családi és Társadalmi Eseményeket Rendező Iroda, vagyis minden számban csupán egy-egy túl szép verssel? Miért nem szerepel mindegyik számban az Iroda tevékenységének rövid ismertetése, helye, fogadóórája? Miért csak munkaidő alatt vár feleket éppen ez az iroda, kérdezi Mr Bookbird. Felméry Bandi nem érti, miért nem szerepelnek a műsorkalauzban a könyvesbolt, a Csipkeház, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, valamint az iskolák és az üzemek nem zártkörű rendezvényei. És a sportesemények, az egyházak rendezvényei, a szórakozóhelyek programja, a város térképe, az intézmények pontos címe, telefonszáma, vezetőinek neve, folytatja Mr Bookbird. Majd mindhárman egyszerre kérdezzük: tulajdonképpen kinek és miért készül ez a műsorkalauz?

^{*} Mit jelent a „foglalkozás”? Profession? – kérdezi Mr Bookbird. Elmondja, állandóan ezt a szót hallja közművelődési és köznevelési berkekben. Tevékenységet, eseményt, programot, rendezvényt, válaszoljuk. Felméry Bandi még kiegészíti azzal, hogy fizetésért, de inkább tiszteletdíj ellenében valaki foglalkozik azokkal, akik közművelődni szeretnének vagy kell nekik.

Tetszik tudni, hol a könyvtár? Hová lehet itt menni munkaidő után? Milyen programokról tud? Hol és hogyan szokott szórakozni? Milyen művelődési lehetőségek vannak itt, Halason? Milyen rendezvényen, kulturális eseményen, előadáson vett részt utoljára? Kisssváros kulturális életéről mit tudna nekünk mondani? Mit mutatna meg egy külföldinek Kisssvárosban? Most hová indul? Mit fog csinálni ma este? Ezekkel a kérdésekkel szólítottuk meg a kisssvárosiakat a téren, az utcán, a boltban, a könyvtár és a művelődési központ előtt; hol olvasáskutatónak, hol külföldinek, hol járókelőnek „álcázva” magunkat.

Fiúk a téren:

- Moziba indultunk, megy a *Kalózok Jamaicában*, de még össze kell koldulnunk egy tizest. Nem segítene ki?
- A művelődési házban? Hogy mi van ott a diszkón kívül? Asztalifoci meg ilyen hülyeségek. Mi inkább a KTSZ klubjába járunk, oda nem kell beugró.
- Nem, nem olvasok, hamar megfájdul a szemem.
- Van újság is, azt is lehet olvasni, minek a könyv?
- Hogy mi van itt jó? Semmi.
- Hogy itt, a parkban? Nézelődünk, pénzt kérünk a lányoktól.
- Csak akkor mennénk be, ha, nem is tudom, talán, ha meztelen nők járkálnának...
- Én bemennék oda, ha egy jó gálaest lenne, énekesnőkkel, lézerágyúval, miegymás.
- Én nem tudom.

Lányok a téren:

- Ezek? A haverjaikkal és a lányokkal fizettetnek. Számmal nem tudnám megmondani, de nagyon sokan vannak. Még gimnazista lányt is befűztek. Itt csavarognak délelőtt is, de nem közveszélyesek.
- Persze hogy ismerjük őket. Ők is az ipari iskolába jártak, aztán vagy otthagyták, vagy kivágták őket.
- A művelődési házban diszkó csak hétvégén van. Ilyenkor csak a tévér lehet nézni, de azt otthon meg a koleszban is lehet.
- Én klubtag voltam, mert ha jött egy együttes, nem kellett fizetni a klubtagoknak.

- Oda a KTSZ-be nem kell beugró.
- Olvasni? Szerettem, de most inkább... Most a szemem miatt nem tudok, hiába írták fel a sok szemüveget.
- A könyvtárban azonkívül lehet még magnót hallgatni, van egy külön tanulószoba, vagy hogy hívják. Újságok is vannak, meg egy pihenőhelyiség.
- Nekem itt a művelődési házban volt filmbérletem is, de valahogy ez megszűnt, a vetítés.
- Munka után? Az emberek itt hazamennek, vagy a Városiba, vagy a cukiba.

Három, feltűnően ipari tanuló külsejű fiú:

- Azok vagyunk, kollégisták.
- Hát a kollégium? Szigorú, mindenért engedélyt kell kérni.
- Könyvtárba? Járunk. Van az iskolában, a kollégiumban is. A városiba nem, mert itt is van jó. Krimet lehet innen is, jó krimiket, azok olyan érdekesek.
- Én a Delfin-könyveket szeretem. Más izgalmas? Itt? Hát...
- Rendezvények? Szoktak lenni... Szoktak, de azok messze vannak...

Három kollégista lány az egészségügyi szakiskolából:

- Én egy darabig jártam a művelődési házba, de egyszer volt egy előadó, mi untuk, ezért megszámloltuk, hogy hány tojástartó van az ajtó körül, és hogy abba hány tojás fér bele. Ezen elkezdtünk nevetni. Megkérdezték, min nevetünk. Elmondtam őszintén. Ezt valahogy megtudta a kollégium igazgatónője, azóta nem mehetek. Kizártak.
- Vannak ilyen élménybeszámolók, komolyzene is, arról beszélnek is nekünk. Írók és újságírók jöttek le Pestről.
- Van az Anikó, a klub vezetője, az nagyon aranyos.
- Rátermett. Népművelő, pedig még csak most tanulja a népművelést. Ezt mind őszintén elmondta. Minden problémánkat meg tud oldani, ha bármivel megyünk oda. Nagyon jól tud tevékenykedni.
- Hangulatot csinál. Ő is ugyanúgy tizenévesnek érzi magát, mint mi, pedig már huszonegy is lehet.
- Van még a művelődési házban bábszakkör, vasárnap este diszkó.
- Van még több klub is, például a MÁV dolgozóinak.
- Volt itt a Rolls, a Motolla, a V-Motor meg a Piramis. Mást nem tudunk.

– A *Kalózok Jamaicában*, ezt megyünk megnézni.

Huszonévesek a munkásszállásról:

- Van itt egy ilyen művelődési ház, van benne két-három fiatal, és kifűjt az egész.
- Tizenhárom-tizennégy éves lányok vannak a diszkón, és szabályosan kinéznek bennünket.
- Egy héten legalább háromszor kellene diszkó, két alkalommal pedig valami mókás rendezvény, de nem feltétlenül nótaest. Még azt is lehetne, hogy az egyik diszkót magyaros zenére fordítani, és erre táncolnánk, gyakorolnánk a hagyományokat. Nem az, hogy összevissza ugrál az illető, hanem valami komolyabb táncot csinálnánk. Egyik este lehetne vetélkedő, lágy zenei kísérettel, a másikon pedig művészt.
- Bűvész, parodista kéne. Olyasmi, amivel fel lehet dobni a fiatalokat. És nem lenne az, hogy részeg ember meg cigány, hanem ahhoz, hogy valaki bemehessen, megnéznék, hogy kicsoda.
- A Városi Ifjúsági Klub, az jó hely, ismerős arcok, minden. Csak lehetne egy láda sört is odavinni, nem az ivásért, csak a jó közérzet miatt.
- Ez egy kihalt város. Voltam két évig Kalocsán is, ott jól éreztem magam, de itt mit tud csinálni az ember; nálunk, odahaza, a faluban sokkal több szórakozási lehetőség van.
- Mit lehet itt csinálni? Bemegyünk a szállóra, lefürdünk, aztán elmegyünk csavarogni. Van, hogy benézünk a művelődési házba, de nincs semmi.

Az ABC áruházban egy középkorú gyermekgondozónő:

- A művelődési házban fiatalok vannak. Talán színdarabok... Nem tudom. A könyvtár az este is nyitva van. Ott ilyen olvasások vannak, ki lehet venni például tudományos könyveket, vagy például, ha valaki tanul. Rendezvényről ott nem tudok, vagyis ilyen író-olvasó találkozót, amit a rádió is közvetített. A Zsigray Julianna, aki szintén idevalósi, az is ott volt... Van a honvédségnek is, de oda csak rendezvényre lehet bemenni, és a ruha kötelező, csak viselkedve, meg ilyenek... Ott sok klub van, autós klub, meg nyelveket lehet tanulni... Az a helyzet, hogy nem olyanok a szórakozóhelyek. Kis zenés helyek kellenének, olyan zenével, ami közel áll hozzánk. Előadásra is elmennék, neveléstanra meg ilyesmire. Van itt egy

szakszervezeti központféle, ott szokott lenni. Szóval összesítve: nagyon sok lehetőség nincs.

Középkorú férfi az ABC áruház előtt:

- Nyugalom van itt. Tespedés. Tudja mit, inkább nézze meg a tanácsházat. Az előző renoválás eltartott hetven évig, ez meddig fog, mit gondol? És ha már ott van, menjen is be a tanácselnökhöz: hatezer cigányt telepitenek ide. Tud erről valamit?

Húsz év körüli technikus lány az áruházban:

- Kellene valamilyen intézmény, amely ezzel foglalkozna, szóval a kultúrával, de komolyan... Ifjúsági klubok? Művészeti körök? Erről jobb, ha nem beszélünk. Ezt jobb, ha hagyjuk, ne is erőltesse!

Nyolcvanéves nyugdíjas állatgondozó a háza kapujában:

- Nincsenek nekünk valók. Itt ilyen nincs, csak a rádióban. Ha volna ilyen, az öregeknek, elmennénk. Én szeretném, az asszony is, de hát mondjuk meg őszintén, mi nem vagyunk se kártyások, se biliárdosok, de azért, ugyi, az emberfia elbeszélgetne egyik a másikkal. Már tizenhét éve vagyunk bent a városban, de még az öregek napjára sem hívnak meg.

Középiskolai tanár hazafelé menet:

- Hát jó vadásztársaságok meg ilyenek vannak, meg kártyapartik, de ezeknek kulturális értékét nem tartom számottevőnek. Aztán van biliárdkör, bélyeggyűjtő, talán bridzskör is. Nekem talán az az előnyöm, hogy nincsenek ilyen igényeim. Elég a családdal, a kisgyerekekkel otthon. Ha tetszik, visszavonulás. Eléggé kritikusan nézem a nyüzsgő embereket. Lekötnek a könyvek, van vagy kétezer.

A fodrászüzlet hölgyvendégei:

- A művelődési házba nem, inkább a könyvtárba.
- Én inkább moziba, a másik kettőbe sosem voltam még.
- Én voltam már többször a könyvtárban, hangversenyen. Kocsis Zoltán is járt ott.
- Nem vagyok valami nagyon tájékozott, de igenis fellendült a városban a kulturális élet.
- Most zavarba jöttem... Hát vannak talán irodalmi... Szoktak szaválásokkal kapcsolatos rendezvények lenni. Ahogy olvasom a hirdetéseket, úgy veszem észre, hogy mennyire fejlődünk.
- A múltkoriban összeismerkedtem a csellós tanárnővel. Azt mondta, egész komoly kis tehetségek vannak itt.
- Hát van, aki beül szórakozóhelyre, cukrászdába. Magyarnóta-estek,

táncdalestek, műsoros estek is vannak, például a tiszti klubban. A művelődési házba meg a fiatalok járnak...

- Van ott még a Lyra együttes, ezek költők verseire zenélnék.
- Hogy hol van a művelődési ház? Ezt nekem kellene kérdezniem. Fogalmam sincs.

A férfitodrászatban:

- Én legszívesebben horgászom, aztán ragyogó kirándulóhelyek is vannak itt, alig ismerik. Aztán van színház, vagyis mostanában nincs, mert a mozit átépítik, régebben ott volt a színház.
- A kulturális élet eléggé jó. Bizonyítéka ennek, hogy van bábszakkör, citerazenekar, kulturális csoport, színjátszó csoport. Mit akar még, folytassam? Na várjon csak...
- Nálunk két-három tömegrendezvény volt, aztán komoly politikai rendezvények, de volt koncert is, legutóbb Korda.
- Tudomásom szerint a könyvtárnak van egy olyan részlege, amely gyermekekkel is foglalkozik, felvilágosító-nevelő munkától kezdve, azt hiszem, mindennel foglalkoznak.
- Tegye hozzá, hogy a könyvtárba rendszeresen művészek jönnek, író-olvasó találkozók vannak, nemrégén a televízió is ott járt.

A könyvtár és a művelődési központ látogatói közül:

- Ha nagyon őszinte akarok lenni, az a közvélemény és ez az enyém is, hogy nincs színvonal. Nincs az, hogy a kultúra tömeges lenne, hogy valami mindenkit, sokakat érdekelne. A jó műsorok közönsége minimális, töredéke a városnak, az értelmiségieknek, a tanároknak, a gimnáziumi tanároknak. Pécsen, Kecskeméten vagy Szegeden, ott másképpen van. Aztán, honnan is tudnák az emberek, hogy mi van, egyedül a mozi programját tudja az ember. Nehéz dió nagyon (műszaki egyetemista fiú).
- A diszkón voltam utoljára, de megmondom őszintén, nem szeretek táncolni járni sem, mert mondjam azt, hogy alja népség gyűlik össze ott? Lesz a gimnáziumban egy pinceklubunk, elmondtuk, sok mindent szeretnénk, hát most kíváncsi vagyok, mi lesz belőle (gimnazista fiú).
- A kulturális élet eléggé szűkre szabott; kimondottan a könyvtár és a művelődési központ, és kész. Ha meghívnak, eljövök ide is, a könyvtárba, mint múltkor a Ránki Dezső hangversenyére. Elsősorban a színházat hiányolom, előadóművészeket is sűrűbben kellene meghívni. Hallottam, hogy nyelvtanfolyamra is alig jelentkeztek, és

- nem indul be. Akkor van még a Csillagász Klub, arra jártam egyszer-kétszer. Ahogy figyelem, az emberek, főleg a munkások, a tévé körül tömörülnek. Bekapcsolják és nézik, végig, amíg van benne valami. Még az a szerencse, hogy itt, a könyvtárban megkapom a műsorkalauzt. A plakátot is feltalálhatná valaki, nem? (fiatal óvónő)
- Én a pesti életet szeretem. Pezsgő élet, rengeteg szórakozási lehetőség, éjjeli mulatók, itt is ez kellene, több szórakozási lehetőség, hogy boldogan éljünk. Színművészeket is hoznék ide, a kedvencemet például, az Agárdi Gábort, aztán a Piramis- és a Dinamit-együtteseket. Itt is volt egy jó együttes, a Rolls, de nem tudom, mi lett velük (tizenkilenc éves betanított gépészfiú).
 - Például volt tavaly a Jobba Gabi, jött egy önálló estre, hát az sajnos, kellemetlen incidens volt, tudniillik nem tudtuk, hogy miről szól majd a darab, a *Buta August*, így nem készítettük elő a gyerekeket. Nem bírták nevetés nélkül, és hiába próbált meg a művésznő beszélni velük, végül is meg kellett szakítani az előadást. Ezt tudom mondani a Művelődési Központról, mert én csak akkor megyek ilyen helyre, ha kísérni kell a gyerekeket. A könyvtárral is így van (fiatal nevelőtanár).
 - Megjelentek ilyen kis röplapocskák, nem a levegőben, csak rendszeren, szóval, onnan tudtam meg, hogy lesz ez az est, a Fodor Andrásé. A múlt héten volt itt a Béres Ilona is, nem a könyvtárban, hanem az Ezerjó étteremben, szóval egy kocsmában. Hát mit mondjak? A pincérek tettek-vettek, sürgölődtek. Nem volt szerencsés. Volt a Művelődési Központban egy színháztörténeti előadás, az jó volt. Van itt azért valami (fiatal technikuszó).
 - A művelődési központ? Ha bűvészt hívnak meg, akkor sokan összegyűlnek. Engem is érdekel, mert a szenzáció mindenkit érdekel, mint a cirkusz, inkább ilyesmit igényel a város közönsége. Van azért más is, például a Lyra együttes. Ilyen pol-beates jellegű, nem tudom pontosan meghatározni, lényeg az, hogy Weöres-verseket zenésítettek meg, ugyanakkor politikai dalokat is énekeltek. Aztán néptáncot is lehet választani, és működik még a Harlekin-színpad is. Az igényekkel van komoly baj. Vannak emberek, akik igényelnek, ezek elmennek a városból (főiskolás fiú).

Olvasástérkép

Mindhárman egyetértettünk abban, hogy akármelyik művelődési területen* is kezdünk el vizsgálódni, ha alaposan belemélyedünk, ugyanoda kell kilyukadnunk, így aztán egy olyan területet választottunk, amelyhez mindhárman konyítunk valamit. Olvasáskutatónak álcázva magunkat a város olvasástérképének elkészítésére vállalkoztunk. Abból indultunk ki, hogy a kisssvárosi ember sem az olvasás kedvéért olvas, hanem hozzáolvas valamihez, elolvas valamit valamiért, más esetben pedig valami helyett olvas, esetleg valami ellen. Ez a valami érdekelt minket igazán, vagyis Kisssváros kultúrája, kultúrának tekintve mindent, ami emberi alkotás (légyen az homoki bor vagy csipke, magyar nóta vagy diszkó, kalapács vagy írógép, távcső vagy kulcslyuk, imakönyv vagy tagkönyv, Szilády Galéria vagy az Ezerjő), ami embernek ember által készített jel, üzenet, ajándék (légyen az szerelmes levél vagy fizikai dolgozat, kézszorítás vagy ölelés, *Aranyember* vagy *Zabhegyező*, líra vagy Lyra, keresztelő vagy temetés). Nem tippeltük meg; hány olvasó van Kisssvárosban, mert az olvasnitudó olykor, ha kell, olvasóvá válik, hogy kedvünkben járjon, hogy javítsa a statisztikát; hogy elnyerje brigádja a „szocialista” címet, hogy igazolja önmagát; hogy előlegezze magának az olvasót, mint mindezt itt is tapasztaltuk, amikor még nem vetettük el az olvasószámlálás gondolatát. A kisssvárosi olvasás mineműsége, mennyisége és minősége, hogyanja és miértje érdekelt bennünket.

Olvasólesben a könyvesboltban

Délelőtt 10 óra. Most nyitott a bolt. A boltvezető sajnos nem ér rá velem** foglalkozni, mert ma különösen sok az adminisztrálni való. Majd a kolléganő. A kolléganő bólogat és mosolyog. Hosszú ideig nem szól egy szót sem. Elhelyezkedem a sarokban, a dohányzóasztal mel-

* Felméry Bandi négy-öt klubba akart gyorsan belépni, Mr Bookbird a családi és társadalmi rendezvények iránt vonzódott leginkább, jómagam pedig Honfi József utcaelőadásait hallgattam volna legszívesebben.

** Felméry Bandi beszámolója.

lett, „lesben állva”. Egy darabig néz engem, majd feltesz egy lemezt. Amikor az asztal szélén szolidan ütügetni kezdem a ritmust (a Boney M együttes zenéje szól), akkor hozzám lép, és elkezdünk beszélgetni.

Ő: Ma jó idő van, többen jönnek ilyenkor, a tanyákról is, új szállítmány érkezik, akkor meg főleg.

ÉN: Ahogy itt körülnézek a polcokon, mintha mindegyik könyvből száz példány lenne.

Ő: A főnökhasszony már minisztériumi kitüntetést is kapott, sokat szervez, sok és jól dolgozó bizományosa van. Most van egy kisegítő alkalmazott, mert jönnek a tankönyvek.

ÉN: Az a lány, aki éppen ablakot mos?

Ő: És a könyveket is sorba rakja. Nyolcvanban, tavasszal megint költözünk, egy vadonatúj épületbe, ott talán majd nem kell annyit takarítani, mint itt. A főnöknőmnek így kényelmesebb rendelni, hogy öt fajtából kér száz példányt, érti?

Megjön az első vásárló.

Gyógytornász, férje orvos: Lakást ígértek nekik, de elfelejtették mondani, hogy hozzanak magukkal (Pestről) kétszázezer forintot. Lakás helyett marad a másfél szoba hármuknak. Öt-hatszáz kötet könyv otthon, havi kétszáz könyvre, festők életéről szóló regényekre, Passuthra, Kodolányira és persze szakirodalomra, pszichológiára. Hallotta, hogy Sinclair *Olaj* című könyve nagyon jó. Megveszi a *Hóc, hóc, katoná-t* is a gyereknek.

Fejkendős néni a juhokról kér könyvet. Többet akar tudni róluk, mert akkor több lesz a pénz. Csak ilyen könyveket olvas.

Matematika-fizika szakos tanárnő (most gyermekgondozási segélyn). Lexikont vesz, mert nem akar tájékozatlan lenni. Amikor elalszik a kisbaba, modern magyar irodalmat olvas, rövidebbeket. Havi félezret költ könyvre, ha lesz elég helyük, majd többet is.

Csoportvezető (negyvenes hölgy) a Kötöttárugyárban. Általában az üzemi terjesztőnél vásárol, de bosszantja, hogy nem mindig kapja meg, ami már másoknak is megvan. Zeneszerzőkről szóló könyveket keres, útikönyveket nézeget.

Beosztottja (huszonéves fiú) a gitárakkordokról szeretne könyvet, de nincs, megveszi a *Vulkánok tövében* címűt, mert ebben sok a kép, ezeket szereti inkább, mert ezeket nézegetni is lehet. Ő olvassa is őket, de a szülei csak nézegetik.

Műszerész: Két munkája között tért be ide, lemezt akar, Bachot vagy a *Pillangókisasszony*-t. Nagynénje könyvtáros, a könyveket tőle kapja.

Idős munkás virágápolásról szóló új könyvet keres. Sokat olvas, minden este, főleg Jókait.

Bcáll a főnökasszony is, ő adja ki a könyveket az egymás után érkező bizományosoknak, és közben velem is beszélget, „megkülönböztetett figyelemmel”. A biztróból kávét és szörpöt hozat, ezzel kínál.

Ő: A forgalom hatvan százalékát a bizományosok csinálják. Elég változatos a munkájuk, mert a cipelést maguknak kell megoldani, aztán az adminisztráció is sok időt vesz igénybe. Nagy baj, hogy a szövetkezeti boltokba – az állami boltokhoz képest – egy-két hónapos késéssel érkezik a könyv. Az itteni emberek utaznak ide-oda, aztán csalódást okoz, hogy nálunk még nincs meg.

Ez a háziipari szövetkezet bizományosa volt. Ott a szakkönyv nem megy, csak a romantikus művek és a régiek.

Ez pedig az ÁFÉSZ-től jött. Ott vegyes az érdeklődés: szépirodalom, sport, politika, közgazdaságtan, minden. Ez a Fémmunkás Vállalattól volt, ott mindenféle szépirodalom megy és műszaki könyvek. És persze a krimi.

A szépirodalmi művekből két-háromszáz példányt rendelek. Az *emberi test*-ből elmegy kétszáz, ez egy lexikális könyv, átlagemberek is viszik. A szótárt nem tárolom be, ebből az angol szótárból százat rendelek. A Münnich-életrajz speciális embereket érdekel csak, ebből elég lesz hús, a Fehér Klára-útikönyvből viszont kétszáz példány. Kezdi már érteni?

Nagyon kevés pedagógus vásárol, ami erre a városra nagyon jellemző. A gimnáziumból csak négy rendszeresen.

Moravia megy, Jókai már nem annyira, a Dumas sem. Az ingyencségek mennek, mint a *Pillangó*, vagy pedig a Moldova-könyvek. Itt volt a Timár Máté is, de roppant rosszul sikerült a találkozók, mert a szünetben majdnem mindenki elment.

Törzsvendég lép be, Csokor József, a megyei napilap kisssvárosi rovatának szerkesztője, a kisssvárosi idegenforgalmi zsebkönyv összeállítója. Már tudják, mit keres: *Nemzeti Park a Kiskunságban*. Csoportokat vezet oda.

Két *fiatalember* Kisssváros térképét keresi, Csokor József megígéri, hamarosan elkészíti.

Egy villamosmérnök a *Ragtime* című könyvet veszi meg. Elmondja, hogy az Egyesült Államokban ez kötelező olvasmány. (Egy középkorú férfi szintén megveszi.)

Háziasszony. Horváth Ilona szakácskönyvét keresi, sógornőjének az NSZK-ba.

Szakállas fiatal férfit lengyel, jugoszláv és amerikai fiatal írók érdeklik. Fél óráig guggol a polc mellett. *Energetikus.* Sok könyve van otthon, heti háromszázat költ könyvre. Figyeli a könyvismertetőket. Updike és Marshall könyveit veszi meg, megtárgyaljuk a *Nyúlcipő*-t. Ő volt az egyetlen, akivel a könyvek tartalmáról is beszélni lehetett.

Egy másik szakállas fiatalember a *Rózsakiállítás*-t keresi. Most, hogy meghalt Örkény, elhatározta, minden könyvét összegyűjti.

Katonatiszt felesége, Leningrádból érkezett. Ott a magyar könyv jóval olcsóbb. Most a *Második Világháború története* című könyvet veszi meg férjének, magának meg Fehér Lajos *Így történt* és Sallai Kornél *Mozgó vesztőhely* című könyvét. Kémia–matematika szakos, de egyre jobban érdekli a történelem.

Könyvterjesztő néni. Könyveket visz, ő maga az *Így élt...* sorozatot szereti, és Szilvásit. Most a gyógynövényekről vesz könyvet, egy tévéműsor hatására.

Tíz órától délután kettőig körülbelül huszonöt ember fordult meg a boltban, folytatja a beszámolót Felméry Bandi. Ketten csak végigmentek a polcok mellett, de egy könyvet sem emeltek le. Két szakmunkástanuló és egy szovjet katonatiszt lemezeket keresett, hiába. Egy néni azt hitte, élelmiszerboltba lépett be, meglepetten hátrahőkölt, és elmenekült. Az eladók mindenkivel kedvesek voltak, előre köszöntek a vevőknek, és minden könyvet szépen becsomagoltak. A boltvezető elmondta még, hogy a város vezetősége elégedetlen a könyvesbolt munkájával, és azt szeretnék, ha a Művelt Nép terjesztené a könyvet ebben a városban is. Az ÁFÉSZ vezetőségével tárgyaltak, hogy egy nagyobb könyvesboltot alakítsanak ki, vagy behívják a városba a Művelt Nép Vállalatot. Ennek a hercehurcának egy nagyobb könyvesbolt lesz az eredménye tavasszal. A város vezetése nem vette figyelembe, hogy 1972 óta állandóan romlott a könyvesbolt ellátása, különben is itt olyan emberek mondanak hivatalos véleményt a bolt munkájáról, akik be nem teszik a lábukat. Hiába adja fel a pótrendelést, mert a szövetkezeti raktárban nincs ember.

Mr Bookbird öröndetesnek tartja, hogy Kisssvárosban (azaz, ő továbbra is állítja, egy tipikus európai kisvárosban) is vannak igazi könyvvásárlók. Ezt az „igazi” jelzőt azonban nem lehet odatenni a könyvesbolt elé, amely inkább a „bizományosok anyahajója”, mint igazi „könyves hely”, ahol böngészni, beszélgetni lehet, amire éppen egy ilyen európai kisvárosban lenne szükség. Ami a „könyvesbolt mellé járó” pedagógusokat és társaikat illeti, Mr Bookbird úgy véli, egy részük megtalálta a maga boltját máshol: Szegeden, Pesten, Kecskeméten (sőt Jánoshalmán, mint ezt egy fiatal tanítónő elmesélte). Bookbird úr olyan boltot képzelne el ide, mint az a dunántúli bolt, amely budapesti lakosoknak is felajánlotta levélben, hogy bármilyen könyv beszerzését vállalja, és olyan boltost, akiről azt hiszi a vásárló, hogy saját könyveit adja el, akiről nemcsak azt lehet feltételezni, hogy ismeri, hanem hogy el is olvasta nagy részüket, ha nem ő írta őket. Látva Felméry Bandi fejcsóválgatását, Mr Bookbird hozzáteszi, hogy természetesen kereskedőre gondol, nem egyetemi tanárra, de olyan kereskedőre, aki nehezen válik meg a könyveitől, aki szerzők és olvasók között közvetít. És akinek ugyanúgy emelkedik évről évre a forgalma, mint ezé a bolté, fűzi hozzá Felméry Bandi. Ő a bolt vásárlói törzsgárdájából alakíttatná ki a bizományosi hálózatot, igazi olvasókból a jelenlegi funkcionáriusok, kiscserkészek és kiskereskedők helyett. Mr Bookbird ezzel szemben azt szeretné, ha a könyvesbolt a város egyik szellemi színtere lenne, ahol még egy kávé is meg lehetne inni.* Lehetetlennek tartja, hogy a könyvesbolt vezetőjének ne legyen érdemi, személyes kapcsolata a könyvtárral, elfogadhatatlannak tartja azt az érvet, hogy „én már csak az új könyveket szeretem, azokat pedig meg tudom venni”.

Oázis a futóhomokon

Egyik ügyfele adta ezt a költői nevet a városi könyvtárnak. Mr Bookbird a „Kisssváros kultúrközepe”, Felméry Bandi viszont a „kárhagycsaktár” nevet adta ennek az intézménynek, amelynek országos híre

* Mr Bookbird eggyel is beérné, de tudja jól, hogy 1945 előtt három könyvesbolt volt a városban, amikor az értelmiségiek száma ötödrésze sem volt a mainak.

van, de a külföldi látogatók általában jóval többet tudnak róla, mint a helybeliek, beleértve a könyvtárhasználókat, az értelmiségieket, a kisssvárosi művelődés irányítóit, a honatyákat. Nemigen tudják, hogy mit tud a könyvtár, hogy mire lehet használni a könyvtárat, hogy a hasonló települések könyvtáraival összehasonlítva mennyit tud. Sokan mindössze olcsó könyvbeszerzési helynek, sokan csak kellemes helynek, sokan csupán író-olvasó találkozók helyszínének tartják. Történetét, mutatóit és érdemeit ismertük a szakirodalomból. Hallottuk már, hogy 1945 előtt az iskolai és az egyesületi könyvtárakon kívül csak három könyvtár volt, ám ezek könyvkereskedésekben működő üzleti jellegű kölcsönkönyvtárak voltak, így sokak számára anyagi okokból hozzáférhetetlenek, és azt is, hogy 1949-ben százhatvan könyvvel kezdte meg tevékenységét a mai könyvtár elődje. Értesültünk róla, hogy 1969-ig igen mostoha körülmények között működött, de a szűkös körülmények között is törekedtek arra, hogy olyan könyveket is megvegyenek, amelyeknek akkor még nemigen volt reményük arra, hogy egyetlen olvasót is meghódítsanak maguknak. Visszaélve Bartalos Frigyes és társai vendégszeretetével, alaposan megvizsgáltuk a kisssvárosi könyvtárat (tegyük mindjárt hozzá, egy egyetlen igazi könyvtárat és az egyetlen kifejelett, tehát már a szociográfusok „hétpróbáját” is kibíró közművelődési intézményt Kisssvárosban).

Első próba : megjelenik az álolvasó

Mr Bookbird és jómagam az igazgatói szobában kezdtük megtapasztalni a városi könyvtárat. A szoba alapterülete volt az első kedvező jel, ugyanis Magyarországon az igazgatói irodák nagysága és a könyvtárak minősége között általában fordított arányú összefüggést tapasztaltam. Felméry Bandi más módon kezdett hozzá: egy szerdai napon, negyed kettő után a vasútállomásról felhívta a könyvtárat.

Az igazgató vette fel a kagylót, közölte, hogy ma csak kettőig vannak nyitva, de ha nem kölcsönözni akarok, akkor később is jöhetek. Megkérdezte, milyen téma érdekel. Röviden jeleztem, így akaratom ellenére egy kicsit „készülhettek rám”, meséli Felméry Bandi. Taxiba vágtam magam, és fél kettőre már ott voltam. A nagyon hangulatos könyvtárban rajtam kívül már nem volt olvasó. Ez persze csak később derült ki, hiszen akkor még nem sejtettem, hogy a kölcsönzőpult előtt

beszélgető személyek valamennyien könyvtárosok. Egy fiatal srác jött elélem. Mondtam, hogy irodalmat gyűjtök a személyi kultuszról. „Ja!” – reagált, és szólt egy idősebb hölgynek, aki így szólt: „Tudom, szólt az igazgató elvtárs. A párthatározatra gondolt?” „Arra is” – válaszoltam, de a személyi kultusz gazdasági, történeti okait is szeretném kutatni. Levette az *MSZMP határozatai és dokumentumai* című könyvet. „Ugye, a VII. kongresszus foglalkozott vele?” – kérdezte. Lapozgatta. „Mihez szükséges ez magának?” Mondtam, egy előadáshoz. Megköszöntem, kiindulási alapként használni fogom, de szeretném alaposabban megismerni a háttérét. Megkérdeztem, hogy nincsen-e esetleg, ha nem is közvetlenül a személyi kultuszról, de valamilyen hasonló témakörrel bibliográfia, amelyben további forrásokat találnék a témáról és a korról. „Az nincs, az nincs” – mondogatta. Elment a katalógushoz, majd kisvártatva hozott két könyvet: *20 év. Tanulmányok a szocialista Magyarország történetéből. A magyar népi demokrácia története.* A polchoz ment, onnan is hozott egy könyvet: *A népi Magyarország negyedszázada.* „Ebben biztos talál még, de keresek mást is.” Levett néhány könyvet, belelapozott, megnézte, visszatette. Közben a munkatársai beszélgettek. Hozott még egy könyvet: *Felszabadult hazánk 30 éve*, majd eszébe jutott még valami, és hozta is *A magyar forradalmi munkásmozgalom történeté-t.* Visszament a 331-es szakhoz, majd hozta az *Olvasókönyv a magyar munkásmozgalom Bács-Kiskun megyei történetéhez* címűt. (Joggal hihette, hogy idevalósi vagyok.) Közben ugrasztotta az egyik srácot, hogy menjen le a raktárba az MSZMP VII. kongresszusának jegyzőkönyvéért.

Zárás előtt érkeztem, így természetesnek találtam, hogy én vagyok az egyetlen olvasó, és azt is, hogy az öt-hat könyvtáros kellemes csevegéssel tölti ki a maradék időt, az igazgató jelenlétében, aki cseppet sem feszélyezi őket. A jó hangulatú, baráti beszélgetés elsősorban városszépítési akciókról és Kamarás tanár úrék szociográfiai vizsgáldásáról folyt, de szó esett az iskolai könyvtárakkal kapcsolatos feladatokról, a talajjavításról és valamilyen névnapról is. Két óra tíz perckor mindnyájan kimentek, leoltották a villanyt. Az idősebb hölgy visszajött, kérte, ha kész vagyok, hagyjak mindent az asztalon. Negyed háromkor három-négy tíz-tizen négy éves gyerek jött, könyveket hoztak vissza. Az igazgató odaállt a kölcsönzőpult mögé, figyelmeztette őket, hogy ma csak kettőig vannak nyitva, majd hozzátette, hogy

messze laknak-e. Amikor igennel válaszoltak, elvette a könyveket, és bízta őket, hogy keressenek maguknak újat, ha vinni is akarnak.

Rövid időn belül még két „álolvasó” jelent meg, egy „munkás” és egy „főiskolás”, ők is a Könyvtártudományi és Módszertani Központ külső munkatársai. A Tájékoztatás a közművelődési könyvtárakban c. kutatás keretében a „munkás” Irán történelméről, a „diák” a szovjet-
kínai viszonyról kérdezősködött. A három jelentés alapján, a kutatás vezetője így minősítette a kisvárosi városi könyvtárat: „A könyvtár tájékoztató munkáját *jónak* értékeltük. Fő érdeme a *segítő szándék*, ez emeli a többi »B«-típusú városi könyvtár fölé. Ennyire egyértelmű olvasóra orientáltságot kevés helyen tapasztaltunk. A tájékoztató segédesszközöket talán a lehetőségekhez képest kevésbé alkalmazták, de végül is – ha kerülővel is – jól használható válaszokat adtak. Más lapra tartozik, de megjegyzendő, hogy a meglátogatott könyvtárak közül csak itt találkoztunk zongorával.”

Második próba: mit olvasnak a B-betűsök?

Mr Bookbird bevette magát a polcok közé. Mustrálta a kézikönyveket, kihúzogatta a katalógusfiókot, belopózott a raktárba, majd megállapította: „egész jó kis állomány”. (Ez az understatement így fordítható: „nagyobb városok könyvtárai is megirigyelhetnék, nemcsak Magyarországon”.) Felméry Bandi kénytelen elhinni, ám szerinte az csak a dolog egyik oldala. Mi van akkor, ha a tudomány és a művészet nehézfegyverzetével szemben lepkesúlyú igények röpködnek. Az első kérdés tehát, hogy „izgalmas” és „szerelmes” könyveken kívül visznek-e más is a könyvtárból, és ha igen, kik azok, és ha nem, akkor mit szól ehhez a könyvtár, és mit szól ehhez Mr Bookbird. Bandi barátunk javaslata: nézzük meg, mit választottak ki az elmúlt hetekben a száz-ezer kötetből. Ez legalább negyvenezer-féle könyvet jelent, amelyet jól jellemez az 1978. évi kétezer-nyolcszázötvenkilenc új cím. Felveti, hogy Mr Bookbird tiszteletére válasszuk ki azokat az olvasókat, akiknek a neve B betűvel kezdődik. Ötletét elfogadtuk, a könyvtáros kollégák segítségével ím az eredmény:

B. József huszonnégy éves húsipari szakmunkásnál *Az öreg halász és a tenger*

- B. József ötvenöt éves tsz-előknél: Móricz-novellák, *Orvosok a dohányzásról*
- B. Imre tizenhat éves gimnáziumi tanulónál: *Bánk bán, Repülőmodellezés, Magnósok évkönyve, Beszélgessünk a technikáról, Autók*
- Dr. B. Jenő hatvanhárom éves nyugdíjas főorvosnál: Marshall *Nincs helyed a temetőben*, Fehér Klára *Vakáció Magyarországon*, *A magyar korona regénye*, Jankovich *Maros menti ének* (A Szegedinác Pero lázadásáról)
- B. Józsefné hatvankét éves OTP-tisztviselőnél: Merle *A sziget*, *Ketten a halál ellen*, Sienkiewicz *A kislovag*
- B. Sándor ötvenkét éves mozdonyvezetőnél: Reid *A fej nélküli lovas*
- B. István harminchét éves Volán főnökségvezetőnél: *Csillagképek atlasza*
- B. Istvánné huszonhat éves óvónőnél: *Vidám állatkert*, *Öreg néne özikéje*, Schafz *Halott vagy, angyalom*
- B. Lajosné harminckét éves ápolónőnél: *Vidám állatkert*, *sünök a kertben* (ismeretterjesztő), Bihari Klára *Az áldozat*, *Capote Hidegvérrel*
- B. Ilona tizenhét éves szakmunkástanulónál: Verne *Strogoff Mihály*, Turgyev *Első szerelem*
- B. Mihályné negyvenhét éves tanácsi főelőadónál: Moldova *Akit a mozdony füstje megcsapott*, Haley *Gyökerek*, Grecsko *A szovjet állam fegyveres erői*
- B. Benő hetvenkét éves nyugdíjas földművesnél: *Magyar szerelmes dekameron*, Sásdi *A hidon kezdődött*, Ilku *Zendül az osztály*, Földeák *Nemcsak magánügy*
- B. Győző vágóhídi szakmunkásnál: Révay *A párduc*, Mézga *Aladár különös kalandjai*, Molnár Gábor *Kalandok a braziliai őserdőben*, Dékány Kálmán *Mexikói legények*, Lem *A világűr csavargója*
- B. Imréné adminisztrátornál: Zola *Hölgyek öröme*, Maupassant *Az ismeretlen asszony*, Colette *Zsendülő vetés*
- B. Sándor húszéves szakmunkásnál: Hemingway *Az öreg halász és a tenger*, Móricz *Boldog ember*, *Szép asszonyok egy gazdag házban*

- B. László nyugdíjas vasutasnál: *A sejt élete, Egészséges élet – derűs öregség, Bevezetés a növényélettanba, A növények táplálkozása*
- B. Éva tizenhét éves szakmunkástanulónál: Fejes *A hazudós, Magyar mondák a török világból*
- B. Erzsébet harminchat éves politikai munkatársnál: Kertész Erzsébet *Elizabeth*, Bihari Klára *Holnap*, Palotai Boris *Viha-ros mennyország*
- B. Kálmán huszonhét éves hentesnél: Zola *Hölgyek öröme, A század nevezetes bűnügyei*
- B. Jenőné hatvankét éves nyugdíjas tsz-tagnál: Végh Antal *Jégzajlás és Az almafákat évente kell metszeni*
- B. Mátyásné negyvenkilenc éves főszakácsnál: *Az ingyencmester éléskamrája, Kalandozások a vadászat történetében, Élet a tengeren*
- B. László harmincéves közművelődési előadónál: *Egy pingvinfióka története, Szellemi vetélkedők vállalatoknál, Zonn Csillagászat*
- B. Józsefné ötvenéves betanított munkásnál: Jókai *Egy az Isten és Janicsárok végnapjai*, Flaubert *Érzelmek iskolája*
- B. István huszonnégyszer éves szakmunkásnál: Bertha Bulcsu *A kenguru*
- Dr. B. Ágota orvosnőnél: Ibsen *színművei*, Krist *Tisztgyár*

Nem tudhatjuk természetesen sem azt, hogy ki az, aki nem magának választotta a könyvet, sem azt, hogy ki választotta, kinek ajánlották, sem azt, ki fogja olvasatlanul visszahozni őket, sem azt, ki mit vár a kiválasztott könyvtől, annyi azonban bizonyos, hogy a százhusz B betűvel kezdődő nevű olvasónak alig valamivel több mint egyötöde tartozik azok közé, akik kizárólag csak „lepkesúlyú irodalmat” vittek haza a könyvtárból, köztük elsősorban adminisztrátorok, fizikai munkások és szakmunkástanulók. És az összkép:

a százhusz olvasó közül 27-en csak lepkesúlyú olvasnivalót,
 26-an lepkesúlyú olvasnivalót is,
 26-an klasszikus irodalmat is,
 25-en ismeretközlő irodalmat is,
 21-en modern irodalmat is,
 16-an csak klasszikus irodalmat,

10-en csak ismeretközlő műveket,
10-en csak szakmájukhoz kapcsolódó
könyveket,
10-en gyermekkönyveket is,
7-en csak szakmájukhoz kapcsolódó
könyveket,
7-en csak modern irodalmat,
2-en verseskötetet is vittek haza.

Harmadik próba : megszólítjuk az olvasót

A fiatal óvónő elég gyakran jár a könyvtárba, most éppen a Tiszavidéki himzésmintát választotta ki, az óvodát szeretné díszíteni, és a gyerekeknek is meg akarja mutatni a mintákat. A „Városunk a Tanácsköztársaság idején” pályázatról Fehérhegyi Ádám könyvtárostól hallott. Ő segített neki, könyvjutalmat nyert dolgozatával. Kedvenc szerzője Ady, „mert az emberek szívébe mélyen belelát”. Az irodalom szakkörön szerette meg. Kedvenc olvasmánya az életrajzi regény, főleg a festőké. Kisssváros nagyon szürkének tűnik Kecskemét után, ahol tanulmányait folytatta. Még szerencse, hogy megrendezték a Múzeumkerti esték sorozatot, ahol elsősorban főiskolába járó volt osztálytársaival találkozott. Úgy gondolja, hogy a város „kulturális életét és magánéletét” a cigányok gátolják. Ha rábíznák, egy külön falut építenek nekik. A „magyaroknak” klubokat építenek, külön a pedagógusoknak, a fodrászoknak, a szakmunkásoknak, az óvónőknek. Szívesen látogatna olyan előadásokat, mint amilyeneket a tévében lehetett látni az emberi testről. Tanulna zongorázni vagy hegedülni. Most, hogy letette a vizsgáit, végre elolvashatja azokat a könyveket, amelyeket az utóbbi időben vásárolt, Moldova szociográfiáit, Krúdy regényét, és az *Üvöltő szelek*-et.

Az idős kárbeclő éppen a *Magyarország*-ot olvassa. Nem nagyon érdekli, csak unja magát. Nem visz ki könyvet, mert még nem olvasta el azokat, amelyek nála vannak. Móricz, Mikszáth, Jókai könyveit szereti. Könyvet nem vesz, mert megvan minden a könyvtárban. Tizenöt éve néhány „lexikont és hasonlót” örökölt a nagybátyjától, a vitrinben tartja őket, azóta sem voltak kezében. Ha nem akar korán lefeküdni – egyedül él, elvált – a tévét nézi, de „az olyat, hogy dirr-

durr, minden percben egy halott” nem szereti, még a Kék fény-t sem. Nem tudna olyasmit megnevezni, ami hiányzik neki, csak nyugalomra, csendre van szüksége.

A *harmadikos gimnazista lány* kémiai tanulmányi versenyhez gyűjt anyagot, tanárai javaslatait használja fel. Úgy találja, kevés a kémiai szakkönyv a könyvtárban. A boltban még kisebb a választék. Dantét, Örkényt, a tudományos-fantasztikus filmeket és Rozsnyesztvenszkijt kedveli. Szeretne néptáncot tanulni, irodalmi esteket hallgatni az új gimnáziumi pinceklubban. Bérletet vett a kecskeméti színházba. Két-százötven könyve van, ebből hatvan szakkönyv. Gyűjti azokat a könyveket, amelyekből segítséget kaphat az önneveléshez, mert „szeretném magam olyanná tenni, hogy a többiek is elfogadjanak, ezért próbálom magam figyelni, hogy ne kövessék el olyat, ami nekem nagyon rossz lenne”.

A *műegyetemista* (Diesel-mozdony üzemeltető és karbantartó mérnök-hallgató Leningrádban) Móra Földnélküli János története című novelláját jegyzeteli ki keresztanya számára, aki a szocialista brigádok közötti versenyre kapta ezt a feladatot a vasúton. A „maga nevében” is jár a könyvtárba: olvas, fordít, most, szünidőben „ilyen kriminalisztikai dolgokat” olvas, mint az *Aranybogár*. Vasúttal kapcsolatos szakkönyv nemigen található a könyvtárban, de más közlekedéssel kapcsolatos könyvek szép számmal vannak. Ha száz könyvet elolvasott életében, az sok, „talán az az oka, hogy kizökkenek, elvesztem a türelmem”. Szakkönyvekért inkább a vasutas szakkönyvtárba megy, ide a rendezvényekre is eljön. Kocsis Zoltán estjén is ott volt. Azokat a dolgokat szereti, amiknek mindjárt megvan az eredményük, ezért hagyott abba annyi könyvet. Az elolvasottak közül a *Rokonok* és *A köszívű ember fiai* hatott rá leginkább, és az *Anyá*, azt meg is vette. Újabban az orosz irodalmat kezdi megszeretni. Gogol, Tolsztoj művei „fantáziamozgatók”. Ebben a városban szerinte alacsony a színvonal, de az „új kulturális főnök” nagyon vidám és jó kedélyű ember, és már egy év alatt sok minden változott, azonban a gyarapító szemlélet csak nagyon lassan fog változni, hacsak nem terjed el még jobban.

A *fiatal autófényezőnek* plakátfestés az egyik hobbyja, ehhez keres szakkönyvet. Kivételesen most nem visz szépirodalmi műveket. Elsősorban a költészetet szereti, Petőfit, Adyt, József Attilát és a munkásverseket. Négy évig volt tagja az irodalmi színpadnak, legszívesebben Kovačić *Tömegsír* című versét mondta. Minden évben bejutott a

városi szavalóversenyre, ahol a legjobb tizennyolc között végzett. Zárkózottan tartja magát, bár a katonaság sokat oldott rajta, ott vált közösségi emberré. Kétszeres kiváló határőr. Apja MÁV-nyugdíjas, anyja nem dolgozott, testvérei, akárcsak ő, az Állami Gazdaság alkalmazottjai. Aktívan sportolt, de a szíve nem bírta. Úgy érzi, az a baj, hogy sok mindenbe belekap, és mindenben csak középfokon teljesít. A könyvtárat nagyon jó helynek tartja. Minden második nap eljön, hogy elolvassa a *Magyarország*-ot, az *Új Tükör*-t, az *Ifjúsági Magazin*-t és a *Forrás*-t a napilapokon kívül. Kisssváros kulturális életében a Szilády Galériára, a Thorma Múzeumra, a Rolls együttesre és a könyvtárra büszke. Ami a jövőt illeti: feleséget, két gyereket szeretne, valamint elolvasni Németh László műveit, eljutni Olaszországba, Portugáliába és munkásnak maradni, ha megengedi az egészsége.

A *tiszti főiskolás* (a Határőrparancsnoki Főiskolára jár a Szovjetunióban) a katonai enyhüléssel és Vietnammal foglalkozó könyveket válogatott össze. Kamaszkorában „ösztönösen” érdekelte a politika, mindig sokat vitatkozott. Most már tudatosan érdekli, mert 1977 óta párttag. Kisiskolás kora óta „könyvmoly”. Volt Jókai-korszaka, most Sarkadit szereti. Választott pályája iránt csökkent a lelkesedése, „már csak azt a néhány évtizedet kell letölteni, ami hátra van”, vigasztalja magát, majd hozzáteszi, „lehet, hogy cinikus vagyok”. Karatézik, mert biztonságérzetet, nevelést ad. Nyáron csavarog, stoppal járja az országot, figyeli a változásokat, figyeli az „átlag magyar típus és az átlag szovjet típus közötti eléggé nagy eltéréseket”. Kedveli a zenét, kedvence Vivaldi, az irodalomból pedig Lermontov és Berkesi.

A *tanyasi asszony* húsz éve jár be a könyvtárba, ahonnan „fiatalokról szóló, vig könyveket” visz haza, hogy délben (ha leül egy kicsit pihenni) és este (az ágyban) olvasson, ha csak egy oldalt is, mert enélkül nem telhet el nap. Otthon nincs könyve, mert ami volt, a fiának adta, aki szintén szeret olvasni. Fia is tagja ennek a könyvtárnak. Negyvenkét éves lánya nem olvas, a férje sem. Ő maga már kislány kora óta olvas, pedig szülei nagyon nem örültek ennek. „Lemagyarázni” (vagyis elmondani, miről szóltak) nem tudja a könyveket, de a fia már igen.

A *jogász házaspár* együtt jött a könyvtárba. A férj ügyész, felesége közjegyző, de bíró szeretne lenni. A férj De Gaulle, Marosán, Károlyi és Zsukov emlékiratait olvassa éppen. Zsukovét és Marosánét nem érezte őszintének. Legnagyobb élményei egyike Sinkó Ervin *Optimisták* című regénye volt. Felesége jelenleg csak „kisebb dolgokat” olvas,

mert szakvizsgára készül. Otthoni könyvtárukat most alakítják ki, akárcsak életüket. Két gyereket szeretnének, hamarosan. A könyvtárral nagyon elégedettek, a Tompa László estet kitűnő ötletnek tartják. Humoristákat is szívesen látnának. Amennyire jó a könyvtár, annyira szürke Kisssváros kulturális élete, szelleme. „Szörnyűek a hétvégék”, panaszkodik a feleség. A háromnapos ünnepen bögött a tehetetlenségtől, mert egyszerűen nem tudtak programot csinálni. Szegedről került ebbe a sivatagba, ahol „a könyvtár az oázis”. A férj olyan közösségeket hiányol, amelyekben a hasonló gondolkodású emberek véleményt cserélhetnek.

Az *idős földműves*, hetvennégy éves; 1911 óta annyi könyvet olvasott, hogy az „két lónak is elég vóna”. Ebben az évben iratkozott be, mert lánya nem engedte, hogy elmenjen éjjeliőrnek, mert őt szólnák meg érte. Van otthon is fél ház könyve, Gárdonyitól, Fekete Istvántól, Szilvásitól, ezeket már kétszer-háromszor is elolvasta. A régi házban lakik, az újba, ahol a lánya él, nem szokott bemenni, mert az parkettás. Napközben segít a lányának, ha pedig jó az idő, körülnéz a városban, „mert, ha nem mén az embör, eltéved a saját szülővárosában”. Ha visz könyvet, az egész család elolvassa. Most Jókai, Gárdonyi és Veres Péter könyveit választotta. Kőműves veje Pestről szokott sorozatokat rendelni.

A *tanítónő* jelenleg gyermekgondozási segélyen van, most végzett a főiskolán, szakkönyveket hozott vissza. Férje borász, az ő szakkönyvei teszik ki az otthoni könyvek nagyobb részét. Tajón laknak szolgálati lakásban, az *Ország-Világ*, a *Füles*, a *Népsport* és a *Nimród* jár nekik, mert a férje vadászni is szeret. Az ő hobbija a varrás, a *Burdából* vesz ki szabásmintákat. Olvasmányaira nemigen emlékszik, csak Jókai, Mikszáth és Gárdonyi műveire. Váci Mihályt szereti, mert verseivel lett harmadik a megyei szavalóversenyen, de ez már régen volt. A város kulturális életét gyöngének tartja, azt pedig borzasztónak, hogy a rendezvényekre beengedik a cigányokat. Ez alkalommal nem kölcsönöz könyvet.

Az *idős hölgy* dohánygyári brigádvezetőként ment nyugdíjba, öt éve. „Aki ezzel a könyvtárral nem elégedett, akassza fel magát”, jelenti ki, és új történelmi tárgyú könyveket kér. Otthon is rengeteg könyve van, közülük Móricz, Jókai, Fekete István regényei a legkedvesebbek neki, a történelmi témájú műveken kívül. Nemcsak könyvet kölcsönözni jön a könyvtárba, szívesen elbeszélget a könyvtárosokkal. Hu-

szonnyolc éve jár ide. Molnárként dolgozó öccsével él együtt, közösen gyarapítják „rengeteg” könyvből álló könyvtárukat.

A *cigány fiú* rendetlen öltözetével és nagy csizmájával kissé kirí a könyvtári környezetből. Tizenöt éves, de nem látszik többnek tizenkettőnél, a közismert szavak jelentésével sincsen tisztában. Apja meghalt, bátyja családjánál lakik, öccse javítóintézetben tölti le büntetését. Tíz hete iratkozott be a könyvtárba, saját elhatározásából. El tudta olvasni a feliratot, és bejött. Az általános iskola hatodik osztályát végezte, szeptembertől dolgozni fog. Meséskönyveket vesz ki, főleg a képek érdeklik, de elolvasgatja az alattuk lévő szöveget is. Még egyetlen könyvet sem olvasott végig, de egyet már félig. Bátyjának és bátyja feleségének is visz könyvet, és azok végig elolvassák. Bátyjának rádiója és lemezjátszója is van. Vele egykorú unokatestvérei a gyerek-könyvtárba járnak. El akarja végezni a hetediket, de estin, mert dolgozni szeretne, tervezi, majd vesz „egy lemezjátszót, egy tévét, egy rádiót és egy mikrofont”.

Az *idős asszony* ősi kisservárosi református család sarja. Csak olyan könyvet visz haza, amelyet a bizalmába fogadott könyvtáros ajánlott neki. Történelmi regények, útleírások, festők életrajza, Passuth és Kemény Zsigmond regényei, és „bizalmija” hatására Németh László művei a legkedveltebb olvasmányai. Hosszasan fejtegeti, hogy méltánytalanul keveset írtak Passuthról halála alkalmából, és hogy mennyire eltorzult a magyar nyelv. A *Tücsökzené*-t is nagyon szereti, és a komoly zenét is: Mozartot és Kodályt elsősorban. A könyvtárral nagyon elégedett, néhány író-olvasó találkozóra is ellátogat.

A *fiatal technikus* műszaki főiskolásként Latinovitsot is hallgathatta Kecskeméten, itt most elsősorban a könyvtárban találta meg a szellemi ösztönzés forrását. Úgy érzi, őt is kezdi bénítani az itteni tespedtség. Megpróbál küzdeni ellene. Moldovát hívja segítségül, és most a Doctorow-regényt. Ez azért is érdekli, mert jazz-zel is foglalkozik, ehhez is talál itt szakirodalmat, s a *Forrás*-t, *Új Írás*-t és az *Élet és Irodalmat* is itt olvassa el.

A *kirakatrendező* tizenöt éve jár a könyvtárba, neki való hely, mert nagyon zárkózott. A festészet és a biológia is érdekelte, és „maradt az arany középút”. Otthoni könyvei tizenötezer forintot érnek, főleg a sok képzőművészeti album miatt. Rendhagyónak érzi magát abban, hogy neki kevés szépirodalmi könyve van, mert megmaradt a természettudományos érdeklődése is. Még mindig kedves könyve a Jávor-

ka–Csapody. Felületesnek tartja magát, szétszórtnak. Most éppen a *Gyermeekünk* egyik számát lapozgatta, mert szeretne minél előbb gyereket szülni, „akár egyedül is”. Úgy látja, „nincs valami nagy kulturális élet Kisssvárosban, mert ahhoz több nagy tehetségű ember kellene”. Az intézmények nagyjából meglennének, de működniük is kellene, legalább úgy, mint a könyvtárnak. Az itteni emberek „beleszűrtek a világukba”. Talán nem véletlen, hogy éppen Bihari Klára *Szomorúság* című regényét olvasta utoljára, mert ismerősei problémáival találkozott benne. Osztálytársai tíz éve állandóan felvételiznek, és egyik sem jutott be főiskolára, egyetemre, ezért ő meg sem meri próbálni. Dacosan, kihívóan magányos. Kikéri magának, hogy bárki is segítsen rajta.

A *nyugdíjas köműves* Kisssvárosra vonatkozó könyveket és iratokat keres. Bélyeget is gyűjt, német nyelven ír cserepartnereinek. A bélyeg, a néprajz, a történelem és szűkebb hazája iránti érdeklődés vezérli, amikor könyvet választ a könyvtárban vagy a könyvesboltban. A szépirodalomból csak az érdekli, „ami nem színezi ki a valóságot”. Nem akar arról olvasni, ami van, mert „abban úgylis benne élünk”, nem magyar nyelvű irodalmat sem, mert „azt úgy fordítják le, ahogy akarják”. Jókait tudja ellenőrizni, „mert a magyart a nagyapámtól már százötven-kétszáz évre visszamenőleg tudom”. Bejárta a hat környező országot, de máshová nem vágyik, mert „ebben a kicsi országban jól érzem magam, megvan itt minden kicsiben, meg aztán ilyen jó sora még nem volt a népnek”. Ezen a könyvtáron kívül a kisssvárosi múzeumot is nagyon becsüli, csak az a baja, hogy kicsi. Tizedmagával sokkal nagyobb és szebbet építené, és megtöltené helytörténeti anyaggal. A MÉH-telepen kilóra veszi meg a folyóiratokat 3,50-ért, és 1 forintért ismét eladja, ha már elolvasta.

A *fiatal villanyszerelő* az olvasás örömét és a békét adná az emberiségnek, ha emberfeletti hatalma lenne. Fője *Visegrádi esték* című könyvét választotta, hogy utánanézzon annak, amit nemrég egy kiránduláson látott. Két gimnáziumi osztályt is végzett, kétszer kifizutott a harmadiknak, de nagyon sok mindenről le kellett volna mondanunk érte, többek között az olvasásról is. Nagyon jónak tartja a könyvtárat, csak azt sajnálja, hogy már az összes történelmi témájú regényt elolvasta. Mást is olvas, és ha egy jó könyv van a kezében, lehet a tévében akármi. Otthon is vannak könyvei, de nagyobb részük kézben van, kölcsön adogatja őket. Dallos, Passuth, Hegedüs Géza, Mik-

száth, Gárdonyi a kedvencei, Jókait nem szereti. Több író-olvasó találkozót szeretne a könyvtárban, még inkább egy-egy történelmi korszak felelevenítését. Jobban szereti a kicsit rongyos, piszkos könyveket, mint a vadonatújakat, „mert azoknál kisebb az esély, hogy jók legyenek”. A könyvesboltot nem nagyon kedveli, „mert ott nagyon magára van hagyatva az ember”, a könyvtárban otthonosan mozog, bár még jobban feltalálná magát, ha a könyvek nem írók, hanem témák szerint lennének csoportosítva. Nem akar megragadni Mikszáth és Hegedüs Géza világánál, stílusánál, ezért sorra vásárol olyan könyveket, mint Ilf-Petrov, Mándy Iván, Andrzejewski, Tersánszky, Moldova, Queneau művei, de hozzájuk képest Hegedüs Géza „játszva mesél”, Passuth pedig „tanárosan magyaráz”. Mostanában kevesebbet olvas, mert barkácsol esténként: új könyvespolcot készít az új könyveknek.

* * *

„Megfigyelhettük, hogy az olvasás az esetek nagyobb részében lelki és társadalmi betegség tünete, illetve ellenszere, valamint az akut közösségihiányban szenvedők, az előre jutásban megakadályozottak, a kényszerpályára kerülők, a kulturális vákuumtól fulladozók gyógyszere és a kihívásoktól, a feladatoktól, a megrázkódtatásoktól, a katarzistól és az igazi szabadságtól óvakodók pótszere. Ez természetesen nem csak Kisssvárosban tapasztalható, de ennek a városnak egyik legmarkánsabb jegye, ahol a könyvtár jobbadán a menedékház, a kórház és a könyvkocsmá szerepét tölti be. Kényes kérdés, hogy valóban olyan jól végzi-e a munkáját, mint amennyire ezek a »rászorulók« elégedettek vele.”

Így látja Felméry Bandi. Mr Bookbird szellemes, „igazságszegmentumokat” tartalmazó kijelentésként könyveli el fiatal munkatársunk megfigyeléseinek summázatát, de élni szeretne az ellenvetés jogával. Megadjuk, megteszi: „Megfigyelhettük, hogy az olvasás a vizsgált esetek többségében olyan tevékenység volt, ahol a könyv: eszköz, tehát nem szer, hanem szerszám, valaminek az alakítására. Példa erre a himzéstár, a kémia kézikönyv, a plakátfestéshez összeválogatott szakirodalom, a katonai enyhülést tárgyaló könyvek, a zeneszerzők életéről szóló könyvek, a *Gyermekünk* folyóirat, a Visegrádot bemutató könyv, de talán a *Ragtime* is, hiszen olvasója azt hitte, a jazzről van benne szó. Kétségtelenül szerepelt a könyv kábitó-zsongító-kikapcsoló

ló szerként is, de jó néhány esetben tapasztalható volt az olvasás mint ön kifejezés, mint értelmezés és mint szembesítés is. Ami pedig a könyvtárat illeti, anélkül hogy elegendő érdemi adat lenne a működéséről és képességeiről, kétségkívül nagy szolgálatot tesz a csendesebb, passzívabb, zárkózottabb, fáradtabb, töprengőbb, sérültebb személyeknek, de szolgálja a cselekvők, a kutatók, a feladatot megoldók ügyét is. A nagy kérdés az, hogy megmozgatja-e a megmozgathatókat, hogy megfelelő hatásfokkal serkenti-e a bizonytalanul megfogalmazódó igényeket, hogy milyen mértékben ösztönzi a mennyiségnek minőségbe való átcsapását, hogy megérzi-e a párbeszéd lehetőségét, és hogy ismeri-e a párbeszédre szorulókat, kényszerülőket és vállalkozók nyelvét.”

* * *

Negyedik próba: meghallgatjuk a kérdéseket

Ezt a próbát eredetileg máshogyan képzeltek el. Mindhárman egyetértettünk abban, hogy egy város olvasási kultúrájának egyik legjellemzőbb vonása az, hogy kik, hányan, mennyit, mit és hogyan kérdeznek, és azt javasoltuk kutatómunkánk kezdetén a város politikai vezetőinek, hogy helyezzenek el a főtéren egy urnát ezzel a felirattal: **BÁRMIT KÉRDEZHET TŐLÜNK, MEGPRÓBÁLUNK VÁLASZOLNI. A VÁROS VEZETŐI.** Ötletünket „érdekesnek találták”. Mr Bookbird számára ezt le kellett fordítani: udvariasan félresöpörték. Ezek után nem maradt más lehetőség számunkra: a könyvtárnak feltett kérdéseket venni szemügyre, fél év termését.

Többen *dolgozataikhoz* kértek segítséget. A témák: Tanítónő szakdolgozatához: A cigánytanulók kulturális helyzete.

Kémia szakos tanárképzős lány egy dolgozathoz: Alumíniumgyártás.

Mezőgazdasági szakközépiskolás fiúk egy pályázathoz: Tudományos-technikai forradalom a 19. században.

Óvónőképzős lány szakdolgozathoz: Gyermekversek elemzése.

Tanárképzős fiú szakdolgozathoz: Raffai Sarolta munkássága.

Szocialista brigádok vetélkedőkérdésekkel keresték fel a könyvtárat:

Kodály Zoltán melyik évben vezényelte saját művét a szegedi szabadtéri játékokon?

Mikor nyerte el Magyarország az ENSZ-tagságot?

Ki a rádiózás orosz felfedezője?

Ki írta a *Szabin nők elrablása* című színművet?

Ki, melyik művében írta: „színház az egész világ”?

Hány szobor van a Nemzeti Múzeum kertjében?

Hol gyártanak Magyarországon pezsgőt?

Mit jelent ez a szó: „zafra”?

Mikor létesült Szolnokon papírgyár?

Ki szerezte a DIVSZ-induló zenéjét?

Ezek mind „kívülről irányított kérdések”, azokat jellemzik elsősorban, akik kitűzték a feladatot, jegyzi meg Felméry Bandi. Nagyon kevés kérdés érkezett hivatalos helyről. Ez Mr Bookbird szerint sok mindennél többet árul el ennek a könyvtárnak a város életében betöltött szerepéről, ugyanakkor a városi intézmények, szervek tájékozási szokásairól is.

A Városi Tanács Művelődési Osztályának munkatársa a Várostervezési Intézet címe iránt érdeklődik.

Az MSZMP Városi Bizottságának munkatársa a Kommunista Párt szövetségi politikájáról kér szakirodalmat az 1936–62-es időszakra.

Az MSZMP Járási Bizottságának munkatársa azt kérdezi, miért nevezik „Blum-téziseknek” Lukács György tézistervezetét, amelyet a KMP II. kongresszusára készített?

A KISZ Járási bizottságának munkatársa az A könyv és ifjúság vetélkedő keretében szerelmespárokat kér a magyar- és a világirodalomból.

Rendszeresen felkeresik a könyvtárat rejtvényfejtők, leggyakrabban egy ötvenhárom éves cukrász, ilyenfajta kérdésekkel:

Mi volt a széncsata jelszava?

Mi a jelentése a „tarhó” szónak?

Egy másik rejtvényfejtő a *Füles* kérdését tolmácsolja a könyvtárnak: Van-e a cigányságnak az ENSZ-ben képviselője?

A kérdések nagyobb részét ebben a könyvtárban is *diákok* teszik fel, a kérdések száma azonban (a könyvtár felkészültségéhez képest mindeképpen) alacsony, ez viszont Mr Bookbird szerint az önálló kutatásra kevésbé ingerlő oktatási módszerekről árulkodik.

Egy tizenkét éves általános iskolás fiú a kuruckor festészete iránt érdeklődik.

Szaktanuló fiúk azt kérdezik, hogy milyen szavak keletkeztek a felszabadulás után.

Szaktanuló fiú kérdése: Mit jelent a nacionalizmus?

Mezőgazdasági szakközépiskolás fiú azt kérdezi, hogy Hamlet apját melyik növény mérgével ölték meg?

Egy másik mezőgazdasági szakközépiskolás fiút az érdekli, hogy melyik család látta vendégül Csokonait, amikor 1795-ben legációban járt Halason.

Gimnazista lány azt kérdezi, miféle művészettörténeti emlék a Sthonehenge?

Gimnazista fiú azt szeretné tudni, hogy mi tartozik a liberalizmus fogalmához?

Egy másik gimnazista fiú arra kíváncsi, hogy kik voltak a francia enciklopedisták?

Gimnazista lány vár választ arra a kérdésre, hogy mit jelent a Szent István-i gondolat?

Gimnazista lányok kérdezik, hogy mit jelent az epikureizmus és a sztoicizmus?

Ismeretlen fiatal nő jelent meg egyszer a könyvtárban, és azt kérdezte, hogy mi a jelentése a „pacuha” szónak?

Telefonon kérdezték:

Ki volt Szadat előtt az EAK elnöke?

Mikor élt Kálvin János, és mi volt a helvét irányzat lényege?

Ki írta a Latinca-balladát?

Elfelejtették felírni, ki kérdezte, hogy: Ki mondta, hogy „a tudatlanság nem érv”?

Nyugdíjas adminisztrátornő kérdezte, hogy ki írta a *Gyere kicsim, gyere!* című regényt.

Egy hetvenöt éves tanyasi paraszt néni arról a korról szeretne olvasni, amikor még párbajoztak a nőkért, amikor még volt a nőknek értéke.

Egy negyvenhat éves tsz-tag asszony arra kíváncsi, hogy harangoznak-e más országok templomaiban is?

Egy ötvennégy éves üzemi adminisztrátornő azt szeretné tudni, hogy ki zenésítette meg Berzsenyi *A magyarokhoz* című versét?

Egy nyugdíjas tanító arra kíváncsi, milyen elfogadható női név van -usz végződéssel? Ugyanőt érdekli az is, hogy mit jelent a „feszít” ebben a kifejezésben „Feszít, mint két krumpli egy zsákban”?

Egy idős néni az iránt érdeklődött, hogy meddig él a fecske?

Ötödik próba : mi a véleménye a könyvtárról a városban élő értelmiségieknek?

Közgazdász, fejlesztési osztályvezető : A városi könyvtár rangos könyvtár, jó a könyvek összetétele, és a könyvtári funkcióján túl rendezvényeket, hangversenyeket is csinál. Ez nagyon klassz, és nagyon sajnálom, hogy mindig úgy jött ki a lépés, hogy nekem nem volt alkalmas az időpont.

A mezőgazdasági szakközépiskola tanára : Minden elsőt kötelezünk arra, hogy beiratkozzon a városi könyvtárba, erről neki hozni kell a kölcsönzőjegyet. Lehet, hogy formalításra vezet, de nagyon sok gyerek tényleg bejár a könyvtárba.

A mezőgazdasági szakközépiskola másik tanára : Ez a könyvtár a helybeli kultúraterjesztés csúcán áll. Tanulóinknak özöne jár ide könyvekért, innen viszem magam is a Mezőgazdasági Könyvhét kapcsán a könyveket, a könyvtár autóján járok ki a tanyára előadásokat tartani. A könyvtár igazgatója olyan ember, akire egyértelműen felnézek, mert munkája roppant hatással volt városunk kulturális tevékenységére.

Gyógyszerész, városi tanácstag : Úgy érzem, a könyvtár az egyetlen nagyon jól működő intézmény ebben a városban, amely sokrétű feladatokat lát el, köztük olyanokat is, amelyek nem is tartoznak hatáskörébe, értem alatta a zenei programok megszervezését. Természetesen még bővítheti hatókörét, például úgy, hogy nemcsak a cigánytelepen létesít könyvtárat, hanem egy üzemben is, ahol még talán nagyobb igény is lenne rá.

Nyugdíjas mérnök, helytörténész : Tőke van ott, de jobban kellene kamatoztatni. Sok könyv van, de hányat nem olvastak még el? Tudni kellene, mit akar az a négyezer ember, aki oda jár, jobban kellene foglalkozni az emberekkel. Az igazgatónak igazán jó ízlése van, de kellene, hogy érdekelje őt az is, hogy mi érdekli az embereket. Ott vannak-e a könyvtárban a diákok, úgy értem, mint egy szellemi műhely munkatársai, mondjuk, mint a helytörténet kutatói? Egy szó mint száz, otthonná kell alakítani a könyvtárat, hogy hazajárjanak oda az emberek.

Gimnáziumi tanár : A könyvtár a legkulturáltabb hely ebben a városban, ahol egy értelmiségi otthon érezheti magát. Meglepően jó állománya van. A harmadik világ a kutatási témám, kellemes meglepe-

tésként ért, hogy ehhez is milyen sok anyagot találtam ebben a vidéki könyvtárban.

Szakt munkás (előtte függetlenített KISZ-titkár, népművelő) : Ebben a városban elsősorban a könyvtárat lehet kulturális intézménynek nevezni. Itt minőségi értéket lehet találni, akár rendezvény, akár könyv, akár könyvtáros formájában. Kár, hogy nem nagyobb a hatóköre.

Főorvos : Ez az itteni közművelődés gócpontja, öröm bemenni ebbe az épületbe, és ettől az örömtől nem is akarom magam hosszabb időre megfosztani. Nemcsak én vagyok a mérce, hanem a lányom és osztálytársai is. Komoly kisugárzó ereje van. Magam is felszólaltam Bartalos Frigyes mellett lemondatásakor.

Lelkész : A könyvtár az a hely, ahol híveimmel is találkozhatom. Igénybe veszem szolgáltatásait: átnézem a lapokat, kertészeti szakkönyveket hozok ki. Meghívókat is szoktam kapni különböző rendezvényekre.

Mérnök az állami gazdaságban : A könyvtár kitűnő. Ha tehetem, rendezvényeit is látogatom, pedig ez nem kis áldozatot kíván roppantul szoros időbeosztásom miatt.

Főorvos, kórházi párttitkár : A könyvtár ragyogó, kitűnőek a rendezvények is. Felháborítóan kevés értelmiségi él ezekkel a rendkívüli alkalmakkal, különösen tanárt és műszaki értelmiségit látni ritkán.

* * *

Mindhárman egyetértünk abban, hogy az „oázishelyzet” eredményeképpen egy értelmiségi részéről a könyvtárat dicsérni önbecsülést is jelent. Sajátossá teszi a helyzetet az is, hogy ebben a könyvtárban „melléközményként” hangversenyek vannak, vagyis a könyvtár időnként hangversenyterem, ahol ott a helye az igazi „kultúrembernek”. Vajon ugyanez lenne a véleményük, ha hangversenyek helyett a könyvtár kertbarát kört, pódiumszínpadot, politikai vitakört szervezne, kérde Felméry Bandi. Mr Bookbird arra figyelmeztet bennünket, hogy szinte valamennyi véleményben kimutatható egy, ma már Magyarországon is meghaladottnak nevezhető könyvtárkép, ugyanis nem tartják természetesnek azt, hogy a könyvtár, amely egyben a zenének is tára, hangversenyt adjon, hogy a szakmunkástanulók, akár egy klubban, kellemesen eltöltsék ott az időt a vonat indulásáig, hogy a közművelődési könyvtár szerepet vállaljon a város „egyéb” közműve-

lődési feladataiból. Nem tartják természetesnek, hogy ez egy public library, vagyis egy publikus, egy nyilvános könyvtár, hogy a város dolgozószbájája, irodalmi szalonja, egyik közéleti helye, különböző „kamaraműfajok” színtere is legyen. Felméry Bandi azokhoz szeretne csatlakozni, akik szerint a könyvtár bővíthetné hatókörét, otthona lehetne az olvasóknak, akik szerint a könyvtár kissé passzív, kissé befelé forduló, kicsit tetyetotya. Mr Bookbird arra kéri Felméry Bandit, hogy még ne egészítse ki az elhangzottakat sajátjával, előbb célszerű lesz meghallgatni a „szomszédvár” és a fenntartó szerv képviselőit. Ami viszont még ezekhez a véleményekhez tartozik, Mr Bookbird úgy érzi, hogy a város értelmisége még nem tette igazán próbára ezt a könyvtárat. Úgy érzi, jó néhányan csak hangversenyekre, író-olvasó találkozóra járnak a könyvtárba, de nem használják rendeltetés-szerűen.

Hatodik próba: a közművelődés szakemberei a könyvtárról

Hat különböző változatban (és ezek különböző kombinációiban) hallottuk azt a történetet, melynek hőse a könyvtár igazgatója, aki eléri a nyugdíjkorhatárt, bejelenti nyugdíjba vonulási szándékát, majd, meghallva, hogy utódjának az ő energikus, ragyogó szervező, szíorkázó ötletekkel teli, ám nem túl állhatatos, a szakma kevésbé látványos, de alapvető elemeit nem kellőképpen elsajátító egykori munkatársát (Póky Pált, aki jelenleg a Kötöttárugyárban népművelő) szemelték ki: a) meggondolja magát, b) munkatársai rábeszélék elhatározása megváltoztatására, c) a megyei könyvtár munkatársai és más szakmabeliek beszélnek rá döntése visszavonására. A változatok másik csoportjában nem a könyvtár igazgatója a kezdeményező, hanem d) egykori munkatárs, aki „elérkezettnek látja az időt, hogy átvegye a hatalmat”, e) a kisssvárosi közművelődés azon irányítói, akik az egykori munkatársban látnák egy cselekvőbb, kezdeményezőbb, „népművelőbb” könyvtár vezetőjét, akinek nyugdíjasként, de komoly fizetéssel a jelenlegi igazgató szaktanácsadója lehetne, nehogy „ellovagolja magát”, f) a kisssvárosi közművelődés azon irányítói, akik már régebben ígéretet tettek az egykori munkatársnak, aki annak idején „sok szint vitt a könyvtár életébe”, aki egy időben Kisssváros közművelődési felügyelője volt, hogy szolgálataiért, mihelyst erre alkalom nyílik, megkapja a könyvtárat.

A városi könyvtár állami díjas igazgatója végül is maradt a helyén, ám a kínos ügy sebet ejtett nemcsak rajta, hanem a helyére kiszemelten, az ügy kivitelezésével megbízottakon és „Kisssváros becsületén” is. Fontos volt mindezt megtudnunk, különben nagyon nehéz lett volna értelmeznünk az irányítók, a népművelők és a könyvtárosok véleményét.

* * *

Népművelő a Kötöttárugyárban : A városi könyvtár alfája és ómegája Kisssváros kultúrájának. Messze az országos átlag felett van több tekintetben. Jogos a kiváló cím, jogos az Állami Díj. Ehhez képest viszont keveslem az olvasók számát. Én bizony nem várnám meg, míg eljönnek az olvasók, kimennék elébük sippal, dobbal, nádi hegedűvel, Alföldi Peti szavalataival, üzemekbe, családokhoz, iskolai órákra. Én, amikor ott dolgoztam, kiköltöztem az irodából, de nem ez a lényeg, hanem a nyitottság. A szakmát én Bartalos Frigyesről tanultam, de másképpen képzelem el a könyvtárat, mint ő, vagy azok, akik őt tanították. Bartalos elve a belső tökély, enyém a nyitottság. Ne áltassuk magunkat, csökken az olvasók száma. A paraszt gyalog bejárt a tanyáról a könyvtárba, autóval már nem a könyvtárba megy, itt, az üzemben meg pontokért iratkozik be a brigád. Amikor a hadseregben ügyködtem, egy év alatt sikerült elérnem, hogy az olvasást fontosnak tartsák. Csoda történt, vagy sem, mindegy, de a következő évben ötven százalék volt az olvasók aránya tevékenységem színterén. Én voltam a József Attila olvasómozgalom első számú példaképe, első kitüntetettje országosan, ennek ellenére nincsenek illúzióim. Azóta felnőtt már az a nemzedék, akit bevontunk abba a mozgalomba, és láthatjuk, nem vált olvasó nemzedékké. Ennek ellenére híve vagyok mindenféle lehetőség megragadásának. Bartalos különböző történelmi korszakokat vészelt át, de mindvégig a könyvtár érdekében. Megjegyzem, 1956 előtt még hetenként volt rendezvény a könyvtárban, beszélgetni lehetett, alkotóműhely is volt, ma érthetetlenül óvatosak, szegyenlősek, túlzottan tekintélytisztelők, sajnos az igazgatóval az élen.

Népművelő a művelődési központban : Mint könyvtár jó, de mint közművelődési intézmény szemellenzős, pedig jó előadóesteket lehetne ott tartani. A két intézmény közötti együttműködés abból áll, hogy átmegyünk a könyvtárba széket pakolni.

Másik népművelő a művelődési központban : A városi könyvtár fel

van magasztalva. Meg kell hagyni, szépen kiglancolt könyvtár. A legszebb intézmény a városban. Ez valóban közművelődési intézmény. És nagyon szép. Éppen ezért szervezzük oda az esteket, Tompa Lászlót, Fodor Andrást, oda visszük Kocsis Zoltánt, szóval mintha ezt a könyvtár csinálná. Kimegy a stencil, hogy a városi könyvtár és a művelődési központ közös rendezvénye. Na most a könyvtár az égvilágon semmit sem csinál, de ez nem is baj, mert ők vannak ott, ők adják a helyet, ők a jó gyerekek.

Harmadik népművelő a művelődési központból: Ha van egyáltalán szellemi élet a városban, azt elsősorban a városi könyvtárban kereshetjük.

Szakszervezeti könyvtáros: A városi könyvtár nagyon jó, állományában ritkaságok is találhatók. A város vezetői nem ismerik a könyvtár értékeit. Ennek az az egyszerű oka, hogy nem járnak oda, tisztelet a kivételnek. A vezetők többsége számára a könyvtáros elsősorban táros, amelyik leginkább a raktároshoz hasonlít. A vezetők közül sokan csak akkor kerülnek kapcsolatba a könyvtárral, amikor a marxista egyetemre járnak. Valami mégsem stimmel ezzel a könyvtárral. Egy kicsit talán lejjebb kellene ereszkednie, a színvonal feladása nélkül.

A helyi közművelődés egyik irányítója: Nem vagyok elégedett a könyvtárral, az Állami Díjat sem érzem indokoltnak. A statisztika nem megbízható. A rendezvények negyedére csökkentek. Nem látok törekvést arra, hogy megpróbálnák a lakosságot a könyvtárhoz szoktatni. Hiányoznak a könyvtárból a kiállítások, a különféle rendezvények, a kis közösségek, az önképzőkörök. Mindennek ellenére a könyvtár az egyetlen hely a városban, ahol igényes művelődés lehetséges. Csak azzal szemben lehetek elégedetlen, ami már eljutott valameddig.

A szakmaközi bizottság munkatársa: A mi szakszervezeti könyvtáraink csak az első lépcsőt jelentik, tulajdonképpen mi a városi könyvtárnak neveljük az olvasókat. Egyébként az egységes könyvtári hálózat lenne az igazi megoldás, amikor az üzemi könyvtárak a városi könyvtár fiókjai lennének.

Mindenekelőtt leszögezem, hogy nekem roppantul tetszik az, ahogy ez a kisvárosi könyvtár sok áldozattal, szenvedéssel, szenvedéllyel, útkereséssel föltornázta magát mostani rangjára, de megbízatásom, helyzetismeretem, korom és vérmérsékletem arra kényszerít, hogy kizárólag a feladatok, a problémák és a lehetőségek felől közelítsek. Szerencsére volt alkalmam egynéhány könyvtárossal és még több nem hivatalos emberrel beszélni, akik megerősítették gyanúmat, hogy a könyvtár vezetői talán nyugalomuk, talán pozíciójuk, talán eredményeik, talán olvasóik féltéséből hajlanak arra, hogy a lényegyet hol formalizálják, hol lirizálják. A könyvtár „nagyon komoly szerepéről” beszélnek, de vajon mire gondolnak ilyenkor monopoláris helyzetén kívül?

Nekem nagyon gyanús, amikor minden állítást statisztikai adatokkal akarnak alátámasztani. A világért sem gondolom, hogy be akarnának csapni bárkit is, azt viszont érzem, hogy alig érzékelik a statisztikák félelmetes viszonylagosságát. Alig kezdünk el beszélgetni, igaz, halkán és szerényen, de máris megkondulnak az öndicséret kisharangjai. Nem meggyőző számomra, hogy a fejlődés ívének a négyezer olvasó a csúcsa. Nehéz eldönteni, hogy ez a négyezer a jelenlegi feltételek mellett mennyi lehetne. Az is zavar, hogy itt mindenki „kedves olvasó”, és ugyanakkor a kedves olvasó végeredményben kartotékadat, kedves kartotékadat. Elhiszem, hogy az olvasószolgálat vezetője majdnem mindenkit ismer, mármint majdnem mindenkinek a sztoriját, de nem személyiségét. A rétegstatisztikáról a parasztolvasóknak munkásolvasókká való átkeresztelkedéséről ne is beszéljünk, tudom, hogy erre rákényszerítik a könyvtárakat, de tudom azt is, hogy már jó néhány könyvtár nem megy bele ebbe a játékba, és vállalja, hogy igenis csökken a munkásolvasók aránya, mert életmódjuk kevésbé kényszeríti őket a könyvtárba. Szó esett a helytörténeti anyagról, de vajon ki ismeri ezt, kit kínálnak meg vele, hiszen elzárt különgyűjtemény, és nem lehet azt kívánni, hogy a katalógusból fedezzék fel, hogy van. Nem tudom megérteni, miért nem akar a könyvtár plakátokon, hirdetőtáblákon mutatkozni a város előtt. Ami a társintézményekkel való együttműködést illeti, a Városi Könyvtár ok nélkül előlegezi a másik fél optimális tevékenységét. Nem tudom, mi indokolja azt a kijelentést, hogy az iskolai könyvtárakkal „nagyon szoros” a kapcsolat, hasonlóképpen meghatározatlan maradt számomra a gyak-

ran használt „rendszeresen” és a „jelentős hányad”. A főlöszleges kartotékrendszer netovábbjának tartom azt, amit ebben a könyvtárban a szakmunkástanulókról vezetnek. Az önerőből, saját fizikai munkával épített polcrendszerrel mintha kimerült volna az újítási, megváltoztatási kedv. Kár. Nem mertem javasolni azt, hogy rendezzen egyszer bált a könyvtár, hívja meg olvasóit, adjanak műsort, de ne csak Alföldi Peti szavaljon, hanem a könyvtár minden munkatársa produkáljon valamit.

Mr. Bookbird úgy látja, hogy ez a könyvtár egyszerre rendhagyó és beilleszkedő intézménye Kisssvárosnak. Független erősség is, de falai talán túlságosan megvastagodtak, szükségszerűen, védekezésül a múlt és a jövő nevében, a jelen ellen. Természetesnek tartja, hogy egy könyvtár nem rohangál az olvasók után, nem agitál maga mellett üzemi röpgyűlésen, osztályfőnöki órán és az SZTK várótermében. Szerencsére, mert ez kulturális agresszió lenne. Nem esik a nyüzsgés csapdájába, mint azok a könyvtárak, amelyek – amikor alapvető szerepükben meginganak, vagy újítani nem tudnak – gyorsan négy-öt klubot, könyvbarát kört szerveznek. A városi könyvtár függetlensége sajátos módon nagyfokú igazodással párosul. A szuverén tartalom minduntalan azt a formát veszi fel, amilyennek a helyi kultúrpolitikusok elképzelnek egy könyvtárat, egy olyan intézményegyüttesben, ahol egyes intézményeknek csak utánezatai, romjai vagy paródiái találhatók. Az már kifejezetten bosszantja Bookbird urat, hogy – a városi könyvtár is csaknem ugyanúgy adminisztrálja magát, mint egy szakszervezeti. Természetesen más tartalmat adminisztrálnak, de félő, hogy a forma a tartalmat is alakítja. Abban igazat ad a könyvtár egyik kritikusanak, hogy nem engedheti meg magának ez az intézmény, hogy ne vállalja fel a város szellemi életének központi szerepét. Mint a város értéktára, dolgozószobájában akkor is központi szerepet fog játszani a könyvtár, amikor megépül egy művelődési vagy kikapcsolódási központ, amikor a gimnázium megint fellegrára lesz a kisssvárosi kultúranak, amikor társadalmiasul csaknem az egész népművelés. A jelenlétének kellene hangsúlyosabbnak lenni, nem jövés-menésének.

Felméry Bandi úgy érzi, hogy jó néhányan táncolnak a városi könyvtár és a művelődési központ között feszülő kötélén, a feladatok „mássága” jó néhány munkatársat csábít innen oda, onnan ide. Az kétségkívül nagy baj lenne, ha a könyvtárosok egy része úgy érezné,

hogy el van zárva az élettől, ha belemerevedne a rutinba, és a jászberényi városi könyvtár példáját hozza fel, ahol minden munkatárs kutatási feladatot és kutatónapot kapott az igazgatótól.

Hazakisérjük az olvasót

Ki más ajánlhatná fel a város és a városba látogató vándor számára, hogy elkészíti Kisssváros térképét, mint a helybéli tanács földhasználati előadója, aki a könyvesboltban éppen a város térképét kereső fiatalemberekkel találkozhatott. És ki más készítheti el a város olvasótérképét, mint a városi könyvtár igazgatója. Ezen a térképen minden ház fel van tüntetve, és a házak egy részében piros és zöld színű pöttyök „laknak”, a városi könyvtár felnőtt és gyerek olvasói. A térkép később más színű pöttyökkel, az üzemi könyvtárak olvasóival, a könyvesbolt vásárlóival, a nagyobb házikönyvtárak tulajdonosaival fog bővülni. Leolvasható lesz majd az is, ki tagja több könyvtárnak, ki vásárol rendszeresen antikváriumban, kik azok, akik különböző fajta könyveket gyűjtenek, egyszóval rákerül a térképre a „síkraizon” kívül a „domborzat” is. Megkértük a „főtérképészt”, keressen ki számunkra néhány jellegzetes kisssvárosi terepet, ahová hazakisérhetnénk néhány olvasót. A főter, az egyik új lakótelep, az öreg Tabán, és a kertváros lett további vizsgálódásunk négy színtere, ezekre a helyekre kísértünk haza öt-öt, összesen húsz olvasót, megnézni, hová kerülnek a könyvtárból kiválasztott könyvek, milyen tárgyak, emberek, életmódok és gondolatok közé.

* * *

Van közöttük szakoktató, kereskedő, nyugdíjas gazdálkodó, nyugdíjas könyvelő, üzemmérnök, tanító, technikus, gépirónő, népi ellenőrző bizottsági elnök, szakmunkástanuló, szervező, főkönyvelő, sorompókezelő, pincér, raktári munkás, óvónő és második diplomáját szerző. Közös nevezőjük: olvasók, a könyvtár tagjai és „hasznélvezői” (négy idősebb vendéglátónkra vonatkozik ez utóbbi, akiknek mások hoznak könyvet a könyvtárból).

A húsz lakás közül 19-ben található mosógép,
19-ben hűtőszekrény,
18-ban porszívó,
17-ben centrifuga.

Hét helyen lakik gépkocsitulajdonos. Az egy főre jutó jövedelem 1979-ben

nyolc családban 1000 és 2000 forint között,
kilenc családban 2000 és 3000 forint között,
három családban 3000 és 5000 forint között van.

Két helyen – a nyugdíjas földművesnél és a sorompókezelőnél – a könyvtári könyveken kívül egyetlen saját könyvet sem találtunk,
négy helyen kevesebb mint 50

hat helyen 50–100

öt helyen 100–200

két helyen 300–400

egy helyen 2000 könyv található.

Négy helyen 2000 és 3000 forint,

három helyen 1000 és 1500 forint,

három helyen 600 és 1000 forint,

öt helyen 300 és 500 forint,

három helyen 100 és 300 forint közötti összeget,

három helyen semmit sem költenek könyvekre évenként.

Egy lakásban találtunk antik bútort, értékes szőnyeget, saját festményt; két lakásban művirágot, giccsfestményt, értékes disztárgyakat; három lakásban népművészeti tárgyakat, saját fafaragványt; négy lakásban értékes festményt és grafikát, miniüveget, nem túl izléses kovácsoltvas tárgyakat, hat lakásban élő virágot, hét lakásban horgolt csipkét, subaszőnyeget, tíz lakásban porcelán csecsebecsét és műtűröket. Ahol a könyvtári könyveken kívül más könyveket is láthattunk, valamennyiben (mind a tizennyolcban) megtaláltuk *A köszívű ember fiai*-t,

tizennégy helyen az *Egri csillagok*-at;

tizenhárom helyen találtunk gyermekkönyveket, lexikonokat és Verne-regényt;

tizenkét helyen útkönyveket és Petőfi-kötetet;

tizenegy helyen Berkesi-regényt, *Az öreg halász és a tenger*-t, Passuth-regényt, Szilvási-regényt, szótárakat, a *Bűn és bűnhődés*-t;

tíz helyen *Az anya* című Gorkij-regényt és Rejtő-könyvet;

kilenc helyen a *Rozsdatemető*-t és a *Helyesírási tanácsadó szótár*-t;

nyolc helyen	Benedek Elek meséit, Mikszáth-regényt, a <i>Háború és béke</i> -t, barkácskönyvet, Németh László művét;
hét helyen	az <i>Idegen szavak szótár</i> -t, Moldova könyveit, az <i>Orvos a családban</i> című könyvet, világotlaszt;
hat helyen	a <i>Bibliá</i> -t, Illyés Gyula valamelyik művét, József Attila verseit, <i>A Buddenbrook-ház</i> című regényt, a <i>Csendes Don</i> -t;
öt helyen	Cooper-könyvet, a <i>Magyarország útikönyv</i> -et, Shakespeare-drámát, képzőművészeti albumot;
négy helyen	Goethe <i>Faust</i> -ját, Krúdy <i>Szindbád</i> -ját, a <i>Magyar értelmező kéziszótár</i> -t, a <i>Micimackó</i> -t, Sánta <i>Húsz óra</i> című regényét, az <i>Anyám könnyű álmot ígér</i> című Sütő András-regényt, Váci Mihály verseit;
három helyen	Ady költeményeit, Herczeg Ferenc könyveit, Homérosz eposzait, Lenin műveit, Nemeskürty <i>Requiem egy hadseregért</i> című könyvét, Örkény műveit, a <i>Természettudományi lexikon</i> -t, tudományos-fantasztikus könyveket, a <i>Hangversenykalauz</i> -t;
két helyen	az <i>A Mester és Margarita</i> című Bulgakov-regényt, Kafka <i>Kastély</i> című regényét, népköltészetet, Marx és Engels műveit, Weöres költeményeit;
egy helyen	<i>Ablak-Zsiráf</i> gyermekenciklopédiát, a <i>Legyek ura</i> című Golding-regényt, Marquez <i>Száz év magány</i> -át, Nagy László költeményeit, a <i>Műszaki lexikon</i> -t, Zsukov emlékiratait.

A tizennyolc lakás közül egyikben sem találtuk meg a keresett százötven könyv közül Pilinszky verseit, a *Biológiai pokolgép* című Taylor-könyvet, László Bencsik Sándor *Történelem alulnézetben* című könyvét.

Az olvasáskutató-körökben és az UNESCO-berkekben jól ismert Bookbird-teszt eredményét természetesen különféleképpen magyaráztuk. Valamennyien keveselltük a lexikonokat, az *Értelmező szótár*-t

és az *Orvos a családban*-típusú könyveket. Mr Bookbird meglepődött, hogy milyen sok helyen találkozott a *Bűn és bűnhődés*, a *Buddenbrook-ház* és *Az öreg halász és a tenger* című regényekkel. Sem otthonában (Urbana városban), sem Manchesterben, sem Bordeaux-ban nem volt ilyen gyakori ezeknek a regényeknek az előfordulása. Több helyen várt Petőfi-, jóval több helyen József Attila-kötetet, nem is beszélve Ady költeményeiről. Kevesellte a képzőművészeti albumok és a világ-atlaszok számát és arányát is, ám megjegyezte, hogy ezek az albumok nyugaton gyakran a coffee-table-book* szerepét töltik be. Ezzel a jelenséggel itt még nemigen találkozott, de itt is érezte a „sorozatok rémuralmát”. Felméry Bandi megdöbbenőnek, de jellemzőnek találta, hogy gyakoribb Herczeg Ferenc, mint Golding és Nagy László, hogy csak három helyen található Lenin és csak két helyen Marx. Mr Bookbird azt a kérdést is feltette vendéglátóinak, hogy milyen könyvekkel szeretnék kiegészíteni könyvgyűjteményüket. Nyolcuknak nem volt különösebb elképzelése, hárman, az áruházi eladó, a tanítónő és a gépirónő lexikonokat akartak venni, a szakoktató és a pincérnő újabb tudományos-fantasztikus regényeket, a technikusról és a kórházi adminisztrátor újabb versesköteteket, az üzemmérnök szakkönyveket, Moldova-, Szilvási- és Jókai-regényeket, a szakoktató szakkönyveket, Merle-regényeket, a nyugdíjas könyvelő mai modern irodalmat.

A húsz lakásban lakó hatvan családtag közül tizenhárman jutottak el legalább egyszer egy évben koncertre, húszan múzeumba. A húsz közül tizennyolc lakásban fizetnek elő valamilyen újságra vagy folyóiratra. Legtöbben, tíz helyen a *Petőfi Népe*-t járatták,

kilenc helyen a *Rádió- és televízióújság*-ot, a *Népszabadság*-ot, a *Nők Lapja*-t.

három helyen a *Családi lap*-ot, a *Képes Újság*-ot,
két helyen az *Élet és tudomány*-t, a *Film, Színház, Muzsika*-t,
a *Horgászat*-ot, a *Ludas Matyi*-t, a *Magyarország*-ot,
a *Népsport*-ot, a *Rakéta*-t, a *Szabad Föld*-et, a *Világ Ifjúság*-át, a *Füles*-t;

egy helyen a *Valóság*-ot, a *Lakáskultúra*-t, a *Figyelő*-t, a *Kritika*-t.

Irodalmi és művészeti folyóiratot, a *Társadalmi Szemlé*-t, a *Látóha-*

* Presztizskönyv, repikönyv, szobadiszkönyv.

tár-t, az *Új tükör*-t egyetlen helyen sem. Tekintve, hogy a többségük könyvtárba járó könyvtárlátogató, feltételezhető, hogy többen ott olvassák, és természetesen az is feltételezhető, hogy többen megvásárolják az újságokat és a folyóiratokat. Az előfizetőkön kívül még ketten olvassák az *Élet és tudomány*-t, még hárman a *Képes Újság*-ot, még négyen a *Ludas Matyi*-t. Nem fizetik elő, de olvassák négyen az *Új tükör*-t, egy-egy olvasója volt az *Élet és Irodalom*-nak és a *Művészet*-nek.

Meghökkenően kevés, csóválta a fejét Mr Bookbird. Érthető, magyarázta Felméry Bandi, a sajtó nem töltheti be a szobadisz szerepét, mint a könyv.

A húsz meglátogatott közül csak a gépirónő nyilatkozott úgy, hogy nem akadt még olyan könyv, amelyet újra elolvasott volna. Négyen (a kötő szakoktató, a nyugdíjas gazdálkodó, a nyugdíjas könyvelő és a technikusnő) rendszeresen újra elolvasnak bizonyos könyveket. Hárman (a nyugdíjas könyvelő, a tanítónő és a nyugdíjas gazdálkodó) rendre több könyvet olvasnak párhuzamosan. Négyen (a tanítónő, a nyugdíjas földműves, az ács szakmunkástanuló és a technikusnő) gyakran előre megnézik a regények végét. Négyen (a tanítónő, az autószerelő szakmunkástanuló, a technikusnő és az óvónő) idézeteket szoktak kiírni olvasmányaikból, az elnök* és az óvónő széljegyzeteket szokott készíteni saját könyveiben, a szervező olvasónaplót vezet. Heten (a szakoktató, a nyugdíjas könyvelő, az üzemmérnök, az elnök, a raktári munkás, a technikusnő és az óvónő) szoktak családjuk tagjaival olvasmányaikról beszélgetni, közülük öten baráti körben is, hárman a munkahelyükön is. A munkahelyükön nyolcan; baráti körben hatan szoktak olvasmányaikról beszélgetni. Négy helyen hobby a könyvgyűjtés: a szakoktató tudományos-fantasztikus könyveket gyűjt, a nyugdíjas könyvelő és az óvónő ugyancsak óvónő foglalkozású nagymamája minikönyveket, a textiltechnikusnő versesköteteket gyűjt.

Egyik helyen sem dobtak ki vagy adtak el egyet sem könyveik közül. Csak a nyugdíjas könyvelő, az üzemmérnök és az óvónő ajándékozott már könyvgyűjteményéből. Csak a kórházi adminisztrátornő, az ács-tanuló, a pincérnő, az óvónő és az üzemmérnök adja kölcsön rendszeresen könyveit barátainak és ismerőseinek. Mindez a könyv kegytárgy funkciójára utal, véli Felméry Bandi, Mr Bookbird viszont az emberi kapcsolatok eléggé alacsony intenzitásának egyik tünetét látja ebben.

* A népi ellenőrzés kisssvárosi elnöke.

A legkedvesebb olvasmányok között megtalálható a *Biblia*, a *Világ-irodalmi kisenciklopédia*, az *Akit a mozdony füstje megcsapott*, a *Piszkos Fred*, a *Solaris*, az *A diadalív árnyékában*, Balassi versei és Hemingway kötetei (de mindegyik csak egy-egy olvasónál); a legkedveltebb szerzők között Kisssvárosban is Jókai Mór a leggyakoribb (hat esetben fordult elő), Mikszáth Kálmán neve ötször, Móricz Zsigmondé háromszor, Berkesi Andrásé, Szilvási Lajosé, Szimonové, Arany Jánosé, Passuth Lászlóé kétszer. Petőfi Sándor, Ady Endre, Hegedüs Géza, Verne, Vas Gereben, Jókai Anna, Lem, Örkény István, G. B. Shaw, K. May, Moldova György, Zsigray Julianna, Vas Zoltán, Galgóczi Erzsébet, Hemingway, Cooper, L. Tolsztoj, Rejtő Jenő, Dante és Németh László neve egyszer fordult elő. Az egyévi távolléteket jelentő külföldi útra – ez is egy Bookbird-teszt – a szakoktató természetesen tudományos-fantasztikus regényt, az áruházi eladó szótárat és egy Szimonov-regényt, a nyugdíjas könyvelő Passuth, Berkesi, Jókai és Mikszáth regényeit, a nyugdíjas gazdálkodó a *Bibliá*-t, az üzemmérnök Szilvási, Moravia, Moldova és Maupassant regényeit, a tanítónő Palotai Boris regényét és életrajzokat, az elnök Beauvoir *A második nem* című könyvét, a villanyszerelő tanuló szakkönyvet, a sorompókezelő háborús könyveket, a kiszolgáló Maupassant-regényt, a raktári munkás Stendhal-regényt, az ácsstanuló Delfin-könyveket, a technikusszakkönyveket, a pincérnő az *Amerikai tragédia*-t, az óvónő a szüléssel kapcsolatos szakkönyvet vinne magával.

* * *

A panelházas lakótelepen lakik a huszonkilenc éves *szakoktató* és a huszonhat éves *adminisztrátornő* négyéves kislányukkal, egy ötvenhárom négyzetméteres, kétszobás lakásban. Falait a szakoktató saját temperafestményei és fafaragásai díszítik, saját készítésű kovácsoltvas térelválasztó, kulacs és virágok egyénítik a varia bútort. Automata mosógép a fürdőszobában, gépkocsi a ház előtt. A polcon negyven kötet könyv. Közöttük nyolc tudományos-fantasztikus, egy kifejlesztendő gyűjtemény alapja. Kedvesen fogadnak bennünket, előzékenyek, közvetlenek, nyitottak, főleg a férfi. Van-Gogh, Csontváry, sláger, operett, magyar nóta, Zsurzs Éva tudományos-fantasztikus tévéfilmje, Jókai, Mikszáth, Szimonov és Móricz, ezeket szeretik. Nem szeretnek itt élni, rövidesen elköltöznek, mert a szakoktató községitanácselnök lesz. „Tíz éve itt még korzó is volt, manapság jó,

ha négy-öt embert látni nyolc óra után az utcán. A művelődési ház nem ér semmit, a könyvesboltban kicsi a választék, marad a könyvtár, a mozi és a múzeum. Kiváló kezdeményezés a múzeumi esték, bár a propaganda nem elegendő, mi mindenesetre elmentünk. Ilyesmi azonban kevés van, sőt ma már rendhagyó emberek sincsenek. Volt régen még a Hannibál, a zenész, aki pizsamában, sétapálcával és kalappal a fején sétált át a városon, de mindig előhúztta a pizsama zsebéből a személyi igazolványát. Hannibál halott, Marosszéky, a festő nem tud közel kerülni a városhoz. Itt él, de idegen. Vannak nagyszerű vezetők, mint a KISGÉP igazgatója, aki talpra állította a várost, de maga egy kis lyukban él, ahol beázik a mennyezet. Mások, főleg a kórház vezető orvosai, tovább tartják a markukat, ha az ötszáz-as nem nyom eleget a latban.” Szeretne városának szép jövőt jósolni, de nem tud, „mert saját kárára fog fejlődni, ugyanis elsiette a fejlődést, nem mert önmaga maradni”. Megyei tanácsstag, hamarosan községi tanácselnök lesz egy közeli faluban. Jobban akarja csinálni, mint kisssvárosi kollégája.

A Tabánban lakik a hetvenegy éves *nyugdíjas gazdálkodó*. Hatvan-kilenc éves felesége hat elemít, ő maga „öt gimnáziumot és két mezőgazdasági iskolát” járt. Fia hentes, menyé betanított munkás. A millennium évében épült a ház, háromszobás. Az öregek szobájában régi bútor, hímzett és szőtt terítők, köcsögök, mécses. Nekik ötven könyvük van, az előző évben négyszáz forintot költöttek könyvre, az unokáknak is gyűjtenek. Jókai, Mikszáth, Moldova, Simenon, az *Aranykalászos gazdák könyve*, a *Biblia* és zsoltárkönyvek jellemzik könyvgyűjteményüket, ízlésüket a magyar nóta, a sláger, Szinyei Merse Pál és Zichy Mihály, Vas Gereben, Arany János, Jókai Mór és a *Biblia*. 1926-tól 1945-ig a Református Ifjúsági Kör könyvtárának volt tagja, 1973-tól a városi könyvtaré, amellyel igen elégedett, mivel a „végtelenül udvarias könyvtárosok segítenek válogatni”. Bölcs, okos öregember, aki agyába és szívébe menekített mindent, de elsősorban azt, amit a földtől és a *Bibliá*-ból tanult. Sehova sem jár, csak a könyvtárba, még az író-olvasó találkozókra is. 1962-ig tanyán lakott, sokat várt a várostól, de csalódott, mert „a régi érdekes emberek már elpusztultak, mi, a maradék meg tucatemberekké váltunk, hirmondónak még itt maradt a nálam is öregebb Benjámin tiszteletes úr. A jövő biztosítva van az olajjal, de mi lesz azután, ha az olaj is elfogy”? Az öregek szobája

tiszta, meghitt, a fiataloké rendetlen, hihetetlenül bűdös. Tucatnyi könyvük agresszív disztárgyak közé szorul.

A népi ellenőrzési bizottság elnöke a főtéren lakik könyvelő feleségével. Gépészmérnök lányuk Csehszlovákiában él, másik lányuk orvos-tanhallgató. Szülei mezőgazdasági munkások voltak, neki érettségije van. Kárpitozott nehéz székek és két nagy asztal is egy szobában, vitrines szekrénykén a tévé. Zsúfoltság. Diszitó elemként néhány kovácsoltvas gyertyatartó, szöttes terítők, két csúnya subaszőnyeg. Az asztalon, a polcon, a vitrinben, még az előszobában is kicsi fekete filcegérkéek ijesztgetik a látogatót. Valamivel több mint kétszáz kötet könyvük* van, sokféle: Berkesi, *Filozófiai kislexikon*, Goethe, Gorkij, Lenin, Marx, *A házaselet ABC-je*, *Bibliai kislexikon*, *Balladák könyve*, Brchm, *mini-Internacionálé*, lexikonok. Ez utóbbiakkal nincs megelégedve: „Azért, mert nagyok. Nem szépek, ha a polcra kerülnek. Nem tudtam elhelyezni a Zsukov *Emlékiratok*-at sem, feleségem keresztbe tette a polcra. Nézze csak meg, milyen ronda! Bookbird elvtárs, mondja meg a könyvkiadásnak, hogy a szerzők vagy azonos nagyságú könyveket írjanak, vagy maguk a kiadók szabják egyformára a nagyságrendet. Feltétlenül szervezzék meg, hogy egyforma színű legyen minden könyv tízévenként, például 1960 és 70 között barna, aztán piros.” A város jövőjében „az egyház és a temetők bezárását” tartja legfontosabbnak, és egy új állami temető megépítését, ötven millióért, ahol legyen „villany, víz, szép kripták, gáz”. **

A Tabán városrészben, 1955-ben épült családi házban lakik a negyvenhat éves *raktári munkás*, a „város olvasója”, idős szüleivel, akik aktív korukban segédmunkások voltak. A lakásban régi parasztbútorok, a szobákat csupán az apa fafaragványai díszítik (madarak, meztelen nő, sellő) és a családi fényképek. Mindössze negyven-ötven könyve van: Ady, Gárdonyi, Jókai, Verne és Petőfi, valamint egy *Világatlasz*, ám olvasottságáról ez nagyon keveset árul el. 1949 óta tagja a könyvtárnak, és hihetetlen mennyiségű könyvet olvasott el, amit szá-

* Ötszázra becsülték.

** Ezt hallva Felméry Bandi a könyvespolchoz rohant, de egyetlen Örkény-kötetet sem talált, így nem kellett az ellenőrző bizottsági elnököt plagizálással vádolni. Megismerve Örkény *Mindig van remény* című novelláját – amelynek hőse összkomfortos kriptát csináltat – Mr Bookbird óráig nem tudott napirendre térni. Becsületszavát adta, hogy rajta nem fog múlni Örkény posztumusz Nobel-díja.

mos dicsérő oklevél, vetélkedőhelyezés, róla szóló újságcikk is bizonyít. Egy nap – egy könyv: így telik az élete. Egy kétygyerekes elvált asszonytól kellett elválnia, így az olvasás ma már magányának is kitöltője, emellett az állandó bizonygatás eszköze, hogy „No hát ugye, hogy nem vagyok buta paraszt?” Háborús filmek, magyar nóták, „archaikus képek”, történelmi regények, Stendhal, Jókai és Zilahy könyvei, útleírások jellemzik ízlését. A „Kell a jó könyv”-olvasópályázaton megyei hatodik helyezést ért el. A könyvtár második otthona. Kéthetenként hat-nyolc könyvet kölcsönöz, és a keresztretjtvény-fejtéshez is segítséget kap. A „város olvasója” immár kizárólag valami helyett olvas, ő maga a hatalmas olvasmánymennyiség hatalmas meddőhányója mellett esendően kicsiny maradt, pedig – erősen felnagyítva – ő az a bizonyos „munkásolvasó”.

A huszonhárom éves, mezőgazdasági szakközépiskolát végzett *szervező* tizenkilenc éves feleségével és két gyerekükkel a Tabán városrészben, apja családi házában két kis szobájában lakik, összesen harminchét négyzetméternyi területen. A szobákban az „örökölt berendezés”: subák, kovácsoltvas állólámpa, horgolt csipke, porcelánműtyűrök. Az íróasztal most pelenkázóasztal, pisifoltokkal. Itt laknak, de a könyvek kivételével egyetlen tárgy sem jelzi, hogy igazán itt lennének. A nyolcvan könyv között többféle lexikon, Németh László és Berkesi, Rejtő és Dosztojevszkij, *Népművészeti lexikon*, indiános könyvek, *Jár a baba, jár*, nyúltenyésztési szakkönyvek, *Operakalauz*, *Biblia*, *Pamutipari ismeretek*, *Gépkocsivezetők kézikönyve*, orosz szótár. A férj világát Kovács Margit, a Locomotiv GT, Tolsztoj, Marx, Che Guevara és Joliot Curie, a feleség világát kalandfilmek, az *Aida*, és „jó beatzene”, Mikszáth, Cooper, May és *Az acélt megedzik* jellemzi. A fiatal feleség „olvasónaplót” vezet: indián törzsfők nevei és indiános filmek címei szerepelnek benne. A férj lexikonokat, a feleség versesköteteket gyűjt. Tetszik nekik a városi könyvtár, de „az utcáról látni, hogy rendetlen a raktár, bővíteni kellene a könyvtárat, hogy szebben lehessen tárolni a könyveket, ne spárgával összekötve”. Igen fiatalon házasodtak. A férj tele van gátlásokkal, kisember-érzésekkel. A feleség egyedül érzi magát, nincsenek barátai. Rosszul érzik magukat a városban, ahol közönyt tapasztalnak a kulturális rendezvényeken, ahol kevés a művelődési hely, ahol csak egyetlenegy Sütő-est volt, ahol nincs színház, ahol drágák a belépők, ahol rosszak a vállalati klubok, ahol tejjegy sincsen, ahol elviselhetetlenek a cigányok. Itt, aki

valamit csinálni akar, betörik a fejét, itt az a népszerű, aki benne van a verklubban. Kivörösödve, dühösen kiabálja ezt a fiatalember, aki mellesleg pártmunkás, Marxot kedvenc írójaként említi, magát demokratának nevezi, de szerinte a „cigánykérdést gépfegyverrel kellene megoldani”.

A huszonhárom éves *pincérnő* harminckét éves szobafestő férjével és öt éves gyermekükkel két szinten KISZ-lakótelepi lakásban laknak. Az emeleten még csak a gyerekszoba használható, a másik helyiségben „nagyvilági hálószoza” készül. A földszinti „könyvtárszobát” igen drága bútorok, Munkácsy, Paál és németalföldi művészek reprodukciói és a szokásos apró, horgolt csipkék és csecsebecsék díszítik. Száz-kötetes könyvgyűjteményüket kétszáz kötetesre becsülik, az évi könyvvásárlásra fordított összeget pedig kétezer-ötszáz forintba. Festés-mázolás szakkönyvek, lexikonok, Verne, Jókai, Tolsztoj regényei, életrajzok, útikönyvek, krimi, Moldova, Örkény, Szabó Magda művei a jellemző könyvek ebben a lakásban. Ízlésükre filmvígjátékok, Beethoven, „Bach-orgonamuzsika”, Szilvási, Dallos és Berkesi regényei, a „szép regények” és Maupassant jellemző. A pincérnő tizenhárom éve könyvtári tag. Ebben az évben még nem volt könyvtárban az autózetés miatt, előtte kéthetenként járt oda. A könyvtárosok gyerekkora óta ismerik, kedvesek vele. A könyvtáron kívül csak a mozirol és a művelődési házról tud. „Kéne nálunk is egy olyan műsorfüzet, mint amilyen Szegeden van. Különben nem is olyan fontos, mert egy színház kellene, más nem.” Úgy tűnt számunkra, mintha a családot egyetlen nagy feladat foglalná le (amely mindenek felett áll, még az érkező második gyereknek is), a gyarapodás. Ami már összegyűlt a lakásban, beleértve a könyveket is, úgy látszott, csak gyarapítják, de nem élvezik.

A huszonhárom éves *óvónő* régivágású úriasszony nagymamájával és morfinista anyjával él együtt egy főtéri ház háromszoba-hallos lakásában. Építész apja Argentínából küldött dollárjai biztosítják számukra a régít megközelítő polgári jólétet és a háztartási alkalmazottat. Háború előtti szecessziós bútorok (bőrfotelek, üveges könyvszekrények), régi, értékes és szép szőnyegek, cseréptálak, gobelinek, népművészeti tárgyak, értékes porcelánok, faragott faliórák, széki terítők veszik őket körül. Nem lepődnék meg, ha ide kapnának meghívást mint a város irodalmi szalonjába. A közel kétezer kötetes könyvtárból csupán a legújabb magyar irodalom, a tudományos-fantasztikus könyvek,

a természettudományos művek és a marxizmus klasszikusai hiányoznak. Dosztojevszkij többféle kiadásban, Kafka, Krúdy, Sánta és Rejtő, diszkótéses Arany János-sorozat, több mint száz régi és ritka könyv, képzőművészeti albumok találhatóak itt. A nagymama ízlését *A hindu síremlék*, *Az elsodort ember*, Leonardo és Paál, Verdi és Karajan, Shakespeare, Dante, Petőfi és Ady meg a történelmi regények, unokája ízlését pedig a *Száll a kakukk fészkére* és az *A lovakat lelövik, ugye?*-filmek, a beatzene, Munkácsy, az ókori egyiptomi és a VIII. Henrik-korabeli témák, Galgóczi Erzsébet, Maugham, Mikszáth és Ady jellemzik. Ő 1964 óta tagja a könyvtárnak. Állományát jónak tartja, de úgy érzi, több ötletet adhatnának az olvasóknak, javítani kellene az olvasó-nevelő tevékenységet. A könyvtár mellett talán a mozi a legjobb. Nagyon hiányzik a színház, a művelődési ház a város szégyene, a Múzeumi esték sorozat pedig egyik legszínvonalasabb kezdeményezése. Úgy érzi, tekintélyes embere nincs a városnak, de intelligens az új pártvezetőség, jól alakul az ipartelepítés, a kórház-igazgatót kivéve jók az orvosok, arra is van remény, hogy szép lesz a város, ahogy a terveket ismeri. A ház, amelyet a nagypapa és a még mindig nagyon tevékeny nagymama építettek, amelynek gyakori vendége a múzeum igazgatója is, kétségtelenül a város egyik „kultur háza”.

* * *

Mr Bookbird leszögezi, hogy Kisssváros olvasási bizonyítványa valamivel jobb, mint Urbana városé,* pedig ott egyetem is van. Köztudomású, hogy az amerikaiak alig olvasnak, veti közbe Felméry Bandi. Így igaz, ismeri el Mr Bookbird, ha könyvről van szó; nem igaz, ha egyéb olvasnivalóról. Mármint ami Kisssvárost illeti, Mr Bookbird szerint valahogy „lötyög rajta” olvasási kultúrája. Úgy véli, a könyvtár Kisssvárosban sokak számára – legyen az betanított munkás vagy vezető – túlságosan erős kihívásnak bizonyult, vagy ha nem, akkor mivel magyarázható, hogy eltűnt a város egy ilyen könyvtár mellett egy ilyen könyvesboltot, ilyen művelődési központot. Elég csak a városi könyvtár és a művelődési központ véceit összehasonlítani. Felméry Bandi úgy látja, hogy a könyvtár Don Quijote, a könyvesbolt, a művelődési központ és még jó néhány más intézmény pedig megannyi Sancho Panza. Szerinte Kisssváros olvasási kultúrája éppen

* Odavalósi Mr Bookbird.

olyan, mint Kisssváros kérdései, tájékozódási, beszélgetési, evészeti és ivászati kultúrája. Itt sem beszédtema egy-egy könyv, itt is gyakran kongó hang hallatszik egy-egy fej és könyv összeütközésekor.* Ebben igazat ad neki Mr Bookbird, de felhívja arra fiatal barátunk figyelmét, hogy Kisssvárosban erőteljes ütemben folyik az „eredeti könyvfelhalmozás”. És „az atyaistennek nem akar átcsapni a mennyiség a minőségbe” – replikázik Felméry Bandi.

Szembesítés

– Mit jelent az, hogy „anyag”? – kérdezi Mr Bookbird, kezében egy sokszorosított irattal.

– Az anyagot anyagkészítők, anyagírók állítják elő. Nem vész el, csak fokról fokra átalakul, minél feljebb kerül. Ugyanez történik vele, amikor felülről lefelé kerül, amikor „lebontják az anyagot” – magyarázza Felméry Bandi.

– „Megbeszélés alapját képező írásmű, amely a megbeszélés tárgyával kapcsolatos ismereteket, adatokat, mozzanatokat összegzi, amelyben következtetések, javaslatok, felelősök és határidők is találhatók” – idézem a *Magyar Értelmező Szótár*-ból.

– Akkor én egy anyagot tartok a kezemben – jelentette ki Mr Bookbird. – Még hozzá éppen azt, amire nekünk szükségünk van, mert ez a címe: *A közművelődés helyzete városunkban*. Alcíme pedig: *A párt-határozat végrehajtásának tapasztalatai és a további feladatok*. Elmondja, hogy egy UNESCO-anyagért kapta cserébe. Elmondom, hogy én is szereztem egyet cserébe az „országos anyagért”, amelynek az a címe, hogy *A közművelődés feladatterve 1980. évre*, és nem más, mint a Mr Bookbird kezében lévő anyag „lebontása”. Felméry Bandi ingyen szerezte meg anyagait, vagyis rátukmálták Kisssváros különböző üzemeiben. A legtöbb ezt a címet képviseli: *Beszámoló a vállalat közművelődési tevékenységéről*. Előkerül még tarisznijából a művelődési központ beszámolója és feladatterve és más hasonló dokumentumok is.

– Csak nem ezekből akarjuk megtudni azt, amit már fél éve vizsgálunk? – kérdi ijedten Felméry Bandi.

* Mr Bookbirdnek a szakirodalomból jól ismert első számú alapkisérlete.

– Miért ne? – feleli Mr Bookbird. – Feltehetően hasonló vizsgálódás előzte meg összeállításukat, mint a mienk.

– Kötve hiszem, mert az anyag az elsődleges – jelenti ki Felméry Bandi.

Mr Bookbird rágyújt pipájára, és biztosítja Felméry Bandit, hogy nagy figyelemmel hallgatja.

Felméry Bandi hosszasan, de érdemben fejtegeti, hogy az anyagok természete a *mi legyen* és a *mi van* utánoszthatatlanul sajátos ötvözte, amelyben a *mi van* és a *mi legyen* nem erősitik, hanem felfalják egymást, olykor pedig szövetkeznek a *mi lehetne* ellen. Ez alól lehetnek kivételek, de azok nem jó anyagok.

– Értem. Ezek szerint az anyag, mint forma, alakítja a valóságanyagot? – kérdezi Mr Bookbird.

– Konkrétabban: az anyagíró már olyan alapanyagot kap, amelyet a leendő anyag számára alakítottak – magyarázza Felméry Bandi.

– Kizártnak tartom, hogy ezek a részanyagok ne képviselnék az úgynevezett részérdeket is, és a részérdek mellett éppen a valóság lehet a leghatékonyabb érv.

– Inkább a részérdeknek és a megírandó anyagnak egyaránt megfelelő valóság...

Így vitatkoztak még vagy másfél óráig Mr Bookbird és Felméry Bandi. Egyre gyakrabban kerültek elő maguk az „anyagok” is. Végezetül a következőkben állapodtunk meg. Egy: Ezek az anyagok, különösen a Mr Bookbird kezében lévő „csúcsanyag” többé-kevésbé rendhagyó „anyagok”, vagyis a mi szemszögünkből nézve olyanok, mintha itt-ott szociográfusok is belesegítettek volna. Kettő: Kiváló dokumentumai annak, hogy látják az irányítók a város művelődését, és hogy milyen a kultúráképük. Három: alapját képezhetik annak az eljárásnak, amit mi szembesítésnek nevezünk. Tekintve, hogy „rendhagyó anyagokról” van szó, nem kényszerülünk arra, hogy az „anyagot” és a valóságot kelljen szembesíteni. A szembesítés magába foglalja majd: A) azoknak a megállapításoknak az igazolását, érzékletessé tevését és kiegészítését, amelyekkel egyetértünk, B) azoknak a kérdéseknek, témaköröknek és mozzanatoknak a feltárását, amelyeket a közművelődés irányítói nem emeltek be ezekbe az „anyagokba”, C) az egyes megállapítások és az általunk tapasztaltak között érzékelhető ellentmondások megjelenítését, D) az „anyag” szemléletének, értékrendjé-

nek, ideológiájának szembesítését a mienkével és azon kisssvárosiakéval, akiknek hangját felerősíteni, szemléletét érvényesíttetni szeretnénk. Tehát nem leleplezni, kikezdeni kívánjuk ezeket a dokumentumokat, és a város közművelődésének irányítóit, hanem együttműködni velük.*

Közművelődési „anyagok” felülnézetből

A Helyzetkép és a Feladatterv szerkezete így fest:

HELYZETKÉP

- I. Általános kép
- II. Munkahelyi közművelődés
- III. Közművelődési intézmények tevékenysége
 - 1. Művelődési Központ
 - 2. Városi Könyvtár
 - 3. TIT
 - 4. Úttörőház, gyermek-közművelődési
 - 5. Múzeum
 - 6. Fáklya Filmszínház
 - 7. Környezetkultúra, szórakozás

FELADATTERV

- I. Az 1979. év fontosabb eseményei
- II. Közművelődési intézmények 1979. évi munkája és 1980. évi feladatai
 - 1. Művelődési Központ
 - 2. Városi Könyvtár
 - 3. TIT
 - 4. Úttörőház
 - 5. Fáklya Filmszínház
 - 6. Állami zeneiskola
 - 7. Múzeum
 - 8. Szakmaközi bizottság
 - 9. MÁV Művelődési ház
- III. A városi tanács művelődésügyi osztályának feladatai

Mindkét dokumentum intézménycentrikus. Ez a Feladattervnél inkább indokolt, mint a Helyzetképnél, ahol a 4. és a 7. pontban a társadalmi réteg és a művelődési tevékenység szempontja is érvényesül. Úgy tűnik, egyik dokumentum összeállítóit sem vették figyelembe az oktatási intézményeket (az iskolát, az óvodát, a napközit, a kollégiumot).

* A „csúcsanyag” a továbbiakban mint Helyzetkép, a másik pedig mint Feladatterv szerepel írásunkban, a többit nevén nevezzük.

mot) mint közművelődési intézményeket, mindkettőből hiányolható a könyvesbolt, a Helyzetképből pedig a zeneiskola. Mindkét dokumentum tartalomjegyzéke azt sejteti, hogy sem a sport, sem a különböző társaságok és egyesületek, sem a mozgalmi, sem a vallási tevékenység nem számítódik bele a művelődés körébe.

A Helyzetkép mércéje a közművelődési párthatározat, csakhogy maga a határozat – még inkább annak (ugyancsak közzétett) előkészítő munkálatai – a *tevékenységeket* állította előtérbe, mivel a tevékenységek *mi van*-ja és *mi legyen*-je határozza meg az intézmények mikéntjét és hogyanját, és nem fordítva. A párthatározat előkészületi munkálatait végző bizottságok ilyen neveket viseltek: olvasási kultúra; zenei kultúra; környezet- és tárgykultúra; képzőművészet; film és televízió; ismeretterjesztés; szórakozás; műkedvelő művészeti mozgalom; természettudományos–műszaki kultúra; közoktatás és közművelődés.

Egység és együttműködés?

A Helyzetkép bevezetője a város gazdasági-társadalmi fejlődésével, problémáival foglalkozik. Megállapítja, hogy az iparfejlesztés területén jelentős előrehaladás történt, egyedi beruházásként megvalósult a Kötöttárugyár, 1974-től a munkások száma kétezerrel nőtt, és a város üzemeibe bejárók száma meghaladja az ezerhatszáz főt, hogy a termelőszövetkezetek nem sokat tettek a határozat megvalósítása érdekében, hogy jelentősen nőtt az értelmiség száma a városban, de aktivitásuk a kultúra és a művelődés terjesztésében egy-két pozitív példától eltekintve elmarad a kívánalmaktól. Megállapítja, hogy még mindig magas azok száma, akik nem végeztek el az általános iskola nyolcadik osztályát, majd ez következik:

„Az elmúlt évek gyakorlati munkájában a legfontosabb eredménynek az egységes városi közművelődési szemlélet kialakítását tartjuk. Az utóbbi években javult az intézmények közötti együttműködés.”

Mr Bookbird úgy véli, ha egy város egyenlő a város lakosságával, akkor ez a megállapítás már azért sem védhető, mert a lakosság jelentős része legfeljebb fogyasztja a kultúrát, de nem szemléli, azaz nem alakított ki magának semmiféle kultúráképet. Amennyiben a művelődésügy hivatásosaira gondol, elég csak utalni a „két szomszédvár” munkatársaira vagy a könyvtárral kapcsolatos meglehetősen különbö-

ző elképzelésekre. Ami pedig az együttműködést illeti, veszi át a szót Felméry Bandi, elegendő lenne egyetlen kijelentést idézni, amely a város kulturális életének egyik irányítójától származik: „A városi könyvtár, a Szakmaközi Bizottság, a Népfront,* a Művelődési ház lenézi egyik a másikat, és ott játsszák ki egymást, ahol tudják.” Érdekesnek tart ezért másokat is idézni; az egyik népművelőt: „Kivel működünk együtt? Mindenkiel és senkiel. A szakmunkásképző intézet még sokkal inkább partnere a közművelődésnek, mint a nagy múltú gimnázium.” Egy könyvtáros: „Együttműködés? Informálatlanság! Olykor még saját rendezvényeinkről sem tudunk. Pletykákból élünk, majd megsértődünk, és befelé fordulunk. Az úgynevezett fórumokon pedig sok a blöff, a mellébeszélés.”

Felméry Bandi nem azt tartja nagy bajnak, hogy nincsen egységes közművelődési szemlélete a városnak, hanem hogy vita nincsen, így az egyet nem értés nem válhat értékké.

Események

A feladatterv felsorolja az 1979-es év fontosabb közművelődési vonatkozású eseményeit:

- Az 1919-es mártírok tiszteletére emlékművet állított a város a munkásörparkban.

- Emléktáblát avatott a város a helybéli születésű Garbai Sándor tiszteletére, aki a Tanácsköztársaság kormányzótanácsának elnöke volt.

- Rangos eseménynek adott helyet a város a Thorma János Múzeum kertjében Múzeumkerti Esték címmel.

- Az 1979-es Képzőművészeti világhétre városunkat jelölték ki a Nemzetközi Országos és Megyei Képzőművészeti rendezvények színhelyének.

- A városi Semmelweis Kórházban rendezték meg a 19. Országos Orvos és Gyógyszerész Napokat.

- Elkészült a város komplex környezetrendezési terve, amely szervesen csatlakozik a városfejlesztési tervekhez.

- Az MSZMP városi bizottsága elfogadta és jóváhagyta a jelentést

* Mi az a Népfront? Veteránok egyesülete? – kérdezte Mr Bookbird.

a közművelődés továbbfejlesztésére hozott határozatok végrehajtásának tapasztalatairól és a további feladatokról.

Egy-két eseménynek magunk is tanúi voltunk. Mr Bookbird tagja volt annak a delegációnak, amely a Képzőművészeti Világhét kiállításait látogatta végig, részt vettünk a Múzeumkerti Esték egy-két műsorán is. Ami a Garbai-emléktáblát illeti, Felméry Bandi elhatárolja magát tőle, ugyanis azokkal ért egyet, akik, például Törzsök Balázs, meggyőzően bizonyítják, hogy nem abban a házban született Garbai Sándor. Bookbird úr úgy érzi, rossz színben tünteti fel az a „kincstári” eseménylista Kisssvárost, nem érti, miért nem szerepel a krónikában egy-egy sikerült hangerseney, író-olvasó találkozó, Honfi József utca-előadásai, az amatőr művészeti együttesek sikerei, a Csillagászati hét eseményei.

Munkahelyi művelődés egyrészt és másrészt

Egyrészt: „A párthatározat eredményeként a munkahelyi, gazdasági vezetők szemléletében is változás történt. Nőtt a munkahely művelődésre ösztönző hatása. Jelentős változások történtek az irányításban is.”

Másrészt: „Általános tapasztalatként megállapíthatjuk, hogy mind a vállalati kulturális tevékenység, mind a szocialista brigádok kulturális vállalásai egysíkúvá váltak, beszűkültek. Számos szemléleti gond is tapasztalható. A munkahelyeken sok esetben kampánymunkának tekintik a művelődéssel való foglalkozást.”

Egyrészt: „A munkásművelődés fontos része az esztétikai nevelés, az ízlésfejlesztés. Örvendetes, hogy az utóbbi időben városunk több köztéri szoborral gyarapodott. A város kulturális arculatának kialakításánál feltétlenül figyelembe kell venni a Szilády Galéria által elindított vizuális nevelést elősegítő folyamatot. Jelentős lépés volt ez az egységes közművelődési szemlélet kialakításában. Az esztétikai nevelés érdekében a város egészére kiterjedő hatást gyakorol a kórház legfelső szintjén működő mini galéria. Jelentős eredményként könyvelhetjük el, hogy 1975-től a munkásolvasók számát kilencszáznyolcvanhárom főről ezerháromszáznyolcvannyolc főre tudtuk növelni.”

Másrészt: „A munkások széles rétegei még kizárólag kikapcsolódni,

szórakozni akarnak. Nem megfelelő a különböző művelődési formák és módszerek támogatása. Kirándulásra a legtöbb vállalat tizszer akkora összeget tervez, mint könyvvásárlásra.”

Először is mi az a „munkásművelődés” meg a „munkásolvasó”? – kérdezi Mr Bookbird. Mágikus erejű szavak, amúgy pedig helyesírási, nyelvhelyességi és szemléleti hibák, világosítja fel Bandi barátunk Bookbird urat, aki azt sem érti, hogyan kerül a „Munkahelyi művelődés” fejezetbe a köztéri szobor, a Szilády Galéria, a kórházban működő „mini galéria”. Ezt igazán egyszerű megmagyarázni, válaszoljuk. A köztéri szobrot a munkás is látja, a Szilády Galériát a brigádok is látogatják, a kórház pedig munkahely. Igen ám, de akkor miért panaszkodik a Helyzetkép, hogy egysikúvá váltak a brigádok kulturális vállalásai, kérdezi Mr Bookbird. Nyilván azért, mert csak a Szilády Galériába járnak, és csak a köztéri szobrokat nézegetik, próbáljuk megmagyarázni nem túl nagy meggyőződéssel. Elolvassuk még egyszer, majd még egyszer ezt a fejezetet, és egyre inkább az a meggyőződésünk, hogy „Mindent bele!” biztatás kíséretében íródhatott, mert sok mindennek kellett benne lennie ebben a fontos fejezetben. Nincsen más hátra, mint utánanézni a „munkásművelődésnek”, határozzuk el.

Munkásművelődés és számmisztika

Idézet egy üzemi „anyagból”:

„A közművelődési munkába a vállalat dolgozóinak mintegy tíz százaléka kapcsolódott be aktívan, ezek zöme fizikai dolgozó. Mintegy tizenöt százalék esetenként vesz részt e tevékenységben, főleg a komplex rendszerű országjárások alkalmával. További tizennyolc százalék könyvtári olvasóként kapcsolódik be, de a színház- és rendezvénylátogató is van mintegy tizenöt százalék. Ha mindezt figyelembe vesszük, a vállalatunknál kb. ötvennyolc százalékot érint a közművelődési tevékenység, de ez sem reális szám, mert lehet, hogy többet, lehet, hogy kevesebbet.”

A „számmisztika” művelője, Póky Pál hivatásos népművelő, a város egyik „művelődésügyi hangadója”. Utánaszámoltunk, és arra a következtetésre jutottunk, hogy a „kb. ötvennyolc százalék” sehogy sem stimmel. Alig elképzelhető, hogy a tíz százalékot kitevő „aktív bekapcsolódó” zöme ne lenne könyvtári tag, hogy a könyvtárba és a színházba járók körei ne lennének egymást metsző halmazok. A Helyzetképbe is belekerültek ilyenféle bűvös számok: „Jelentős eremdként könyvelhetjük el, hogy 1975-től a munkásolvasók* számát kilencszáznolcvanhárom főről ezerháromszáznolcvannyolc főre tudtuk növelni.” Éppen a Helyzetkép tudósít arról, hogy 1974 és 1979 között kétezerrel nőtt a munkások száma Kisssvárosban, ebből pedig az következik, hogy a „munkásolvasók”, vagyis a könyvtárba járó munkások aránya alig növekedett.

„Munkásolvasó” az üzemi könyvtárban

Üzemi könyvtár vezetője: „Ma már ezerhatszáz dolgozóból százhatvan olvasó van és hétszázhetvennégy kötet. Az állomány nagy része szépirodalom. Két verseskötet van. Az egészből tizenöt-húsz ismeretterjesztő mű. Újságok, folyóiratok nem járnak, nem is nagyon olvasnák.” (Leszögezzük, ez nem könyvtár, hanem szellemi ínségkonyha.) „A könyvtárral senki sem törődik, a főnökök nem ismerik, nem is érdeklődnek, beszámolókat se nagyon kérnek.” (Való igaz, jegyzi meg Felméry Bandi, másfél órán keresztül kerestem a könyvtárat, mert még a portások sem tudtak róla.) „Az önálló könyvtár azt jelenti, hogy magunk vásárolunk, de 1974 óta gyakorlatilag nem vásárolunk, mert nem is kell, elég, ami van. Nyáron a kerttel vannak elfoglalva, olvasni inkább télen szoktak. A munkások inkább járnak ide, mint a vezetők, azoknak talán saját könyvtáruk van. Volt itt már író-olvasó találkozó is, Passuth és Mándy Iván, de a városi könyvesbolt nem tartott tőlük könyveket. Ismerőseimtől szedegettem össze őket, így mentettem meg a rendezvényt. Van itt brigádmozgalom is, éppen most iratkozott be két szocialista brigád, teljesen formálisan, kellett a vállaláshoz. Hiába mondogatom a vezetőségnek, hogy ennek semmi értelme sincsen.”

* „Mi az a munkásolvasó? Talán aki pénzért olvas?”, kérdezi Mr Bookbird.

Az egyik üzem letéti könyvtárosa : „Pillanatnyilag háromszázhetven kötet, ötvenöt olvasó. Amikor rakodás van, bejönnek ide, én írom a fuvarlevelet, elszámolásokat, itt vannak a könyvek is, külön helyiség, ugye, nincsen. Itt lehet kölcsönözni mindennap kettőtől ötig.” (Két-három havonta, tehát évente négyszer-hatszor cserél könyvet, negyven-ötven kötetet, elsősorban kalandos könyveket és útleírást.) „Volt itt könyvárusítás is, de a főnökök nem nagyon szerették. Tizenkét éve vagyok társadalmi munkás könyvtáros, ötszáz forintos könyvtalványt kapunk tiszteletdíj gyanánt. Vettem rajta a Napóleon-sorozatot, a Honthy Hanna életét, meg a Mátra-vidék útikalauzt.” (A várossal alig van kapcsolata, a városi könyvtárat nem ismeri.) Véleménye Kisssváros kulturális életéről: „Van azért, biztos, hogy van”; a vállalati KISZ-életéről: „Hát dőgoznak, serénykednek”; a modern külföldi irodalomról: „Hát ilyenek, mint a *Halál a tengereken*, ilyenek vannak”; az olvasói igényekről: „Nem próbálom, ehhez nem értek”; a jó olvasmányokról: „Hát, hogy érdekes, ilyen mozgalmas könyv, a jeleketek, amik történtek benne.”

Egy másik üzem letéti könyvtárosa : „Hétszáz emberből négyszáz olvasóm van, háromezer-hétszáz könyv. Ötven könyvet szoktam cserélni, kerékpárral szoktam, magam. Két műszakban dolgozom, de nem munkaidőben csinálom. Ami után itt nagy az érdeklődés: az útleírás, kalandos könyvek, bűnügyi könyvek, és meg a mese is, szülők viszik, meg idősebb olvasók is.” (A városi könyvtárat ő sem ismeri, csak a vezetőjét, mert egy házban laknak.) A könyvtárosság titkát ebben látja: „Hogy szeresse a munkát, hogy csinálni akarja, iparkodjon, hogy legyen minél több olvasó, hogy ha visszahozta a könyvet, megkérdezze, na tetszett, nem tetszett, milyen könyvet szeretnél?” Felméry Bandi kiderítette, hogy a négyszáz olvasó közül százötvenen a városi könyvtárnak is tagjai, valamint azt is, hogy van a vállalatnak egy szakkönyvtára is, a „féhérköpenyeseknek”. A könyvtáros rengeteget olvas, legnagyobb élménye Dallos Munkácsy-életrajza és a Sándor Mátyás volt. Kisssváros kulturális életéről: „valószínű nem nagyon jó, de nekem nem hiányzik.”

Szemelgetés egy „üzemi anyagból”

A címe: „Beszámoló a vállalat közművelődési tevékenységéről.” Az I. pontban: Marxista világnézet erősítése. Tizennégy „jelenténivaló” sorakozik fel, közöttük ezek:

„Szeptember hónapban a Városunk fejlődése napjainkig című kiállítás megtekintését brigádonként szerveztük meg.”

„Az év folyamán három alkalommal vettünk részt laktanyalátogatásokon, és tartottunk közös baráti estet a néphadsereg helyi alakulatával.”*

„Három utat terveztünk a szocialista országokba, ebből egyet hajtottunk végre a Mamaiai tengerpartra.”

„Vállalatunknál járt egy szovjetunióbeli krimi küldöttség és egy román Alba megyei küldöttség, akikkel baráti találkozón vettek részt vállalatunk dolgozói.”

„A szocialista demokratizmus fejlesztésére tervezett négy előadásból álló sorozatot nem tudtuk megszervezni a középvezetők részére, de volt ergonómiai előadás, mely a témakört érintette.”

„A szovjet filmek hónapja során bemutatásra kerülő filmekre brigádonként szerveztük a látogatást, és folytattunk beszélgetést a látottak alapján.”

„Az év folyamán valamennyi politikai ünnepség során az érzelmi hatást fokozó műsorokat biztosítottunk.”

Mr Bookbirdnek felettébb tetszik az, hogy a világnézeti nevelésnek áttételes, oldott és szórakoztató formáit választották, ugyanakkor bevallja, eddig egészen más dolgok jutottak eszébe a marxizmusról hallottak kapcsán. Mérhetetlenül sajnálja, hogy elmaradt a szocialista demokratizmus kérdéseivel foglalkozó előadássorozat, mert úgy tapasztalja, Magyarországon ez iránt különösen nagy az érdeklődés. Felméry Bandi másképpen látja: Könyörgöm, mi köze van ennek a vegyes salátának a marxista világnézet erősítéséhez? (Kiabál, ordít. Tépi a szakállát.)

A Művelődés címszó alatt egy sereg klub és szakkör következik, több, mint amennyit a művelődési központ mondhat magáénak. Két ifjúsági klubról tesz említést a beszámoló. Az egyik a Fegyveres Erők

* Zömmel nőket foglalkoztató üzembről van szó.

klubjában, a másik a MÁV művelődési házban működik. Mindkettő „közös” klub, nyilván a másik intézmény is jelenti.

A Műszaki klubról ezt tudjuk meg.: „Önállóan mint klub nem működik, de a METESZ helyi szerveként összejönnek a műszaki vonalon dolgozók.” Az Irodalombarátok Klubjáról: „A vállalatban belül nem hoztunk létre önálló klubot, azonban a városi könyvtárban tartott rendezvényeket mintegy tíz fő látogatja rendszeresen.” A Fotóklubról: „Bár valamennyi jelentős eseményről folyamatosan készül fotóanyag, klubszerűen nem tudunk működni.” A Zenebarát köréről: „Hasonlóan az irodalombarátokhoz, zenekedvelő dolgozóink is a városi rendezvényeken vesznek részt. Önálló klubot nem hoztunk létre az érdeklődők kis száma miatt.” (Lényeg az, hogy húsz főt kiállított a vállalat a Múzeumkerti Esték valamennyi rendezvényére, pontosabban fogalmazva, átvett húsz bérletet.) A Szocialista brigádestek című sorozatról: „Brigádjaink egyelőre csak a kirándulások lehetőségével élnek.” A Színjátszó csoportról: „Külön színjátszó csoportunk nincs.” A Kamarakórusról: „Önállóan a kis létszámú jelentkező miatt nem hoztunk létre kórust, hanem bekapcsolódtunk a városi Erkel Ferenc kórusba.”

Ugyanakkor az is igaz, hogy a Peturbányi László vezette Folk-együttes a megye legkiemelkedőbb együtteseinek közé küzdötte fel magát, az ugyancsak Peturbányi vezette Daniella színjátszókör bemutatta a *Pajzán történetek*-at, a Daniella néptáncscsoport fesztiváldíjakat hozott haza, megalakult – szintén Peturbányi László vezetésével – a beatzenekar is. Miért kell mindenáron megszorozni kettővel, hárommal azt, ami önmagában is szép teljesítmény, töpreng Mr Bookbird. Mert évről évre meg kell termelni a közművelődést, magyarázza Felméry Bandi.

„A Szakmaközi Bizottság tevékenységét alapvetően a munkahelyi művelődés területén fejt ki, de szerepe az egész város közművelődésében pozitívan értékelhető. Szervezésben és tömegek mozgósításában az intézmény közül legeredményesebb tevékenységet folytat.”

Felméry Bandi azt javasolja, hogy egy olyan munkás véleményét hallgassuk meg erről, aki előzőleg népművelőként is működött: „Az intézményen kívüli művelődést a Szakmaközi Bizottság fogja össze.

Tevékenysége meglehetősen felszínes. Kiadunk ötven szabadjegyet, kiadunk ennyi jegyet, annyi jegyet. Hát ezzel a módszerrel nem tudok egyetérteni, mert ez nagyon drága multság, mert általában ötvenből tíz ember jön el, de elkönyveljük, hogy ötven fő vett részt. Miért nem a valós igényekre épül a szervezés, miért csak a tömegre és a számokra?” Egy népművelő ugyanerről: „Itt van a Múzeumkerti esték. A Szakmaközi eladott százötven bérletet a szakszervezetnek, akik odaadták a dolgozóknak, és azok a dolgozók nem jöttek el többen, mint harmincan.” Egy könyvtáros a „munkásművelődésről”: „Men-nénk az üzemekbe, de az üzem nem fogad, mondván: nekünk van Szakmaközi bizottságunk és SZMT-könyvtárunk. Ez az egész szocia-lista brigádmozgalom nagyon utálatos. Jönnek a brigádok beiratkozni hozzánk, a városi könyvtárba, aztán hozzák a naplót, hogy igazoljuk, hogy ők tagok.” Egy üzemi népművelő: „A Szakmaközire szükség van, szervezni kell, de nem kell dobálózni a nem létező százalékokkal.” Egy népművelő a Szakmaközi bizottságból: „A beiratkozott olvasók száma szerintem reális, de hát ez csak annyit jelent, hogy valamilyen okból beiratkoztak. A társadalmi munkás könyvtárosok rendesek, jó emberek, de szakmai felkészültségük nulla. Ha jönnek cserélni, kizá-rólag szerelmes, kalandos és bűnügyi könyveket kérnek. Főnököm is olyan embert akar – személyemben is –, aki megbízható, ennek ellené-re a fontosabb ügyeket nem velem, hanem a takarítónővel tárgyalja meg. Nem bírja elviselni, ha egy beosztottja valami komolyabbat tanul. Két lehetősége van a nála dolgozó munkatársnak: marxista egyetemet végezhet, és gyereket szülhet.”

Cultura vagy pofók?

„Az a hely, ahol diszkóol van”, így mutatta be egy fiatalember a Művelődési Központot, a Helyzetkép pedig így:

„A városi Művelődési Központ tevékenységét jelentősen befolyásolja a jelenlegi elhelyezési körülménye. Az idejétmúlt, esztétikus hatást tekintve rendkívül kellemetlen benyomást keltő épület nem vonzza, hanem taszítja az érdeklődőket. Ennek ellenére bizonyos területeken jelentős eredményeket értek el.”

A Feladatterv pedig így:

„Városunkban a művelődési központ szerepe jelentős, de a várost átfogó kulturális feladatok megoldásában több kezdeményezést várunk. Több területen nem érzékelhető az előbbre lépés. Nem elég érzékenyek és fogékonyak a munkatársak az új iránt, dominál a rutinszerűség.”

Csaknem mindennap megfordultunk ott, mert a dolgozók egy részével barátságot kötöttünk, ők is sokféleképpen segítettek munkánkat, mégis mindannyiszor viszolyogva léptük át a Művelődési Központ küszöbét. Hiába javasolta Felméry Bandi, hogy tekintsük a Cultura vagy pofók diszletének. A többiek így látják:

Fiatal villanyszerelő: „A könyvtárhoz képest a művelődési ház nagyon felszínes. Azelőtt én is jártam oda, de a tánc meg a disco, ami ott van, inkább időtöltés, mint szórakozás.”

Zenetanárnő: „Tavaly tartottam ott két előadást, az elsőn húsz értelmiségi, a másodikon tizenévesek jelentek meg. Megdöbbenett, hogy nem úgy történt a szervezés, hogy a fiatalok azt mondták volna, ez minket érdekel, hanem a művelődési ház programosa, vagy hogyan nevezik az illetőt, gondolt egyet, és hívott. A modern zene és az antik kultúrák címmel tartottam az előadást, de ezek a fiúk és lányok nem azért voltak ott.”

Felméry Bandi elmeséli, hogy ő egy Merle-regény elemzésen vett részt, de csak öt percig bírta ki, mert az elemző elmondta a regény tartalmát, közben a húsz fiatal sűgött, morgott, cigarettázott, köpködött.

Fiatal üzemi népművelő, aki előtte könyvtáros volt: „Tegnap este is például három ember volt a művelődési házban, a fiatalság pedig a Városiban, az Ezerjóban és a Malacban kötött ki. Az igazgató ritkán van ott, de nem is ez a baj, hanem az, hogy nagyon keveset tud arról, amiről mi tudunk, akik gyakran járunk oda. Nem hiszem, hogy tudná, hogy sokszor 9-kor bezárják a művelődési házat. Bezárják, mert csak öten vannak. „Valami közbejött, gyerekek, haza kell mennem”, mondják kétszer-háromszor hetenként.

Főorvos: Nincsen jó véleményem róla. Elavult, hatástalan, még akkor is, ha helyet ad a Kismama klubnak, de a fiataloknak ez a hely nem felel meg. Halott intézmény.

Muzeológus: Rokonszenves, ahogy futtatják a helyi tehetségeket, a Lyra együttest, a citerásokat, a tánccsoportot, akiket mindig beharan-

goznak, de sosem lehet őket látni. Nem tudom, felbomlottak-e, vagy mi van velük, de én még nem láttam őket.

Szaktanácsadó, üzemi pártbizottsági tag: A művelődési házban egy kicsit elszeparált munkát végeznek, nem vagyok róla meggyőződve, hogy mindig az igényekre épül-e, amit csinálnak. Csinálnak egy, kettő, három, négy programot, de miért? Nem látok kapcsolatot a programok között. Élményszerűbben és ésszerűbben kellene csinálni az egészet.

Fejlesztőmérnök: A művelődési ház olyan, mint a városunk. Sokkal rosszabb helyre is el tudok képzelni sokkal-sokkal jobb dolgokat.

Könyvtáros: El kell ismerni, a mi adottságaink lényegesen jobbak, elsősorban az épület szempontjából. Nem vagyok művelődési ház ellenes, de mi a könyvből indulunk ki, tehát van valami alapunk. Ők meg állandóan azon törik a fejüket, hogy mit kellene csinálni.

Vezető pártbizottsági munkatárs: Elég csak annyit tudni, hogy két előadónak csak általános iskolai végzettsége van.

Orvos: A kulturális góc a könyvtár, a művelődési központ csak nevében az.

Miért apadt el a Forrás, és mitől buzog a könyvtár?

„Jelentős eredménynek számít az Új-Tükör klub* helyi és országosan is kimagasló teljesítménye...”

A műsorkalauz tanúsága szerint valami nincsen rendben ezzel a klubbal. Márciusban előbb Tóbiás Áron tartott előadást *Móricz Zsigmond életútja* címmel, majd Csapó Gábor vizilabdázó és Molnár Károly újságíró járt itt. Áprilisban a *Vendégek a világúrból, A reklám vizuális eszközei*, majd *Az európai építészet fejlődése* című előadások hangzanak el. Májusban vetélkedőt rendeznek az Új Tükörben megjelent cikkekből, aztán *A bikaviadalok hazájában jártam* című diavetítés, majd az Eyoé Hellasz következik, a hónap végén pedig a klub tagjai a Parkerdőbe kirándulnak. Júniusban a *Mecénások* című filmet vitatják meg, aztán előadás jön *Népzene és története* címmel, majd

* Az egykori Forrás klub, mely a Forrás-Új Tükör nevet nyerte el, egy képes közművelődési lap „kulturális kampányának” eredményeképpen.

ismét vitaest következnek: ... *te nem vagy téma* címmel, a *Kritika* folyóiratban megjelent cikk alapján. Júliusban és augusztusban a klub csak az Állandó jellegű foglalkozások rovatban szerepelt, konkrét programok nem voltak, feltehetően nyári szünetet tartottak. Szeptemberben és októberben sem ad hírt a műsorkalauz a klub életéről, októberben pedig az Állandó jellegű foglalkozások rovatban sem szerepel neve.

Kellner István, a művelődési központ igazgatója (1979. június): Ez a Forrás-Új Tükör klub afféle értelmiségi klub lenne. Szász József alapította, és amikor ő Kecskemétre került, Lángos Anna vette át. Szoros kapcsolatot tartott a *Forrás* folyóirattal, elsősorban művészeti beállítódás jellemezte a társaságot. A tagok orvosok, pedagógusok, óvónő, műszaki értelmiségiek, de még sírköves is volt közöttük. Amikor Lángos Anna otthon maradt gyermekével, változtak a vezetők, a klub beltenyésztetté vált, a tagok nem tudtak mit kezdeni egymással. Aztán követelőzni kezdtek, megkerüléssel a művelődési osztálytól még azt is elvárták volna, hogy a népművelők pincérként szolgálják ki őket. Most már nem találják a helyüket, nincs közös témájuk.

Általános iskolai tanárnő (1979. október): Volt egy klubunk, évekig a művelődési központban működött. Egy olyan klubvezető volt, aki nagyon jó szervező, Lángos Anna, remekül csinálta. Amikor ő elment, kezdett alábbhagyni a lelkesedés. Nem volt, aki igazán vitte volna a dolgot. Nagyon fájlalom, mert volt tizenöt-húsz ember, aki idejárt a legkülönbözőbb társadalmi rétegekből, néhány pedagógus, kórházi dolgozó, szakmunkás. Az előadások és a beszélgetések is jól sikerültek, de az volt a legjobb, hogy utána nem oszlott fel a társaság, hanem elmentünk együtt, és tovább beszélgettünk. Ez minden kedden fel-dobta a társaságot. Ezt az estét mindig kiszakítottam magamnak, oda el kellett menni.

Kárpitos (1979. november): Ez egy olyan klub volt, ahol politikai kérdéseket is meg lehetett beszélni. Lehetett vitakozni, tépelődni.

Szekeres Előd, a klub egykori vezetője (1979. december): Pár évvel ezelőtt felmerült, hogy művészeti és tudományos érdeklődésű fiatalok találkozhassanak, létesült is egy értelmiségi klubnak nevezhető csoport a Művelődési Központban, Forrás Klub néven. Kezdetben elég szép sikereket értünk el, de még ebben az évben, feloszlásunk évében is. Már másodízben lett klubunk második az *Új Tükör* által kiírt pályázaton, tavaly pedig Aranykoszorús Ifjúsági Klub-díjat kaptunk. Én vehettem át a Fészek-klubban a díjat. Amit nem tudtunk megolda-

ni, a helyiség. Éveken át küzdöttünk azért, hogy megfelelő helyen jöhessünk össze. Már a legeldugottabb faluban is normálisabb helyeket tudnak biztosítani, mint nekünk itt, ebben a harmincháromezres lélekszámú városban, ahol számos ipari nagyvállalat működik. Ócska, csővázás bútorok, salétromos fal. Előbb-utóbb azok is elfordultak, akik korábban szívesen jártak. Nyilvánvaló, hogy manapság, amikor az emberek a *Lakáskultúra* lapot járatták, egy ilyen helyen egyszerűen nem esik jól együtt lenni. Ez volt az objektív ok, és voltak szubjektív okok is, hogy szétfeslett. Gondoltunk a társadalmi összefogásra. Volt köztünk építész, aki vállalta, hogy megtervezi társadalmi munkában a helyiséget, a berendezést, a világítást, és lett volna olyan is, aki a kivitelezésben segít, de a vállalatok nem akartak egy városi klubot támogatni. Egyre csak módosultak a határidők. Aztán azt javasolták, én menjek el kivitelezőt keresni, aki mintegy társadalmi munkában vezettem a klubot. Hát van, aki ezért kapja a fizetését, hogy ilyeneknek utánajárjon. Pedig jó volt ez a klub, mert volt néhány ember, aki nem a pénzre hajtott, aki – hogy úgy mondjam – másként gondolkodott. Amíg nem nősültem meg, több energiám volt, de aztán elfogyott, lemondtam, és meg se kíséreltek alkalmas személyt keresni helyemre. A műsorkalauzban pedig továbbra is szerepeltünk. Az utcán kérdezték, mi van, mi lesz. Jó közösséggé szerveződöttünk, olyan kapcsolatok jöttek létre, amelyekből házasság is lett. Jelenleg is baráti kapcsolatot tartunk, és felkeressük egymást.

„Jelentős eredménynek számít a javuló tendenciával dolgozó Ifjúsági klub munkája, ennek kisugárzó hatása”, olvashattuk a Helyzetképben. Hogy az Ifjúsági klub étellel teli, igazi klub, azt nemcsak a kalauzból, hanem az utcán megszólított járókelőktől is megtudhattuk, amikor a szűrőpróbát végeztük. Nem kisebb szaktekintély igazolta ennek a művelődési képződménynek a klubságát, mint Mr Bookbird, aki jelen volt Vadkerty Ilona könyvelemzésein, Varga Csaba szociográfus társunk *Szerelem és művészet* előadásán, a *Viccek és a valóság* című előadáson, amelyet Szokolai Zoltán költő tartott, a *Bach élete, munkássága és a Rendhagyó vita a házasságról* című programokon.

Az Ifjúsági klub Bookbird úrral egy táborba kényszeríti Felméry Bandit, aki elsősorban azért értékeli nagyra ennek a csoportnak a tevékenységét, mert folyamatos. Úgy véli, sokat jelent a fiataloknak akkor is, ha egy valóban ronda, kietlen, de legalább meleg hely áll rendelkezésükre mint bázis, mint ismerkedési alkalom, mint választási

lehetőség. Szerinte a klub vezetőjének, Juhász Valinak a klubja, aki naivan, de jó szándékkal és rendkívül nagy türelemmel irányítja a klubot. Minden ötletért, amit a klubtagoktól kap, kettőt-hármat ad cserébe. Néha a kamaszbolondozás felülmúlni látszik a komoly programokat. A *Fejezetek a magyar némafilm történetéből* című program végén, a két kisfilm megtekintése után már csak öten maradtunk. A tagok állhatatossága, cselekvő- és alkotókészsége bőven hagy még kívánnivalót maga után, ebben a tekintetben nem is igen lehetne igazi klubnak nevezni. Mégis az, mert légköre van, mert lehetőség a bőrnadrágos kisssvárosi vagabundok számára éppen úgy, mint az ijedt szakmunkástanuló lányok számára. Igaz, sokan rendetlenül viselkednek, ki-be járnak a programok alatt, pusmognak, locsognak, hülyéskednek, elrontanak jó néhány értékes elképzelést, de kötődnek a klubhoz, Valihoz, egymáshoz, legalább tízen mindig ott vannak. Bárki bejöhet, még részegen is, mert Vali megszeli őket vagy hazakiséri őket. Juhász Valéria huszonegy éves, közülük való. Az egyetlen igazi népművelő a házban, teszi még hozzá Felméry Bandi, aki úgy véli, hogy a koszos falú, szakadt plakátokkal teleaggatott, túlfűtött szobában olyan kollégák bóbiskolnak, akik évtizedekkel lemaradtak Vali mögött. Mr Bookbird kétszer próbált meg Juhász Valériával elbeszélgetni, de ő minduntalan felpattant, rohángált, szervezett, fiatalokkal beszélgetett, vigasztalt, nevetett.

A városi KISZ-bizottság egyik munkatársa azt állítja, hogy a megyében ebben a városban van a legjobb klubélet. Ezt hallva, a kijelentést nem cáfolva, de a rend kedvéért megjegyzi az egyik itteni klub éppen jelenlévő vezetője, hogy a városban hivatalosan bejegyzett tizenhét klub közül csak nyolcnak van helyisége, és csak három működik folyamatosan. A KISZ-vezető a Vízmű klubját tartja a legjobbnak, mert „oda neves művészek is járnak, és még fényorgonája is van”. Felméry Bandi saját szemével látta a fényorgonát és a neves művészeket is, de úgy véli, a klub legnagyobb varázsa az, hogy ott bolti áron mérik az italt. „Funkciójának megfelelően működik az ifjúsági klubtanács”, olvashatjuk a Helyzetképben. „A klubtanács egy hatástalan vacak, nemigen járnak el azok, akiknek kellene, a város közművelődésének irányítója soha sincsen ott”, bosszankodik a város egyik legjobb klubvezetője.

Kár volna tagadni, a Helyzetkép városi könyvtárról szóló része Mr Bookbird legendás türelmét is próbára tette.

„A könyvtár sokrétű feladatot vállal a szocialista brigádok tagjainak olvasóvá nevelése érdekében.”

Így kezdődik a könyvtárral foglalkozó rész. Nem is az a legnagyobb baj, hogy a „sokrétű” merész kijelentés, hanem az, hogy éppen ez az első mondat. Mintha egy színház értékelése a büfé vagy a ruhatár méltatásával kezdődne, dohog Mr Bookbird.

„Annak ellenére, hogy a szakmunkásképző intézet kiválóan felszerelt könyvtárral rendelkezik, az iskola tanulóinak ötven százaléka a városi könyvtár rendszeres látogatója.”

Joggal követel Mr Bookbird magyarázatot, joggal érzi méltánytalan-nak a kiválóan felszerelt könyvtárak mellőzését. A magyarázat azonban hiányzik a Helyzetképből.

„A gyermekolvasók jobb ellátása érdekében az általános iskolai könyvtárak részére letétet adnak. Ennek eredményeképpen ezerhétszázról háromezer-négyszázra nőtt a tizennégy éven aluli olvasók száma. A külterületi és a Harangos telepi iskolát is ellátják rendszeresen az érdeklődésnek megfelelő könyvállománnyal.”

Joggal bosszantja Bookbird urat ez utóbbi mondat odabiggyesztése. Még szép, hogy a külterületi iskolákat is ellátják, még szép, hogy az „érdeklődésnek megfelelő könyvállománnyal!”

„1974-hez képest jobb lett a könyvtár írásos propagandája.”

Ez mi, kérdezi Mr Bookbird. Kiderül, ez nem más, mint a könyvtár tájékoztató tevékenységének egyik területe, a szakirodalmi ajánlójegyzék. Ami ezután jön, az már mindenféle várakozást felülmúl:

„A szóbeli propaganda célját szolgálják a különböző rendezvények. A művelődési központtal, a zeneiskolával és a TIT-tel közösen havonta több alkalommal író-olvasó találkozót, irodalmi, zenei esteket szerveztek. Ezek száma azonban az utóbbi években több mint felére csökkent. Nem kielégítő a különböző közművelődési szervekkel a kapcsolat, a könyvtár funkcióját emiatt nem tudja megfelelően ellátni. Az intézmény kitűnő adottságait – a centrikus könyvtárszemlélet helyett – egy nyitott, dinamikus közművelődésszemléletű koncepcióval sokkal jobban, a célnak megfelelően lehetne felhasználni.”

Nyilvánvaló, véli Mr Bookbird, hogy a Helyzetkép írói nincsenek tisztában azzal, hogy mi egy közművelődési könyvtár alapvető funkciója. Ha nem így lenne, akkor a jelentés elsősorban arról szolt volna, hogy milyen a könyvtár állománya, látogatottsága, tájékoztató munkája. Ki legyen könyvtárcentrikus, ha nem a könyvtár, kérdezi Mr Bookbird, és kérdezte joggal a Helyzetkép vitáján Bartalos Frigyes, és egy szakcikkből ezt idézte: „Olyan szemléletet kell megszüntetni, amely nagyszabású rendezvények tartását tekintette a legfontosabb munkának, s mellőzte a nem látványos, de alapvető szakmai tevékenységet.” Ami a rendezvények számát illeti, a csökkenés a gyermekrendezvényeknél látszólagos, ugyanis a legutolsó két évben – szerintünk helyesen – nem szerepeltették a statisztikában a csoportos osztálylátogatásokat, a felnőtt rendezvényeknél 31–43–28–23–28 a rendezvények száma 1974 és 1978 között.* Ami pedig a könyvtár kitűnő adottságait illeti, valószínűleg nem is sejtik a fenntartó szervek, hogy az irányelvekben előírt 1860 négyzetméterrel szemben a könyvtár alapterülete csak 1120 négyzetméter, a gyerekkönyvtár 280 négyzetméter helyett 120 négyzetméter, a létszám húsz helyett tizennégy, száz idegen nyelvű folyóirattal szemben csak tizennégy jár. Mellesleg „szóbeli propaganda”, azaz előadások céljára egyetlen fillér sem áll a könyvtár rendelkezésére. Megtudtuk, hogy a Helyzetkép vitáján többeknek feltűnt, hogy a városi könyvtárról szóló részben a Helyzetképet torzkép helyettesítette. A kórház közművelődési tevékenységének irányítója, Sziklács József kijelentette, hogy „a könyvtár a város legjelentősebb kulturális létesítménye, sokoldalúan segíti a város kulturális igényei-

* A városi tanács közművelődési előadója, Rezgő Kálmán úgy tájékoztatott minket, hogy negyedére csökkent a könyvtári rendezvények száma.

nek kielégítését". Az egyik kollégium igazgatója kijelentette, hogy a városi könyvtár az egyetlen hely, ahol messzemenően segítik a fiatalok tájékoztatását. A vitán részt vevő megyei első titkár, Kovács Mihály pedig így nyilatkozott: „Büszke lehet a város háromszoros kiváló könyvtárára, mely országosan is elismerten működik, valamint igazgatójára, aki tevékenységével példamutatóan irányítja a város könyvtárügyét.”

Ezek után a november végén megvitatott Feladatterv könyvtárakkal foglalkozó része így kezdődik:

„Az intézmény gazdag könyvanyagával jelentős szerepet játszik a város közművelődésében. Az ellátottság mellett szakszerű munka folyik az intézményben. A jövőben az intézmény nyitottságát még fokozni kell, tekintettel arra, hogy a város közművelődésének tárgyi adottságai gyengék, és a gyakorlat is igazolja, hogy az intézmény sokféle, színvonalas rendezvények jó színtere.”

Mr Bookbird úgy érzi, a könyvtár nagyjából a helyére került, Felméry Bandi viszont úgy véli, hogy a befektetésnek nem a tömjénezés, hanem az árnyoldalra is rávilágító reflektorfény az ellenszere.

„Nemzetközi tudósok” és „utcaelőadók” Kisssvárosban

A Helyzetképnek a TIT munkáját értékelő fejezete így kezdődik:

„A TIT az utóbbi években a tudományágak kitűnő szakembereinek bevonásával egyre több érdeklődőt von be az ismeretszerzés rendszerébe. Kiemelkedő érdeklődést eredményeztek az alábbi rendezvények: a Fórum, a biológiai szabadegyetem, az orvosbiológiai sorozat, az író-olvasó találkozók, a művészettörténeti előadások és a zenei esték.”

„Vagyis hurrá és hozsanna”, értelmezi Felméry Bandi a Helyzetkép „értékelését”. Jó néhány TIT-előadást ült végig Bandi barátunk, búval és örömmel. Tanúja volt annak, amikor megkönnyezték Honfi József utcaelőadását, és annak is, amikor végigrendetlenkedtek a kitűnő zenetanár mindent megpróbáló ismeretterjesztését. Ami az egyre több érdeklődőt illeti, ez részben Kisssvárosban is a kivezérlés eredményességét jelenti. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy szinte teljesen egybefolyik a TIT és más szervek, intézmények tevékenysége, a klubok vendégeit is TIT-előadóként számolják el, olykor a

klubvezető is TIT-jelentőlapot tölt ki egy-egy foglalkozás levezetéséért.

„A régi gondot, az előadók bővítését azonban nem tudta megoldani. E területen a TIT-re továbbra is jelentős feladatok várnak.”

A Feladatterv ekképpen válaszol a Helyzetképnek:

„1980-ra a következő szabadegyetemek beindítását szorgalmazzuk: *Magyar Világjárók* címmel földrajzi szabadegyetem a Szilády Gimnáziumban, nemzetközi tudósok közreműködésével. Csillagászati szabadegyetem a mezőgazdasági szakközépiskolában Kulin György professzor közreműködésével. A Városi Könyvtárban irodalmi szabadegyetem az ELTE közreműködésével. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola közreműködésével a városi könyvtárban zeneművészeti sorozatot indítunk az ifjúság részére.”

Egybehangzó véleményünk mindhármunknak, hogy először is egy „Magyar Helyesírási és Nyelvhelyességi Tanfolyamot” kellene indítani kisssvárosi anyagírók számára. Aztán azt is javasoljuk, hogy a „nemzetközi tudósok” mellett ittenieket is szerepeltessenek, akár *Magyar Világjárókról*, akár irodalomról, akár zenéről van szó. Kulin professzort pedig időnként felválthatja az a villanyszerelő, akit Kulin professzor is nagyra becsült, aki saját maga épít a város számára csillagvizsgálót.

A Helyzetkép a tudomány kitűnő szakembereiről szól, de nem tesz említést az ismeretterjesztés kitűnő szakembereiről, márpedig e téren van kivel – és ami a formát illeti, mivel – büszkélkednie Kisssvárosnak. Emlékezhet olvasónk arra, hogy ki tartotta a „frontot” az uborkaszezonban az utcaelőadásokon, a házak fehér falára vetítve. Az egyik előadása után megvártuk,* és hazakísértük. „Amikor velük találkozom tanyákon, utcákon, akkor valóságosan átszellemülök, azzá alakulok, ami valójában vagyok. Az én eszményképem az a falusi tanító, aki a falusi élet csúcsa, aki szindarabokat tanított be, aki vallásos estéket tartott, aki énekkart vezetett, aki bemutatta a metszést, a jószágartás helyesebb módját. Gyermekekoromban találkoztam Veres Péterrel, és ő észrevette érzékenységet azokra a dolgokra, amelyekre ő is érzékeny volt. Hadifogolyként könyvégetésre hajtottak ki bennünket, a tonnányi könyv között felfedeztem a *Divina Commediá-t*, és az ingem alá rejtettem. Ezt az igen nehéz nyelvezetű és roppant mély értelmű

* Jó órába tellett, míg eloszlott körüle a hallgatóság.

könyvet olvasgattam hónapokon keresztül. Egyébként én nem szeretem saját hangomat hallatni. Nem magamért tartom az előadást, hanem velük, sok kitérővel. Például, ha valaki kifejti, hogy hatvan malacot nevelt, én megkérdezem, hogy fut az élet, kedves bátyám, és elbeszélgetünk, hogy lehetne életüket értelmesebbé tenni.”

Gyermek-közművelődés gyermekcipőben?

„A gyermek-közművelődés a határozat megjelenése óta városunkban csak az első kezdetleges lépéseket tette meg. Nem érvényesül kellően az iskola közművelődési hatása.”

Talán túlon túl is szigorú a helyzetkép, és talán nem hangsúlyozza kellőképpen az iskola fontosságát, nevezetesen azt, hogy az alapvető közművelődési intézmény maga az iskola. Járhatna az iskola meg a gyermek-közművelődés is gyermekcipőben, ha az hétmérföldes lenne, hangoztatja Felméry Bandi. A kisssvárosi általános iskolák között egészen kitűnő is akad, igazgató is, tanár is, szakkör is, iskolai könyvtár is, de még nagyon kevés iskolai órát lehetne egyszersmind közművelődési eseményként is feljegyezni. Pedig itt fordulna meg a kocka, jegyzi meg Mr Bookbird. Megfordulhatna a kocka az úttörőmozgalomban is, véli Felméry Bandi, akinek az a rögeszméje, hogy egy őrsi összejövetel, egy rajgyűlés ugyanúgy a közművelődés kategóriájába kellene hogy tartozzék, mint egy TIT-előadás, vagy egy múzeumlátogatás, ám ennek az lenne egyik feltétele, hogy ne a tanárok legyenek az úttörővezetők, hanem erre alkalmas KISZ-tagok, középiskolások, főiskolai hallgatók, leendő pedagógusok, fiatal értelmiségiek.

A város úttörőmozgalmának irányítója úgy érzi, hogy az úttörővezető tanárok fele szívesen végzi ezt a feladatot, úgy látja, hogy aki jó osztályfőnök, az jó úttörővezető. Felméry Bandi ezt a két funkciót csaknem összeegyeztethetetlennek tartja, és az egyik általános iskola igazgatójára hivatkozik, aki szerint nem tanároknak, hanem „társadalmi munkásoknak” kellene felvállalni az úttörővezetést. Az úttörőmozgalom helyi irányítója úgy érzi, hogy a mozgalom a háromezer tanuló felét képes megfogni, és ez óriási eredmény ahhoz képest, hogy a KISZ-alapszervezetekben csupán egy-két igazi KISZ-tag van. Igaz, teszi hozzá, hogy a tizenévesek közömbössége már hetedik-nyolcadik

osztályos korukban jelentkeznek. Mr Bookbird ekkor furcsa kérdést tett fel: „Nem lehetne rábízni az egészet a gyerekekre, legalább azt, hogy ők keressenek és válasszanak maguknak úttörővezetőt?” „Nem önállóak a gyerekek, nem lehet rájuk bízni” – válaszolja az úttörők csúcsképviselője.

Ami a szorosabb értelemben vett gyermek-közművelődést illeti:

„Néhány figyelemre méltó kezdeményezés azonban történt. A közművelődési úttörőközösségi játékok hasznos tevékenységi formákat nyújtanak a rajoknak, örsöknek. A városban működő több mint ötven szakkör jelentős része hasznosan szolgálja a közművelődés céljainak megvalósulását. A közizlést romboló szakkörök (egy-két ilyen is akad) állami pénzen nem tarthatók fenn (ilyen például az úttörőházban működő fafaragó szakkör). A közművelődés egyik legfontosabb színterének a napközi otthont és az úttörőházat tekintjük, mindkettő messze elmarad a kívánalmaktól. A jól működő iskolai könyvtárak, az úttörőházban működő gyermekkönyvtár*, az olvasók klubja a napköziseket hasznosan foglalkoztatja.”

Mr Bookbird roppantul fájlalja, hogy a gyermekrészleg nem kapott helyet a városi könyvtár épületében, hiszen a „felnőtt könyvtár” és a kollégák erőterében jóval hatékonyabban működhetne a könyvtár gyermekrészlege. Felméry Bandi másképpen látja, szerinte az úttörőházban helyet kapott gyermekrészlegnek előnyére vált a térbeli függetlenség. Úgy látja, hogy viszonylagos eszmei önállóságának eredményeképpen ez a könyvtár a legnyitottabb közművelődési intézmény Kisssvárosban. Ezt többek között a műsorkalauzban szereplő, gyermekkönyvtárosok vezette programokkal bizonyítja. „Szakképzetlenek vagyunk, ezt be kell vallani” – kezdi a gyerekkönyvtár vezetője. (Ártvilan agyunkon azoknak a nevükkel jelzett előadásoknak a címe, amelyekkel a műsorkalauzban találkoztunk.) „Amire nagyon büszkék vagyunk: külön színjátszó csoportunk van”. (Érdekes, ezzel nem dicsekedtek a „nagykönyvtárban”.). „Óvodákba megyünk.” (Apropó, az óvodáskorúakról és az óvodákról nem esett szó a Helyzetképben, lehet, hogy itt is inkább egészségügyi vagy a gyermekmegőrző intézmények közé számítanak?) „Összesen ezernégyszázkilencvennégyen vagyunk, na most, ami állandó olvasónak számít, az ennél jóval kevesebb, nyolc-kilencszáz körül van.” (Ilyen „önkritikus” adatokat, saj-

* Vagyis a városi könyvtár gyermekrészlege.

nos, nem kaptunk a „Nagykönyvtárból”.) „Úgy él a köztudatban, hogy gyermekkönyvtár, ahol sok mese van.” (Az iskolai könyvtárak pedig úgy, hogy ott vannak a kötelező olvasmányok.) „Hiába rendelünk gyönyörű szép és komoly szépirodalmi műveket, vagy hiába rendel Bartalos elvtárs, Verne, kalandos könyv kell. Hát itt van némi ütközés havonként, kéthavonként közöttünk.” (Egy fedél alatt, ahol nem lennének merev falak a gyerek- és a felnőtt részleg között, sokkal könnyebben oldódna meg ezek a kérdések.) „Persze szakképzetlenek vagyunk, de azért, ha az ember szereti a gyerekeket és a könyvtárat, akkor bele lehet jönni. A kolléganőm három hónapja van itt, és már jobban csinálja. Viszont, amikor ilyen leltárt kell csinálnunk, vagy katalógust, akkor már segítségre szorulunk.” (Jó lenne, ha nem a katalógus, hanem az olvasó kedvéért ösztöklélnék őket, és szánják rá magukat a szakképzettség megszerzésére.) „Én azt mondom, szabad kísérletezni, átvezetni őket új területekre, de erőltetni nem lehet. Van, akit nem is kell. Van egy kisfiú, aki szinte a könyvtárban nőtt fel, színjászó csoporttag meg egyebek, viszi szorgalmasan a fantasztikus könyveket, félreteteti az újakat, mert ő is tudományos-fantasztikus regényt ír. Koránál fogva ugyan képtelenségnek tartom, de örömmel hallgatjuk, hol tart. Egyébként hihetetlen szakirodalmi tudása van, csillagászati könyveket visz el, és olyan szinten beszél ezekről a dolgokról, hogy el kell olvasnom a *Deltá*-t, hogy hozzá tudjak szólni.” (Vajon miért nem találkoztunk Benkő Zsolti nevével a műsorkalauzban szereplő előadók között?) „És van olyan gyerek, aki bejön, vagy anyukája behozza, hogy tegyünk fel neki meselemezt, vagy játsszunk vele. Tehát kezd ébredezni az, hogy a könyvtár egy időtöltés.” „Természetesen itt oldottabb a hangulat, a légkör, mint a nagykönyvtárban. Mi vasárnap is nyitva vagyunk délig.”

Jó mozi-e a Kiváló Filmszínház?

„A Fáklya Filmszínház az elmúlt években feladatát kiemelkedően látta el. Sokoldalú tevékenységet fejtett ki a diákelőadások szervezésében, valamint a szocialista brigádok nevelése érdekében.”

„Azért hadd mondjak el valamit, ami a bögyömben van: a mozi. Elég jó filmeket, viszonylag friss filmeket hoznak Kisssvárosba, de csak egy mozi van, és nem lehet azokat a körülményeket minősíteni,

amik ott vannak. Azt mondtam, kevés ez az egy mozi, pedig nagyon ritkán van telt ház, állandó közönsége, a cigányok miatt. Nekik mindegy, hogy milyen film megy. Ha nem tetszik nekik, menet közben kivonulnak. Nem cigányságukkal, viselkedésükkel van probléma.” Egy fiatal közgazdász szavait idéztem. Egy baráti társaságban hangzottak el, mindenki rábólintott. Máshol, másoktól nagyon sokszor hallgattunk hasonló panaszt. „A cigányok miatt egyszerűen nem lehet egy filmet végignézni, mert ott állandó randalírozás van és állandó szópárbaj a rendezőkkel. Egyszer ott szúrtak le valakit” – mondta például egy műszaki értelmiségi a társaságban. A „kiváló filmszínház” címmel kitüntetett mozi vezetője szerint ez rágalom. Elismeri, hogy „volt egy idő, amikor zömivel jöttek a cigányok, amikor a telepen laktak, most már nem annyira jönnek. Őket nem is érdekli, csak a harcos, de különösebb témájú filmeket nem néznek meg. Már van egy-két olyan előadásom, elég szépen, amikor nyugodtan be lehet menni a nézőtérre, mintha nem is élnének itt cigányok. Énszerintem nem a cigányok miatt nem jönnek, hanem azért, mert nem is érdekli őket. Nem titok, elég komoly visszaesés van nézőszámban, amióta helyárrendezés volt.”

Milyen szempontok szerint válogat a filmek között – kérdezte a filmszínház vezetőjét Mr Bookbird. „Mi úgy nézzük meg a filmeket, hogy tartunk egy ilyen nyilvántartást minden filmről, és annak kihasználtságát, látogatóit és eszmei szintjét vesszük alapul, de szinte kívülről tudjuk, melyik milyen.” Vegyünk egy példát – javasolja Mr Bookbird. „Nem véletlen, hogy a *Fehér telefon*-t visszahoztuk, mert először is talán három napra volt csak itt, de aztán kevésnek bizonyult, és decemberben aktuális volt visszahozni ezt a filmet.” Mi ennek a filmnek, ahogy önök mondják, az eszmei mondanivalója? – kérdezte Mr Bookbird. „Van ennek. Tényleg, de sokan nem értették meg. Volt, aki nem is tudta, miért fehér telefonok. De ha megnézzük a filmet, inkább a fiatalok, akik nem értik meg, de azért, ha átgondoljuk, meg lehet érteni ennek a filmnek a mondanivalóját.” Mégis mit lehetne mondanivalójául venni? – kérdezte Mr Bookbird. „Témaként? A magam részéről és a többiek részéről is, ez a film tanulságos és szórakoztató, szóval leköti az embereket, tehát annak a mondanivalója sem egyirányú, hanem többoldalú. És ezzel a közönség nagyon egyetért. És nem véletlen, hogy aki megnézte múltkor is, megnézi most is. Annyi meggyőződés és megnyugtató van benne.” Mégis, mit mond ez a mű az

embereknek, mondjuk, egy átlag felnőttnek? – firtatta tovább Mr Bookbird. „A film? Most részletezzem el az egész témát?” Nem annyira a cselekményt, hanem inkább azt, hogy mi az, ami a filmben élményt jelentett, mi fogta meg az embereket – faggatta Mr Bookbird. „Hát nézze, annyi van, hogy aki a filmet megnézi, nem azért teszi, mert valami kikapcsolódást akar, hanem akar valamit látni, de van olyan is, aki szórakozni is, meg látni is akar. Ez a film megnyugtató számukra, és nem árulok el titkot, hogy ez egy A kategóriájú film, vagyis lényeges.” Mr Bookbird kijelentette, nincsen több kérdése.

Városi igények, falusi állapotok

„Nem indult el a megfelelő urbanizációs folyamat, és így jött létre egy speciális helyzet, amelyben az igények szükségszerűen városiak, az állapotok falusi jellegűek. Az itt élő emberek életmódja teljesen heterogén színezetet mutat. A sokszínűségben megtalálható a kispolgári egyéncentrikus életvitel is. A köztulajdon megbecsülése még mindig nem megfelelő. Ezt látjuk az utcák, terek kultúráján, amely eredője kettős, részben a fenntartó szervek munkájának hiányossága, részben az emberek viselkedése, magatartása. A köztereket csúfító reklámeszközök csak rontják a reklámozók célkitűzéseit. Sok közösségi célt szolgáló létesítményük elhanyagolt, például a mozi,* a vasútállomás és egyes vendéglátó egységek. Az összes szórakozóhelyünk kocsma jellegű és kizárólag kereskedelmi szemléletű. Létesítményeink csak szolgáltatás jelleget biztosítanak, de az esztétikumot nem tartalmazzák.”

Mi is ezt tapasztaltuk, és a megkérdezettek is:

Fiatalközgazdász: Nem értek egyet a város fejlesztésével, mert nincs Magyarországon még egy ilyen város, ahol a városközpontot lebontják, és újat építenek, nincs még egy olyan város, amelyik egy ilyen forgalmas országutat behoz két lakótelep közé. Aztán: félig

* Ugyanezen az oldalon szerepel az a mondat, amely szerint a filmszínház kiemelkedően látta el feladatát, és elnyerte a „kiváló filmszínház” címet.

kivágták az egyetlen városi erdőt, elkezdtünk ordítózni, szerencsére leállították.

Másik fiatal közgazdász : Felszámolták a város múltját konzerváló temetőt a lakónegyed miatt, szóval az őseket kiköltöztették innen. A szóbeszéd szerint jól jött ez valakiknek, mert jó néhány szép márványkő eltűnt.

Orvos, párttitkár : Ez a város sem engedheti meg, hogy ilyen állapotban lévő temetője legyen.

Nyugdíjas mérnök : Itt van ez a református temető ügy. XVII. századi sírokat tesznek tönkre, és közben azt mondják, hogy „egy öregasszony csontja nem akadályozhatja a fejlődést”. Miközben határozat van róla, hogy védett temető. Én is kutyaoltam, leveleztem, ágáltam ezért a temetőért, de nem hallgattak meg. Érckoporsót törtek be, egy pap palástját a kerítésre akasztották, fejeket cseréltek össze. A másik kínos ügy a városközpont : felforgatják egy rosszabb közlekedési útvonal kiépítéséért, feladva a sétálóutca lehetőségét.

Fiatal főmérnök : Még meg lehetne menteni a temetőt. Az állami gazdaságban dolgozik egy erdőmérnök, aki környezetvédelmi szakot is végzett. Diplomamunkája volt a temető. Különböző szakemberek véleményét kikérve, kegyeleti parkot tervezett. Miért nem bizza meg őt, őket a városi tanács, miért Pestre futkosnak szakemberekért?

Népfronttitkár : A temetőügyben kihagytak egy sor demokratikus fokozatot. Azt kell mondjam, a református egyház vezetője nagyon is lojális volt. Fadöntő Árpádot megbízták, megcsinálta, pénzt nem kapott, mélységes elnézést kértek tőle, és most pestiekkel csináltatják a terveket.

Fiatal közgazdász : Nincs egy játszótér itt, a központban. Van egy-két vacak hinta, amire az ember nem ültetheti rá a gyereket, mert vagy megszúrja a fenekét, vagy leesik róla. Ez persze nem tartozik bele a gyermek-közművelődésbe.

Másik fiatal közgazdász : Nemrégén volt egy felmérés a környezetvédelem, parkosítás tárgyában. Nem ismerem a végső jelentést, de kétségtelen tény az, hogy a város sokkal több munkát számol el ezen a téren, mint amennyit ténylegesen erre fordítanak.

Földhivatali előadó : Ezt a Petőfi-szobrot, a buszvégállomás mellett, valahová máshová kellett volna tenni. Egyébként is a mi városunkban Petőfi? Minek ezt erőltetni?

Lelkész : A Lenin téren lévő felszabadulási emlékművet oda akarták

állítani a főtérre, az étterem elé. Elképzelttem a kitántorgó ittas vendégeket, ahogy a szobor talpazatának támaszkodnak, satöbbi, és azt javasoltam, kerüljön a platánosba. A pártbizottság egyik munkatársának ez a javaslat azért nem tetszett, mert messzire kell menni, ha koszorúzni kell.

Fiatal népművelő: Szórakozóhelyek? Nem tudom elhinni, hogy a tanácselnök csak egyszer is bement volna este a Malacba, megnézni, hogy ott mi megy. Vagy a Városiba. Megértem, hogy az a nézet alakult ki, hogy nem mennek el este sehova, mert nincs az embereknek szükségük verekedésekre. Nem azt mondom, hogy ez a város szégyene, mert az az, hogy nincs egyetlen nyilvános vécé.

Fiatal mérnök: Lehetne olyannal is próbálkozni, hogy irodalmi kávéház. Tudom, hogy ez itt, ebben a városban egy kicsit hülyén hangzik, de én valószínűnek tartom, hogy ha először csak félórás kis műsorokat iktatnának közbe, később ez igénnyé fejlődne. De nem foglalkozik ezzel senki.

Volt egyszer egy kezdeményezés...

„Az ember viselkedését alapvetően meghatározza a környezet, amiben él. Ennek a felismerésnek alapján készült városunk környezetkultúrájának egységes koncepción alapuló rendezési terve, melyet a Képző- és Iparművészeti Lektorátus Alkotócsoportja készít a parkokra, terekre, összehangoltan a Városfejlesztési Intézettel, a Műemlékvédelmi Felügyelőséggel, a városi tanács VB műszaki és művelődésügyi osztályával. A rendezési koncepció figyelembe veszi városunk tradícióit, kulturális értékeit, és ennek továbbfolytatását biztosítja »Kisssváros-kisssvárosi embereknek«-gondolat jegyében, az egyetemes értékek figyelembevételével.”

A tervező kollektíva tagjai valamennyien budapestiek, állandó konzultásaik között mindössze egyetlen kisssvárosi szerepel, a városi tanács műszaki osztályának vezetője. Keresni kezdtük, és megtaláltuk azokat a kisssvárosiakat, akik kimaradtak ebből az alkotócsoportból.

Volt egyszer egy kezdeményezés... Elindítói között szép számmal voltak ide érkezők, köztük a Faipari Vállalat fiatal főmérnöke, Városbíró László, aki Sopronból érkezve soproni mintára társaságot akart

szervezni új otthona, Kisssváros szolgálatára. Ígéretet kaptak a tanácstól, a pártbizottságtól, különböző elképzelések születtek a társaság működésére. Nagy, független társaságra gondolt Városbíró László, amelyik sok mindent felvállalt volna a város gondjai közül, mint a városi vezetés „háttéré”, mint terveket készítő, akciókat szervező, bíráló és mozgósító társadalmi szervezet. Végül is Társadalompolitikai Munkabizottság néven kezdett el működni a Népfront keretében 1974 végén. Alapító tagjai között voltak Illés Aladár orvos, Kerekes Zoltán középiskolai magyar–orosz szakos tanár, Szegedy-Szablejár Gyula könyvtáros, Fadöntő Árpád erdőmérnök, környezetvédelmi szakember, és mások, főleg fiatal műszaki értelmiségiek. Az első időszakban városismertető előadásokat tartottak, ahol a város állami és társadalmi vezetői mutatták be a város múltját, jelenét, jövőjét. 1977-ben már igen nagy érdeklődés mutatkozott a Bizottság tevékenysége iránt, hatvan-hetven fő kapcsolódott be a munkájába, tanárok, műszaki értelmiségiek, könyvtárosok, orvosok, közgazdászok. A *Magyar Hírlap*-ban megjelent cikk hatására Urbanisztikai Társaság néven folytatják tevékenységüket, kisebb-nagyobb zökkenőkkel. Városbíró László és néhány társa tagdíjas társasággá, önálló jogi személlyé szeretné átalakítani a Társaságot, amely 1978-ban átszerveződik, újra felveszi régi nevét, és hogy hatékonyabban működhessen, három munkacsoportban tervezi tevékenysége folytatását. A Helytörténeti Bizottság vezetője Kerekes Pál gimnáziumi tanár, a Várospolitikai Bizottságé Bánfalvi Tibor a Barnevál mérnöke, a Művészetpártolók Köréé Városbíró László*, aki továbbra is vezeti az immár három részből álló Társadalompolitikai Bizottságot is. 1977–78-ban komoly részt vállaltak a Képzőművészeti Világhét, a szép kert mozgalom és a kirakatrendező verseny megrendezésében, Fadöntő Árpád és társai pedig a református temető maradványának kegyeleti parkká átalakítására készítettek tervet. A város nemigen használta fel a társaság energiáit, ötleteit. Városbíró Lászlót a városi tanács felkéri egy társadalmi zsűri vezetőjének, amelynek tagjai különböző szakterületek vezetői, de az ülésen mindenki helyettesíti magát. Olyan terveket zsűriznek, amelyeket már egyeztettek, kész tények elé állítják Városbíró Lászlót, aki

* Aki egy személyben amatőr festő is, akár Tarkövy Dezső főorvos, aki a Népfront által szervezett környezetvédelmi bizottság vezetője.

egészen más szerepet akart vállalni, egy egészen másképpen működő testületben.

Két levél 1980 elején a Társadalompolitikai Munkabizottság egyik tagjától:

„Tisztelt Bookbird Úr! Elnézését kérem, hogy nem küldöm szíves érdeklődő kérdésére a kért dokumentumokat a Társadalompolitikai Munkabizottság történetéről. Városbíró Lacival csak vasárnap este találkoztam, de nem volt olyan idegállapotban, hogy erről beszélt volna. Mikor szóba jött ez, teljesen felizgatta magát. Úgy gondolom, ebben része volt annak, hogy hétfőn a HNF összehívta a Társadalompolitikai Munkabizottság tagjait. (Mellesleg: én már két éve nem kapok meghívót.) Összesen nyolcan jöttek össze. Erre a nyolc emberre olyan feladatot akartak osztani, mintha legalább százan lennének, például honismereti klubok szervezése, a helytörténet megírása. A Népfront vezetője magnetofonnal dolgozott. A héten még jelentkezem.”

„Tisztelt Bookbird Úr! Végre sikerült Városbíró Lacival beszélgetnem. A dokumentumait sajnos nem találja, mert minap a rádiótól volt itt egy riporter, ekkor előszedte, és nem tudja, hová tette. Amit fejből mondott, mellékelem. Különbben felmentését kérte, amire egy eléggé furcsa levelet kapott, amilyent leváltáskor szoktak küldeni. Ehhez csak annyit tennék hozzá a magam részéről, hogy sokat romlott az itt élő értelmiség hangulata az utóbbi években, ami a nagy fluktuációban is megmutatkozik. Akik jobbitani, tenni akarnak, falakba ütköznek. Biztos vagyok benne, hogy Városbíró Laci annyira megsértődött, hogy el fog menni. Én is ezt tenném, de egy műszaki értelmiségi könnyebben hagyhatja itt az egészet.”

Ha valóban elmegy Városbíró László, üresen marad a világ legkisebb alapterületű és Kisssváros legrokonszenvesebb főmérnöki szobája, ahol a szokvány mellszobrot egy talpán álló Lenin helyettesíti, ahol rajta kívül még egy Csontváry-reprodukció, egy Sopron-látkép és egy Kisssváros térkép jelezte, mit akart az oda kerülő „jöttment”.

A vállalkozás egyszerre volt próbája a városban élő fiatal értelmiség akarásának és a kisssvárosi demokráciának, mindkettőt különbözőképpen ítélik meg ennek az ügynek a fényében azok, akiknek valami közük volt ehhez a kezdeményezéshez:

Népfronttitkár : A különböző neveken futó, funkciójában városszépítő bizottság jó kezdeményezéseket tett, de a város részéről nem realizálódott semmi. Most összességében nem ülésezik, mert három szekcióra szakadt. Hajlékonyabb vezető kellene Városbíró László helyére. Megértem szándékukat, hiszen háromszáz fiatal értelmiség él ebben a városban, amelyről alig tudnak valamit. Egyetértek a „nyílt várospolitika” elvvel is, amely ma még, sajnos, nem érvényesül. Engem, mint népfronttitkárt ugyan meghívják mindenhova, ha nem felejtik el, de nem a testület.

Tanácsi előadó a Művelődési Osztályról : A város félt egy nagyobb értelmiségi csoport összefogásától, ezért a Népfrontba tették őket.

Pártbizottsági munkatárs : A Bizottságnak nincs hatásfoka, de elsősorban azért tehetetlenek, mert nem kapnak megbízásokat. A Népfrontnak mögöttük kellene lenni. Városbíró László tehetséges, kezdeményező ember, de túlzottan anyagiás.

Népfronttitkár : Hogy Városbíró Laci anyagiás lenne? Nem tudom, de az biztos, hogy aki mondta, az is nyolcszáz forintért tart előadást a marxista esti egyetemen.

Orvos, párttitkár : Az az igazság, hogy ezt a bizottságot a város vezetői értelmiségi gyülekezetnek tekintették, még hozzá negatív értelemben.

Könyvtáros : Igaz, nagyon sok itt a befelé forduló ember, de arányuk attól is függ, hogy a város vezetői mennyire igénylik a bekapcsolódást. Mi történik, ha kezdeményeznek? Átkeresztelik az értelmiségi jöttmentek kezdeményezését, keretek közé szorítják.

Gimnáziumi tanár : Értelmiségi gyülekezetnek könyvelték el az egészet, pedig végre egyszer, először városunk történetében, összejött egy olyan együttes, amely a felekezeti, világnézeti és egyéb különbségeket félretéve, a városért akart dolgozni.

Budapesti művelődéspolitikus, Kisssváros gyakori vendége : A Népfrontot terheli elsősorban a felelősség. Nem zárom ki annak a lehetőségét, hogy a Népfront édes gyermekeként működő Városrendezési Bizottság vezetője is féltékenykedett.

Fiatal közgazdász : Nagyon jól indult, de a harmadik előadáson megjelent a Hazafias Népfront képviselője, és elmondta, hogy a Népfront át fogja venni. Ezután ellaposodott. Azt hiszem, azóta meg is szűnt.

Üzemmérnök : A társaságot Dakócz Tivadar* és Városbíró László kezdeményezték. Ment volna, mert ha jól emlékszem, körülbelül negyven ember jött össze. Mondhatni, itteni lokálpatrióta nem is volt benne, csak idevetődők. Aztán ami történt, azt mi úgy fogalmaztuk meg magunknak, hogy átvette a hatalmat a Népfront. Az alapítók közül már nemigen ment el senki, két-három hónap alatt kicserélődött a társaság. Ha jól tudom, ma már nem is megy az egész. Még olyan dolgokat is lehetett hallani, hogy ez szervezkedésnek számít. Pedig jól indult. Napirenden volt a parkosítás, a fásítás, a közvilágítás, de aztán jött a tagság, hogy „nálunk kiégett az utcában a villany”, és egyéb törpeségek. Nem dönteni, ötleteket adni akart ez a szerv a városkép kialakításához, a környezetsztétikai elképzelésekhez, több szem többet lát alapon. Én megértem, hogy elkeseredettek azok, akiket, mert segíteni akartak, ellenzékieskedéssel, szervezkedéssel bélyegeztek meg.

Fejlesztési mérnök : Teljesen jóindulatú, jó szándékú, spontán, önkéntes alapon indult, indokolatlanul tört derékba, mert olyan akadályok jöttek közbe, amelyek az alapítókat arra kényszerítették, hogy feltegyék a kérdést, hogy egyáltalán érdemes-e itt csinálni valamit. Az illetékes szervek nem voltak hajlandók tudomásul venni, hogy nem csak ők vannak. Az első lépések után már kiméletlenül válaszoltak. Az az érdekes, hogy a pártbizottság is képviseltette magát ezeken a megbeszéléseken, csak nem kívánt szinten. Mondjuk ki kerekén: az ötleteket a Népfront elorozta. Javasolták, hogy csináljunk belőle Népfront albizottságot, játsszunk titkárválasztást, szekcióülést. Amikor mi kifejtettük, hogy na, ezt talán mégse, akkor a tagok közül is sokan megszedültek, és felültek arra a lóra, amely egyben rangot és címet is jelentett. Azoknak pedig, akik nem pattantak fel a lóra, már nem volt kedvük az egészhez. Jelen pillanatban van a Népfrontnak egy hasonló nevű bizottsága, az egy bevett dolog, jogilag elismert. Kérdem, miért ne futhatna mellette egy ugyanolyan jogú bizottság, versenyt, amelynek célja a város érdeke. Ennekem ebből elég, én elmegyek innen.

Városbíró László : A közvilágítással is foglalkoztunk, ugyanis a lámpa fontosabb, mint az út, mert legalább látni lehet a sarat.**

* Az Építőipari Vállalat Fejlesztési Osztály vezetője.

** E sorok leírásának időpontjában, 1981-ben már nincs Városbíró László Kisssvárosban. Visszament szülővárosába, Sopronba.

Érthetetlen számunkra, hogy miért nem kapott önálló fejezetet a Helyzetképben a képzőművészeti kultúra, pedig a Szilády Galéria, a Képzőművészeti Világhét rendezvényei, a Kórház XI. emeletén rendezett kiállítások, a város neves festője, Marosszéky Balázs, mind vitathatatlan értékei Kisssvárosnak. A Szilády Galériát sokan kezdeményezőjéről, kijárójáról és életben tartójáról, Regző Kálmánról nevezték el. Még három név kerül szóba a „Rezgő Galéria” említésekor: Tékás Gerzsoné (a helyet adó Szilády Gimnázium tanára), Kovács Mihályé (a városi pártbizottság első titkára) és Bereczky Lorándé (művészettörténész, az MSZMP KB munkatársa). Regző Kálmán a szentendrei példa tanulmányozása és a szentendrei festők támogatása után afféle peleskei nótáriusként bekopogott a pártközpontba, miután megtudta, hogy ott dolgozik a tévéből megismert művészettörténész. Bereczky Loránd neve gyakran fordul elő tárlatvezetőként, kiállítások megnyitójaként a kisssvárosi kalauzban. Bizarr legendák is születtek vele kapcsolatban: hogy enni, inni és vadászni jár le Kisssvárosba, hogy Regző Kálmán ilyenkor adja át neki a hangulatjelentéseket, ám Mr Bookbird felvetése bizonyult igaznak: Bereczky Loránd úgy került Kisssvárosba, mint Pilátus a krédóba, egyetlen oka a „protokollimádat” volt. Kétségtelen tény, hogy másképpen alakult volna a város és a képzőművészet kapcsolata, ha nem ő nyitja meg annak idején a Szilády Galéria első kiállítását, és nem ő tartja az első tárlatvezetést. Nem jöttek volna sorra kiállítani a legjobb képzőművészek, nem jelentek volna meg rendszeresen a megnyitókön a város vezetői, nyomukban a városnak, ha nem is apraja-nagyja, de szép számmal tanulói, szocialista brigádjai és az érdek nélkül érdeklődők százai is.

A magyar képzőművészet jeles kortárs képviselői azonban nemcsak azért jönnek olyan szívesen ebbe a városba, mert megkérik őket erre a „Fehér házból”. Ennek, úgy látszik, hagyományai vannak Kisssvárosban. A város történetének szenvedélyes kutatója, Törzsök Balázs mesélte nekünk, hogy 1945-ben huszonöt fővárosi művész jött le ide jöllakni, feljavulni, életkedvet kapni, és a kisssvárosiak sajnálkoztak, mert hatvanat akartak megvendéglenni. A „Rezgő Galéria” beindulása után egy csapásra megváltozott a város festőjének, Marosszéky Balásznak a helyzete, akit addig a legtöbben hülyének tartottak, mint ezt az ide látogató művészek és műkritikusok is tapasztalhatták. A Hely-

zetkép nyilván túlértékeli a Galéria szerepét, amikor azt állítja, hogy „jelentős lépés volt ez az egységes közművelődési szemlélet kialakításában”. Reálisabbnak tarthatjuk Mr Bookbird értékelését: „állóvízbe dobott kő volt ez, és a víz még most is gyűrűzik tőle.” Tény, sem a Szilády Galéria, sem a Múzeum-kerti Esték sorozat nem jött volna létre a felsőbb segítség nélkül, aki az ötletadó és a művészközvetítő szerepében is tevékeny részt vállalt. A kórház legfelső szintjén működő galéria azonban már igazi helyi kezdeményezés, amely ha „földre szállhatna”, talán a Szilády Galériánál is hatékonyabban provokálná az el-elzunnyadó érdeklődést.

Az előkelő vendégek között Mr Bookbird is részt vett a Képzőművészeti Világhét rendezvényein. Szeptember 15-én nem kevesebb mint négy kiállítás megnyitáson vett részt, majd este még a városi könyvtárban tartott koncerten is. Nagy élvezettel hallgattuk beszámolóját. „A Gyermekev tiszteletére rendezett diafilmpályázat anyagából rendezett kiállításon mint hivatalos UNESCO-diplomata jelentem meg, hogy meghallgassam a Megyei Múzeum igazgatójának, Bánszky Pál úrnak megnyitóját. Szerencsére módom nyílt arra, hogy elbeszélgessek Sziklács József doktorral, aki kórboncnok letére, abszolút borraavalótlan pozíciót foglalva el, a közművelődésnek szentelheti drága idejének egy részét, a magyar borok rákkeltő hatását vizsgáló kutatómunkája mellett. Egy perc alatt megtaláltuk a közös nevezőt, az általam nagyra becsült Hankiss Elemér úr *Társadalmi csapdák* című könyvének jóvoltából, amelyet Sziklács doktor asztalán pilantottam meg. Kövecs doktor hipotézise az, hogy a »Kisssvárosban semmit se lehet csinálni« kijelentés nem elsősorban Kisssváros, hanem a nyilatkozó ellen szól. Nem tagadta azonban, hogy felelőtlen kijelentés lenne az orvosok egyötöd részénél nagyobb hányadát művelt, tehát zenélő vagy zenét hallgató, festegető vagy képeket nézegető, olvasgató vagy olvasmányairól beszélgető, vitatkozó embernek nevezni. 1974 óta már huszonnégy kiállítást rendeztek a kórház XI. emeletén működő galérián, annyit, mint a Szilády Galériában. A kiállításokon kívül író-olvasó találkozók, diaporáma műsor és előadó estek is helyet kapnak a tető alatt.

Nos, ezután az Ady Endre utcai óvodában pezsgőt és konyakot ittunk, közben Csohány Kálmán úr megnyitotta Hidvégi Valéria művésznő gyermekjáték-kiállítását. Az alkalmi kiállítóteremben háromféle réteg jelent meg: először is a delegáció, benne a város vezetői,

a magas vendégek, köztük szerénységgem, másodszor a művészek, harmadszor a gyerekek. A megnyitó beszéd és a gyerekjátékok ünnepélyes kipróbálása párhuzamosan folyt, úgyhogy az utóbbi zaja teljességgel elnyomta az előbbit, amit mind a művésznő, mind a Magyar Képző- és Iparművészeti Szövetség alelnöke a húsz gyermek magától értetődő következményének tekintett, nem így a város egynémely vezetője, akik szentségtörésnek. Igen ám, de a Nemzetközi Gyermekévben ezt nem lehet kutyaközönséges szentségtörésnek tartani, hanem bűbajos szentségtörésnek. Ennek következtében kényszeredett mosoly villant fel a vezetők arcán, amely egyszerre fejezte ki azt, hogy tiétek a mennyek országa, és azt, hogy elnézést, elvtársak, mindjárt szólunk az óvóelvtársnőknek, hogy vigyék ezeket a büdös kölyköket, ha nem lenne Gyermekév, én magam vágnék rá a fenekükre. A pillélni látszó delegáció ezután a Szakmaközi Bizottság Népi díszítő művészet című kiállítására fáradt át, ahol a házigazda tolcsvai furminttal és a szakkör vezetője szakértelemmel várta őket. A furmintot mellőzve a házigazdától kérdezősködtem. Meglepetten hallottam, hogy a díszítő körbe elsősorban »úriasszonyok« járnak, akik, mi tagadás, kinézik maguk közül az egyszerűbb asszonyokat. Ezek az asszonyok azonban a legtisztább forrásból merítve, igazi népművészetet művelnek, ezt saját szememmel is láthattam, feladva a leckét a kisssvárosi csipkének. Megsúgták nekem azt is, hogy a szakkört vezető általános iskolai tanárnő nem más, mint az egyik református lelkész felesége, működésére Kovács első titkár úr mondta rá az áment. Még azt is megtudtam, hogy a papné szívesen áttenné székhelyét egy üzembe, munkásasszonyok közé, de hát ezt a Szakmaközi Bizottság, ugye, nem engedheti. Átvánszorogtunk a vasutasok szakszervezeti művelődési házába, amely előtt vagy ötven diák ácsorgott, oda vezényleve »vattának«, amint ezt nagy nehezen hajlandó volt valaki elmagyarázni. Végül is szegény gyerekek nem is jutottak be, hazavezényelték őket, mert a teremben egy gombostűt sem lehetett leejteni. Pálfi Gusztáv igen érdekes és értékes szobrai alig-alig látszottak ki a tömegből. Mindenki ott volt, aki számított, és az MSZMP megyei titkára nyitotta meg a kiállítást, igen szakszerűen. Amikor befejezte, a művelődési ház igazgatója emelte fel szavát, és szépen megkérte a művész elvtársat, hogy ha nem restelli, magyarázza el már ezeket az izéket, szóval az alkotásokat. Valaki gyorsan lenyomta a tömeg alá, aznap már nem is láttam. Itt akadtam össze a város neves festőjével, Marosszéky Balázssal, aki

sehogy sem akarta megérteni, mit keresek én »UNESCO-létemre« Kisssvárosban. Mondhatom, rossz hangulatban volt, ennek tudható be, hogy Kisssvárost állóvíznek nevezte, ahol kishivatalnokok uralkodnak, ahol a tehetségeket semmibe veszik, ahol talán egyetlen tehetséges ember van, egy Horváth nevű festőművész, ahol talán csak a Forrás-klubban találkozhat az ember elképzelésekkel. A Szilády Galériáról viszont neki is jó véleménye volt, és Rezgő Kálmánt is dicsérte, aki még kisember volt, amikor már részletre vett tőle képet. Nem mondom, hogy hízelgően nyilatkozott a városi értelmiségről, a gimnázium tanárait, ha jól emlékszem »jelentéktelen ürgéknek« nevezte. Kisssváros életét szerinte Bereczky úr irányítja a Pártközpontból, aki most is itt van a megnyitók ürügyén. Az értelmiségiek, magyarázta Márosszéky Balázs, fehértői házak és telkek megszerzéséért lihegnek, és még egy Kisssvárosról szóló, egyébként igen hasznos tanácskiadvány is »bulivá válik«. Őneki meg nincsen műterme, hiába ment fel a megyei titkárhoz, akitől csak azt hallhatta, hogy ilyen a világ, kedves barátom! Majd elfelejtettem, a hangverseny előtt egy fogadás is volt, ahol magával Bereczky úrral ismerkedhettem meg, a kultúrpolitikus-sal, aki civilben műkritikus, művészettörténész. Arról beszélgettünk, hogy erőssége, specifikuma vagy szépségtapasza Kisssvárosnak a tárlatok, a galériák, a szabadtéri kiállítások sora, egyszóval a képzőművészeti élet. A kultúrpolitikus úr, úgy vélem, nagyon reálsan látja, hogy Kisssváros kulturális élete kissé féloldalas, hogy még nem gyökerek, hanem még csak karó tartja Kisssváros képzőművészeti életét, a lakosság még inkább csak elviseli, mint csinálja, kívülről nézi, de nincs benne, meghívott és nem megrendelő.” Így hangzott Mr Bookbird beszámolója a nagy eseményről, amelyről egy népművelő egy héttel később így nyilatkozott: „Túl nagy volt a hacacaré. A hatvan-hetven vendég jól érezte magát, a kiállítások egynémelyike már másnap zárva volt.”

Múzeumkerti Esték

A múzsa ezúttal is egy „központi elvtárs” képében jelent meg, ám, ebben mindhárman egyetértünk, ez mit sem von le a kezdeményezés értékéből, annál is inkább, mert kifejezetten Kisssvárosra szabott, ugyanis a város nemigen létező zenei életének fellendítését szolgálta

legelsősorban. Mr Bookbird urat hideg zuhanyként érte, hogy azt kell hallani Kisssváros egyik kiváló zenész szakemberétől, Kaló Istvántól, az egyik református lelkésztől, hogy Kisssváros „Zenei szempontból nem igénytelen, hanem igény nélküli”. Ezt igazolja a Helyzetkép is, amely, mint Felméry Bandi szellemesen megjegyezte, teljességgel „prózában íródott”, mintha nem lenne Kisssvárosban zeneiskola néhány igen tehetséges zenetanárral, mintha nem lenne Erkel-kórus, mintha nem lennének a könyvtárban hangversenyek*, a templomokban énekkarok, a baptista imaházban fúvós hetes. Felméry Bandi úgy véli, ez nem a zenei kulturáltság, hanem a közösségi kultúra hiánya, hiszen a vallási közösségek énekelnek és zenélnek, ezzel szemben már öt-tíz éve, hogy elhallgatott Kisssvárosban a házimuzsika, Kisssvárosban nem énekelnek az alapszervi gyűléseken, a Lyra-együttes sem próféta saját hazájában, mert nem közösség magva, hanem közönség elé lépő (gyakran süket fülekre találó) együttes. Nemcsak a zenélő orvos ritka, de még a tanártársaival együtt házimuzsikáló zenetanár is. Zenél ezzel szemben a cigányiskola igazgatója presszóban és kiskocsmában esténként, őt viszont félnótásnak tartják. Félnótásnak tartották Felméry Bandit úgyszintén azok, akiknek felvetette, hogy miért ne szólhatna Palestrina muzsikája az ABC-áruházban, Bach a vasútállomáson. A Múzeumkerti Esték kilenc rendezvénye közül négy zenei, három pedig zenés műsor volt, s a három műsor vezetője a sorozat ötletének társszerzője és patrónusa. A közönség számára a legnehezebb próbát a Fiatalok pódiuma négy előadása jelentette, amelyen a Zeneművészeti Főiskola őszi nemzetközi hangversenyeken részt vevő fiataljai léptek Kisssváros közönsége elé.

Üzemmérnök : A Múzeumkerti Esték nagyon egészséges és színvonalas.

Fejlesztési mérnök : Klassz volt, ott is voltam kettőn is.

Népművelő : A Szakmaközi eladott százötven bérletet a szakszervezeteknek, akik odaadták a dolgozóknak ajándékba, eljött vagy harminc.

Másik népművelő : Először még ott voltak ötvenen, utána már húszan, a végén már úgy kellett behívni az embereket, hogy ne legyen

* Az 1979. júniusban elkészült Helyzetkép még nem számolhatott be a Múzeumkerti Esték sorozatról, csak a Feladatterv említhette a rangos események sorában.

akkora égés. Ha a bérleteket nem adják el, akkor pangás van, csak az a baj, hogy azokat úgy tuszkolták rá a dolgozókra. Pedig nagyon jónak ígérkezett. Egy könyvtári estén azért van nagy tömeg, mert egyes vezetők elintézik, hogy eljöjjön hatvan-nyolcvan iskolás gyerek, és végigásítja és végigtapsolja az egészet.

Szakközépiskolai tanár: Most is, máskor is ki vannak vezényelve. Egy kollégiumi igazgató felajánlja a segítségét a könyvversenyhez, de hogy olvas-e, annak semmi jelét nem látom. Az az igazság, hogy valahol valami el van rontva ezzel az egész művelődéssel, és nem tudom, hogy hol.

Népművelő: Persze az is lehet, hogy már annyira belevésődött az emberekbe, hogy vagy nincs semmi, vagy van, de az rossz, hogy inkább nem teszik ki a lábukat otthonról.

Amatőrök

Az önművelést hatékonyan segítő amatőr művészeti mozgalom területén nem tudtunk megfelelő eredményt elérni, részben szakvezetők hiánya, részben az érdeklődés felkeltésének hiánya miatt. A csoportok száma nem kielégítő a városban. A Kötöttárugyár jó példája alapján indokolt más munkahelyeken is megfelelő szakvezetők bevonásával művészeti csoportokat alakítani. A Művelődési Központban két jelentős csoport működik. A Harlekin-színpad országos minősítőn arany fokozatot ért el, a Szilaj citerazenekar a Ki mit tud országos döntőjéig jutott el.

Sokat töprengtünk azon, miért nem találkoztunk a mősorkalauzban a Harlekin-együttes műsoraival, miért van a kiskunmajsai és miért nincs a kisssvárosi gimnáziumnak színjátszó együttese, miért nem szerepel gyakrabban a Lyra a város közönsége előtt. Felméry Bandi megkockáztatott egy feltevést, hogy talán ezek az amatőr együttesek a város művelődésének irányítói szemében az ellenkultúrát képviselik. Mr Bookbird inkább úgy látta, hogy a közönség szemében képviselnek valami mást, mint amihez ők hozzászórtak. Az érdekelteket is meghallgattuk:

László Péter a művelődési központ citerazenekarának vezetője: Nyolcadikos voltam, amikor itt, a művelődési házban elkezdtem, az

unokabátyám tanított meg. Ő asztalos, én meg lakatos. Egy harmadik srácot közösen tanítottunk meg. Az unokabátyám ismerős volt itt, a házban, bejött, és érdeklődött, hogy lehetne-e egy ilyen szakkört alakítani. A művelődési központban dolgozó Sanyi bácsi segítségével megalakultunk. Először hárman, az első fellépésünkön már öten voltunk. Utána jött a mostani sógorom, ő meg szólt a két húgának, utána a haveroknak, meg úgy összejöttünk. Károly csinálta a citerákat, aki asztalos. Van itt gépkocsivezerő, tsz-tag, diák. Karcsi segédmunkás, ő irányította a zenekart. Szeretjük a zenét, a népdalokat muzsikálni, jó időtöltés, más okát nem is tudnám kitalálni. Most tizenhárman vagyunk, a legöregebb huszonöt éves. Ide nyugodtan jöhet akárki, kellene is, mert nagyon sokan katonaság előtt állunk. Van már öt házaspár is, bár az asszonyok per pillanat nem járnak a gyerekek miatt, illetve már a férjek közül sem három. Nem vagyunk egyformák, de úgy megértjük egymást. Ezt csinálom, másra nem nagyon érek rá, ez az igazság. Lenne itt népzene-előadás, meg más programok, de nekem elég az építkezés, meg egy jó krimi. Nálunk még nincs villany, csak akkumulátoros tévé. Tanyán lakunk.

Pelbárt Dénes a Lyra együttes vezetője: Valaki azt mondta, hogy nagyon jó a molnár szakma, de nekem nem tetszett, Pest sem, csak a gitározás ragadt rám. Lényeg az, hogy ide kerültem molnárnak, és ahogy hazakerültem, megalakítottam az első bandámat. Három műszakban dolgoztunk, utána mentünk zenélni falura. Rolling Stones-t játszottunk. Aztán bekerültem a mezőgazdasági főiskola* bandájába, majd megalakítottuk a Kent együttest, ez tényleg nagyon jó zenekar volt, ebben énekes voltam. Közben levelezőn leérettségiztem. A malomból addigra félig-meddig ki is voltam rúgva. Apám mellett voltam szobafestő. Zsebpénzből éltem, meg zenéből. Egyik zenésztársam hívott a Ganzba programosnak. Fél évig tulajdonképpen nem tudtam, mit csinálók. Aztán átmentem raktárosnak a Fém munkásba. Ez fordulópontja volt életemnek, mert itt szót kellett értenem olyan emberekkel, akik nem szerettek dolgozni, akik azt nézték, hogyan lehet velem kitolni. Emberükre akadtak, de ehhez meg kellett változnom. Ebben az időben, vagyis 1974-ben kezdtem bejárni ide, az irodalmi színpadra. Akkor még dühöngőnek hívták a művelődési házat, a klub egy kocsma volt. Most is ramatyul néz ki, mégis óriási a különbség.

* Akkor még működött Kisssvárosban ez az intézmény.

A bajai alkotótáborba már az Első énekantológiából megzenésített számmal mentem, ilyesmivel, hogy a „lábam térdig elkopik, elkopik, kezemre állok úgy megyek, meg sem pihenek holtomig”. Saját szövegem is volt, hogy „Mi lesz, ha egyszer vége lesz a nyárnak, Mi lesz, ha a fecskék újra visszaszállnak”. Hát ez valami iszonyú, mert ilyen hülyeséget egyszerűen nem lehet leírni. Azóta sem merek írni, pedig végül is roppant nagy lírai szám volt, legalább százötvenszer eljátszottuk. 75-ben KISZ-titkár lettem. Hiúságból. Ez abból állt, hogy munkaidő alatt megcsináltuk az óvodának a mászókat, én meg az anyagot biztosítottam mint raktáros. Egyébként nem tudtam, mi is az a KISZ-titkár. Aztán jöttek, hogy lépjek be a pártba. Mondtam, hogy még nem, szeretnék tisztában lenni előbb a dolgokkal. Akkor beirattak a marxista egyetemre, és párttag lettem. Ez fontos volt, mert ott, a párttaggyűléseken volt indulat. Ekkor hívott Garfunkel Pista klubvezetőnek. Egy széteső klubot kellett megmenteni, mégpedig jó zenével. A feleségemmel elvállaltuk, ő hozott lányokat, az ő munkatársait. Nem is tudom, milyen programokat csináltunk, az biztos, hogy jó zenéket nyomtunk, de gépzenét. Aztán jött a Sebő-hatás. A Sebő-nagylemez előtt én nem találkoztam a népzennel, óriási hatása volt. Először csak énekeltünk, aztán a Márti, az Évi meg az Éva, a János hozták a kis fémfurulyáikat, amivel még szolfézsre jártak. Összehangolódtunk, és megtanultuk a Csiribirit, meg elmentünk kirándulni, és szakadásig játszottuk ezeket a hülye Bojtorján-számokat. 1976-ban aztán főállásban idekerültem, ifjúságpolitikai főelőadónak, a besorolás miatt. Nem határozták meg, mit csináljak, talán jobb is. 1977-től már Lyra együttes volt a nevünk. Felléptünk a Hungária kávéházban is, Sinkovits Imre, Agárdi Gábor és Keres Emil társaságában, meg Rekettyén is, ahol nyugdíjas parasztembereknek énekeltünk Szemlér Ferenc-verset, hogy „milyen gyönyörű voltál, mint egy hajnali zsol-tár”. Aztán megismerkedtem Kormos István verseivel, a *Kincskereső*-vel, és megzenésítettem a *Dárius fiá*-t. Akkor Póky Pali bácsi volt a közművelődési felügyelő, szólt a kollégiumnak, az ottani nevelő meg kutya kötelességének érezte, és jöttek is a lányok hosszú, tömött sorokban, beültek, és kuncogtak a lírai számoknál is. Megjegyzem, az ifjúsági klubosok is iszonyú passzívak irányunkban. Nekik egyszer játszottunk és utoljára, mert beszélgettek, és cikiztek minket. A solti börtönben sokkal jobb közönségünk volt, azok még arra is hajlandók voltak, hogy együtt énekeljünk egy népdalt. Multkor ifjú gárdistáknak

játszottunk. Beterelték őket egy dohos pincébe, hozták a sört, mászkáltak. Rádiófellépés, tévéfellépés, hiába, itt nem nagyon figyelnek ránk. Mi lennénk nagyképűek? Nem tudom, hol a hiba. Az biztos, hogy a Hofi meg a Komlós négy-öt előadást adott le egy nap, tíz darab ezrest kerestek aznap este, persze fejenként, és a mi bevételünk is nyolcezer volt. Jobba Gabi viszont sírógörcsöt kapott, mert a közönség pontokért jött, a művésznő pedig rosszabbul járt, mint mi a kollégistákkal, a klubosokkal és az ifjúgárdistákkal. Ennek ellenére én a minőség mellett és az elkámpicsorodás ellen vagyok, pedig még csak most tartunk a bevételünk felénél, és már szeptember van. Most majd jönnek a szombat-vasárnapi diszkók, szóval termelünk majd, mint egy gyár. És még egyesek azt mondják, hogy a Ház nem csinál semmit. Itt volt a nyár is. Minden csütörtökön ott álltunk haptákban, négy ember, tettük a székekre a kispárnákat, jegyeket árultunk, cipeltük az erősítőt, a filmvetítőt, vizet hordtunk a művészeknek. Az egésznek pedig az a címe, hogy Múzeumi Esték.

Peturbányi László, a Daniella pol-beat együttes vezetője: Az van beírva a munkakönyvembe, hogy munkaverseny-felelős. Hát ezen túl vagyok még a vállalat agit-proposa, vöröskeresztes véradófelelős, vezetek egy folkegyüttest, egy beategyüttest, a színjátszó csoportot, a vállalati ifjúsági klubot, tagja vagyok a vállalat művelődési bizottságának, a városi klubtanácsnak. Huszonkilenc éves vagyok. Géderlakon születtem, otthagytam a kalocsai gimnáziumot, ifjúsági klubot csináltam otthon, és volt egy kitűnő színjátszó csoportom is, aztán alakult a beategyüttes. Egy kis néprádió volt az erősítőnk, a kisbíró dobján doboltam. Ács-állványozó ipari tanulónak mentem Dunaújvárosba, közben zenéltem és függetlenített KISZ-csúcstitkár lettem. Azt viszont nem bírtam elviselni, hogy hatkor bezárják a kollégium ajtaját. A villámhárítón közlekedtem, mint KISZ-csúcstitkár. Háromszor kirúgtak mint KISZ-csúcstitkárt, háromszor visszavettek, mint KISZ-csúcstitkárt. Aztán apám megsokallotta, és elvitt magához a Vasműbe segédmunkásnak. Letettem a hegesztő szakmunkás vizsgát, aztán ajánlották a tiszthelyettes iskolát. Éppen letargikus állapotban voltam, és még a disszidálás gondolatával is foglalkoztam, így inkább bevonultam. Szerencsémre, mert olyan barátokra leltem, mint a Pali, az ufológus, a Laci, a Nevada együttes vezetője. Ott kezdtem saját számokat írogatni. Két hónap múlva már egy egész zászlóaljnak tartottunk előadást, és tisztességesen fel kellett készülni, mert egyetemet

végzett emberek is voltak. Rengeteg embert megismertem, részt vettem a 70-es árvízi mentésekben, ontottam a verseket, de ezekkel 1971-ben leálltam. 1971-ben jöttem ide mint elhelyezési raktárvezető. Akkor láttam meg, hogy tulajdonképpen statisztikán múlik minden, ha jól adminisztrálja magát az illető, megél belőle. Apollinaire- és Ady-verseket zenésítettem meg, végigjártuk az építőtáborokat és a kisszvárosi klubokat. Akkor más volt a fiatalság, érdeklődtek a beatzene iránt, háromszor annyi programot csináltak a fiataloknak, mint ma. A diszkó megrontotta őket, akkor még megszólták azokat, akik bulikon majomkodtak. Soós Zoltán jegyében csináltunk műsorokat. Imádtam őt, mert pesti vagányokról, csavargókról írt. Én is jártam közöttük, az én nőmön is végimentek a Gellérthegyen. Ordíts, hogy ébredezzenek volt a műsorom címe, és óriási siker volt. Játszottam mindenütt, volt, ahol döbbsent csend fogadott, mások sirtak. A Forrás kritikusa szerint át tudom élni a szenvedőket. 1975-ben leszereltem, nem részletezem, miért. Elég csak annyi, hogy bárhová mentem, lenéztek az őrmestercsillag miatt. A seregben meg fegyelmit kaptam, mert nem tudtam parancsolgatni. Ide jöttem végül a Kötöttárugyárba. Roppant sokan hasznát húztak abból, hogy ötleteket hoztam. Megcsináltam a medencebálat, *Ki mit tud*-okat szerveztem, meg rengeteg jó dolgot. Aztán ide jött közművelődési előadónak Póky Pál, ő mondta, hogy valamit kellene csinálni. Verseket zenésítettünk meg, furulya meg csörgő. Daniella folkegyüttes néven futottunk. Pintér Lajos, Hideg Antal, Lezsák Sanyi meghívtak egy művészklubba, majd megindult az özön, annyira, hogy 1978-ban száztizenhét fellépésünk volt. És akkor megtaláltam Nagy Lászlót, majd elájultam. Hát ez nem igaz, ez egy génusz. Roppant őszinteség. *Márta és Mária, Ördög hárfái, Az én szívem játszik*, szóval tizennégy versből teljes Nagy László-blokkot állítottunk össze. A próbákat este tíztől vezetem, ötkor elmentem dolgozni, amikor műsorra készültünk. Aztán találtam egy klassz dallamot, ebbe aztán a kacsa hápogásától kezdve mindent belevettünk, színesítettük. Néhányan gondoltak társadalmi háttérre, hogy ez biztosan nem csak a kacsaról szól. Azt írta az újság rólunk, hogy megcéloltuk a munkásfiatalokat. Lényeg az, hogy kétezer főbe ültettük bele Nagy Lászlót. Négyyszer voltunk a solti börtönben, együtt énekelték velünk a rabok, hogy „Mától kezdve nem lopok”. Mondhatom, roppant zavarban voltunk. Aztán megcsináltuk a *Pajzán históriák*-at. Azon töprengék, hogyan lehetne felpozsítani a

kulturális életet ebben a városban, de nem tudom, nem találok partnert, az értelmiségiek közül pláne nem. Irigylem az öcsémet, aki most lett Dunaszentbenedeken művelődésház-igazgató. Egy ilyen helyen csinálnék egy színjátszó kört öregekből, ők elkezdik, a fiatalok folytatják. Ott talán lehetne kovásznak lenni. Tizenöt évet töltöttem életemből közművelődéssel, annyian megélték a munkámból, hogy az nem igaz, nekem meg csak érettségim van. Úgy volt, hogy elkezdtem a főiskolát, de, így mondták vissza, nem láttak bennem annyi ambíciót, hogy ezen kívül, amit most csinálók, a főiskolát is végezni tudnám. Pedig nem adnám le a színjátszó csoportot meg a többit, mert nekem kell, hogy itt belül maradjon valami, hogy az legyen, ami vagyok. Éjszakákon át rágom magam ezeken a dolgokon, és akkor elképzeltem magam a helyükbe: jön egy ilyen szőrös ember, tele tervekkel, és nem is ez a foglalkozása, megijednek tőlem, és inkább nem látnak bennem elegendő ambíciót. A feleségem pedig azt kéri, mondjak le a folkról, a beatről, a klubról meg egyáltalán mindenről, és legyen jó férj. Én ezt nem tudom megtenni. Egy barátom így fogalmazta ars poeticáját, most már az enyémet is: van szerencsém akkor is, ha nincs, mert minden balszerencsém szerencsém.

Karácsonyi Beáta, a Harlekin együttes vezetője : Pesti vagyok, Baján jártam a vízügyibe, ide jöttem férjhez. A belvárosinál színjátszóztam, 1968–69-ben Trokánnal, Farádival, Borbás Gabival. Először János-halmán laktunk, ahol egy csodálatos gimnázium és egy ragyogó igazgatónő van, ahol barátságból vezettem a gimnáziumi színjátszó csoportot. Irodalmi műsorokat csináltunk, három-négyszázas telt házak előtt. Kegyetlenül sokat próbáltunk, borzasztó nagy hangsúlyt fektettem arra, hogy szépen beszéljenek, hogy ne legyen statikus, de ne legyenek funkció nélküli mozgások. A lányom a babakocsiban ülve nézte végig ezeket a próbákat. Elég az hozzá, hogy amikor ide költöztünk, továbbra is eljártam János-halmára a csoportot vezetni, annyira jó volt. Betegségem akadályozta meg, hogy a járkálást folytassam. Garfunkel Pista hívott akkor a művelődési házba, hogy vegyem át Vizessy Jóska csoportját, de azt én nem tudtam folytatni. Felhívást intéztünk az üzemekhez, nagyon sikeres volt, hatvanan jöttek. Két csoportra osztottuk őket, az egyikbe azok tartoztak, akikkel már lehet produkciót létrehozni, a másikba, akik előképzést kapnak. A játékra alkalmasnak tartott csoporttal elkezdtük Csokonai *Karnyóné*-ját. Túl nagy volt a létszám, kevés a hely, a régi színjátszók megsértődtek, így

a stúdiót fel kellett számolnunk. Az idősebbek, akik már profiknak érezték magukat, bomlasztották a fiatalokat, nehezen viselték el, hogy egy férfi vezető után egy nő jött, meg aztán én nem türtem a sörözéseket. Szóval elég viharos időszak volt. Kinkeservesen azért összejött a darab, elég az, hogy közben három Karnyónét kellett lecserélni. A kényszer vagy szükség szülte azt, hogy teljesen átdolgoztam az egészet, és egy ilyen groteszk *Karnyóné* lett belőle. Fiú játszotta a főszerepet, de ugyanakkor ő volt a Kuruzs is. Nem számítottam arra, hogy telt ház előtt és nagy sikerrel játsszuk el Kecskeméten. Hasonlóképpen a járásban mindenfelé. Kiváló alapminősítéssel elmentünk az országosra, ott jött a meglepetés: országos aranyminősítés. Azóta, talán ez nem nagyképűség, jegyeznék minket. Mindez öt hónappal kezdés után. Ja, itt csak egy előadásunk volt. Tisztában voltam azzal, hogy ez a társaság nem alkalmas arra, hogy mindig ezt a szintet hozza. Beleszerettek a vígjátékokba, és nehéz volt őket leszoktatni arról, hogy meg kell próbálkozni más dolgokkal is. Aztán jött a második, a *Jones császár*. Az én igényeim is változtak, próbáltam őket rászoktatni arra, hogy olvassanak, menjenek könyvtárba, érdeklődjenek a színházművészet és a színházi élet iránt. Hívtak a debreceni nemzetközi fesztiválra a *Karnyóné*-val, de nem engedtünk a csábításnak, mert akkor már ez a produkció lefutott. Ami a várost illeti és a támogatást, ezt annyiban éreztem, hogy engedtek dolgozni, nem volt és ma sincs megkötve a kezem. Azt csinálók és azt rendezek meg, amit akarok, és akkor mutatom be, amikor akarom. Én nem tudok úgy dolgozni, hogy tőlem elvárják, hogy én ekkor meg ekkor tartsak bemutatót. A legfőbb segítség, hogy nem akadályoznak, és ez nagy szó. A legnagyobb problémám az, hogy nincsenek emberek, nincs kedvük, energiájuk. A plakátokat én megyek megrendelni, én cipelem ki a hatalmas plakáttáblát a gyerekekkel, ezeket a díszdeszkákat én szereztem, és én cipeltem be a hátamon. Négy előadásunk volt: a *Jones császár*, a *Karnyóné*, a *Tábori piknik*, az *Ízületigyulladás*. A *Házassághirdetés*-re készültünk, amikor ketten kiléptek, egy jogász és az, aki a *Karnyóné* volt. Nagyon sajnáltam őket. Három héttel a bemutató előtt. Újabb felhívás következett. Kis tizenévesek jöttek, egyszer-kétszer itt voltak, aztán elmentek. Más senki. Bezzeg három évvel ezelőtt. Sajnos a gimnáziumról nagyon rossz véleményem van. Főzezer gimnazista és szinte senkit sem érdekel a színház, mindössze három vagy négy jegyet lehetett eladni például. Azt hiszem, ott egyetlen dolog fontos a tanuláson

kívül, a kézilabda, az igazgatót is csak ez érdekli. Sajnos, nincs jobb véleményem az itteni értelmiségiekről sem. Nincsen semmiféle értelmiségi közösségi élet, csak a halászléfőzés, a névnap. Most még egyet megpróbálok, általános iskolásokkal. A régi Harlekin tehát megszűnt, van ez a tucat lelkes gyerek. Valószínűleg maximalista vagyok, mert ezt szokták rólam mondani, de erről nem tudok leszokni. Például nem fogok mesejátékot csinálni csak azért, mert gyerekekből áll az együttes. Az a baj, hogy a város alvó város, és iszonyúan nehéz megmozdítani az embereket. Magas pozíciójú emberek négyszemközti beszélgetéseken bevallják, hogy egyrészt vannak a nyilatkozatok, a statisztikák, másrészt nincs semmi. Van itt azért néhány nemrégén végzett fiatalember, akik eljártak a Forrás klubba, de ha ez a klub leáll, márpedig úgy néz ki, nem tudom, mi lesz velük. Talán meg kellene keresni a műszaki értelmiségieket. Még egyet el kell mondanom, nehogy félreértés legyen: én elsősorban jó színházat akartam csinálni, megvalósítani rendezői elképzeléseimet, nem pedig bekapcsolódni mindenáron a város kulturális életébe. Csak akkor jelenthetünk valamit városunk életében, ha önmagunkban is jelentünk valamit.

Kisssvárosi tisztelendők

Diplomás emberek. Néha az „értelmiségi”, néha az „egyéb” kategóriába sorolják őket, néhányuk könyvgyűjteménye a városi könyvtár legszínvonalasabb fiókkönyvtára lehetne. A teológián és a lelkipásztorokodáson kívül a történelem, a néprajz, az irodalom, a zene szakemberei és művelői, ám nem szerepelnek sem a Helyzetképben, sem a Feladattervben. Hivatalosan a Népfront foglalkozik velük: üzemeltatást szervez számukra. Mr Bookbird a város szellemi életét legjobban fenyegető ellenségnek, a közömbösségnek térhódítását megakadályozni szándékozókat látta bennük, s azzal az előfeltevéssel kereste fel őket, hogy ők is kultúraközvetítők, akikkel számolni kell, legalábbis a közművelődést vizsgáló szociográfusoknak.

Gyapai István, református lelkész: Nem a vezetőket hibáztatom elsősorban, hanem a kun mentalitást, hogy olyan itt a szellemi élet, amilyen. Hasonlítsa össze például a városi könyvesboltot és az én könyvtáramat. Nézze meg a moziműsort, és próbáljon akár csak kéthetenként jó filmet találni. És ha talál, menjen el, mint ahogy én is

elmentem a Balczó-filmre, és csak híveimet meg cigányokat találtam a moziban. Még nehezebb az a kérdés, hogy van-e szellemi élet a templomban. Ami konkrétan a nagytemplomot illeti, az a népegyház káros maradványa, példája annak, hogy nyögi az egyház a katedrálisokat. Ezeket az Úristen le fogja bontani, de múzeumnak is jók lennének. Nagy ünnepnapokon vannak csak hat-hétszázan, máskor jóval bensőségesebb gyülekezeti teremben is elfér az a százötven-kétszáz ember. Fizikai dolgozók alig vannak a hívek között, negyvenen felüli értelmiségiek ugyancsak kevesen, fiatalabbak húszan-harmincan, a gyermek-istentiszteleteken ugyanennyien. A gimnazisták feltűnően hiányoznak. Attól kezdve, hogy átlépi a gimnázium kapuját. Azok a fiatalok, akik nem morzsolódtak le, érzik, hogy kapnak valamit: megváltozik a gondolkodásuk, hiányozni kezd nekik az, amiért aztán újra és újra eljönnek. Nagyon közvetlen a viszony közöttünk, én nem nagytiszteletű úr, hanem Pista bácsi vagyok számukra, és bármikor nyitva az ajtóm, ezt ön is tapasztalhatta. Azt látom rajtuk, örömmel, hogy érzékenyebbek a világ bűneivel szemben, más a munkához való hozzáállásuk, nem kerülük az öregeket. Nehezebb a lányoknak, mert az átlagosnál igényesebbek, és ennek következtében nehezebben talál-
nak párra. A hívek többsége is erősen haszonelvű, olyan emberek, akik azért választottak mindig kisszvárosi papot, mert neki nem kellett lakást biztosítani. Tapasztaltam, mert én a Hajdúságból jöttem. Szerintük az Úr Jézusnak is van egy bűne, hogy nem idevalósi. Bizony, néha híveim között is Robinsonnak érzem magam, miként a városban is, ahol nem vagyunk partnerei sem a vezetőknek, sem az értelmiség-
nek. Bocsánat, a Múzeum kivételével, mert onnan rendre kapom a meghívókat. Megjegyzem, az első titkár rokonszenves ember, kitűnő beszédet hallottam tőle egy iskolaavatáson, ahova véletlenül én is kaptam meghívót. A mi népművészeti kiállításunkra viszont, amikor Béres Ferenc is fellépett, amit itt rendeztünk a parókián, senki sem jött el közülük. A párbeszéd egyetlen színtere a temetés, amelyen természetesen sok nem vallásos ember is megfordul. Ilyenkor mi, lelkészek, a városhoz is szólunk.

Stepán Lajos, evangélikus lelkész: Voltaire azt mondta, hogy tíz év csak, és a Biblia már múzeumi tárgy lesz. És mit ad Isten, abban a lakásban állították fel a Bibliai Társaságot. Itt is vagyunk még néhányan. Lehet, még többen, mint ahányan le mernek jönni a templomba, mert sokan járulnak hozzá anyagilag gyülekezetünk fenntartásá-

hoz, de különböző okokból nem jönnek el. A legidősebbek egyike vagyok az itteni papok közül. Hadd mondjam el, hogy amikor ennek az imateremnek a felavatása volt decemberben, itt volt mindhárom másik felekezetnek a lelkésze, valamennyien köszöntöttek, de csak így, „Kedves Tibor bácsi”. A püspök úr ijedten mondta, hogy „Látom, nagy a barátság köztetek, már majdnem testvériség”. Tény az, hogy ez ebben a városban, ahol nemrégén még sanda szemmel néztek egymásra a különböző felekezetűek, nagy dolog. Másképpen is tapasztaltam, hogy otthon lehetek ebben a városban, mert én utcabizottsági elnök is voltam. Igaz, hogy ötven lakó helyett csak nyolcan voltunk ott, ráadásul a három jelölt sem jelent meg, akkor valaki a Népfront részéről a jelenlévőket javasolta, ők meg engem. Örültem ennek, de nagyon bántott a közömbösség. Rohanunk, rohanunk, nem törődünk egymással, elmenekülünk egymás elől a hobbykertbe vagy haza. Talán ennek az eredménye, hogy nagyon sok fiatallal találkozom a kórházban, akik idegösszeroppanással fekszenek ott.

Hornyánszky Béla, katolikus esperes : Ez egy nagyon nehéz hely volt mindig. Érdekes ez, mert itt van Jánoshalma, az kimondottan buzgó hely. Szóval nehéz a szolgálat. Ezt a táblát az ajtón, hogy „hivatalos órák”, el fogom távolítani. A közömbösség miatt nehéz elsősorban, de néha másféle ellenállás is tapasztalható. Bizony, nemegyszer panaszkodnak a szülők, hogy a gyerekektől az iskolában nem jó néven veszik a templomba járást. Ez még több helyen fekete pont. Ha nem jönnek, utánuk megyek, fontosnak tartom a személyes kapcsolatot, ez a jövő lelkipásztorkodásának útja, nem a hivatal. Úgy gondolom, amit innen elvisznek az emberek, az egyben kultúra is. Tapasztalhatta, hogy mennyire nem ismerik az emberek a *Bibliá*-t, bár manapság sok rokonszenves kezdeményezés tapasztalható e téren állami részről. A múltkor is olyan intelligens emberek voltak a tévében, és nem tudtak válaszolni a *Bibliá*-val kapcsolatos kérdésekre. Aztán úgy érzem, a hazafias nevelésben is szerepünk van, elég csak arra gondolni, hogy az egyházi énekek között a magyar népköltészet is képviselve van. A legnagyobb baj, hogy ebben a városban a jelszó a „minél többet!” Halálra dolgozzák magukat, tönkreteszik magukat itt az emberek, emberfeletti tempót diktálnak, hogy utolérjék saját magukat, céljaik helyett. Elfelejtik élvezni fáradozásuk gyümölcsét. Nehéz hely, azt mondtam, mert nyakas nép ez, de ha egyszer bevesznek valakit, tenyerükön hordják. Cserébe érte én nem is kívánhatok mást

a híveimnek, mint azt, hogy ne legyenek másod- és harmadrangú állampolgárok, hogy ne maradjon ki a jutalomból valaki csak azért, mert megkereszteltette a gyermekét, hogy ne kelljen nekik bocsánatot kérni, hogy katolikus létükre ugyanabból a levegőből vesznek lélegzetet.

Kaló István, református lelkész: Falunak nagy, városnak még kicsi ez a város. Jellemző példa erre, hogy múltkorjában összejött nálunk négy család, igen jól érezték magukat, aztán a végén kikottyantották, hogy életükben első alkalommal voltak, és érezték jól magukat olyan helyen, ahol nem ittak szeszes italt. Nem régen vagyok itt, de úgy tapasztalom, hogy a város vezetése eléggé nyitott. Bizonyíték erre, hogy pedagógus feleségem is el tudott helyezkedni. A nagytemplomunkba tervezett állami orgonahangverseny körüli huzavona közben kellett rájönnöm, hogy vannak itt még merevségek. Nagyon derűlátó vagyok, és közvetlen típus, aki megszólítom az embereket az utcán. Így, szemben néhány paptársammal, úgy gondolom, hogy nemcsak a bélyeggyűjtő körben, vagy Veretes Menyhért bácsi személyében találhatok partnerre, hanem mindenki, aki otthonának érzi ezt a várost, és aki nyitott a másik ember iránt. Én hivatásom mellett elsősorban a zene miatt jöttem ide, és megdöbbenett az igény hiánya, akárhol fordultam meg, akár a templomunkban, akár a városi könyvtár ropant igényes rendezvényein, ahol nemegyszer csak harmincan lézengtek.

Karakas Pál, katolikus lelkész a másik plébániáról: Itt, a város reformátusabb részén szombat este ötven, vasárnap százötven felnőtt és harminc-negyven gyerek fordul meg. Hiányzik a tizenhat-negyven éves korosztály, teljesen hiányoznak a gimnazisták. Lehet, ebben szerepe van annak a bizonyos beatmisének, amelyen nagyon sok gimnazista is megjelent, amely után, így mesélik, bizonyos retorziók következtek. Szeretném hinni, eltűlozzák. Tény az, hogy saját magam hallottam egy gimnazistától (aki a Biblia iránt érdeklődött, tanulmányaihoz lett volna rá szüksége), hogy „a gimnazistáknak nem szabad vallásosnak lenniük”. Remélem, ez sem egészen így van. Persze, jönnek a kisebbek, hogy a tanító néni azt mondta, nincs Isten. Én ilyenkor kijavítom: ezzel azt akarta mondani, hogy ő nem vallásos. Aztán: azt mondja a tanító néni, hogy csak a boldogtalanok járnak a templomba. Mit csináljak? Legközelebb arról beszélek, hogy mitől vagyunk mi boldogok. A társadalmi realitásokból indulok ki, és az

egyik legszembeszökőbb realitás híveim kisebbségi érzése. Van itt még egy érdekesség: ez a város valóságos vallási Babilon. Ki merte volna azt gondolni harminc-negyven évvel ezelőtt, hogy a különböző felekezetű papok és hívek őszintén érdeklődnek majd egymás iránt, hogy a katolikus esküvőn református áldás is száll a fejekre. Forradalmi változások zajlanak az egyházban. Új keresztény közösség van születőben, ahol a szent és a profán, a vallásos és a világi közelebb kerül majd egymáshoz, ahol az egyház kutya kötelességének érzi a világ építését is. Jó lenne, ha a világ is hasonlót érezne, ha a Népfront érdemben tudomást venne rólunk, ha nemcsak a múzeumból kapnánk meghívókat, ha mint utcám lakosa meghívót kapnék a tanácstagi beszámolóra, ha nem röhögnének a papon a moziban, ha tizenhat éven felülieknek való filmet néz meg.

Jóó Ákos, baptista lelkész: Nekünk valamivel könnyebb közösségi életet élni, mint a nagy felekezeteknek. És könnyebb ebben a keretben kulturális életet élni. Annak is eszébe juthat ez, aki vasárnaponként itt elmegy előttünk, aki hallja az énekkart Kodályt énekelni, a zenekart klasszikusokat és moderneket játszani. Ha bejön, hallhat József Attila-verseket is. Láthatta, nemegyszer itt maguk a hívek mondják az ígét, köztük egyszerű munkások is. Természetesen mindez elsősorban istentisztelet, ugyanakkor természetesen szellemi és közösségi élmény is, amely a más felekezetű rokonok egy részét is ide csábítja. Örülök persze, hogy híveimmel találkozom olyan helyeken, mint a könyvtár, amelyet nagyszerű intézménynek tartok, folyóiratait, rendezvényeit egyaránt. Közvetlenebb kapcsolatot is el tudnék képzelni a várossal, olyat például, amilyen előző helyemen, Kisvárdán volt, ahol rendszeresen találkoztak a lelkészek és a város vezetői. Sokat gondolkodom azon, mit teszünk egymásért: mi és a város. Úgy gondolom, nemcsak híveimnek használhatok, hanem a város lelki egészségét is javíthatom, amikor a hozzám forduló ateista öngyilkosjelöltet nem hitemre, hanem az életre térítem meg. Még egy: ebben a városban már kilencven éve hallható a baptisták éneke, nem is akármilyen színvonalon, egyik szólamát képezve a városnak.

* * *

Míg Mr Bookbird a parókiákat, plébániákat, istentiszteleteket, biblia-órákat, miséket és hittanórákat járta, Felméry Bandi arról faggatott járőrelőket, értelmiségiket, vezetőket, hogy tisztelik-e a tisztelendő-

ket és azokat, akik tisztelik őket. Ami a statisztikai adatokat illeti, a „törzsök tiszta református” Kisssvárossal már Erdei sem találkozhatott 1937-ben, de Modok Gergely kun kapitány mentalitásával még eléggé gyakran, aki a keresztet vivő katolikus pap elé ugrott két fiával, „csak a holttestemen keresztül” felkiáltással. „Ma már lágyabbak a szívek”, írta 1937-ben Erdei. Ma már közömbösebbek a szívek, kezdte beszámolóját Felméry Bandi, egy fiatal népművelőt idézve.

Muzeológus: A fiatalságra a vallás ma már egyre kevésbé hat. Bár hallani azt is, hogy hiányzik nekik a hit, és próbálják az isteni hitben megtalálni azt, amit a marxizmusban nem hihetnek, de ezt biztosan csak azok terjesztik, akik hisznek, és gyakorolják vallásukat. A marxizmus és a vallás egyformán tanítja, hogy „ne ölj”, és egyaránt megfogalmazza a közösségben élés törvényeit, de a vallás elmaradottabb, a marxizmus pedig fejlettebb. Nem tudom elképzelni, hogy normális ember hihet abban, ami nem konkrétum, ami nem kézzelfogható. – Azt viszont szükségesnek tartom, hogy a Bibliát ismerjük. Na, ugorjunk, beszéljünk valami másról.

Tanárnő a szakközépiskolában: Szerintem a vallás a fiatalságnál egyáltalán nem játszik döntő szerepet. Azt tudom, hogy karácsonykor elmennek a misére, de csak azért, mert a tömeg oda megy. De tudja, hogy min lepődtem meg? Egyszer vasárnap délután a katolikus mise után több gyerekeket is a templomból kijönni láttam. Én addig úgy gondoltam, hogy kevesebben vannak, akiket ilyen szellemben neveltek.

Tanár a szakközépiskolából: Találkoztam saját tanulómmal, amint a templomba ment, és úgy tett, mintha nem látta engem. Másnap találkoztunk, kicsit elpirult, mondom neki: „Kisfiam, tegnap találkoztunk, és nem köszöntél!” „Tanár úr, kérem, nem köszöntem, mert tetszik tudni, én templomba járok.” Erre én azt mondtam neki: „Na és, kedves fiam, nálunk vélemény- és gondolkodásszabadság van. Az embert azon mérik, hogy mit cselekszik, mennyiben használ mint ember önmagának, és egyben a nagy közösségnek is. És én úgy nézem, te az a típusú ember vagy. És ezért nincs szükség arra, hogy meglátsz, és nem köszönsz, mert tartasz tőlem. Nagyon félreismersz.”

Tudja mit, menjen be a templomba, és hallgassa meg az éneket. Az a baj, hogy leszoktunk saját hangunkról, technikai eszközökről hallgatjuk már a Himnuszt is. Aztán nézze meg őket, látni fogja, érzik, hogy egy húron pendülnek. És ott, a templomban valahogy kisül az

önzetlenség is, hiszen különösebb előnyöket azért nem élveznek azok, akik elmennek a templomba.

Idős járókelő: Én református vagyok, feleségem katolikus, mind-egyikünk elmegy a maga templomába, és megkönnyebbülünk. Száz százalékban közösségben érezzük magunkat. Azonkívül aztán egyedül vagyunk, mert minket államilag nem hívnak sehova sem.

A felesége: Én még azt mondom hozzá, hogy aki gondolkodik, az nem káromkodik. A becsületes kommunista is azt mondja, ha nincs isten, akkor ne is bántsuk. A vallásban az emberek, akár a gyerekek az iskolában, úgy érzik, hogy tán testvérek volnának.

A városi KISZ-bizottság munkatársa: Nincs befolyása a vallásnak az ifjúság felé. A reformátusoknak volt valami, de már az is megszűnt. Nem téma. Nem foglalkozunk vele.

Népművelő: A KISZ támadásnak érezné, ha a másik oldalt, például a vallást is ismertetnénk. Meglepődnének a fő KISZ-eseink, ha látnák, hogy milyen mértékben él a vallásosság.

Üzemmérnök: A fiatalok között igen kevés a vallásos, már az olyan, aki tényleg eljár, meg hisz az egészben. A papok befolyását egyértelműen a családi neveltetéssel meg a korábbi hagyományokkal tudom magyarázni. Most a papok, ha jól tudom, megpróbálkoznak különböző dolgokkal, hogy összehozzák a fiatalságot, de kevés sikerrel. Önköltségi áron kirándulást szerveznek, de nem hiszem, hogy valami nagyobb hatást érnének el. Úgy gondolom, amikor együtt vannak, úgy képzelik, magasabb az erkölcsi szintjük.

Fejlesztési osztály vezetője: Az egyik szocialista brigád vezetője baptista, és a kettő nem zárja ki egymást. Érdekes jelenség!

Előadó a városi tanácson: Megmondom őszintén, eddig nemigen hallottam az itteni papok társadalmi szerepéről. Szégyellem ezt így bevallani. Azt tudom, hogy a református templomban hirdettek egy orgonahangversenyt, meg volt egy erdélyi népművészeti kiállítás. Éppen a napokban beszélgettünk erről kollégáimmal, hogy milyen jó lett volna elmenni. Bár magam nem vagyok párttag, de ismerem a kisváros átkos megnyilvánulásait az ilyen esetekben. Elsétáltam már egypárszor a templom előtt, kacérkodtam a gondolattal, bemegyek, meghallgatom a zenét, megnézem a kiállítást, de valami visszatartott. Ez egy hülye szemlélet, és én is beleestem ebbe a csapdába. Igaz, volt néhány évvel ezelőtt egy tanulságos eset. Egy fiatal pap beatmisét szervezett, állítólag fiatalokat vont maga köré, akiknek komoly progra-

mokat szervezett. Utána meg mindenféle kellemetlenségek lettek belőle, főleg a fiatalok számára. Hangsúlyozom, nem vagyok párttag, akit ezért elmarasztalhatnak. Érzem, hogy hátrányt szenvedünk, ha kihagyjuk ezeket a lehetőségeket. Különben is, ahogy a város történelmét ismerem, itt, különösen az elmúlt században, tulajdonképpen papok vitték a lángot.

Általános iskolai igazgató, pártbizottsági tag: Az az igazság, hogy nem számolunk eléggé a papok szellemi értékeivel, de az is igaz, hogy ők is elzárkóznak. Személy szerint jóban vagyok a Kaló Istvánnal, aki egy rendkívül sokoldalú, kissé túlfűtött is lendületes ember. Szívesen látom, hívtam is, de nehezen jönnek össze a találkozók. Vannak még fura dolgok. Írásai alapján kiszemeltük a Rákóczi ünnepség előadójának Esze Tamás történészt. Elmentünk Pestre a címre, kiderült, hogy egyházi épület, háromszor is megnéztük a táblát, háromszor is lenyomtuk a kilincset, aztán hazajöttünk, és újranyomtattuk a programot.

Nyugdíjas mérnök: Kaló Istvánék kitűnő előadássorozatot szerveztek *Orvosok a Bibliáról* címmel. Tele volt a terem, egyszerű emberek is részt vettek rajta. Volt benne valami nagyszerű. Közművelődési esemény volt, nincs mese.

Népfronttitkár: A papokkal viszonylag javult a helyzet az utóbbi két-három évben. Ősszel például üzemlátogatást tervezünk számukra.

Fiatal népművelő: Ha össze kellene állítanom egy csapatot, akikkel legszívesebben dolgoznék együtt, csak fiatalok lennének benne, de lenne valaki a papok közül is, mert ők nagyon tisztán látó emberek.

Meghallgatva egymás beszámolóit nagyot hallgattunk. Mr Bookbird törte meg a csendet: Gyermekkoromban sokat szenvedtem, mert „hunky”-nak csúfoltak, pedig csak anyám volt magyar, ő is második generációs, ma viszont sikkes dolog valamely nemzetiséghez tartozni, és az őshaza kulturális hagyományait ápolni. Azelőtt az előmenetel akadályának számított, ha valaki idegen akcentussal beszélt az amerikai-angol nyelvet, ma inkább a szexepil köréhez tartozik.

* * *

Több minden hiányzott még a Helyzetképből és a Feladattervből. Például fontosságához képest alig esett szó a kisssvárosi cigányság művelődéséről, a sportról, az egészségügyi ismeretterjesztő tevékenységről, a családi és társadalmi tevékenységről, az öregek művelődéséről.

ről. Többszörös nekifutás után úgy határoztunk, hogy mégsem foglalkozunk a cigányok művelődésével, mert úgy éreztük, ez önálló vizsgálódást, nem csupán terepszemlét, hanem tartós köztük élest is kíván, amire nem volt sem felhatalmazásunk, sem lehetőségünk, sem képességünk. Ami a Helyzetképet illeti, találkoztunk a dokumentum összeállításában főszerepet játszó pártbizottsági taggal, Gerezdes Attilával. Elmondtuk neki észrevételeinket, kifogásainkat. Meglepődve hallottuk válaszat: „Az ilyen anyag szükségszerűen gömbölyűbb, mint a valóság, bizonyos tekintetben önigazolás. Igazság az, hogy ez nem ment tétre. Adjuk el már valahogy, ez volt a jelszó, amikor összeszerkesztettük.” Ez az „anyag”, vagyis a Helyzetkép a Feladatterv bevezető részében mint olyan dokumentum szerepelt, amely „meghatározza tevékenységünket”.

Összkép innennézetből

Mr Bookbird azt javasolta, ne erőlködjek ennek a fejezetnek a megírásával, hívjuk inkább össze mindazokat, akikkel beszélgettünk, mondjuk el nekik, mit tapasztaltunk, helyesbítettessük velük a diagnózist, és közösen tegyünk javaslatot a terápiára. Ezek után eldölhet a közte és Felméry Bandi között folyó vita arról, hogy mennyiben európai kisváros, mennyiben magyar kisssváros a város. Felméry Bandi viszont azt vetette fel, hogy tegyük Kisssváros életmódját és értékrendjét vizsgáló szociográfus kollégánk, Varga Csaba Bajgyűjtemény című írását művelődéstérképünk mellé magyarázatul. Ezt a két írást együtt olvassuk el mindazokkal, akikkel eddig beszélgettünk. Fontosnak tartotta, hogy külön-külön hallgassuk meg véleményüket, mert ha összehívjuk őket, csak a „szóvivők” hangját hallhatjuk, véleményét talán tőlük sem.

Javaslatomra kompromisszum született. Elfogadtuk Mr Bookbird és Felméry Bandi javaslatát is, ugyanakkor azt is elhatároztuk, hogy az értelmezéssel magunk is megpróbálkozunk, elsősorban arra építve, hogyan értékeli maguk a kisssvárosiak kulturáltságukat, mit olvasnak ők le Kisssváros „művelődéstérképéről”, miben látják ők a magyarázatot és a megoldást.

Onnannézetből: „nagyon sok minden történt”, „rohamos változás”, „nagyértékű kulturálódás”, „látványos extenzív fejlődés”.

Az „onnan” időpontja harminc, huszonöt, husz, tizenöt, tíz, öt évvel ezelőtt. Van egy másik onnannézet is. Erre Kovács Mihály első titkár hívja fel a figyelmet. Nézhetjük Kisssvárost például Kecskemétről, ahol tízszer annyi tanácsi lakás jut ezer lakosra, mint itt, de a kulturális feltételekben is tapasztalhatók ekkora különbségek. Van egy harmadik onnannézet is: ahonnan az ideköltözők, vagy a másutt tanulók nézik Kisssvárost. Így marasztalódik el Kisssváros műveltsége és művelődése Budapest, Kecskemét, Győr, Gyula, Baja, Kisvárdá és Jánoshalma művelődése mellett.

Innennézetből, vagyis Kisssvárosból 1979-től nézve így fest Kisssváros: „Itt nincs szellemi élet, legfeljebb, ha leszállítom a mércét, akkor is csak a városi könyvtár és a Szilády Gimnázium könyvtára”. (Nép-művelő a művelődési központból.)

„Ha valamire kíváncsiak vagyunk, felutazunk Pestre”. (fiatal közgazdász)

„Pillanatnyilag a kórházban megy viszonylag elfogadható kulturális munka és a városi könyvtárban. A gimnázium az az intézmény, amely évszázados hagyományait tekintve fáklya kellene legyen, de az ott lévő Szilády Galéria ehhez kevés. Amikor én diák voltam, különböző színjátszó csoportok voltak. Évek óta nem hallottam ilyenről. (közgazdász szakember)

„Kulturált hely nem sok van ebben a városban, úgy értem, olyan, ahol leül az ember, és jól érzi magát. Van a Szilády Galéria, a Csipkeház, igaz ott még nem voltam, és a könyvtár, mert ott könyvek vannak”. (építőipari technikus)

„A tiszti klub a legkellemesebb hely a városban, mert ha nincs is túl magas színvonal (leginkább a hakt, ami előfordul), legalább ott nincs verekedés. Igaz, a Baranyi itt már költészet, de ez sem lebecsülendő.” (határőr tiszt)

„Én nem hiszem, hogy városunkban kulturáltan szórakozni lehetne.” (szakközépiskolai tanár)

„Kecskemét és Kisssváros ég és föld. Erre a városra a tespedtség jellemző. Ha nem vigyázok, magam is belekerülhetek. Kecskemétinek kell maradnom, hogy elkerüljem.” (fiatal technikus)

Számítottunk egy negyedik onnannézetre is, amikor a mérce az aranykor. Előbukkant ez is. Érdekes módon nemcsak az idősebbeknél, nemcsak a manapság mellőzötteknél, hanem a középkorúaknál és a város történetét vizsgáló fiatalabbaknál is.

Gerezdes Attila, általános iskolai igazgató (aki a Helyzetkép összeállításában is részt vett) elemzésében a negyven-ötven évvel ezelőtti nem „színaranykor”, hanem olyan mérce, amellyel a nagymértékű fejlődés mellett az egyenlőtlen fejlődés és – bizonyos vonatkozásban – a visszafejlődés is kimutatható. „Már 1904-ben volt itt színházi előadásra alkalmas terem, klubszerű élet folyt itt a különböző pártok, egyletek, körök, egyesületek jóvoltából. A tanoncvizsga, az Aranykalászos gazdatanfolyam, a népszínművek, a házi muzsika, a bálók színessé tették városunk összességében szűkebb terjedelmű és kevesebbeket érintő kulturális életét, amely ma, jegyezzük meg, elsősorban a televízió jóvoltából szélesebb körű.”

Ha annyiszor kulturáltabb lenne Kisssváros, amennyiszer nagyobb az értelmiség száma és aránya városban ma, mint 1945 előtt, akkor itt kellene lenni a világ közepének, vonja le a következtetést Mr Book-bird. Gerezdes igazgató úr rábólint és hozzáteszi: „A múltban volt arca a városnak, még ha torz vonásokat is hordozott, ma viszont jellegtelen.” Ugyanez más hangszerelésben: „Maguk nem ismerték a várost tíz évvel ezelőtt. Gyönyörű tiszta város volt ez, és tessék, teljesen eldurvult”, panaszkodik egy szakközépiskolai tanár. Eszünkbe jut, hogy valaki úgy tájékoztatott minket, hogy éppen tíz évvel ezelőtt itt épült az első emeletes lakóház. Tény, hogy ebben a tíz évben legalább tízszer annyi emeletes ház épült ebben a városban, mint annak előtte.

Nem annyira a közművelődés irányítóival elégedetlenek a kisssvárosiak, hanem a közművelődés irányításával. Vannak ugyan, akik úgy vélik, hogy „kimondottan jó kulturális szakemberek nincsenek a városban” (hivatásos úttörővezető), akik szerint „nincs jó függetlenített apparátus a közművelődésben” (függetlenített népfrontvezető), akik úgy látják, hogy „a közművelődés hivatásosai egész nap asztalifociznak és tévét néznek” (közgazdasági szakember), de a többség az irányítást kritizálja, vagy az igazi irányítást hiányolja. Jó néhány közművelődési szakember és értelmiségi véleményét fogalmazta meg az egyik kisssvárosi „közművelő”, ekképpen: „Azt mondanám, hogy

ebben a városban nincs igazi bázisa, szervező központja a kultúrának, ahonnan irányítanak, összefognak. Mert van egyszer a közművelődési előadó a városi tanácson, aztán van a pártbizottságnak is kultúrpolitikai előadója, de van az agitációs és propagandaosztályon is egy ember. Ők egymással egyeztetnek, de már jóval ritkábban egyeztetnek a múzeummal, a Csipkeházzal, a kórházzal. Példa volt erre a szabadtéri szoborkiállítás, a Csipkeház kerítése, a Petőfi-szobor. A mi első titkárunk rendkívül művelt ember, de az mégiscsak lehetetlen, hogy megkérdezése nélkül még óvodás nagyságrendet meg nem haladó ügyekben sem akarnak lépni. Bármily okos és művelt ember valaki, nem tud minden részletkérdésben, minden esetben állást foglalni. Természetesen az sem mindegy, ki kérdezi őt meg, ki egyeztet vele, ki akarja vele jóváhagyatni elképzelését.” Az eléggé általános „jó király, rossz tanácsadók” leegyszerűsítés.

Szép számmal akadnak itt olyanok, akik a maga összetettségében próbálják megragadni elemzésük tárgyát, Kisssváros művelődésügyének stílusát. „A kultúra demokratizmusa nem lehet afféle festett díszlet, üres reflex, nem merülhet ki abban, hogy a vállalatok vezetőinek elküldik a városi műsorkalauzt, márpedig nemigen történik ennél több” (szakmunkás egy vállalati pártbizottság tagja). „A közművelődés iránya itt is felülről lefelé” fogalmazza meg egy fiatal értelmiségi nagyon szellemesen sokak érzését. Ugyanerről konkrétabban mások: „Két órával a rendezvény előtt tudjuk meg, hogy nálunk lesz. Letelefonál a főfelelős elvtárs a pártbizottságról, hogy gyérünk toborozni. Parancsba adja, hogy intézményünk minden dolgozója köteles minimum négy embert beszervezni estére. Mellesleg már délután négy van. A főelvtárs megsejti ellenérzésem, és magabiztosan, nyeglén kijelenti, hogy két telefon az egész. És megszégyenítve minket, be is bizonyítja. Az eredmény: öt lány a gimnázium kollégiumából, akik aztán végigröhögték az egészet.” (újdonsült népművelő) „Mindenki erőlködik, akik főállásban csinálják a kultúrát. Látszik rajtuk, hogy akarják csinálni, csak hogy az egésznek izzadságszaga van.” (fejlesztési főmérnök). „Ide telefonálnak, és ötven embert rendelnek egy író-olvasó találkozóra” (általános iskola igazgatója). „Van aztán olyan rendezvény is, mely viszonylag gördülékenyen folyik, de ezekre nemritkán az ízléstelen harsányság a jellemző, mint arra a könyvtombolásra, amelyre mint egy lidérces álmra emlékezem vissza.” (középiskolai tanár) „Ha egy előadó nem a Központi Bizottságról jön, akkor az már

rangon aluli. A helyi értékek elsikkadnak, mert mindig csak a legeslegelőkelőbb kell. Ez még nem igényesség.” (muzeológus)

A „beszervezettek” végül is – meggyőzve, parancsra, jó pontért, vizontszívésségért – elmennek a rendezvényekre, beiratkoznak a könyvtárakba, elmennek a tárlatra, és közülük sokan egy hétre, egy hónapra, egy évre „kipipálják” a kultúrát az életükből. Felméry Bandi ezt a jelenséget a toroköblögetéshez hasonlítja: a gyógyírt nem nyelik le, így az nem szívódik fel. A kisssvárosiak egy része kultúrával gargarizál: beveszi, kiköpi. Más megy le a torkán, más válik vérré. Mr Bookbird egy ezzel párhuzamos másik folyamatra is felhívja szíves figyelmünket. Sok esetben ahelyett, hogy „megkinálnák” a kultúrával, kultúrára „ítelik” Kisssváros lakosságát és több-kevesebb következetességgel, több-kevesebb eredménnyel végre is hajtják rajtuk az „ítéletet”. Ők pedig megússzák ennyivel, fejezi be Felméry Bandi, kivételesen egyetértve Bookbird úrral. Nagy örömmel állapítottuk meg, hogy nemcsak mi látjuk így, hogy a város művelődéséért felelős vezetők között is akadnak olyanok, akik „bőrükből kibújva” így töprengenek: „Nem akarjuk-e agyonszervezni az embereket? Kövessük-e vagy diktáljuk az eseményeket?” így fogalmazták meg ars poeticájukat: „A közművelődés akkor ér valamit, ha kedvtelésünkké válik.”

Kisssvárosiak önkörükben

Adjuk át a szót annak, akinek igen komoly, legnagyobb esélye lenne az „Aki legjobban szereti Kisssvárost”-cím elnyerésére, Honfi Józsefnek. Figyeljük őt, mintha egyik utcaelőadásának hallgatói lennénk, előadásának címe pedig „*A kisssvárosiak életmódja és értékrendje*”: „Ez a város legalább negyven százalékban újjáépült, és úgy érzem, hogy ebben a városban az emberek többsége tele van bizakodással, alkotásvágygal. Ha ezt el is túlzom, azt biztosan érzem, hogy polgáraink emberibb módon akarnak élni. Miből mérem föl? Talán abból is, hogy szépen kerítkeznek, betonjárdákat raknak a téglajárdák helyére, fűvesítenek, fűnyíró gépet vesznek, a konyhába pára- és szaganyagokat elszívó berendezést igényelnek. Lehet, hogy nem olvasnak, de igen sok könyvet, hanglemezt vásárolnak. Az igényesebb szórakozóhelyek mind telve vannak. Úgy tapasztalom, él bennük a kultúra iránti vágy, és szeretik azt hallani, ami valódi, legalábbis a többség. Igaz, az

értelmiség fut a pénze után, a tanár halmozza az órákat, túlórákat, hogy kocsihoz jusson. A gyarapodás végett sokan olyan mezőkre irányulnak, amelyeknek virága tulajdonképpen idegen tőlük, emberi lényegüktől. Talán már túlságosan is az anyagiakra összpontosítanak, ezért aztán nem is tudnak úgy aludni, hogy álmodjanak is. Az a baj, hogy az emberek, amijük van, azt nem megálmodják, hanem megkapják. Eminescu azt mondja, hogy az ember, ha nem úgy él, ahogy álmodta, akkor tulajdonképpen nem volt érdemes élnie. Én úgy éltem, ahogy álmodtam." Mindhárman egyetértünk abban, hogy Honfi Józsefnek nagyobb érénye a megértés, városa megértése, mint a vele szemben tanúsítandó kérlelhetetlen tárgyilagosság. Ezt bizonyítja azoknak a kisvárosiaknak a véleménye, akiket nyugtalanít az itt élők többségének életvitele. „A munka itt a fő, meg a munka utáni maszekolás. Utána hazamegy, beül a családjába, és őt már ne háborgassák.” (fiatal népművelő)

„Az emberek nagy része itt csak fizikailag él.” (határőr)

„Nemcsak városra jellemző, de ránk aztán vaskosan, hogy itt az a szentírás, hogy kinek van többje. Ezekre néznek föl.” (gyógyszerész)

„Befelé fordulás, egoista, anyagiás szemlélet. Az emberek nem saját igényeik, hanem a divat szerint alakítják életüket.” (előadó a városi tanácson)

„Jelentős lumpenizálódási folyamat. A gyerekek harminc-ötven százaléka csonka családban él.” (általános iskola igazgatója)

„A saját igazgatóm az orvosoknál végig levizitel, iszik náluk, kártyázik. Nálam nem. Miért nem, kérdeztem sokáig, de most már nem érdekel. Évekkel ezelőtt voltam egy névnapon. Akkor még szokás volt, most már ez is kiment a divatból. Nos, feltűnt, hogy mindenki arról beszél, hogy ki a gyilkos. Nyolckor aztán megkezdődött a folytatásos krimi, megszűnt a névnap. Mindenkiből előjött a bálványimádó, én meg hazajöttem a klasszikusaimhoz. (tanár)

„Egyrészt itt van a kicsinyes élet, másrészt meg szocialista idilleket fogalmazunk meg, amelyek megvalósításához szentekre lenne szükség.” (a helyi közművelődés egyik irányítója)

A tünetek alapján diagnózisunk: az itteni emberek többsége nem tud, nem mer, nem akar kilépni kis világából, önköréből a tágasabb világba, és nem mer önkörén belülré lépni sem a saját világába, nem mer saját maga lenni. Az önkör igen kitűnő szigetelő anyag, megóv a kultúrától, a művelődés az önkör elhagyását, tehát kockázatot követel,

ugyanis visszalépve, szűknek találhatja önkörét, és a kaland következménye nem a kör tágítása, hanem önkörének többé le nem hagyása lesz. Az önkörben kényelmesen elfér a televízió, az önkör hordozható, így rendezvényre beszervezettnek sem kell önköréből kilépni. Az önkörükben élők kimozdítására önmagában nem elegendő a közművelődési intézmények aktivitása és színvonalas kínálata, ehhez az önkörében élő önköréhez való viszonyának kell megváltozni. Ehhez pedig ösztönzéseket és kihívásokat kell kapni belső világából és a külső világból egyaránt. Az ösztönzések és kihívások forrása a könyvtár, a klub, a diszító szakkör, az énekkar, a színjátszó csoport, a film, a tárlat, egy köztéri szobor, egy állhatatos fasor, egy pezsgő vita, egy élményt jelentő magyaróra, egy szentbeszéd, egy névadó ünnepség is lehet, de csak akkor, ha a kisssvárosi polgár felismeri, hogy van köze hozzá, ha úgy érzi, őhozzá szól, ha úgy érzi, vele és érte történik.

Kit érdekel Kisssvárosban a „honnan-hová”?

Elégge sokan beszélnek még Kisssvárosban a kun mentalitásról, itteni emberek másságáról, de legalább ennyien hangoztatják azt, hogy a kisssvárosiak döntő többsége ma már nem idevalósi. Az igazi kérdés az, hogy ki akar otthon lenni Kisssvárosban, hogy kit érdekel a „hová” kérdéssel egyetemben a „honnan” is, vagyis hogy kit érdekel a „honnan-hová”?

A törzsökös kisssvárosiakat ugyancsak meglepte, hogy a hetvenes évek második felében éppen egy főképpen jöttmentekből álló csoport „szervezkedett” Kisssváros érdekében. Ezek a fiatal értelmiségiek haza akartak érkezni, és úgy gondolták, addig nem érezhetik magukat igazán jól, míg nem vallatják ki a várost múltjáról, míg nem veszik védelmükbe fáit, öreg házait, játszótereit. Ezekkel a fiatalemberekkel is hasonló történt, mint a svédekkel, akiknek többsége jól beszél angolul, akik több egyetemi karon kizárólag angol nyelvű tankönyvekből tanulnak, akik úgyszólván elfeledték a népi kultúrájukat. Aztán a hetvenes évek közepén szinte egyik hónapról a másikra hegedűt vásároltak a svéd fiatalok, hogy svéd népdalokat nyekeregjenek rajta, hogy egy kicsit svédebbek legyenek, hogy ne csak jól, hanem otthon is érezzék magukat.

Ami Kisssváros „Honnan-hová”-nézetét illeti: van már csillag-

vizsgálója (egy amatőr csillagász jóvoltából), de nincs még „múltvizsgálója”. Kevés ekkora városnak van annyi alkalmas és elhivatott vallatója és múltról jelenre tolmácsolója, mint Kisssvárosnak Törzsök Balázs, Veretes Menyhért, Kerekes Pál, Csáki Dénes, Kovács Mihály, Gerezdes Attila. Ám hiányoznak a szakkörök, az előadássorozatok, a felsoroltak által tartott rendhagyó iskolai órák, késik a Kisssváros című monográfia második kötete, nem jelennek meg a házakon az emléktáblák, nem kerülnek megfelelő környezetbe a híres kisssvárosiak sírjai.

Kisssváros sokak által említett jellegtelenségének éppen az az egyik oka, hogy nem néz tükörbe, nem nézegeti gyermekkori fényképeit. Nem néz azoknak a szemébe, akik ugyan belefáradtak ittlétükbe, de még mindig maradt elég energiájuk arra, hogy tiltakozzanak egy-egy fa kivágásakor, egy-egy sír megcsonkításakor, egy-egy emléktábla rossz helyre kerülésekor, egy-egy fontos előzmény elhallgatásakor. Kisssváros tudatkiesései, emlékeztetazavarai közművelődését is meghatározzák. Érthető, miért érzi rosszul magát Kisssvárosban az a fiatal közgazdász, aki elmeséli, hogy „nemrégiben voltunk egy dunántúli kiránduláson, szocialista brigád keretében. Annyira kellemesen csatlódtam Győr megyében, Vas megyében, az volt az érzésem, Ausztriában járok. A falvak tiszták, rendezettek. Ahogy közeledtünk hazafelé, szomorúan állapítottam meg, hogy ezt a környéket nem érzik az emberek otthonuknak. Én nem tudom, hogy miért.”

Egy fiatalember nemrég érettségizett, most tárlatvezető a múzeumban, népművelő akar lenni. Megkérdeztük tőle, mit tud Kisssvárosról. A válasz:

– Nem sokat...

– Miért? Mert ez nem tartozik a kiállításához? Mert nincs is története? – kérdezi Mr Bookbird kissé epésen.

– Szerintem nincs is nagyon története...

– Ismered azokat a könyveket, amelyek Kisssváros múltjával kapcsolatosak? – kérdezi Felméry Bandi.

– Nem.

– Amit egyáltalán tudni lehet a városról, azt tudod? – kérdezi tovább.

– Nem.

– Nincs is szükséged rá a munkád közben? – kérdezzük elképedve.

– Nincs.

Most már megértjük, miért mosolyogják meg, olykor „miért röhögik körül” *Honfi tanár urat*, aki így beszél ugyanerről: „Én történetesen nem idevalósi, hanem hajdúsági vagyok. Iskoláim nagy részét Debrecenben végeztem, de ez a város, Kunszentmiklós és Debrecen mindig kapcsolatban volt, így már kiskorom óta érdeklődtem a város iránt. Mondhatni, vágyódtam utána, hogy mi vonzott annyira, hogy idekerülésem különös szerencsének tartottam? Sajátos lelki alkatú a lakossága. Itt szeretik az őszinteséget, a természetességet, utálják a természetellenesen előrangtatottat, a mesterségességet, és utálják azt az értelmiséget, amelyik így kezdi: »Na, lejövök hozzátok!« Az itteni emberek azt szeretik, hogy a velük találkozó úgy viselkedjen, mint aki közülünk indult. Én visszatérve jöttem ide.” „Végül is a kisszvárosi kultúrának elég komoly hagyományai vannak: régi írásbeliség, parasztírásbeliség, a református műveltség, ez ma is jó alap. Komoly emberanyagot örököltünk, észre kellene venni végre azt is!” – így látja egy néhány éve ide kerülő fiatal muzeológus. Egy nem régen itt élő fiatal mérnök viszont így látja: „Érdekes dolog, de az idevándoroltak lokálpatriótábbak az ittenieknél. Ez azért is érdekes, mert a sok tekintetben értelmes vezetés mintha makacsul ragaszkodna ahhoz, hogy vezetőtiszséget csak helybeliek töltsenek be. Azok, akik idekerülve azon fáradoznak, hogy megismerjék új otthonukat, életmódjukban és szemléletükben miért ne hordozhatnák a pozitív változások lehetőségét legalább annyira, mint azok, akiknek sokszor nincs elég rálátásuk jelenükre, sem a múltjuk, sem a jövőjük felől.”

Tékás Gerzson, középiskolai tanár : „Régen a polgármester, ha megszólalt, legalább kétszáz embert odavonzott. Most? Jó, ha ő maga ott van. Jönnek itt nekem, hogy hazafias nevelés! Így, ahogy van, duma az egész! És azok dumálnak legtöbbit, azok követelőznek legtöbbit, akik maguk semmit sem tesznek, akik másokat sem engednek tenni. Mit tesznek ezek azért, hogy a gyerek tisztelje Rákóczit, vagy csak ismerje? Már csak azért is, mivelhogy a város a kuruc hagyományok őrzésének is fellegetára lenne. És Sziládyt ismerik-e? Itt van az emléktábla, ezzel el van intézve. A hazafias nevelés és a szülőváros szeretetére nevelés jegyében kitiltják a gimnáziumból a város egyik élő történelemkönyvét, Törzsök Balázst, akit éppen hívni kellene ide, előadást tartani. Ez az ember egy szikla, egy jellem, egy különlegesen, már-már nevelésesen lokálpatrióta. A városán kívül számára semmi sincs. Annyi mindent tud, de nem lehet vele másról beszélni, csak a városá-

ról. A szomszéd utcáról órák hosszat mesél, de ha megkérdezem, hogyan tetszik a reimsi székesegyház, megrökönyödve néz rám.” Kelőképpen felcsigázva Mr Bookbird ezek után meglátogatta ezt a különös embert. Végül is egy hetet töltött nála, és visszatérve kijelentette: Törzsök Balázs nélkül nem lehet palackjából előcsalogatni a hely szellemét. Mint megtudta, az a baj vele, hogy nemcsak tanúja, hanem formálója is volt Kisssváros történetének, mint kiscsajdparti politikus.

Nem kevés időt töltöttünk a Törzsök-ügy felderítésével, nem is eredmény nélkül, de be kellett látnunk, hogy akár a kisssvárosi cigányság ügye, ez is olyan ügy, amely jóval több figyelmet és szakértelmet érdemel és követel. Így csupán egyetlen, ám sokakéval egybehangzó véleménnyel érzékeltetjük a város és félmúltja közti pert (egy fiatal értelmiségit idézve): „Ez az ember annyit tett ennek a városnak a javára, mégis mellőzik 56-os dolgai miatt, pedig azokat az eseményeket már kezdik átértékelni. Mint szemtanúktól hallottam, egyértelműen és egybehangzóan állítható, hogy ha Törzsök Balázs akkor nincs itt, akkor itt törnek-zúznak, de ő, amikor felkérte rá a bajban lévő város, összeszólította a népet, és hallgattak szavára. Ha van is neki hibája, ha kellemetlen is a modora, őt is hibáival kell elfogadni, mint a mai vezetőket.” Olyan munkát, legalábbis jelen pillanatban, senki sem végez a város történetének kutatásában, mint ő, folytatva apjának tevékenységét. Apja egyébként a Kisssvárosról szóló monográfia „Nagyjaink” című fejezetében szerepel, ő viszont a könyv szerzői közül is hiányzik.

Vannak öreg szamarak, és vannak fiatal szamarak is

– Mit jelent pontosan a „közművelődés” szóban a „köz”? – kérdezte tőlünk egy alkalommal Mr Bookbird.

– Mégis, mire gondol Bookbird úr? – kérdezett vissza Felméry Bandi.

– Engedtessek meg, a demokráciára – válaszolta Mr Bookbird.

– Van benne valami – bólogatott Felméry Bandi.

– Ezek szerint feltételezhetem, hogy a közművelődés ott válhat közművelődéssé, ahol jó a közélet és a közérzet? – kérdezte Mr Bookbird.

Erre a kérdésre a kisssvárosiaktól vártuk a választ.

„Arra gondoltam, hogy összehozok egy különleges november 7-i plakátot. Akkor láttam a Gyurkó-féle Lenin-darabot, és pizszokul izgatták a fantáziámat a mozgó rugók. Kiemeltem egy részletet a Gorkij–Lenin levelezésből, és azt is szerepeltettem a plakáton. Pizszok nagy bírálatot kaptam, majdnem újabb fegyelmit a párttól. Lenin és Gorkij miatt. Lenin ugyanis azt írta Gorkijnak, hogy nem a transzparensek, nem a tömeggyűlések a döntőek, hanem a mindennapi munka” – mesélte egy fiatal munkás, egy üzemi KISZ-titkár. Kértük, folytassa.

„Halálosan idegesít, amikor azzal takaróznak, hogy jók a központi intézkedések, csak mi hajtjuk végre rosszul, mert ez a véleményem. De ki mondja ezt el, ha nem működik rendesen a képviseleti demokrácia. Nemcsak azért nem működik, mert nem engednek valamit elmondani, azért sem, mert nem tudjuk elmondani, és azért sem, mert a vezetők nem érzik magukat felelősnek azért, hogy az embereket nem kényszerítik gondolkodni. Valahogy az a demokrácia lényege, hogy a vezető gondolkodni kényszerít engem, én meg megmondom neki, mit gondolok.”

Egy idősebb szakmunkás, egy alapszerv párttitkára így beszélt ugyanerről: „Demokrácia? Hű, de nehéz! Én munkás vagyok és párttitkár. Mint párttitkár tegezem a másik két párttitkárt, de csak ezen az alapon, mert ők doktor urak, és soha életükben eszükbe nem jutott volna, hogy tegeződjünk. Demokrácia? Hát igen. Az egyik párttitkár-kollégámat az egyik párttag beosztottja így szólítja, hogy főorvos úr, ő meg a beosztott elvtársat, hogy Pistukám. Engem is így szólít, hogy »Jancsikám« az a főnök, aki nem párttitkár, én meg úrnak vagy elvtársnak hívom őt. A munkahelyi bulin aztán a saját bőrömmön érezhettem a demokráciát. Ha hiszik, ha nem, középen ült az igazgató, koszoruban a főorvosok, én az asztal legsarkán, köztem és köztük az ápolónők. A terem másik végében pedig a munkások és a műszakiak. Az eredmény: pillanatok alatt egyedül maradtam.”

Egy tanácsag: Közélet? Mondok egy durva példát. Ha egy párttitkár nem akar beiskolázódni, elteszik gyárigazgatónak. Ha nem ért hozzá, jön a tanácsi apparátusba, jó, ha nem az élére. Mi köze ennek a közhöz?

Üzemi közgazdász: Egy pártbizottsági munkatárs valami miatt lebukik. Mit kérdezek tőle, ha találkozom vele? Csakis azt, hogy melyik vállalat igazgatójának nevezték ki?

Üzemmérnök : Kevés ilyen első titkár van az országban, mint a miénk, aki egyben a közművelődésnek is első embere, de kevesen vannak ennyire nehéz helyzetben, mint ő, mert nincs kikkel együttműködni, nem tud mindenütt egyszerre ott lenni, nem beszélve arról, hogy ő sem érthet mindenhez.

Nyugdíjas mérnök : Külső nem szólhat bele, ha megpróbál, nyughatatlanak nevezik.

Fiatal műszaki : Nem is tudom, hogy lehet így elfojtani az embereket, hogy ne tudjanak ellenvéleményt nyilvánítani. Közömbösítve közömbössé váltak az emberek.

Nyugdíjas mérnök : Hiányzik a városból a közösség, a közösség. Ki sem szabad ejteni olyan emberek nevét, akik nagyot tettek a városért, olyan orvosokét, akiknek már a szava gyógyított.

Népfronttitkár : Nagy öregjeink egyik része igencsak dogmatikus. Hosszú ideig ők voltak hangadók, miattuk kellett mellőzni Törzsök Balázst is. Kalapáccsal vertek volna fejbe, ha támogatom Törzsököt.

Pedagógus : Akinek hatalma is meg koncepciója is lenne, az itt kevés. Vétkessé válik a demokráciával való játékban.

Másik pedagógus : Miért van az, hogy volt tanulóm nekem ír vallo-mást és levelet, de nem ír a vezetőjének? Tőlem kér tanácsot, és nem a tanácstól. Miért nekem írja a levelet a koma a közlekedésrendészet helyett? Talán azért, mert lelkileg ridegek, technokraták vezetőink? Mert nem sugárzik a szemükből a kívánság, hogy segíthessenek nekünk?

Harmadik pedagógus : Ez úgy lenne egészséges, hogyha maguk a vezetők kérnék, hogy na, jöjjön ide, ez érdekel bennünket, hallani akarjuk. Lehet, hogy volt már ilyen, de sosem juthattam még el ilyen fórumra, holott nagyon szeretnék. Nem is beszélve egy élénk politikai vitakörőről, ahol a politikai vezetők is jelen lennének, egy ilyen szocialista agórára gondolok.

Egyik tanítványuk : Például a város vezetői miért nem kérdezik meg a fiatalokat, hogy mi kellene? Én nem emlékszem, hogy egyszer is lett volna egy ilyen megmozdulás. Miért nincs ebben a városban fórum, ahol mi kérdezzünk, és a város vezetői válaszolnak?

Beosztott a városi tanácson : A fő probléma itt a városban is a demokratizmus. Sajnos, mi is a régi modelleket erőltetjük. Vagy talán még inkább, mint máshol?

Honfi József véleményére voltunk még kíváncsiak. A Szondy utcá-

ban találtuk meg, százfőnyi csoport közepén. Már vége lehetett az utcai előadásnak, vagy talán természetes módon kanyarodott erre a szó: az emberek ügyes-bajos dolgaikkal hozakodtak elő, néha fel-felállva kis székeikről, mintha a parlamentben szólnának fel. Mi azt a kérdést tettük fel, hogy mi a véleménye a demokráciáról. Nagy csend lett. „Nézzék, én azt tartom, hogy vannak öreg szamarak, és vannak fiatal szamarak is.” Úgy tűnt, mindenki érti, így mi sem firtattuk. Eltekintettünk további kérdéseinktől is. Mr Bookbird már nem tartotta olyan fontosnak megtudni azt, hogy miért nem tart a belvárosban, a főtéren is hasonló előadásokat, Felméry Bandi sem azt, hogy miért nem tartanak a város vezetői itt, a Szondy utcában, a Harangos téren, a Tompa utcában. Bántuk, hogy nem kérdeztünk tovább, de jól esett teljesen egyenrangú polgárként szívni a jó városvégi levegőt a tanítónkkal együtt a szamarak köztársaságában.

Ki fújja meg a fűzfásipot?

Hazafelé menet Honfi tanár úr törte meg a csendet, a fiatalabb szamarakért aggódva: „Tudják, a mai gyerekek nem mesélnek, nem ülnek és lovagolnak a gyerekek a nagyapák térdén, nem lovagolnak fűzfásipot fújva. Ennélfogva iszonyú rágondolni, hogy mi születik az ifjúság lelkében. Sokszor odaállok kétszázötven diák elé, és közben vívódom, hogy ébreszt-e érzelmeket bennük az, amit mondok nekik. Odafigyelnek-e egyáltalán? Tudnának-e velem együtt sírni? Azt mondja az a hajóskapitány a tévében, az Onedin, hogy »engem nem érdekel az amerikai szabadságharc, én hozok-viszek«. Kérdezem a gyerekeket, kit tekintenek eszményképnek. Egymásra néznek, semmi válasz. Kérdezem, ki tekinti eszményképének Onedin kapitányt. Erre harminc gyerek közül húsz fellendíti a kezét.”

Felméry Bandi megkérdezte a városi KISZ-titkárt, milyen Kisssvárosban fiatalnak lenni.

– Jó! Egyre jobb! Amiért annak idején megküzdöttünk, az ma már természetes.

– Hogyan gondolkodnak az itteni fiatalok?

– Eddig tömegrendezvényeken nem voltak olyan problémák, amelyeknek büntető eljárás lett volna a következményük. A hobók nem

sok vizet zavarnak, legfeljebb a cigányokat lehet bomlasztó körülménynek tekinteni.

– Hogyan jellemezhető az itt élő fiatalok világnézete?

– Felmértük. Sok még a ki nem alakult világnézet. A dolgozóknál hetven százalék inkább marxista, a tanulók inkább közömbösek. Viszont nagyon meg vagyok elégedve velük, mert társadalmi munkára mindig eljönnek.

– Kik itt a legvonzóbb emberek a fiatalok számára?

– Az üzemben azok, akik a sportban szerepelnek, városi szinten nem tudom. Talán a városi KISZ-bizottság tagjai népszerűek.

Felméry Bandi jóval többet megtudhatott a kisssvárosi fiatalokról attól a klubvezetőtől, aki nagyon népszerű a fiatalok között, még hozzá „városi szinten”. Őszerinte nem jó kisssvárosi fiatalnak lenni, a hiányzó lehetőségek miatt, a szülők miatt, az iskola miatt. „Az elképzelések és a hitek itt a nulla körül mozognak. A világnézet itt az, amit elvárnak tőlem. Hogy mondjam? Minek azt piszkálni, vizsgálni, nagy ideológusok kidolgozták, kész. Így aztán a párttag és a marxista, a KISZ-tag és a marxista ebben a városban is egészen különböző dolgok.”

Tékás Gerzson azon kevés tanárok egyike, akihez életük fordulópontjain levelet írnak volt tanítványai, így beszél ugyanerről: „Hogyan tudnának dönteni, mondjuk, a vallás és a marxizmus között? Hogy lehet világnézetet adni heti két órában? Ez marhaság! Ezek a gyerekek igen jól tudják, mit kell mondani. Pontos választ kaphat tőlük, de nem világnézetet. Még kevésbé eszményeket. Még a fiatalok szinc-java is inkább a formára törekszik, hogy meglegyen a farmer, a csizma, mindenféle földi javak, a gépkocsi, a kégli. Szóba sem jöhet Rákóczi vagy Hunyadi, vagy a munkásmozgalom valamelyik alakja. Egy-két lánynál még előbukkan a Madam Curie, de hogy kicsoda Goethe, Schiller, Menuhin? Minek ezt tudni? De hogy Koncz Zsuzsának hány bugyija van, az fontos!”

Egy iskola igazgatója, aki időnként helyettesíti a világnézet-tanárt: Énszerintem a maguk szintjén helyre tudják tenni a dolgokat, és ebben mi is segítünk. Felvetik ugyan, amikor a dialektikus világmépről esik szó, hogy mi van az istennel, de azt hiszem, csak azért, hogy elhúzzák az órát, meg hogy próbára tegyék a tanárt.

Egy kollégája: Nem hiszem, hogy ez különösebben izgatja a gyerekeket. Csak egy nagyon művelt gyereket érdekelhetnek ilyen világnézeti kérdések. Az a mai gyerekeknél a legnagyobb hiba, hogy elfogad-

ják, amit tanítunk nekik, és mire elkezdenek kételkedni, addigra már kikerülnek az iskolánkból.

Egy másik iskola igazgatója : A mai tizenöt-tizennyolc évesek az élet könnyebbik oldalát keresik, hozzászoktak a zöld utakhoz, komfortistává válnak. Az a tény, hogy néhány évvel ezelőtt olyan sokan elmentek arra a beatmisére, szerintem nem az ellenzékieskedésnek, hanem éppen a komfortizmusnak a jele volt.

Egy Pestről Kisssvárosba menekülő zenetanár : Egészen más az itteni gyerekek, mint a pesti. Másképp beszél, másképp viselkedik, másképpen áll hozzá, másképpen dolgozik. Sokkal tisztábbak, sokkal lelkesebbek. Ez, sajnos, csak a gyerekekre vonatkozik, a felnőttekre inkább a tespedés jellemző. Félek, hogy majd ezekre a gyerekekre is.

Benkő Zsolti hetedik osztályos tanuló : Tetszik tudni, én nagyon szeretem a teret, a végtelent. Akár kicsiben, akár a legnagyobbban. Szeretem a bonyolultságot is. A régi irodalmi stílusok kevésbé érdekelnek, de Shakespeare művei igen. Csillagász vagy atomfizikus szeretnék lenni, de azért már majdnem minden Rejtő-könyvet kiolvastam, mert nagyon humoros író volt, és mindig a lényegre tapintott, mindig az ember volt a középpontban. Tetszik tudni, ha körém ülne egy nagy hallgatóság, a Naprendszeréről mesélnék nekik, mert azt hiszem, valamivel több ismeretem van erről, mint egy hasonló korú, de más témával foglalkozó gyerekeknek. Tetszik tudni, már sikerült egyszer befognom egy kék napot, de sajnos csak ekkorára birtam felnagyítani, nem ment tovább. A regényem hőse egy tudós, aki azon gondolkodik, hogyan lehetne olyan emberformájú robotot építeni, hogy embernek érezhesse magát. Érdekel még az emberek kapcsolata külső lényekkel, aztán az emberek kapcsolata emberekkel, és persze az izgalom, fantázia és a szórakozás is. Úgy tervezem, hogy anyuval legépeltetem majd a regényem, és aki elkéri, annak odaadom. A hosszú képzeletbeli utazások alkalmával mindig dallamokat dúdolok magamban, és a végére egy kis melódia összejön. Ebből is lehet látni, hogy nem atombomba-készítő akarok lenni, hanem atomfizikus. Addig is minden héten eljárók a könyvtárba. Elfelejtettem még mondani, hogy a regényem Miskolcon kezdődik. Azért, mert mi Magyarországon élünk, és azért, mert még nem voltam Miskolcon.

– Tehát elmondhatod magadról, hogy következetes vagy, és gondolkodni próbálsz a világ dolgain? – kérdezte Felméry Bandi a tizen-

kilenc éves technikust, az ifjúsági klub egyik lelkes tagját, beszélgetésünk második órájában.

– Igen, szoktam.

– Azt is, hogy van már kialakult világnézeted?

– Világnézet...? Hát... A szocializmus. A szocializmust építeni...

– Mi az, hogy szocializmus? Hogyan fogalmaznád meg? Mi az, amit építesz?

– Hát az, hogy az ország fejlődik, és építik...

– Ez más országokra is jellemző, nem? Mi adja neki azt a jelleget, hogy éppen szocialista, és nem más?

– A politikája. Hogy mindenki aszerint cselekedjen, ahogy diktálják neki, szóval az elvárásokhoz képest a legjobb tudása szerint.

Makarenko kicsapátva

„Amikor nyugdíjaztak, és utódom elfoglalta a helyét, kidobatta az alapító igazgatók képeit, Makarenkóéval együtt.” Ezt meséli szomorúan egy nyugdíjas igazgató, akinek Kisssváros még mindig adója.

„Amikor Kodály megtudta, hogy én fogok itt tanítani, kijelentette, most már rendben lesz a város zenei élete. Megalapítottuk a zenei tagozatot, aztán a zeneiskolát. Heti harminckét-harmincnégy órát tanítottam, minden ünnepélyen szerepelt az énekkarom és magam is énekemmel. Zenei TIT-előadást tartottunk a tanyákon, ahová a kis kórusom is elkísért, énekeltünk laktanyában, üzemben, felvonuláson, seregszeglén. Mihelyt elértem a korhatárt, bár telve voltam energiával, nyugdíjaztak, érdemeim elismerése nélkül. Akárhová nézek, a Lyra együttesben, a citerazenekarban is tanítványaimat látom, de én újabbakat is szeretnék. Tanulmányozom a szakfolyóiratokat, naprakész vagyok, és rettenetes, hogy nem tudom továbbadni, amit tudok.”

Így panaszodik egy nyugdíjas, vagyis nyugdíjazott zenetanárnő, aki jelenleg örömmel és mégis kényszerűségből az egyik templomban orgonál. „Az a vezető, akinek egy szavába került volna, hogy tovább taníthassak, magántanítványom volt” – meséli szomorúan. „A régi nevelők jobban neveltek, mert amit csináltak, abban szentül hittek, a maiak inkább oktatógépek” – nyilatkozik a kisssvárosi közművelődés egyik vezetője.

„Lehangoló élmény volt ez a szüntelenül hehegő, saját tudatlansá-

gán is vihogó, a tanárság ellen már a szabincseppekkel együtt beoltott nő, akinek semmi köze a tanulóihoz, semmi köze az értelmiséghez, Kisssváros jelenéhez és jövőjéhez” – így számolt be első beszélgetőtársáról, egy középiskolai tanárról Felméry Bandi. „Aki itt tanítani megy, az hülye! Bevágja a matekot, az irodalmat, a történelmet, aztán kész, már tanít is, de amióta én itt vagyok Kisssvárosban, azt a szót, hogy hivatás, nem hallottam egyszer sem” – panaszkodik Mr Bookbirdnek egy igen kiváló, de igen sötéten látó, „régí vágású” tanár, aki szerint „az egész oktatási rendszer a statisztikára törekszik”, aki nem kis nosztalgiával emlékszik vissza azokra az érettségikre, amikor még a tanárok bementek „érettségi előadást hallgatni”.

Az általunk legjobbnak tartott általános iskola igazgatója, Gerezdes Attila „nagy hülyeségnek” tartja az év végi nyilvános vizsgák eltörlését, és borzasztónak azt, hogy „az év csak úgy elhal, nem fejeződik be”. Ő a maga részéről sok mindent megpróbál: nyitott napokat rendeznek, a tantestületi értekezletre is meghívják a szülői munkaközösség tagjait, de kevés a tanári energia arra, hogy az iskolát emberibbé, nyitottabbá, dinamikusabbá, élményforrássá tegyék, mert náluk sem fordítódik tanításra a tanárok idejének és energiájának negyven százaléka. Vallja, hogy az úttörővezetést nem tanároknak, hanem társadalmi munkásoknak kellene végezni.

„A gimnázium a várossal egy test volt, a tanári kar részt vett a város életében, manapság erről szó sincs, számolja csak meg, hány tanárt lát egy-egy kulturális rendezvényen” – kesergett a város történetének egyik kutatója. Mi is mehökkentő jeleit tapasztaltuk, hogy mennyire kivételes Honfi József, Gerezdes Attila, Tékás Gerzson és még néhányuk „kisssvárosiassága”. Egy kollégiumi nevelőtanár, aki tősgyökeres kisssvárosinak vallotta magát, beismerte, hogy alig tud valamit Kisssváros kulturális életéről, hogy az öt-hat éve ideérkezők nála jobban ismerik a várost. Mindezt azzal magyarázta, hogy talán „egy kicsikét jobban visszahúzódo”.

A nagy múltú gimnázium mai igazgatójának jelzője a „sportszerező”. Kollégái nemigen nyilatkoznak sem róla, sem a gimnázium életéről. Mr Bookbird tapintatos kíváncsisága, és Felméry Bandi rámenőssége egyaránt csődöt mond. Mindaz, ami kiszivárog: „Ma még itt a régi vágású tanártípus az eszmény, aki mélységesen lenéz például egy népművelőt.” „Manapság a diákélet valamivel szabadabb, mint néhány évvel ezelőtt.” „A nagy nehezen napvilágot látó diáklapból az

iskolavezetés kitépett egy lapot.” „A diákszabványon ma még nem akarnak és nem mernek szólni.” „Ha Goethe vagy Heine szavalna itt, ezek akkor is meccsre mennének, de nem focizni, nézni!”

Felméry Bandi mégiscsak talált valamit, ami a gimnázium tekintélyével kapcsolatos. Egyik nemrég végzett diákja meséli a „tápláló anyáról”: „A gimnazisták között van összetartás, sőt náluk ez olyan elvakultan megy, hogy a gimnazistákat nem is nagyon szeretik a többi fiatalok, akik az ipari tanuló iskolába vagy a szakközépiskolába járnak, mert fellengzős csoportnak tartják őket. Volt arra is példa, hogy amikor osztálykirándulásra mentünk, osztályfőnököm megjegyezte a lányoknak, ne álljanak le mindenkiel. A mindenki jelentése: nem gimnazista. Egy példát elmondok. Panaszkodott egy iparis srác, hogy nem mer odamenni ahhoz a gimnazista lányhoz, akihez oda szeretne menni, mert tudja, hogy úgyis lenézné. Egy másik példa: hazakisér egy ipari iskolás fiú egy gimnazista lányt, és beszélgetnek az utcán, illerve beszélgettek volna, mert a srác azt kérdezte, miről beszélgesünk. A lány azt javasolta, hogy Bachról. Erre a srác elképedt, azt mondta a lánynak: bakkfitty, és otthagya.”

Míg Felméry Bandi a diákélet vizsgálatába merült bele, Mr Bookbird a „tanárelélet” kutatta. Esküdni mert volna, hogy az együtt muzsikáló zenetanárok között virul legerősebben. Össze tud jönni a többi tanárral? Barátkoznak? Vannak jó kapcsolatai? Így faggatta Bookbird úr azt a Pestről Kisssvárosba menekülő zenetanárt, aki itt találta meg – a kisssvárosi gyerekekben – a tiszta forrást. „Érdekeset kérdez. Egy tanárral igen. Vele több, mint kollégiai kapcsolatom van. No, és a gondnoknővel meg a takarítónővel van még bensőséges kapcsolatom. A többi kollégával nem. Valahogy nem erőltetjük.”

A nyomok a pedagógus KISZ-szervezethez irányították Bookbird urat. A város fiatal pedagógusait mozgósítani próbáló fiatal pedagógus arról panaszkodott, milyen nehéz fellendíteni a negyvenöt fős társaságot. „Vagy én nem vagyok eléggé agilis hozzá*, vagy a társaság túl passzív. Már annyiféle megpróbáltam: beszélgetés a város vezetőivel, találkozás pszichológussal. Téli ünnepség, vetélkedő, városismereti verseny, de nemegyszer a programok megkezdése előtt öt perccel derült ki, hogy megfélekeztek róla. Most már kezdek megrendülni, és nem hinni benne.” Mr Bookbird ekkor a homlokához csapott, és

* Nagyon agilis, így jellemezték főnöke, kollégái, barátai.

megkérdezte, nem tartom-e abszurd ötletnek, hogy Honfi József tanár urat ezúttal ne az utcán, hanem munkahelyén látogassuk meg. Az iskola folyosóján Felméry Bandival találkoztunk. Bandi barátunk is őt kereste. Számára alapvető fontosságú beszélgetést fejezett be a találkozásunk előtti percekben. Amíg Honfi tanár úrra várakoztunk, felidézi a legfontosabbakat: „Tudja, az a borzasztó – magyarázta a tanárnő barátunknak –, hogy az én eszményképemet már nem fogadják el. Az emberek és a gyerekek is ma már valahogy mások. Minket Zóján neveltek, én meg Németh Lászlóval úgy vagyok, hogy még nem olvastam, mert még nem jutottam fel hozzá. Többször elkezdtem, de képtelen voltam végigolvasni. Tudja, valahogy nagyon elrontottuk a gyerekeket, leszoktattuk arról, hogy gondolkodjanak. Nem tudom, tényleg nem tudom, hogy mit lehetne csinálni. Csak erőlködöm. Van a tananyagban ilyen, hogy irodalom és valóság, ez megfoghatatlan a gyerekeknek. A lenini visszatükröződés-elmélettől kezdve minden benne van, ismeri. Gondoltam egyet, megálljatok csak, megtanítalak én benneteket. Van itt a Csipkeház sarkán ez a modern Dózsa-szobor. Elmentünk oda, és tudja, mi a legérdekesebb? Nekem ez a szobor tetszett, de nem tudtam megmagyarázni, hogy miért tetszik. Azoknak a gyerekeknek meg abszolút nem tetszett. Ez kétségbeejtő.”

Honfi tanár úr még mindig nem jön. Nézzük a folyosón a könyvkirakatot, és ráismerünk a tanár úrra. A vitrinben ott láthatók Honfi tanár úr régi füzetei, az UNESCO-kultúra meghatározása,* Ortutay *Kis Magyar Néprajz*, régi krónikák hasonmásai, és gyönyörű kézírással egy Móra-idézet: „Nem fecske módra kell átsurranni az irodalmon, a könyvön, meg is kell abban merülni.”

Már ott áll mögöttünk, és szabadkozik: „A rajzaimmal meg ezekkel a dekorációkkal, én minden alkalommal megpróbálok olyan miliőt teremteni, hogy az a gyerekeket megragadja. Talán nem a legfontosabb, amit lát, hanem az, milyen szépen vágom ki a betűket a papírból, hogyan rajzolom le, talán érzi, hogy hetekig, éjszakákon át dolgoztam rajta. Azért sem szólok nekik, hogy segítsenek, csak elkezdem csinálni, megvárom, míg rajban gyűlnek körém, hogy segíthetnek-e. Ezt egyesek, a tanárok közül a részemről nyüzsgésnek tekintik. Van olyan, hogy egy gyerek azt mondja, »tanár úr, kérem, nekem szavalnom kellene, tessék már nekem egy verset választani«, akkor én nem mon-

* „Ez aztán kellemes meglepetés” – hajtogatja boldogan Mr Bookbird.

dom azt, hogy »kisfiam, én nem értek ehhez, nem vagyok humán szakos, fordulj a magyartanároddhoz!« Vagy, ha egy gyerek eldobja a zacskót, nem azt mondom, »kisfiam, ne dobd el!«, hanem fölveszem, a kezébe adom, vidd, fiam, dobd a szemétládába. Említettem, hogy példaképem a falusi tanító, aki egyben faluja fűszerese, orvosa, jogásza, békítője, a termelőtevékenység irányítója, mai szóval közművelője. Ebben a tekintetben kellene sokkal-sokkal többet tenni a mai pedagógustársadalomnak.”

A választottak

Kikkel dolgozna együtt legszívesebben és miért? Kit tart szellemi partnerének? Kiben lát értékes embert? Ezeket a kérdéseket tettük fel azoknak az értelmiségieknek, akikkel Kisssvárosban közművelődésről beszélgettünk, akiknek többsége „hivatásos közművelő”, kisebb része pedig társadalmi munkása a közművelődésnek. Kit tart tekintélyes, kit érdekes, kit népszerű, kit rendhagyó, kit ellenszenves embernek? Ezt kérdeztük harminc könyvtári tagtól és húsz „közművelőtől” is, az előbbi hatvanfős csoportból. Elsősorban az érdekelt bennünket, kiváltképp Bookbird urat, hogy mennyiben fedí át egymást a hivatalos és a nem hivatalos értékrend, hogy a választottak körében hogyan alakul a „közművelők” aránya, hogy kik milyen mértékben élnek a választás lehetőségével, vagyis tudnak-e megfelelő társakból elegendőt választani.

Kétszáz személy neve fordult elő, ez Kisssváros lakosságának hét ezreléke. A kétszáz közül százharminchat személy csak egy, huszonnyolc személy csak két, tizenegy személy csak három, hat személy csak négy szavazatot kapott. Huszonkilenc személyt említettek öten vagy többen.

A kétszáz név összesen közel hatszázszor szerepelt a kilencven választónál, ami azt sugallná, hogy mindenki hét szellemi társat választott, de több, mint húszan csupán egy vagy két személyt tudtak megjelölni, körülbelül ennyien pedig tiznél többet. Ez utóbbiak között könyvtártag, vagyis „egyszerű polgár” alig akadt.

A szellemi társul választottak, illetve értékesnek, tekintélyesnek, érdekesnek tartott személyek között leggyakrabban a következők szerepeltek:

Harmincketten választották *Kovács Mihályt*, az MSZMP városi bizottságának első titkárát; pártbizottsági tagok, népművelők, könyvtárosok, orvosok, pedagógusok, lelkészek, munkások és pártmunkások, tanácsi vezetők és műszaki értelmiségiek, KISZ-vezetők és régi vágású reformátusok, kommunisták és „másként gondolkodók”. „Nagyon egyenes ember. Néha kicsit naivnak tartom, mert ő még nem ment át azokon a fázisokon, amin én keresztülmentem. Ő még hisz sok mindenben, amiben én nem tudok hinni. Nagyon egyenes ember, ez az igazság.” (Középiskolai tanár.) „Minden művészet, mindenféle alkotótevékenység pártfogója és rajongója. Alapvetően olyan ember, aki mindent megtett és megtenne azért, hogy ebből az abszolút nihilből ki lehessen lépni.” (Gyógyszerész.) „Megszomjaztam egy ilyen típusú ember létezésére, mivel ez az ember olyan, mint egy pohár tiszta víz. Ő nagy horizonton látja ezeket a problémákat, rendkívül nagy mértékben ad indítékot a kultúra fejlődésének. Ennek az embernek nincsenek olyan kapcsolatai, amelyek valami olyasmit sugallnának, hogy ez az ember szeret jót enni, inni. A hal a fejtől bűdösödik, az ő munkája egészséges erjedést indított meg.” (Középiskolai tanár.) „Sok jót mondhatnék róla, de elégedjen meg eggyel: Nem tagja a vadásztársaságnak.” (A városi tanács előadója.)

Huszonegyen választották *Sziklács József* kórboncnok főorvost, a városi kórház közművelődési tevékenységének irányítóját: pártbizottsági tagok, népművelők, könyvtárosok, „régiságok” és „újszerű” tanárok, egy muzeológus, egy kárpitós, egy nyugdíjas zenetanár, egy tanácsi előadó, egy városi népfőtitkár. „Egyik szellemi vezére a városi közművelődésnek. Jól összehangolt munkával teszi kellemessé azt az egy-két hetet, amíg a kiállítások tartanak. Le a kalappal előtte. Nagyon jó meglátásai vannak. A művészeknek, az alkotóknak is megfelelő szellemi partnere.” (Tanácsos.) „Igen rokonszenves buzgalma eredményeképpen kilóg a kórházi hierarchiából, rendhagyó jelenségé válik: ő a művelt orvos.” (Népművelő.)

Huszonegyen választották, ám többen kisebb fenntartásokkal *Rezgő Kálmánt*, a városi tanács művelődési osztályának közművelődési előadóját: pártbizottsági tagok, ifjúsági vezetők, pedagógusok, köztük volt kollégái, a város művészei, orvosok, muzeológusok, műgyűjtők. „Átfogó gondolkodású, a saját területén is túl tud nézni.” (Közigazgatási szakember.) „Bedolgozta magát a képzőművészetbe, most hivatalból űzi a hobbit, de zavarja, hogy bürokratává kell válnia.” (Általános

iskola igazgatója.) „Lelkes fickó, kedvelem, de ő sem bír mindent egyedül, vagy nincs segítsége, vagy nem tudja megtalálni azokat, akikkel dolgozhat.” (Muzeológus.) „Otthagytá a tanári állást, csak hogy szervezni tudjon, hihetetlen aktivitással dolgozta bele magát ebbe a munkakörbe.” (Szakmunkás, műgyűjtő.) „Ő az egyike azoknak a keveseknek az apparátusból, akik hatáskörükön túl olyanokat megvalósítanak, amiket évek óta meg sem kísérelt senki.” (Tanácsi előadó.) „Rendkívül agilis, szervez, jön, megy, a Központi Bizottságból a minisztériumba, ahol van valaki, és mozgatni lehet, lehozza ide.” (Pedagógus, pártbizottsági tag.) „Becsülöm azért, hogy mindig valami nagy dolgot akar csinálni, de nem érték egyet ezzel a munkamódszerrel. Csodálom, de bírálom.” (Szakmunkás, KISZ-titkár.) „Eszembe jut egy közmondás, amely ahhoz hasonlít, hogy sokat akar a szarka, de ennek vaskosabb megfogalmazása. Ez jut róla eszembe, és röhög-nöm kell rajta, ugyanakkor el kell ismernem, hogy legalább van valaki, aki sokat akar ebben a városban.” (Néprajzos.) „Ügybuzgó, ért is a művészetekhez, tud értékelni és gondolkodni, de nem tud szervezni. Olyan, mintha tudnék olvasni, de beszélni nem. Megadja az ötletet, de azt is megmondja, hogyan csináljam. Ez pedig olyan, mintha az óvodában csak egyféle módon rajzolhatnának a gyerekek.” (Művészeti vezető.) „Nem szakember, de lelkes.” (A városi pártbizottság munkatársa.) „Lelkes, de nem eléggé művelt.” (Nyugdíjas tanár.)

Tizennyolcan választották *Veretes Menyhért* nyugdíjas múzeum-igazgatót: pártbizottsági tagok, állami vezetők, különböző felekezetű papok, orvosok, kollégái, népművelők és könyvtárosok, mellőzöttek és futtatottak. „Nagyon hasznos dolgokat tud mondani nekünk, fiataloknak. Sajnos nem használják ki eléggé szellemi kapacitását. Hirtelen elraktuk őt, joggal lehet benne sértődöttség.” (Szakmunkás, KISZ-titkár.) „Rengeteget dolgozott, és elég sok mellőzésben volt része. Nem lett volna szabad engedni, hogy olyan következtetésekre jusson, mint amilyenekre jutott.” (Gyógyszerész.) „Meg nem értett zseni.” (Népművelő.) „Ameddig csak egy kis szikra van benne, azon lesz, fennmaradjon a város története az utókor számára is.” (Szakmunkás, műgyűjtő.)

Tizennyolcan választották *Tékás Gerzsont*, a Szilády Gimnázium német-latin-történelem szakos tanárát és könyvtárosát: városi KISZ-vezető, állami vezető, könyvtárosok, pedagógusok más iskolákból, népművelők, egy orvos, egy nyugdíjas mérnök, egy KISZ-titkár, egy

szakmunkás, egy tanácsi osztályvezető és egy nyugdíjas pedagógus. „Extra úri gyerek, régi, veretes humán műveltséggel.” (Tanácsi előadó.) „Hihetetlenül intelligens, rendkívül segítőkész.” (Kárpitos.) „Nagy hatással volt ránk, mint aki különösen nagy műveltséggel és kritikai érzékkel rendelkezik. Elítélte a túlzott lezserséget és a kontárságot. Emlékszem, egyszer végigvitt minket a városon, és sorra megmutatta, mi a rossz itt. Ami legfontosabb: emberségre nevelt.” (Főiskolás hallgató.)

Tizenheten választották *Marosszéky Balázs* festőművészt, közülük hatan mint érdekes, négyen mint rendhagyó embert. Érdekes „művészembernek” a könyvtárba járó kisssvárosiak tartják elsősorban, rendhagyónak egy népművelő, egy tanácstag, egy tanácsi osztályvezető. Szellemi partneréül egy népművelő, egy közművelődési előadó, egy pedagógus és egy úttörővezető választja. „Nagyon sokan szeretik és tisztelik. Most depresszív korszakában van, és így inkább a rendhagyó, a rebellis példája. Nagyobb lehetőséget kellene neki adni, egy díjat* is, és követelni tőle.” (Gyógyszerész, tanácstag.)

Tizenöten választották *Kerekes Pált*, a Szilády Gimnázium fiatal magyar-orosz szakos tanárát: népművelők, egy városi KISZ-vezető, egy úttörővezető, könyvtárosok, egy népfronttitkár, egy mérnök, egyik kollégája, egy másik iskola igazgatója, egy fiatal szakmunkás, KISZ-vezetői minőségben is. „Én ismerek egy nagyszerű embert, Kerekes Pálnak hívják. Nagyszerű, óriási ötletei vannak. Mire olyan idős lesz, mint Veretes Menyhért bácsi, ugyanolyan nagy lesz.” (Érettségizett fiú, egyik tanítványa.) „A gimnáziumban magyart tanít, vele már sokat konzultáltam. Nagyon kitisztult gondolkodású embernek tartom, egyenes, határozott jellemnek, aki nem hálából csinálja, amit csinál, hanem meggyőződésből. Sokat tudna tenni a kultúráért, ha nagyobb lehetőséget kapna.” (Szakmunkás, KISZ-titkár.)

Tizenöten választották *Bartalos Frigyes*t, a városi könyvtár Állami-díjas igazgatóját: pedagógusok, egy tanácsi osztályvezető, pártbizottsági osztályvezető, egy fiatal közgazdász, egy nyugdíjas zenetanár, egy határőr, egy kárpitos, egy főiskolai hallgató, valamint különböző rendű és rangú olvasói. (Véleményüket az *Olvasástérkép* című részben ismerhettük meg.)

Tizenketten választották *Póky Pált*, a Víz mű népművelőjét, ketten

* 1980-ban Munkácsy-díjas lett.

mint érdekes embert. Négyen csak kisebb-nagyobb fenntartásokkal, hatan fenntartások nélkül választották szellemi társuknak: népművelők, szakmunkások, egy pedagógus, egy pártbizottsági munkatárs, egy könyvtáros, egy közművelődési irányító. „Elmondhatja magáról, hogy lokálpatrióta, kivételesen értelmes ember, aki mindig feltalálja magát, aki mindig újat tud kezdeni.” (Szakmunkás, műgyűjtő.) „A könyvtár élére állitanám, egyetemet végzett munkatársakkal megtámogatva” (pártbizottsági munkatárs). „Tehetséges, de szélhámos, handabandázik, megszervez valamit, létrehozza és aztán otthagyja” (nyugdíjas tanár). „Törekvő, tevékeny, de stilusa ma már nem megfelelő” (úttörővezető). „Mindenkinek segíteni akar, színjátszó csoportot meg mindenfélét szervez. Aktiv és lelkes, de vezetői nehezen viselik el, ezért vándorol” (energetikus).

Tízen választották *Gerezsdes Attilát*, a felsővárosi általános iskola igazgatóját, a városi pártbizottság tagját: kollégái, más pedagógusok, egy népfronttitkár, egy tanácsi előadó, egy könyvtáros és egy népművelő. „Humánus ember, aki tegnap, ma és holnap is ember, aki háromszor is végiggondolja, amíg végrehajtja vezetői utasítását. Mindent megragad annak érdekében, hogy az emberrel mint emberrel dolgozzon.” (Középiskolai tanár.) „Egy roppant erős, roppant egészséges, demokratikus gondolkodású, sokoldalúan felkészült, kiváló pedagógus, és a gyerekeket roppant szerető ember.” (Középiskolai tanár.)

Tízen választották *Illés Aladár* nőgyógyász főorvost, a kórház párttitkárát, kollégái, egy pártvezető, egy középiskolai tanár, egy tanácsi osztályvezető, egy szakmunkás, egy gyógyszerész, egy főmérnök és egy népfronttitkár.

Heten választották *Fehérhegyi Ádámot*, a városi könyvtár munkatársát, középiskolai tanárokat, a pártbizottság osztályvezetője, a könyvesbolt vezetője, egy óvónő és egy nyugdíjas pedagógus.

„Okos, óriási munkabírási, rendkívül szívós ember, a nemzet nap-számosa, de túl csöndes, rosszul adminisztrálja magát” (nyugdíjas pedagógus).

Heten választották *Alföldi Péter* könyvtárost, amatőr előadóművészt, a Harlekin együttes tagját, népművelők, műkedvelő zenészek, egy KISZ-titkár és egy tanára. „Irodalmi dolgok iránt elég fogékony, mozgékony ember, csak egy kicsit szétúszik minden körülötte.” (Szakmunkás, KISZ-vezető.)

Heten választották *Városbíró Lászlót*, a Faipari Vállalat főmérnö-

két, a különböző neveken futó kisvárosi urbanisztikai társaság egyik alapítóját: egy orvos, egy üzemmérnök, egy könyvtáros, egy iskolaigazgató, egy népművelő, egy középiskolai tanár és egy közművelődési irányító.

Heten választották *Juhász Valéria* népművelőt, a Városi Ifjúsági Klub vezetőjét: diákok, könyvtárosok, egy pol-beat énekes, egy pártbizottsági osztályvezető.

Heten választották *Bakó Károlyt*, a mezőgazdasági szakközépiskola igazgatóját, a városi pártbizottság tagját: a pártbizottság munkatársai, egy KISZ-vezető szakmunkás, egy alapszervi titkár szakmunkás, egy népművelő, egykori tanítvány és egy főmérnök.

Heten választották *Kaló István* református lelkészt: különböző felekezetű lelkész társai, egy nyugdíjas mérnök, egy általános iskolai igazgató, egy középiskolai tanár és egy főorvos.

Heten választották *Törzsök Balázs* nyugdíjas mérnököt, egy üzemi népművelő, egy szakoktató, egy tanácsi vezető, egy gimnáziumi tanár, egy középiskolai szakember, és református lelkész és egy nyugdíjas pedagógus. „Tök idealista, egy keresztényi mentalitás, aki az összes itt élő szellemi pasast meghaladta, aki féltékennyé teszi a törpéket.” (Kisssváros közművelődésének egyik irányítója.) „Az egyik legnagyobb ember ebben a városban.” (Nyugdíjas pedagógus.)

Heten választották *Honfi József* agrármérnököt, a mezőgazdasági szakközépiskola tanárát: a pártbizottság osztályvezetője, igazgatója és kollégája, a tanács művelődési előadója, egy fiatal népművelő, egy gimnáziumi tanár, egy szakmunkás KISZ-vezető. „Példaképnek tekintem Honfi József kollégát, függetlenül attól, hogy parasztromantikának, a népi-narodnyik vonalnak is sok jegyét magán viseli. Paraszt-párti vezető volt, Veres Péter brigádjában aratott, vasutát épített, cipőgyárban dolgozott, amikor egyetemre járt. Közelebb áll hozzá a vasvilla, mint a traktor, de ezt is, azt is elfogadja. Ő végzi körünkben, talán a városban a legtöbb társadalmi munkát. Nézeteit nem lehet egyértelműen elfogadni, mégis példakép, mert nem tudnék hozzá hasonlókat említeni” (egyik kollégája). „Egy olyan egyéniség, aki nagyon nehéz családból született, viharos élete volt. Az a fajta ember, aki, ha meglátja, hogy leesik valami kosz, maga szedi fel, ő végzi az épület dekorálását, mert jó szeme van hozzá, ő írja fel az ügyeleti beosztást, mert nagyon szép írása van. Eszménykép, ami nagyon ritkán fordul elő tanárokkal. Igaz, parasztember, reggel és este is

látják, hogy dolgozik, ez alkalmanként mosolyt, néha nevetést, néha közhíjjá vált ki. Dolgozni mindig dolgozott, hivatalos elismerést még nem kapott.” (Igazgatója.)

Hatan választották *Horváth József* általános iskolai tanárt és festőművészt.

Öten *Perényi György* sebészorvost, *Szegedi Szoblejár Gyula* könyvtárost, *Tápai Gábor* mérnököt, *Hadasi Tamás* jogászt és festőművészt.

Azok között, akiket legalább hárman választottak, tizenegy pedagógus, négy könyvtáros, négy orvos, négy népművelő, három tanácsi vezető, három függetlenített pártvezető, két mérnök, két pap, két gyárigazgató, egy-egy jogász, egy művész, egy muzeológus, egy újságíró, egy népfronttitkár és egy nyugdíjas mérnök található.

A kétszázötvenkilenc pedagógus közül csak tizenegy, a százhuszonhárom orvos közül csupán négy, a több mint kétszáz műszaki értelmiségi közül mindössze három került a választottak közé. Hiányoznak közülük a városi tanács vezető beosztású munkatársai, a város ifjúsági vezetői, a Közművelődési Bizottság és más bizottságok tagjainak többsége, a Népfront vezető tisztségviselőinek nagyobb része, a város díszpolgárainak többsége, a szakszervezeti vezetők túlnyomó része, a katonatisztek döntő többsége. Hiányoznak a bajnokok, a popénekeselek, és a hobók is. Meglehetősen kevés a kölcsönös választás, amely a szellemi társulások, az együtt dolgozó csoportok, a lehetséges szövetségesek ritkaságára utal.

Óhajok, sóhajok, javaslatok, tervek, utópiák

Ha egy tündér megigérné, hogy három kívánságát teljesíti, mit kívánna tőle? Ezt kérdezte Felméry Bandi több mint félszáz kisssvárosi közművelőtől.

– Magamnak? – kérdezett vissza egy tanárnő.

– Akár magának, akár Kisssvárosnak, akár a világnak.

– Nem is tudom... Tényleg nem tudom... Mit kívánhatnék? Maga olyanokat tud kérdezni, hogy ezekre egyáltalán nem is gondoltam, hogy ilyet fog kérdezni... Nem tudom. Tényleg! Vagy tucatszor fordult elő hasonló, és ugyanennyiszer ilyen helyzet:

– Bármit kívánhatna!

- Nem tudnék... Nem gondolkodtam még rajta...
- Álmodni sem szokott?
- Nem. Soha.

Felméry Bandi teljesen elcsüggedt, szidta a földhözragadt, jelenhez tapadt várost, amelynek ő olyan vasútállomást álmodott, ahol Bachzene fogadja az érkezőt, a főtéren szabadtéri mozi, szerte hosszában a városban bohócruhás fiúk és lányok, akik rögtönzött játékok keretében hívják, csalogatják a járókelőket a művelődési és művészeti eseményekre, ahol az amatőr csillagvizsgálókban is felcsendül a házi muzsika, ahol a könyvtárigazgató bálra hívja az olvasókat, ahol kollégáival szolgáltatják a műsort, ahol a főtéren is lesz utcaelőadás, ahol óvodákba járnak el mesélni a mesélő kedvű nyugdíjasok, ahol könyvet árulnak a strandon.

Mr Bookbird zavarban van, a várost is védelmezné, Felméry Bandit is vigasztalná. Végül azt javasolja, érjük be azzal, ami van, talán nem is kevés. Egy jó terv is elég lenne, egy fantáziadús kívánság is sokat nyomhatna a latban. Kérdezzünk türelemmel. Folytattuk.

A VOLÁN letéti könyvtárosa azt kívánja, hogy legyen meg az új épület, hogy végre-valahára sorba rakhassa a könyveket. Egyetértünk, ez még nem az, amire Mr Bookbird gondolt.

Balogh István villanyszerelő, amatőr csillagász azt kívánja, hogy legyen majd a városnak egyszer egy igazi csillagvizsgálója, azon kívül, amit ő most megépít. Egyetértünk, ez már valami, de talán még nem az igazi.

Egy főiskolás fiú sportstadiont szeretne, fedett teremmel, továbbá olyan vezetőket, akikben fantázia van és merészség. El kell ismernünk, hogy ebben már van, ha nem is fantázia, de merészség.

Legalább húszan jó egészséget, harmonikus családi életet, utazásokat kívánnak maguknak. Mi is nekik, szívből.

A pedagógus KISZ-szervezet vezetője több szabad időt, hogy azt csinálhassa, amihez kedve van, időt a félretett könyvek elolvasásához is, továbbá olyan embereket „akikkel klasszul lehetne csinálni mindent”. De mit? – kérdezzük. Még nem tudja – válaszolja.

Csokos József a város házigazdája, térképésze, útikalauz-írója és mindenese azt szeretné, hogy épüljön meg az új művelődési ház, hogy létrejöjjön az alkotó emberek olyan közössége, akik nem saját érdekükben tevékenykednek, hanem „saját kis harcukban küzdenek a

városért”, hogy készüljön el Kisssváros monográfiájának második kötete, hogy vonják be a város képének kialakításába mindazokat, akik ebben korábban véleményüket hallatták, hogy legyen egy fórum, ahol a város jövőjéről rendszeresen hallani lehet, hogy gyakrabban és nagyobb terjedelemben jelenjen meg a megyei lap kisssvárosi melléklete, hogy ebbe a mezővárosba a jelenleginél megfelelőbb ipar települjön, hogy megmaradjanak „a város szépitészetiileg ritka övezetei”. Megtapsoltuk.

Fehérhegyi Ádám könyvtáros azt szeretné, ha a következő nyáron helytörténeti kérdésekkel foglalkozó olvasótábort rendezne a könyvtár és a város a gyerekek számára. Megéljencztük.

Kellner Iván művelődési központ igazgató nem szeretné, ha egy nagy művelődési központ épülne, mert ott rögtön elkezdenének nagyban nevelni, szerinte és barátai szerint kisebb egységekre lenne szükség, amelyeknek könyvtár lenne a magva, a város különböző pontjain. Kitűnőnek tartjuk.

Szekeres Előd tanácsi előadó, a Forrás klub egykori vezetője: azt javasolja, hogy a jelentéktelen szálloda és az átépítésre szoruló étterem helyén alakítsák ki a színházi előadásokra is alkalmassá tethető filmszínházzal egy épülettömbben, a város főterén a kulturális központot. Mivel biztosan tudja, hogy sokan rajzolgatnak, festegetnek, faragnak, irogatnak a városban, feltétlenül sikere lenne egy pályázatnak, amelynek nem is díjai, hanem nyilvánossága lenne a legnagyobb csábító. Azt kívánja magának és a városért tette kész barátainak, hogy hallgassák meg őket a város vezetői, és egyszer végre rázzák meg a kezüket. Nem tudunk nem egyetérteni.

Juhász Valéria, a városi Ifjúsági Klub vezetője a jelentős beruházások mellett büfével ellátott remek klubokat és olyan diszkókat szeretne, ahová művészi alkotásokat is becsempészhetnének, és olyan magyarnóta-esteket, amelyeken népdalok is felbukkannának. Fontosnak tartja az óvodai közművelődés fellendítését, a KISZ keretén belül világnézeti vitadélutánokat, a taggyűléseken az énekszót. Közösségeket mindenfelé. Lehetőséget arra, hogy a város fiataljai időnként találkozhassanak az ország vezetőivel, és negyedévenként a városból bárki a város vezetőivel. Sűrűn bólogatunk.

Honfi Józseffel meghallgattuk – ezeket a terveket. Rajta nem fog múlni – mondja. Még annyit tesz hozzá, hogy „az emberiség arra született, hogy saját magát fenntartsa. Ne adjunk neki recepteket, ne

legyenek eleve elrendelt dolgok. Lehesse sokfélét beleértetni abba, hogy »ember«. Ne haragudjanak, hogy ilyesmiket teszek hozzá a szárnyaló vágyakhoz és tervekhez. Amikor rettentően ráérek, ez ugyan ritkán fordul elő, kimegyek a temetőbe, és elgondolkodom, hogy ezek az emberek eljátszották a *Divina Commediá*-t. Ki így, ki úgy, ki torzul, ki emberi módon. Adyval együtt én is azt kérem, hogy a lelket mészárló komédiának célja és neve az élet legyen, és hogy ne legyen az életemmel párhuzamosan színjátékom, és hogy ne kelljen szint játsznom, hogy lehessen szint vallanom, hogy ne kelljen spekulálnom. Egyszóval, legyen az élet a maga meztelenségében, mert egyszeri, megismételhetetlen, éppen ezért csodálatos, ez lenne a három kívánságom...” Ami a terveket illeti, felajánlotta megvalósításukhoz alázatos szolgálatát, például utcaelőadást, bármit.

Mr Bookbird a maga részéről Honfi tanár úr szavait javasolja a vizsgálódásunkról készülő jelentés záró mondatainak. Felméry Bandi ellenkezik. A maga részéről egy egyetemre járó szakmunkás szavaival zárna le, aki éppen a szociográfia szükségessége mellett érvelt: „Zám Tibor vagy valaki hasonló főnyeremény lenne a városban, úgy értem, ha itt élne, és állandóan vizsgálná a dolgokat így, tényirodalmi szinten, és velünk együtt gondolkodna azon, amit észrevett: nekünk óriási szükség van arra ezekben az időkben, hogy az emberek saját sorsukat el tudják képzelni, mielőtt megváltoztatnák. Ezért kell a Forrás, de itt is fakadhatna egy, a mi Kisssvárosunkban.”

Mr Bookbird elgondolkodik. Aztán eszébe jut valami: „Emlékeznék, mit mondott Városbíró főmérnök úr? Azt, hogy a lámpa fontosabb, mint az út. Nos, így van ez a forrással is. Forrás, források nélkül a csatornának sincsen értelme.”

(1981)

II | MIRE VÁR MALOMVÁR?

CZUCZOR SÁNDORNAK
FARKAS MIHÁLYNÉNAK
KERTÉSZ KÁROLYNAK
NÉMETH ISTVÁNNAK
SÁRI GYULÁNAK

Hárman ülünk a Malomtó presszó teraszán: Mr Bookbird UNESCO-diplomata, Hegyháti Pisti végzős népművelő hallgató, Malomvár még koszorútlan költője és már közismert labdarúgó-játékvezetője, valamint jómagam, szociográfus minőségben, Malomvár térképe fölé hajolva, amelyen az utcákon és az intézményeken kívül a „hely szellemei” is be vannak jelölve. A város kronológiája, a Malomvári Műsorfüzet kurrens száma, Varga Csabával közösen írott *Reformvár* című könyvünk, a város húszéves közművelődési terve, újságkivágatok, Hegyháti Pisti *Mire vár Malomvár?* című költeménye, Mr Bookbird jegyzetfüzetei és pipái, valamint három kávé áll készen beverésre. Egyelőre még inkognitóban vagyunk itt, már amennyire ez Malomváron egyáltalán lehetséges. Hegyháti Pisti szerint inkább órák, mint napok kérdése, hogy kiszivárogon jöttünk célja: Malomvár „külön-bözeti vizsgájának” lebonyolítása.

Reformvár helyett Malomvár

Úgy kezdődött, hogy Mr Bookbird az Uniscopolis Promotion* keretében Magyarországról Reformvárt javasolta, a következő indokolással:

„Egy: A magyar kormány is támogatja azt a kísérletet, amely a már három éve Reformvárnak nevezett Óváron folyik.

Kettő: A hagyományokat újraélesztő, a múltat és a jövőt dinamikus jelennel átívelő városban az új lakótelepek utcáit kilencgyermekes anyáról, életmentő kisiőről, betegségét hőiesen tűrő, másokat szavaival gyógyító agglegényről, csodálatosan fütyörésző és bölcseket szóló kötélverő mesterről nevezik el.

* Átfogó életmódkísérletre vállalkozó kisvárosok anyagi és erkölcsi támogatása.

Három: A nyilvánosság egyéb új fórumain (helyi tévéadó, hetilap) kívül az utcai agórákon nyílt színen vitatják meg a lakosság problémáit.

Nég: Önkéntes tisztaságfelelősök óvják a környezetet a hulladékkal és a trágárságokkal szemetelőktől.

Öt: A roppant humánusan és izléseesen berendezett, Pihenőnek elnevezett elfekvőben apácák működését engedélyezte a város vezetősége.

Hat: A Homálybogozó Bizottság a város egyik legaktívabb és legnagyobb tekintélyű társadalmi szerve, eléjük kerülnek a patthelyzetek és a megoldhatatlannak látszó ügyek.

Hét: Mind a lakók, mind a turisták számára vonzerőt jelentenek a kávéház jellegű kultúrkocsmák, ahol élénk társadalmi élet folyik, sőt a város vezetői a Hazai Tapírban tartják üléseiket.

Nyolc: A Gyökerek körök lehetőséget adnak a város aktív öregjeinek is, hogy a »jövőjüket« ne váljon öncélúvá, hogy a történeti értékek televényéből növekedjen a város jövőfája, amely az új címerben (zöld mezőben jövőfa) is szerepel.

Kilenc: A polgárokkal megszavaztatott adókkal és más alapokból való támogatással megszüntették a borraivalót.

Tíz: Megszüntették a címeket és rangokat, bevezették a »barátom« megszólítást, megreformálták a mindennapi viselkedést.

Tizenegy: Bevezették a zöld betűs ünnepeket, a város saját új ünnepeit (az óvári csata emléknapja, a városalapítás napja, és az év változó ünnepe, amelyet eddig Balassi Bálintnak, Albert Schweitzernek, Széchenyi Istvánnak és Assisi Szent Ferencnek szenteltek).

Tizenkettő: Templomokban, lakásokban, és a városi könyvtár egyik fiókjában lelki elsősegélynyújtó helyeket rendeztek be, ahol pszichológus, lelkész, újságíró, animátor, védőnő, csellóművész veszi fel a telefont, és nyit ajtót.

Tizenhárom: Intenzív, nyitott és eredményes együttműködés alakult ki egyházi és állami intézmények között, amelynek legfőbb támogatója és a világi részről a kezdeményezője maga a párttitkár volt.

Tizennég: Évente megrendezi a város vezetése önmaguk és választottaik okulására a Hülyeségeink című kiállítást a tanácsházán.

Tizenöt: Kísérletképpen megszüntették a közművelődési intézményeket, és csak azoknak a tevékenységét újították fel, de egészen új tartalommal és módszerekkel, amelyeket hiányoltak a lakók, akik ma-

guk is szerveztek erkélyszinpadokat, csillagvizsgálókat, padlászmuzeumokat.

Tizenhat: Felsőbb engedéllyel kísérletképpen megszüntették a KISZ-t, és támogatták a különböző érdeklődésű, világnézetű, társadalmi helyzetű fiatalokból alakuló kis csoportokat, a »sejteket«.

Tizenhét: Megtervezték és építeni kezdték az iskolavárakat, a különböző közművelődési intézményekkel szervesülő új típusú iskolákat.

Tizennyolc: Temetőerdőt létesítettek, amely emlékhely, temető és meditálóhely.

Tizenkilenc: A város vezetői (akiknek zöme helyi polgár, de erősíti őket fiatal reformerek lelkes és szakképzett csapata is) egyetértenek abban, hogy nehézségeik, kísérletük gyermekbetegségei ellenére is komoly lehetőségük van arra, hogy létrehozzák a szocializmus újrarendelt változatát.*

A Magyar UNESCO Bizottságba betoppanó Mr Bookbird alig akarta elhinni, hogy Reformvár csupán egy utópia címszereplője, egy írásmű,* amelynek egyik szerzője éppen régi ismerőse, akivel mint olvasáskutatóval a Nemzetközi Könyvév budapesti tudományos ülészakai találkozott, második magyarországi látogatásakor pedig – a Prairie Town Research Project** keretében – kalauza volt Kisssvárosban, ahol Mr Bookbird a magyar mezővárost tanulmányozta. A magyar UNESCO-diplomaták semmiképpen sem akarva elszalasztani a nagy lehetőséget, azonnyomban valóságos magyar városokat ajánlottak. A hazánkkal magyar nagyapja miatt is rokonszenvező Mr Bookbird egyetlen feltételt szabott: olyan húszezer körüli város legyen, amelynek vezetősége szívesen lát városukban szociográfust. Így esett a választás Malomvárra, ahol már egy hónapja dolgoztak a Kisvárosi értelmiség életmódja és értékrendje című vizsgálódásban közreműködő szakemberek. „Hang és fénytünemény nélkül csatlakozhatnánk hozzájuk” – javasolta kiváló UNESCO-diplomatánk Mr Bookbirdnek, aki már csak egyet kívánt: segítőtársnak régi ismerőset, az „utópista szociográfust”.

* KAMARÁS István–VARGA Csaba: Reformvár. Bp. 1984. Magvető Kiadó.

** Mezővárosi kutatási program.

Ezután az UNESCO-diplomata figyelmesen meghallgatta magnó-felvételről a Szociológiai figyelő című rádióműsor sorozatnak azt a beszélgetését, amelyben Huszár Tibor és Bánlaky Pál szociológuson kívül Radosi Kálmán, a malomvári párttitkár is részt vett, amelynek témája éppen a Malomváron induló kutatás volt. A rádióműsor hallgatói Malomvárt mint egy „jó léptékű, emberközeli kapcsolatokat biztosító települést” ismerhették meg. Mint a város párttitkára elmesélte: a század elejéig borkereskedő városnak, a két világháború között, amikor fontos vasúti csomóponttá vált, vasutas városnak, az ötvenes évektől, az akkor odatelepülő katonai alakulatok miatt katonavárosnak nevezték a nagyközséget, amely csak 1966-ban kapta vissza az éppen a millennium évében elvesztett városi rangját. Ezután óriási változások következtek Malomvár életében: ebbe a városba helyezte át főhadiszállását a magyar bauxitbányászat. Rövid időn belül két és félszerezére nőtt a város lakossága, hét-nyolcszázra a diplomások száma. Ennél a mondatnál Mr Bookbird egy kérdést írt fel jegyzetfüzetébe, háromszor is aláhúzta: „Értelmiségiek a malomvári diplomások?” Radosi Kálmán első titkár szerint „a város nyilvánítás-dinamikus fejlődést hozott, azonban nem volt konfliktus- és hibamentes”. Huszár Tibor kérdésére, hogy szerves volt-e ez a fejlődés, az első titkár óvatos igennel válaszolt („A fejlődés szervesnek nevezhető”), majd hozzáfűzte, hogy sokan – elsősorban az értelmiségiek – úgy vélik, hogy „a jó megoldásoknál talán lehetett volna jobbakat találni”, és hogy „az értelmiségiek számára nincs elég fórum ahhoz, hogy véleményüket kifejtssék”. Sajátjának érezve kétszer húzta alá Mr Bookbird Huszár Tibor kérdését: „Bezárult-e ez az értelmiség, nyitott-e ez az értelmiség?”, majd odairta még azt is „És a jövőre nyitott-e?”. Még egy mondat megütötte Mr Bookbird fülét: „Ritka szép város Malomvár, hegyek, tavak, szőlők övezik, ám a legutóbb említett adottságból az is következhet, hogy a szellemi kapacitás bővített újratermelése helyett a nedű bővített újratermelésére több energia megy el.” Ehhez a feltevéshez is került egy kiegészítő kérdés Mr Bookbird golyóstollából: „Bacchusi vagy apollói intelligencia?”

Harmadnap hajnalban már teljes fegyverzetben robogtunk Malomvár felé. Maga a fegyverzet, egy-két Budapesten elérhető dokumentumon kívül, mindössze *Reformvár* című könyvünk első fejezetének ötven példányából állott. Mr Bookbird az „egyszerű és nagyszerű”

módszerek híve, úgy gondolta, *Reformvár*-ból tehet Malomvár különbözőzeti vizsgát. A város értelmisége összehasonlítja városát, valamint városa és saját maga jövőjével kapcsolatos elképzeléseit az akár Malomváron is realizálható utópiával. Ami a kivitelezést illeti – kevés időnk lévén –, az látszott legcélszerűbbnek, hogy egyrészt ankétokat szervezünk malomvári értelmiségiek különböző foglalkozású csoportjai számára, megvitatva a tesztként használt ötvenoldalas szöveget, másrészt interjúkat készítünk az ankétokon kiválasztott személyekkel. Tekintve, hogy Mr Bookbird ebben az időben egy bécsi székhelyű UNESCO-intézményben dolgozott, joggal remélhette, hogy szerencsés esetben az ankétok többségén maga is részt vehet; továbbá maga is szándékozott prominens személyekkel interjú céljából találkozni. Ahogy Kisssvárosban is, itt sem nélkülözhattünk egy terepismerettel rendelkező „szerző-mozgó” munkatársat, akire ezúttal Hegyháti Pisti személyében lertünk rá. A végzős, népművelés–francia szakos egyetemi hallgató engedélyt kapott a bölcsészkarai dékántól, hogy fél éves népművelési szakmai gyakorlatát szülővárosában töltsen, hogy körülbelül ennyi ideig tartó vizsgálódásunkat segítse.

Hogy hogyan lett a franciás műveltségű, választékosan öltöző, tartózkodóan szívélyes, a melankóliáját is eleganciával viselő, közel kétméteres Hegyháti tanár úrból „Pista bácsi”, arra csupán egyféle magyarázat kínálkozik: kartársai kisebbségi érzése. Az már logikusnak tűnik, hogy „Pista bácsi” hasonnevű fiából már csak Pisti lehetett, és ifjúkorára is Hegyháti Pisti maradt egész Malomvár számára. Az igazsághoz hozzá tartozik, hogy Hegyháti Pistire többé-kevésbé illet is a Pisti. Ezt Mr Bookbird is megerősítette, nem sokkal malomvári vizsgálódásunk befejezése előtt, amikor megállapította, hogy szemében Hegyháti Pisti három hobbjával és a megszüntetett negyedikkel Malomvár megtestesítője. Kezdve a negyedikkel: Hegyháti Pistit egyetemi csoporttársai afféle ivós-dalolós fenegyerekként ismerhették meg, aki még Budapest szökőkútjaiban is megfürdött fogadásból, ám hamarosan kiderült, ez a nagyvárostól félő-iszonyodó, halk szavú pannoniai költő maszkja és védőpajzsa volt csupán. Aki maradt belőle – mert egy szép napon az ivást is abbahagyta örökre –, a halk szavú lírikus, Pierre Emmánuel fordítója, a másodosztályú futballbíró és Malomvár részleteinek szerelmese. Csak részleteinek, mert egészét nehezen szenvedte. Bár a szenvedést – akár életfogytiglanig is – felvál-

lalta. Mr Bookbird rokonszenvét azzal a térképpel nyerte el, amelyre berajzolta a „lelkeket”, az emléktáblát nélkülöző „szent helyeket” és gyerekkori emlékeit is.

Előhang három szólamban

Javasoltam, szakítsuk meg utunkat a Fejér megyei kisvárosban, és hallgassuk meg a Malomvárról ide menekült Hidi Erzsébetet, a helyi könyvesbolt vezetőjét. Mr Bookbird mint az UNESCO egykori olvasásügyi referense, kijelentette, hogy bármilyen elfogult is legyen a barátom, egy könyves véleményét mindig szívesen meghallgatja, még akkor is, ha az illető esetleg egy „elfogult elszármazott”.

Hidi Erzsébet apja kőműves, anyja szakácsnő, nagyapja 1919-es kommunista, akit Rákosiék felretettek. Harmadik gimnazista korában benne találták meg „azt a hülyét, aki elvállalta a KISZ-titkárságot”, pedig késhegyre menő vitákat folytatott a Világnézetünk alapjai című tantárgyat tanító tanárral, aki a járási tanácsi hivatal éléről került büntetésből erre a posztra. Hidi Erzsébet az első órán a „világnézetünk” rendkívül homályos többes szám első személye ellen tiltakozott, mondván, többféle világnézetű diák található az ő osztályukban is, már aki egyáltalán büszkélkedhet ilyesmivel. Azt javasolta, nevezzék el a tantárgyat a marxizmus alapjainak, ha merik, ugyanis szerinte a tankönyv marxizmusa meglehetősen rossz minőségű. Ezt pedig elhihetik neki, a másik fél nézeteit is alaposan tanulmányozó objektív idealista kereszténynek, tette hozzá nyomatékkal. Hegyháti Pisti kérdésére, hogy ez esetben miért vállalta el a KISZ-titkárságot, Hidi Erzsi azzal válaszolt, hogy nem akadt más, aki a hatalommal járó felelősséget vállalja. Egyetem helyett főiskolára került, népművelés szakra, majd a városhoz csatolt Hegymány község népművelője lett. „Amit főnököm, a megye egyik minta művelődési házának, a malomvári vasutas kultúrházból lett Batsányi János Művelődési Központ igazgatója, Eszéki Lajos (Malomvár ex-első titkára) előírt, az a szememben hakni, agitáció és kulturális hóhmecolás volt. Én ezzel szemben szerettem volna a hegymányiakból előbányásztatni, úgy értem, saját magukkal, saját magukból: az embert. Csakhogy ehhez nekem azonosulni kellett volna a hegymányiakkal, ami sajnos nem sikerült, mert sem magammal, sem népművelő szakmámmal nem voltam azo-

nos. Programomhoz nem kaptam támogatást kollégáimtól, mert a művelődési központban mintha mindenki kiengedett volna, csak a mennyiség számított, szakmában csináltuk a kultúrmunkát. Főnököm mindenben benne volt, mindenbe belement, csak semmiben sem volt benne ő maga. Igazából semmi alá sem írhatta volna alá a nevét, pedig vagy ötvenféle köre, tevékenysége, programja volt, legalábbis papíron, a delegációk által agyonlátogatott intézményünknek” – meséli Hidi Erzsi. „Könyves talán azért lett – »könyves és nem könyvkereskedő« magyarázza, amit Mr Bookbird mosolyogva nyugtáz –, mert Malomváron a könyvtárban érezte magát otthon. Külön világ volt, atmoszférával, sok kicsinyessége ellenére is európai léptékű világ. A malomvári vezetők szemében a könyvtár az agyonreklámozott művelődési központhoz képest belterjes, ezoterikus, különcök lakta világ. Hogy mitől látszott különcnek például Farkasvölgyiné Fáy Piroška, máig rejtély számomra, hiszen egyszerűen csak egyéniség. Talán nagy, fekete kalapjai miatt? Mellesleg nagyfokú huzatérzékenysége miatt hordja őket, ugyanis Malomvár eléggé huzatos hely. Nemcsak elvontan, konkrétan is. Vele szemben még a könyvtár joggal országos hírű, valóban európai műveltségű igazgatója is kicsinyes volt. Egy megyszerte szép, Napsugár nevű es napsugár szívű feleséggel hogyan lehetett minden héten legalább kétszer valakivel – legtöbbször Piroškával – kicsinyes, ez nem fért a fejembe! Nem szomorú, hogy még róla is eszembe jut a József Attila-sor, hogy »örökön fájdalmas az ember, örökön kicsik a dolgok«? Azt már inkább megértem, hogy a *Vigiliá*-t nem merték kitenni a folyóiratpolcra, ahol több folyóirat volt, mint kétszer-háromszor ekkora városok könyvtáraiban.”

Amikor Mr Bookbird a gimnáziumról kérdezi, Hidi Erzsébet kissé zavarba jön, hiszen Hegyháti tanár úr, vagyis Pista bácsi fia is jelen van, aztán mégis kiböki: „Nem volt jó diáknak lenni, szürke volt, botrány és élmény nélkül peregték az évek, pedig régebben jónevű volt az 1951-ben alapított, egykor kitűnő nyelvi tagozattal rendelkező gimnázium. A nyelvek helyett ránk löcsöltek egy gyenge szakközépiskolát, és a gimnázium tanárai mintha hozzászürkültek volna a félig-meddig szakmunkásokat képző részleghez, legalábbis mi így éreztük. Nem volt egészen igazunk, mert voltak kitűnő tanáraink, de többükről ez csak akkor derült ki, amikor már elmentek, és már az új helyükön kivirultak.”

Mr Bookbird Malomvár jelentős személyiségeiről faggatja Hidi

Erzsit, hogy ellenőrizze, hiányzik-e valaki Hegyháti Pisti „lelkes térképéről”. Hidi Erzsi elsőnek György Lajos apátplébánost említi meg, akit egy ószövetségi prófétához hasonlít: „Esernyőt jelentett a hívek, a helyi egyház felett. Ezt a hatalmas, nehéz ernyőt tartotta hosszú évtizedeken át, mint Toldi a malomkövet. Igaz, ő is molnárlegény volt. Apátplébánossáig, megyei tanácstagságig vitte. Keressék meg feltétlenül, ha lehet, elsőnek, mert már búcsúzik e világi lététől! Én legfőbb érdemét abban láttam, hogy hagyta beosztottjait dolgozni, és ha kellett, megvédte őket. Káplánja dolgozik is, az egy lakosra jutó hittanosok száma még mindig, a város hirtelen felduzzadása és a várost is elérő heves szekularizációs hullám ellenére is, jóval magasabb az átlagnál. A Bauxit Vállalat ideköltözése előtt még mindenkit ismertünk, így minden személyiséget is, azóta van tömegélményem, azóta nincsen áttekintésem. A Bauxit igazgatója, Hertelendi Mihály is kétségkívül személyiség, kemény ember, jó diplomata, a három hatalom – a nagyvállalat, a városi tanács és a pártbizottság – egyikének megtestesítője. Úgy tűnik, mintha Malomvár nem város, hanem csak terep lenne számára, terep akarata megvalósításának. Abban, amit akar, sok jó is van, például az is, hogy gatyába rázza Malomvárt, várossá pofozza, de nem biztos, hogy Malomvárra gatyá való, és a pofonok sem mindig makarenskói pofonok. Az, hogy tíz év alatt felerészben érettségizett munkásokból álló szocialista nagyüzemet akar, elismerésre méltó, csak hogy én ebben is érzek valami erőszakoltságot. Innen, egy másik városból ez a nagyvállalat inkább kapitalistának látszik, mint szocialistának. Az pedig, hogy nem közösködik a várossal, ahová betelepedett – ki tudja, melyik igaz –, énnekem hihetetlenül ellenszenves. Ott van az a kacsalábon forgó fehér márvány Munkás Művelődési és Továbbképző Központ, a város szívében, de csak az ő használatukra. Ami a másik hatalmat illeti, vagyis annak képviselőjét, a párttitkárt, KISZ-es korában kedves embernek ismertem meg, akiben belső harmónia van. Oda felkerülve valami kellett, hogy történjék vele. Hogy mi, azt már nem tudom érzékelni. Az egyszerű emberek, szüleim is, még azt mondják, hogy »a mi fajtánk«. A felsőbb körökbe bejáratosak, tájékozottabbak, akik lehetnek előítéletesebbek is, már ilyesmiket is mondanak, hogy »megfordult«, »megroppant«. Az persze, hogy a Szovjetunióban végzett politikai főiskolát, sokak szemében nem éppen jó bizonyítvány, de én azt hiszem, nem ez a lényeges, hanem az, hogy mit tud kitermelni abból a harmóniából, amiből

kellett, hogy maradjon valami. Vannak még bizonyosan személyiségek, de nekem az tűnik fel, hogy mennyien huppantak bele a szürkeségbe. Itt van például Winter Béla, a helyi KISZ motorja, sztárja, szó szerint sztárja, hiszen ünnepelt beat-szólóénekes is volt. Most meg a TŰSZI, a társadalmi ünnepségeket szervező iroda csinovnyik vezetője.”

„Végül is miért jött el?” – kérdezzük, szinte egyszerre mindhárman. Elneveti magát, idegesen. „Mert féltem a szörnytől. A szörny a városra erőltetett alumíniummonstrum. Egy szobor. Üres szemüregekkel. Nem vak. Nem mer a szemünkbe nézni. Ő is fél tőlünk. Szóval igazából attól féltem, hogy bezár a város, hogy nem enged kinyilni. Igazán nem az zavart, hogy itt még a nyolcvanas években is előfordul, hogy egy általános iskolai tanárnő felállíttatja a hittanosokat. Miért zavarna, amikor akad egy káplán, aki egy Kádár János beszédeit tartalmazó kötetel elmegy a pártbizottságra pártfegyelmit adatni a túlbuzgó tanárnőnek. Állítólag meg is kapta, pedig nemrégén még ő is a pártbizottságon dolgozott. Nos, nem ezek zavarnak, hanem az, hogy nem valamelyik kollégája lépett a tanárnő ellen. Azt hiszem, azért nem, mert ők már bezárultak. Nem a vallásellenesség, nem a vallásos érzület megsértése zavart, hanem az emberséget, a közömbösségnek kitett emberséget éreztem ott veszélyben. Nézzék meg csak a főutcán azt a fényes vadász-szaküzletet! És azt a Pesten is ritka ékszerüzletet, meg a Dunántúl-szerte híres Húsáruházat, a fogyasztás templomait! Figyeljék az oda betérő újhitiúeket, és akkor talán mentseget találnak nekem, aki hétféteken hazajár, és hosszabb távon hazakészül. Malomváron is van könyvesbolt, különös módon – és ez is rejtély számomra – kettő is, míg ebben, a kétszer akkora városban csak egy van. Nos, elindult ott valami, de félek, hogy zabba mennek a lovak, ahogy kommunista nagyapám szokta mondani.” Befejezésül még arra kér minket Hidi Erzsi, hogy, ha szükséges, vele szemben is védjük meg szülővárosát. Mindhárman vállalkozunk rá, csak arra kérjük, hogy ő is szurkoljon, hogy Malomvár letegye a „különbözeti vizsgát”. Elbúcsúzunk. Utánunk szól: „Nagyon félek, hogy nem jó ügyet szolgál majd, amit most elmondtam. Nem akarom, hogy városom megszégyenüljön. A megbotrántkoztatás bűn, ezt a szociográfusnak is figyelembe kell vennie. Én minden embert szeretni akarok, még ha nehéz is. Sőt, éppen azért. Csak akkor egyezem bele, hogy felhasználják mindazt, amit elmondtam, ha vizsgálódásuk szolgálat.”

Mr Bookbird azt javasolja, hogy ha már így alakult, tekintsük Hidi Erzsébet vallomását Malomvár előhangja egyik szólamának, amelyet ki kellene egészítsen még két másik: egy másik irányban (Malomvár mellett) elfogult, valamint egy tárgyilagos szólam. Hegyháti Pisti a város mellett elfogult személynek a Hazafias Népfront titkárát, Hites Jánosnét javasolja, akiről azt mondják, hogy még a tanácselnökkel vagy a párttitkárral szemben is hajlandó lenne Malomvárt megvédeni. Mr Bookbirdöt Hitesné habitusa győzi meg, mert a Népfront hallatára öt évvel ezelőtti kisssvárosi tapasztalatai alapján tekintete felhőssé válik. Kéri, hadd javasoljon – majdnem ismeretlenül, hiszen csak Hidi Erzsébet szólt róla egy-két szót – ő is valakit. A harmadik szólamra a városi könyvtár igazgatóját érezné megfelelőnek, mert szerintem egy ilyen pozícióban lévő diplomásnak, amennyiben értelmiségi is, kötelessége, hogy kellőképpen és tárgyilagos áttekintése legyen egy ekkora városról. Könnyű egyetértünk ezzel, hiszen mi is az ország egyik legjobb városi könyvtárigazgatójának tartjuk Tölgyesi Tibort. Elsősorban azért, mert értelmiségi.

Szerencsénk van, Hites Jánosné éppen ráért fogadni egy UNESCO-diplomatát, megtoldva egy szociográfussal és egy „szakfyllajtárral” (így egyeztünk meg három nappal később Hegyháti Pisti munkakörének megjelölésében). „Nos, akkor három funkciót egy csapásra, ha nem sértem meg, tisztelt asszonyom!” – kiált föl Mr Bookbird, amikor megtudja, hogy Hites Jánosné a pártbizottságnak és a városi tanácsnak is tagja. Hegyháti Pistivel a miliót tanulmányozzuk. Az általam látottak közül kevés Népfront-irodának volt ennyire összeszedett külsője (az előszobát és a titkársági szobát is beleértve). Hitesné szobájának stílusát mégis inkább a „kozmpolita”, mint a „hazafias” jelző illetné meg. Modern faliszőnyegek, modern képek, a központi helyen intarzia-Lenin, a hófehér gyermekszoba-polcsoron szétszedhető orosz baba, kitüntetések (nyilván a helyi népfrenttől), szamová, és más delegációk mütyürjei.

„Mit szeret és mit nem Malomvárban?” – kérdezi Mr Bookbird a negyvenöt körüli asszonyt, aki most végzi a népművelés szakot a főiskola levelező tagozatán. „Én jól érzem magam itt, pedig sokat dühöngök” – kezdi Hitesné, majd így folytatja: „szerettem ebben a városban, hogy a társadalmi munkában megyei viszonylatban dobogós helyen van, hogy gyermekkönyvtárunk van, ahol nyitott emberré nevelik a gyerekeket, élen áll a megyében, hogy a régi sportpálya ügye

végre megoldódott: a megye egyik legszebb játszó-pihenő-szórakozó helyévé válhat az elhagyott stadion, ahol a Helsinkiben aranyérmet szerzett kalapácsvető olimpiai bajnokunk tréningezett. Dühös vagyok, mert tönkremennek az utcák, a terek virágai, mert senki sem érzi magát tulajdonosának.” „Több rossz pontja nincs a városnak?” – kérdezzük. Egyelőre nincs. Mr Bookbird bólogat, majd hozzáfűzi: „Talán érthető is, hiszen a Malomvári műsorfüzet szerint több mint fél száz klub, szakkör, több mint száz kulturális esemény kínálja magát, ami ha a húszezres lakosságot vesszük figyelembe, igencsak figyelemre méltó...” Hitesné udvariasan, de energikusan félbeszakítja: „Erről hadd ne beszéljek! Hadd mondjam el inkább, mi az, ami tényleg jól megy, mert például a tanácstagklub sem sikerült. Kitűnő a százötven fős nőklub, ahol főorvosné és bányászfeleség, a nyugdíjas és a fiatal igen jól érzi magát együtt. Azt, hogy politika, itt sem szerencsés kiejteni, de végül is napi ügyeinket-bajainkat érintő témák megbeszélése politizálás, nem? Jól megy a kertbarátkör is, de kérdem én, elképzelhető, hogy a művelődési központ ötfős apparátusa valóban képes ötvenkét szakkört jól működtetni? Ezt nekem ne akarja senki se bemesélni! Amit viszont jól csinál a Batsányi János Művelődési Központ, az a cigányklub. Ami a lényeg, hogy itt nyílt várospolitikai folyik, hozzászoktatták az embereket ahhoz, ami itt történik. Tervciklusonként kétszer tartunk rétegtalálkozókat. Nálunk ez vált be. Orvos jobban érzi magát az orvosok, Mari néni a hasonszőrűek között.” Mr Bookbird halkán megjegyzi, hogy számára meggyőzőbb lenne egy olyan együttes, amelyben Mari néni és a főorvos is képviselné magát, főleg akkor, ha egy utcában, egy városrészben, egy lakótelepen laknak. „Ja! A demokrácia működésére gondol? Az az igazság, hogy alaposan leszoktattak minket a gondolkodásról. Meg a demokráciáról is, mert az igazgatói tanácsba beültetett fizikai munkás még, ugyebár, nem demokrácia. Ha egy alapszervi titkár egzisztenciálisan függ az igazgatótól, az valahogy nem igazi demokrácia. Persze azért van, amit nem dönthet el a közösség, bármekkora is a demokrácia, például azt, hogy mibe mennyit ruházunk be.” Miért nem? – súgja nekünk Hegyháti Pisti.

Szól a telefon. A megyei Népfront kér valamit. „Isten áldásával!” – búcsúzik Hitesné a megyei népfrontos elvtársnőtől, metakommunikációja nem hitelesíti szavait. Mr Bookbird figyelmezteti, hogy most nagyon nehezett fog kérdezni, de azt reméli, hogy az illetékestől kérde-

zi: milyennek látja a malomváriak világképét, világnézetét, emberképét. „Világképük van inkább. És nagyszerű politikai érzékenységgel rendelkeznek. Viszont kritizálni, véleményt mondani szerintem csak annak van joga, aki velem húzza a szekeret. Kell a személyes példaadás. Azt mondják, a marxizmus általánossá vált. Ez nem igaz, akkor sem, ha a vallásos világnézet ma már nincs akkora hatással. Akkor vagyunk benne a slamasztikában, ha visszakérdeznek, hogy miért követünk el hibákat, ha olyan jól tudjuk Marxot és Lenint idézni.” Kifújja magát. Hegyháti Pisti megjegyzi, hogy a gimnáziumban egy rajztanár tanítja a világnézetet, Hitesné azonban felvilágosítja, hogy marxista szakosítót végzett a kolléga. Hegyháti Pisti hozzáteszi, úgy tudja, hogy a kolléga csak azért vállalta el a világnézetet, hogy ne kelljen a kevés számú rajz és művészettörténeti órája mellett matematikát, másik szakját is tanítania. „Ami pedig a vallást illeti” – veszi vissza a szót Hitesné, „nem tettünk érte eleget, hogy az ország igazából kinője a vallást. Az egyház bezzeg komolyan veszi a marxizmust. Lajos bácsival, vagyis az apátplébánossal sokat veszítettünk”. Így tudjuk meg tőle, hogy már nem találkozhatunk Malomvár egyik legizgalmasabb személyiségével. (Szerencsére éppen a városban kutató szociográfusok legkiválóbbikának, Márkus Istvánnak sikerült vele még halála előtt néhány nappal interjút készítenie.) „Hogy jellemezné a város vezetésének, illetve a város társadalmát képviselő Hazafias Népfrontnak a kapcsolatát a helyi papsággal?” – kérdezte Mr Bookbird. „Üzemekbe szoktuk őket vinni, most voltunk a kenyérgyárban. A Lajos bácsi helytörténettel is foglalkozott, erről nem is tudtunk, most derült ki.” „Nincs itt valamiféle honismereti kör vagy efféle?” – kérdezi a város illusztris vendége. „Nehéz az embereket összehozni. De a tanácselnök nagyon művelt, ami főnyeremény egy kisvárosnak. Nálunk az a baj, hogy vagy túllihegünk valamit, így volt a Batsányi-kultusszal, vagy semmit sem csinálunk” – feleli egy szuszra Hitesné.

„Kiket tart Malomváron személyiségeknek? – kérdezem. Hertelen-di Mihályt, a Bauxit igazgatóját, Püski Pált, a tanácselnököt, és az előző első titkárt, Letenyey Jánost említi, akiről megjegyzi, hogy „bányászból lett első számú vezető, de megmaradt munkásembernek, amit rohadtul tisztelnek benne”. „És kit tart érdekes embernek?” – kérdezi Mr Bookbird. Ismerem már kérdése mögöttesét, hiszen annak idején Kisssvárosban is alkalmazta ezt a fogást. A „személyiségek” után következő „érdekes” emberek jelentése a legtöbb esetben „rend-

hagyó”, „furcsa”, „bár csodálom, de nem szeretem” szokott lenni. Ebben a kategóriában egy név hangzik el, Tegzes Miklósé, a város főépítészéé, a tanács műszaki osztályának vezetőjéé, akit Hitesné így jellemez: „művészlélek, álmodozó, rajongó, vigyázni kell rá”. Ezt a nevet Mr Bookbird háromszor aláhúzza. „És ki a rendhagyó?” – kérdezi Mr Bookbird. „Ilyen nincs” – csattan fel határozottan Hitesné, mintha csak azt kérdezte volna vendége, hogy ki lopta el a krétát. Elmaradt a sorból a harmadik hatalom, így hát rákérdezek Radosi Kálmán első titkárra. „Politikailag jól képzett, energikus fiatalember, de nehezen érzi meg, hogy mi minden határoz meg itt minket, hogy mennyire kötöttek vagyunk” – feleli. Feltűnő, hogy a tanácselnökről és a Bauxit igazgatójáról mennyivel melegebben beszélt, nem spórolva a pozitív jelzőkkel. „Nagy egyéniség, önzetlenül segítette Malomvárt ahhoz, hogy város legyen” – mondja Hertelendi Mihályról. „Mérhetetlenül okosan csinálja” – így a tanácselnökről. Gyanítom, hogy az első titkár által nem eléggé érzett meghatározó tényezők között első-sorban a másik két hatalom képviselői szerepelnek. „A Bauxit idekerülésével megtört a humán értelmiség szellemvezetése” – folytatta Hitesné. Hegyháti Pisti közbekottyantja, hogy sem ő, sem szülei nemigen érezték a humán értelmiség vezető szerepét, legfeljebb az értelmiség körében. Hitesné jelzi, hogy ő is így gondolja, és még, mintegy mellékesen, de határozottan büszkén hozzáteszi, hogy saját magát nem tekinti értelmiségnek, és azt sem tekinti tragédiának, ha valaki csupán becsületes munkás. „Miről folyik vita ebben a városban?” – kérdezi végül Mr Bookbird. Hitesné csupán a kórház egyik felének a szomszéd kisvárosba helyezését említi. Mást nem, még az ominózus szobrot sem. Otthagyva szíves elolvasásra a *Reformvár*-t, búcsúzunk.

Még aznap kellemes estét töltünk el a Bauxit-lakótelepen Tölgyesi-éknél, a könyvtárigazgató és felesége értelmiségi lakosokat sejtető lakásában, két bájos gyermek és két diszpinty társaságában. A feleség a már egy éve szünetelő, azóta a művelődési központban vendégeskedő mozi vezetője. Hegyháti Pistinek nem is a „szükségglakás” fáj legjobban, hanem az, hogy olyan filmeknek, mint a *Szerencsés Dániel*, csak nyolc nézője akadt Malomváron, míg a *Profi* (Belmondóval) telt házzal ment, de a *Sörgyári capriccio*-t és a *Megáll az idő*-t sem nézték meg ötvennél többen, pedig komoly szervezés folyt a gimnáziumban, ahol Nagyik tanár úr megszállottja a filmnek. Napsugár asszony bólo-

gat, így van, mégsem tehetnek mást, mint hogy ennek ellenére elhozzák ide a művészfilmeket is.

Mr Bookbird választása szerencsésnek bizonyult, mert Tölgyesi Tibortól jó néhány markáns képet kapunk a városról: hiteles metszetet is, lényegyet kiemelő tollrajzot is, találó karikatúrát is. Őt a könyvtáráépítkezés terve csalta Malomvárra, jó húsz éve. Egy olyan épület, amelyben igazán magas követelményeket szabhat magának, könyvtárának, függetlenül attól, hogy a város esetleg feleannyival is megelégedne. A tervek elvetélődtek. Miután fél tucat magyar városban az elárvult zsinagóga vált kisebb-nagyobb vagy egészen radikális átalakításokkal a könyvtár otthonává, ebben is reménykedtek a malomvári könyvtárosok, de a zsinagógát a Bauxit kapta meg („kapta be” Hegyháti Pisti szerint), és „repi-terem” lett belőle. A malomvári városi könyvtárba bekerült a város, hiszen kevés magyarországi könyvtárban található meg a tanácsulések jegyzőkönyvei, itt igen, ám a városba nem került be a könyvtár, amely három részre szakadva tengeti életét.

Még fórum sem akad, ahol a könyvtár nyavalyái napvilágra kerülhetnének, panaszkodik a könyvtárigazgató, aki tucatnyi tisztség viselője, többek között a városi közművelődési pártalapszerv titkára is. Ebben a minőségében kissé kótyagosnak tekintik, aki hajlamos olyan képtelen kijelentésekre is, hogy elkelne ma is Malomváron legalább egy újság, ahol a különböző vélemények ütköznének. Hogy mi okozott nagyobb megrökönyödést, a helyi újság vagy a különböző vélemények (Mr Bookbird kérdése), ezt Tölgyesi Tibor nem tudja eldönteni. Hegyháti Pisti szerint feltétlenül az utóbbi, de hát Hegyháti Pisti, mint afféle verselgető és meccseket igazgató vagabund lélek, maga is eltérő véleményű. Hitesné, a népfronttitkár azzal nyugtatta meg a fórumot kereső könyvtárigazgatót, hogy gondolkodnak azon, melyik fórum lenne a legalkalmasabb ennek a kérdésnek a megvitatására. Mintha csak a bőség zavarában lennének a fórumokat illetően. Ugyanő vörösödött el, és tiltakozott kézzel-lábbal, amikor a könyvtárigazgató „kulturális sivatagnak” nevezte a híres Bauxit-lakótelepet, és már a teljesen ártalmatlannak tűnő „tömegigény” kifejezése hallatára is riadót fújt. Tölgyesi Tibor úgy tudja, hogy nemcsak hozott és adott, de kapott és elvitt is a Bauxit, amelynek „pökhendi” központja (Hegyháti Pisti szerint unalmas központja) egy gyönyörűséges szecessziós ház helyén épült. A Batsányi-emlékszobát szétszórták, van viszont Bauxit múzeum. És most már van, erre valóban joggal büszkék, egy

nagyon kedves pedagógiai múzeum is, néhány fáradhatatlan lokálpatrióta pedagógus jóvoltából. Bizony akad itt elég vitatható döntés. A főtér szobrától a lakosság kilencvenkilenc százaléka viszolyog, de elsősorban az bosszant mindenkit, hogy nem beszéltek meg velük. Tucatnyi hivatalos (Metamorfózis, Szabadság hajnala stb.), kétszer annyi nem hivatalos (Rém, Szörny, Loch Ness-i szörny stb.) neve van a szobornak, amely (aki?) Hidi Erzsit is elijesztette. A legtalálhatóbb közöttük a „püskiszerályi szökőkút”, amely Püski Pál tanácselnökre utal, akit ez ügyben egyszemélyes döntéssel gyanúsítanak. Vitatémává lett a világháborús emlékmű, és a Szentháromságszobor háttérbe helyezése, a szovjet hősök emlékműve helyén kivágatott gesztenyefák, a megyei felsőbbség által leállított Török János-kultusz, és a „befékezett” Batsányi János-kultusz.

A közelmúlt eseményeit illetően sok mindenre különbözőképpen emlékeznek a malomváriak. Sokan egyenesen György Lajos apát érdemének tekintik, hogy 56-ban nem lett vérengzés Malomváron, csak kisebb csetepaté, akármit is (egészen mást) írt Dobosi Imre a *Malomvári vár* című, 1957-ben megjelent kisregényében, amelynek tárgya a malomvári párház (vagyis a „malomvári vár”) hősiei védelme volt. „Sok farbarúgás érte itt a lokálpatriótákat az elmúlt évtizedekben. Egy csomó ember úgy halt meg, hogy el nem dicsekedhetne unokájának, hogy egyszer is elmondhatott valamit a nyilvánosság előtt”, szögezi le Tölgyesi Tibor.

Radosi Kálmán első titkárról faggatjuk. Óvatosan nyilatkozik. Tetstett neki, amikor elődje részeges titkárnőjét egy háromgyerekes anyára cserélte ki. „Mókásnak” és „figyelmesnek” tartja, hogy még olyan középvezetőnek is küld névnapi kártyát, mint ő. Úgy érzi, mindenképpen nyitni akar. Egyelőre ennyi. Mr Bookbird rákérdez a *Vigiliá*-ra. Megtudjuk, most már nem is jár a könyvtárba, mert az „egyik ideológiai fejes” kijelentette, hogy az állam pénzén nem vehetnek egyházi kiadványt. Ha legalább öt-hat éve járt volna előzőleg, akkor hivatkozni lehetett volna a gyűjtemény szerves fejlesztésére, de sajnos csak egy éve járt. Későn ébredtek.

A megyéből elszármazott neves könyvtáros, a könyvtárügy módszertani irányításának egyik tekintélyes szakembere önmagával, családjával és munkatársaival szemben is roppant következetes és következetesen puritán férfiként jellemezte Tölgyesi Tibort, aki érdemi segítség nélkül, egyedül jutott el oda, ahol most van: európai színvo-

nalra, de beszorítva egy kisvárosba. Szerinte ő az, akit jó értelemben lehet konformistának nevezni (Hegyháti Pisti egyensúlyozó művésznak nevezte, mert párttitkárnak is szabadon lebegő értelmiségi maradt), aki azonban hajlamos arra, hogy gyomlálja, nyesegetse az egyéni hajtásokat. „Árulja már el nekem, mit kezdhet egy közepes nagyságú ketrecben egy szabadon lebegő értelmiségi?” – kérdezte Mr Bookbird a Tölgyesi Tiborral is elégedetlen Hegyháti Pistit. Szakfullajtárunk azzal válaszol, hogy az illetőnek a zsebében van a ketrec kulcsa, de vagy nem mer engedélyt kérni, hogy használhassa, vagy nem akarja saját érdekében elhagyni a biztos menedéket.

Malomvári kronológia

Farkasvölgyiné Fáy Piroska (akit az imént idézett könyvtárügyi szakember, szemben főnökével, tipikus nonkonformistának nevezett, „akitől egyénivé válik minden, amihez nyúl”) vendégeként, a könyvtár nem túl nagy, ám barátságos olvasótermében ülünk, a város kronológiája (a malomvári városi könyvtár kiadványa) fölé görnyedve. Kora délutánra – Hegyháti Pisti lendületes szervező munkájának gyümölcseként – már létrejöhet az első *Reformvár*-kerekasztal gyógyszerészek társaságában. Addig is van egy szabad délelőttünk, „és ez nem lehet más, mint a múlté”, szögezi le Mr Bookbird, „hogy érezhessük, mi van a lábunk alatt”. Egy elsőre kissé szubjektívnek, bizarnak tűnő társasjátékot javasol: a negyvennégy oldalas kronológia közel ezer tételéből együtt végigolvasva válasszuk ki azt a kilencvenkilencet, fejenként harminchármat, amelyeket legfontosabbnak, legjellemzőbbnek találunk kutatási hipotéziseink (a malomvári értelmiség jövőképe) szempontjából. Az első tétel a kelták győzelmével véget érő kelta–pannon háború: ezt valamennyien „passzoljuk”. Hasonlóképpen a rómaiakat, a kimbereket, a kvádokat, a markomannokat, a szarmatákat, a gótokat, a hunokat és az alánokat is. Némán vesszük tudomásul, hogy Malomvárt és környékét Kál horka fia, Vérbulcsu kapja szállásterületül, hogy 1210-ben Turul comes kapja adományul Malomvárt, hogy 1272-ben már áll a Boldogságos Szűzről elnevezett parochiális egyház.

„1280-ban Péter veszprémi püspök az egyházmegye legszebb templomának mondja a malomvárit.” Ezt a tételt Hegyháti Pista foglalja

le. Meg is indokolja: a városismereti verseny egyik állomásának javasolták ezt a templomot, amelynek nemrégén tárták fel gyönyörű gótikus ablakait, de a helyi KISZ a Bauxit Múzeumra cserélte át.

„A 14. század közepétől folyamatosan működik Malomváron kántor, akinek feladata a tanítás is”, ezt Mr Bookbird választja ki, és a következőt is: „1421-ben oppidumként, mezővárosként említik Malomvárt.” Én következőm: „1551: Gyulaffy László lest vet Belicsán bégnek, aki belesétál”, majd „1561: Török gyalogosok érkeznek Malomvárra, felégetik, és Bajazid buzogánnyal veri a malomvári bírót.” „1656: A veszprémi püspök szabad hajdúkat telepít Malomvárra”, ezt Hegyháti Pisti választotta, és a következőt is: „Béri Balogh Ádám rajtaüt Rabutin főhadiszállásán, Malomváron. A harcban elesik egy derék főhadnagya.” Mr Bookbird: „1711: összeírás Malomvár lakói-ról: ötven gazda, huszonkettő mesterember, nyolc méhészt, kettő kereskedő, pestisben meghalt harminc.” Ismét ő következők: „1770: Csutor Péter poeta absolutus kántor tanítóhoz ötven iskolás jár, aki a katolikus hit alapjaira, a betűk ismeretére, a magyar olvasásra, latinul való olvasására, nemkülönben a számtan alapismeretére tanítja a tanulókat”, majd én: „1797: Malomváron egy orvos található.” Ezután Hegyháti Pisti: „1800: Batsányi János hazajön *Sammtliche Gedichte* című verseskötetével nagybeteg édesanyját meglátogatni”, majd ismét ő: „1811: Most már elhagyhatom szülővárosomat, és követhetlek téged, ahová a sors hív, mert a jövőben ott lesz a hazám, ahol te vagy – írja Baumberg Gabriella Batsányihoz.” Ketten csapunk rá, átengedem Mr Bookbirdnek: „1813: A Kistó partján Kántorház épül, Lessner Júlia a saját házában zsinagógát épít, és azt közhasználatra bocsátja.” Ezt pedig Mr Bookbird engedi át énnekem: „1816: Malomváron két tanító van, és százharminc tanulót oktatnak a város ötszázharminc gyerekéből, mert a tanterem földjén ülve többen nem férnek el.” Ezúttal Mr Bookbird a legszemfülesebb: „1823: A *The Times* cikke Zala megyéről a szabadelvűség védőbástyájáról.” Hegyháti Pisti: „1848. június 21: Honunk percei drágák, írja Csányi László királyi biztos Vargha Lajos malomvári főbírónak.” Mindhárman: „1848. október 21: Horvát foglyok Malomváron.” Átengedjük Mr Bookbirdnek a következőt is: „1849. augusztus 22: Knezevits ezredes császári csapatai megszállták Malomvárt.”

„1864: Vasárnapi Ismétlő Iskola beindítása.” Erre Mr Bookbird bök rá, a következőre pedig én: „Az izraelita hitközség iskolát nyit,

és neogótikus zsinagógát avat fel.” Majd ismét Mr Bookbird: „Felleltár Emil Zala megye malomvári születésű főorvosa felfedezi a kapszalcint.” Hegyháti Pisti is felfedez valamit: „1866: Járási Ápolda és Kórház cím alatt a helybeli magtárt járási költségen a szenvedő közönségnek átalakítani ajánlja a jegyző”, és ismét ő: „Felleltár Emil sikeres vegyvizsgálata perdöntő egy országos feltűnést keltő bűnügyben.” Mindhárman egyszerre: „1875: Kosárfonó, kefekötő, szalmafonó és fafaragó tanfolyam indul a felnőtteknek a Felső Népiskolában.” Ezt kénytelenek vagyunk átengedni Hegyháti Pistinek: „1881. december 31: A Malomváron született nagy magyar jakobinusnak, Batsányi Jánosnak emelendő emlékszobor felállítása végett az óév utolsó estjén műkedvelői színi előadást rendeztek.” Mr Bookbird következik: „Iparitanuló iskola alapítása. Ebbe olvad bele a Kereskedelmi Tanulóiskola”, majd ismét ő: „1883: Antiszemita zavargások Malomváron. Munkába áll az első nyomda, tulajdonosa Lövy Béla egyben könyvkereskedést is nyit, 1893-tól pedig könyvkötészete is üzemel.” Most Hegyháti Pistire nézünk, megköszöni: „1884. május 4: A vendeki erdőben elfogják Savanyú Jósikát, és megvasalva Malomvárra hozzák.” A következő kettő az enyém: „1890. október 1: A volt Magazin épületében beindult a Vincellér iskola első osztálya”, „1890: Ferenc József a királyi magánkönyvtárból két kötet könyvet küld Malomvárra.” Mr Bookbird a leggyorsabb: „1896: Megkezdik a járdák építését.”

Elérkeztünk a huszadik századhoz, nem is akármilyen eseménnyel, amely névrokonom miatt természetesen az enyém lehet: „1900: Kamarás Lajos üzemvezető világ körüli útra indul a Szigetvár nevű vitorlással.” Rögtön ezután Mr Bookbirdnek is egy jó hír: „1901: Az Ifjúsági Könyvtár megszervezése”, és még egy: „1902: Malomvár község megkapja a Földművelési Minisztérium Gazdasági Népkönyvtárát.” Hegyháti Pisti fedezi fel: „A *Malomvári Lapok* váltja fel a *Malomvár és Vidéke* hetilapot.” Mindhárman egyszerre: „A város vezetősége megállapodik a Ganz-gyárral saját villanytelep építéséről”, majd Mr Bookbird előz meg bennünket: „1905: Gazdasági Egyesület alapítása, a későbbi Gazdakör elődje”, és a következő is az övé: „A Gazdakörön belül megalakul a Katolikus kör.” Hegyháti Pisti következik: „1909: Breuer Mihály nyomdaalapítása, a harmadiké Malomváron.” Én is találok valami fontosat: „A malomvári kereskedő ifjak önképző egyesülete Cabaret-estélye”, és Hegyháti Pisti is: „1910: a

MAC, a Malomvári Atlétikai Club, és a MVS, a Malomvári Vasas Sportkör megalakulása.” Mr Bookbirdnek is felcsillan a szeme. Ezúttal három csemege egy csapásra: „1912: Buday Lajos festőiskolát nyit, június 19–30. között az első malomvári tárlat. Első mozgófénykép-előadás a községben. A barlang megnyitása a nagyközség számára.” Én következem. Először: „1917. november: Orosz hadifoglyok tüntetése Malomváron a forradalom kitörése után”, másodsor: „1919. február 28: Tévednek azok, akik azt hiszik, hogy a forradalom be van fejezve – hangoztatta dr. Székely József a malomvári SZDP taggyűlésén”, és harmadszor: „1919. május 17: A magánkézben levő mozi államosítása. A *Malomvári Lapok* a vasszigorral betartott szesztilalomról”, és negyedszer: „1919. május 31: Az eszmeileg ingadozó vasutasok malomvári sztrájkja.” Mr Bookbird következő: „1919. szeptember 2: Agyonlőtték Kell Árpád rendőrbiztost, és agyonverték Weiler Ignác kereskedőt. Egy héttel ezután kilenc zsidó származású malomvári polgárt vernek agyon.” Hegyháti Pisti folytatja: „1920: A MIAC, a Malomvári Ifjak Atlétikai Clubja megalakulása, versenyzője Csik Ferenc úszó, 1936 olimpiai bajnoka”, majd: „1920. december 19: Az Ébredő Magyarok Egyesületének malomvári kultúrestélye. A Hymnus után Erdélyi Rózsika úrlány szaval”, és még mindig ő: „1921: Megalakul a Cserkész szövetség első helyi csapata és a Levente egyesület.” Hárman csapunk rá, átengedjük Mr Bookbirdnek: „1922. augusztus 13: Malomvár szenzációja: Professzor Herceg telephatikus fenomén és Clarisse Dean amerikai táncművésznő a Pannonia Szállóban.” Mr Bookbird még egyszer köszönetet mond figyelmességünkért. A fent említett táncművésznő ugyanis nem más, mint atyai nagynénikéje. Kicsi a világ.

Hegyháti Pisti foglalja le a következő kettőt: „1925. november 26: Szent Imre Szövetség érettségizett hitbuzgó katolikus ifjakkal”, és „1927: Megnyitják a kórház modern, központi fűtéses épületét. A kórházbarlang felfedezése a kút mélyítésekor.” Nekem is szerencsém van: „1931: Magyar Kárpát Egyesület Malomvári Osztályának megszervezése 55 taggal. Batsányi János szülőháza helyén álló ház on emléktáblát helyeznek el a malomvári cserkészek.” Mr Bookbird még fel is rikkant örömeiben: „1933: Malomvár nagyközség szociáldemokrata titkára Saly Kálmán szíjjártó-nyerges mester. Ő még hallotta Lenint beszélni.” Hegyháti Pisti következő: „1934: A pécsi Erzsébet Tudományegyetem közzéteszi Nagy Jenő Malomvár településföldraj-

za című disszertációját.” Meg is indokolja: Jenő bácsi még él, hála Istennek. Igen aktív és nagyon sértődött. Feltétlenül meg kell keresnünk, de legalább egy napot kell szánni a félórás beszélgetésre is.

Mr Bookbird veszi át a szót: „1938: Vasutas Könyvtár létesítése a liget sarkán. Malomvár és Hegyvidéke Barátainak Egyesülete Budapesten alakul meg az elszármazott malomváriakból. Elérték, hogy a Szent István útja Malomvárt is elérje”. Tőle én: „1938. május 7: Légoltalmi Liga készíti fel a község lakóit a háborúra.” Ismét Mr Bookbird: „1941. augusztus 7: A községi tanács megvonja az izraelita iskola további segélyezését”, aztán megint ő: „1944. július 19: Malomvárról nyolcszáz zsidót hurcolnak el Auschwitzba, Mauthausenba és Buchenwaldba.” Hegyháti Pisti veszi át a szót: „1945. március 26: Amerikai Mustang gépek súlyos szőnyegbombázása Malomvár déli részén. A templom tetejével együtt elég az orgona, és a tűzben megolvadnak a harangok.” Mr Bookbird folytatja: „1945. március 27: A Viszló-parti áttörésnél halálosan megsebesül Szergej Petrovics Feszénkó. Malomvár felszabadításáért több mint 300 szovjet katona áldozta fel életét.” Én következem: „1946. május 1: Impozáns felvonulás a második szabad Május elsején. Golota százados Malomvár szovjet parancsnoka utcabált rendez, és ingyen péksüteményeket osztogatnak.” Aztán Mr Bookbird: „Letéti könyvtárként hozzák létre Malomváron a mai Városi-Járási Könyvtár elődjét, 1800 kötet könyvét 250–300 olvasó használta rendszeresen.” És a következő természetesen Hegyháti Pistié lesz, hiszen családi vonatkozása is van: 1951. szeptember 1: „A Batsányi János Gimnázium beindítása egy fiú és egy lány osztállyal”. Aztán újból ő: „1952: Helsinkiben Csermák József 60,34 méteres dobással a kalapácsvetés olimpiai bajnoka”, és még mindig ő: „1954. április 1: A Mereszjev Sportegyesület megalakítása mint a Honvéd jogutódja”. Mr Bookbird következik: „1956. november 2: A Forradalmi Tanács elnöke Apáti Imre volt főszolgabíró lesz”, és neki engedjük át a következőt is: „1961: A megye első könyvtári célra épített épületét a Malomtó partján adják át”. Én is találok két fontosat: „1963: Felépül az első négylakásos társasház. Leszerelik az utolsó működő malomvári malmot.” Ezt mindhárman fontosnak tartjuk: „1966. január 1: A Bauxitbánya vállalat központját Malomvárra helyezi át, új irodaházát a Harangozóház helyére építi.” „Vagyis lebontják a Harangozóházat” jegyzi meg dühösen Hegyháti Pisti. A következőt ő választja: „1970. november: Megjelenik a Bau-

xit című üzemi lap”, az utána következőt pedig Mr Bookbird: „1973–78: folyik az impozáns Y-házak építése a keleti városrészben”, és még egyet: „1979. szeptember 2: Felavatják a Bakonyi Bauxitbánya Vállalat Munkásművelődési Központját.” „Amelynek mellékhelyiségein angol nyelvű feliratok is hirdetik, hogy illemhelyek”, egészíti ki Hegyháti Pisti. Kifogytunk a lehetőségekből, de a kronológia is véget ért ezzel a tétellel: „1980. február 22: Az MSZMP Városi küldötttervezlete. Téma: az elmúlt 5 év munkájának áttekintése és a jövő tenni-valóinak felvázolása.”

Mr Bookbird sebesen számolni kezd. Néhány perc múlva kész a kimutatás: A hetvenes éveket csak huszonegy, a húszas éveket harminc, a tizes éveket – a Tanácsköztársaságra vonatkozó huszonöt tételen kívül – huszonnyolc, a század első évtizedét huszonöt tétel képviseli. Az újra várossá alakulás évtizedének (hatvanas évek) harminc tételét is kevésnek tartja. Fél év múlva egészen mást tartunk furcsának, szomorúnak vagy elképesztőnek, ki-ki vérmérséklete, illetékessége szerint: azt, hogy az ott töltött idő alatt alig-alig hallottunk valamit azokról, és azokról az eseményekről, amelyekről ez a kronológia is beszámolt. Egy szót sem a kiváló Felletárról, sem a lelkes honatyákról, sem világ körüli útra induló névrokonokról, sem a malomvári lapokról, nyomdákrol, egyletekről, iskolákról. Igaz, néhány névvel utcatáblákon találkozhattunk, egy-kettőjükre emléktábla is figyelmeztetett. Legjobban még a derék Feszenko járt, hiszen róla parkerdő neveztetett el, Malomvár majálisozó helye. A régi májusoknak azonban sehol sem állítottatt emléktábla. Bár senki sem kritizálta, vendéglátónk, aki a végszóra kávéval toppant be közénk, védelmébe veszi Mécsy Bálintot, a Batsányi Gimnázium történelem–orosz szakos tanárát, a kronológia összeállítóját, mondván, csak arról írhatott, ami napvilágra került, csak azokról a kortársakról és a nemrégien elhunytak közül is azokról, akik nyilvánosságot kaptak, és már sorolja is azokat a veretes malomváriakat, akik, így mondja „saját íróasztalfiókjukban maradtak”: tanárokat elsősorban, aztán világlátott és lélekbe látó embereket, értékes különcöket. „Végül is kik a hely szellemei Malomváron?” kérdezi Farkasvölgyiné Fáy Piroskát, a malomvári „nyárselvtársakat” (ahogy Hegyháti Pisti nevezi nem éppen elfogulatlanul a rajta megbotránkozókat) meghökkentő kalapok és izlésitételek tulajdonosát. „Meghaltak” – válaszolja Piroska, majd hozzáteszi: „És akik nem, azok elmentek innen.” Főnökét nem sorolja közéjük, kérdezem,

tudva, hogy igen veszélyes vizekre evezek. „Mondjak róla bármi rosszat is, mert fogok biztosan, azt el kell ismernem, hogy ő a kevés számú malomvári Don Quijoték egyike” – válaszolja. Érezzük, hogy számára Don Quijote egyértelműen pozitív figura.

„Kiknek van Malomváron városukról valamiféle határozott, érdemi elképzelésük?” – terelem a szót kevésbé kényes kérdésekre. Radosi Kálmán első titkárt és Tegzes Miklós főmérnököt említi. Elmondja, hogy Tegzessel itt, az olvasóteremben is találkozhatunk. Egyébként a tanácselnök is meg-megfordul a könyvtárban. Jegyzetelget, könyvek között szöszmötöl. Aki le nem ereszkedne idáig, mert a városig sem, az a Bauxit – szerinte cezaromán – igazgatója, Hertelendi Mihály. Nem fordult elő a könyvtárban Bese József, a KISZ-titkár sem. Igaz el van foglalva a „süllyedő hajó megmentésével”. Elmagyarázza: „A süllyedő hajó a malomvári KISZ. Mi sem jellemzi jobban a helyzetet, mint az, hogy csak fele-harmada újította meg tagságát az elmúlt évben. Irigyelheti is Bese Jóska a több száz hittanossal büszkélkedő plébániát, ahol egyébként eléggé élénk kulturális élet folyik: külföldi utakat is szerveznek Olaszországba, NDK-ba, Lengyelországba, a bibliamagyarázatra a templomba nem járó fiam is el szoktam küldeni, mert igen színvonalas. Elég sokan jelentkeznek Malomvárról bencés diáknak, ami más egyebeken kívül arra utal, hogy ez a város az átlagosnál toleránsabb ilyen tekintetben.” Észreveszi, hogy Mr Bookbird a Malomtóban gyönyörködik. „Tudja, olyan ez a város, mint ez a tó, itt, a közepén: áll és ülepedik. És tudja, mit találtak ki megoldásnak? Lebetonozzák, mütő lesz, megszűnik benne az élő víz. Mert ez a szegény most még élő” – kommentálja szomorúan. „Maga túlságosan szigorú vagy csak melankólikus?” – kérdezi Mr Bookbird. „Azt hiszem, egyik sem – válaszolja Piroska. – Inkább aggódó. Persze sokan ezt hőzöngésnek nevezik, pedig inkább csak aggódom. Aggódással politizálok. Engem például rettenetesen lehangol az, amikor április 4-ét, mert így kényelmesebb, április 1-jén ünneplik. Hát ez egy rossz vicc, sőt hülye vicc. Ha egy város vagy egy ország elfelejt ünnepelni, előbb-utóbb örülni, büszkének lenni is elfelejt. A november hetedik rutin partizánfilm ugyanúgy szerencsétlen megoldás, mint tavaly a *Ben-Hur* vetítése volt a Nagy Októberi Szocialista forradalom ünnepén.” „Ezek szerint nemcsak igazi értelmisége, hanem igazi érzelmisége sincsen Malomvárnak” – sóhajtja Hegyháti Pisti. Mr Bookbird tiltakozik: amíg van, aki ezen sajnálkozik, addig még nincsen nagyobb baj.

Első *Reformvár*-ankétunk színhelye – ahol a gyógyszerészekkel találkozunk – a Munkásművelődési és Továbbképző Központ márványpalotája, ahol Mr Bookbird anyanyelvén olvashatja az illemhelyek feliratait. Az előkelő színhelyet részben az illusztris vendégnek, részben Dézsi Csabának köszönhetjük, a Batsányi Gimnázium egykori matematikatanárának, aki most a Bauxit Vállalat szakoktatója, társadalmi munkában pedig ő vezeti a gyógyszerészek ideológiai szemináriumát. (Mivel Dézsit Farkasvölgyiné Fáy Piroska a város egyik legérdekesebb emberének nevezte – aki mellel még a város kórusának baszszus szólamát is erősíti –, elhatároztuk, adandó alkalommal majd vele is elbeszélgetünk.)

Van még másfél óránk a kerekasztal-beszélgetésig, kihasználjuk az időt. Megtekintjük Malomvár legelegánsabb épületét, szót váltunk igazgatójával és, ha lehet, egy-két munkatársával is. Hegyháti Pisti közli, hogy először van szerencséje itt lenni. Udvardi Erzsébet képe, amely szép gondolatokra ragadtatta Bertha Bulcsut is, mindannyiunk tetszését megnyerte: kronológia ez is, szüreti fényből, örvénylő sötétből, és a zűrzavaron is átharsogó harmóniából kialakul az összkép, amelyet nekünk kell értelmezni. Vannak itt egyéb festmények is. Gigantikusak és zavarba ejtők. Témájuk a bauxitbányászat: ezt jól, nagyon is jól fel lehet ismerni. Mintha arra valók lennének, hogy az idelátogató elegáns vendég innen, a légkondicionált épületből a lehető legkényelmesebben ismerhesse meg a bányát. A tágas, de meglehetősen élettelennek mutakozó könyvtárban egyetlen igazán figyelemre méltó „dokumentum” akad, egy makett: egy világórát, amely a „világidőn” kívül a világ összes bauxitlelőhelyét is feltünteti. A Bauxit mérnökeinek műve, a város főterére szánták. A Bauxit vállalta volna a kivitelezést is, de a város vezetése nevetségesnek találta. Hegyháti Pisti, akit együttműködésünk folyamán egyszer sem vádolhattunk konformizmussal, ezúttal előljáróit élteti.

Sőjtör Elemér, a Munkásművelődési és Továbbképző Központ igazgatója iratokkal, grafikonokkal teli íróasztala mögül válaszolgat a kényelmes karosszékekből kérdezőknek. A beszélgetés légkörét az „őszintén kéne beszélni, de nem is ismerjük egymást” bizonytalansága jellemzi. Sőjtör Elemér egy nagyon távoli város bányagépipari főiskoláján oktatott, és szeizmikai, földrengéstani kutatásokkal és kísérletek-

kel is foglalkozott. Abban a hitben jött ide, hogy bőven marad majd ideje tudományos munkásságát folytatni. „Ez itt mezőgazdasági terület volt, vagy még az sem, és kezdve a lakótelepektől lényegében a vállalat támogatásával alakult ki ez a mostani városkép” – kezdi Söjtör Elemér. A „vagy még az sem” kitételnél összenézünk. Nem veszi észre. Elmondja, hogy nyolcvan százalékban továbbképző, és csak húsz százalékban közművelődési az intézmény, ahol vagyunk. Menynyiben kihasznált ez a nagy épület, hiszen most péntek délután van és teljesen üresnek látszik, kérdezem. Nem üres, válaszolja. Éppen egy brigádtalálkozó kezdődik, és a mi programunk is hamarosan, de van olyan nap, amikor nyolc-tíz féle szakkör, oktatás, találkozó is van, de mindez nem a város lakossága, hanem a vállalat számára. „Azt persze, nem állíthatom, hogy teljesen ki van használva, mert a szakmunkásképző tanfolyamokon például negyven-ötven százalékos a lemorzsolódás” – vallja be az igazgató.

Mr Bookbird skarlát mappájában keresgél, és meg is találja az ütőkártyát: egy cikket a megyei napilapból, „Termelés, kultúra, kulturáltság” címmel, amelyben ez áll a szóban forgó intézményről: „Véletlen, hogy ez a vállalat olyan művelődési központot hozott létre, amely számottevő kulturális tényezővé vált? Nemcsak a dolgozók szakmai képzése folyik itt: az intézményt zenei centrummá is akarják tenni. Persze mindez egy szemlélet része. Egy szemléleté, amelynek eredményeként az utóbbi években mintegy száz ember végezte el az általános iskolát, több mint harminc a bányaiipari aknászképző technikumot, s még vagy hatvan a középiskolát. Aki kérdezősködik, annak gyorsan bebizonyítják a tanulás és a termelés összefüggését” – olvassa Mr Bookbird. Söjtör Elemér nem mutat meglepődést: „A dolgozók az anyagi haszon szempontjából mérik a tanfolyamainkat, és ha megnézzük, egy technikus talán még kevesebbet is keres, hiába több elméletben, mint egy szakmunkás, mert belátja az egész munkafolyamatot.” Mr Bookbird megköszöni őszinteségét, és megkérdezi, hogyan képzei el a várost tíz év múlva. „Csakis modern házakat tudok elképzelni, fejlődő várost, városi nyüzsgést. Persze, az emberek tanulnának, törekednének, nemcsak úgy, mint mi: autót, telket venni. Én is folytatnám a tudományos munkát” – válaszolja. Kikkel, milyen emberekkel lehetne ezt a várost megvalósítani? – kérdezem. „Nem tudom. Biztosan kialakulna másfajta ember is. Nézze, mi itt a Bauxitban őszintén szólva egy privát világ vagyunk. Tulajdonképpen nem

ismerem a város vezetőit, személyesen nem nagyon találkozom velük. Csak ünnepélyeken. Először még sok mindent befogadtunk ide, aztán Hertelendi elvtárs, az igazgatónk kijelentette, ez vállalati tulajdon, nem a városé, semmi közük hozzá” – válaszolja. „Akkor miért szerepel mindegyik városi jelentésben, nyilatkozatban, hogy jó a kapcsolat a városi művelődési intézmények és az MMTK között?” – kérdezi Hegyháti Pisti, hivatalból is mint leendő népművelő. Kiderül, a „jó kapcsolat” az így fogalmazók önminősítése. Különösen vonatkozik ez Söjtör Elemér szerint Eszéki Lajosra, a Batsányi Művelődési Központ igazgatójára, „aki azokat a rendezvényeket is szereti jelenteni, ahol csak vendégként vettek részt”.

Megszakad a beszélgetés, mert egy tizennyolc-húsz éves fiú kopogtat be. Három műszakban dolgozik, húsz kilométerről jár be a munkahelyére. Beiskolázták szakmunkásképzésre. Megpróbálta, de nem tudja vállalni, szeretné magát kihúzatni a névsorból, az ő életébe ez már nem fér bele. Ráadásul azt ígérték, hogy a tanfolyamra járóknak térítik az útiköltséget. Az igazgató kinosan magázódik a fiúval, kutyaszorítóban érzi magát, keresi a szerepét, végül is „megértőnek” mutatkozik, és adminisztrátor beosztottjához küldi. Nekünk meg magyarázni kezdi, hogy igazat szólva, nem is nagyon lenne szüksége erre a papírra ennek a fiúnak, különben a környék bortermő vidék, megvan a szőlőből is a kiegészítés. Nyomatékuul hozzáteszi: még az értelmiség is így gondolkodik. Belebonyolódik, majd felderül az arca: egy mentőötlete támadt. Javasolja, folytassuk a beszélgetést munkatársával, Felvinczy Dénessel: az egy nekünk való művészlélek.

Felvinczy Dénessel valamivel több szerencsénk van. Mintha csak várta volna az alkalmat, hogy egy kicsit kipakoljon. Ami a várost illeti, szerinte eléggé lehetetlen Malomvár helyzete, mert a megye, fölülbírálva a városi döntéseket, alaposan megváltoztatva parancsként lövi vissza azokat. Van itt három művelődési ház is, de ebből kettő, az övük meg a katonaságé, a város számára majdnem teljesen zárt. A Bauxit igazgatója a minap nyilatkozta a megyei lapnak, nem is túlságosan sajnálkozva, hogy meg kell szüntetniük a városi művelődési ház támogatását. „Szóval nagy itt a maszlagolás, hogy így a közművelődés, úgy a közművelődés, közben az emberek igénye a talmi kultúra, a krimi, a kabaré, a Koós János meg ilyenek. Nekem igazán jó haverom az Eszéki Lajos, de hogy igazán másmilyenl kíséreltezne, azt nemigen lehet ráfogni. Még csak azt sem lehet mondani, hogy nem jók a

módszerek, a törekvések, de valahogy nem jönnek az emberek, elidegenednek, nem érdekli őket semmi. Személy szerint azért vagyok megkeseredve, mert hat évig voltam itt vállalati kultúros, de lemondtam, mert teljesen fal munka volt. Magam is segitettem létrehozni a Városi Közművelődési Tanácsot, de ez is hatástalan volt. Az a nagy igazság, hogy itt az emberek az önkizsákmányolásig dolgoznak. Aztán az sem igaz, hogy itt mindenki kap lakást, hogy olcsó a telek. Egy kertes ház itt is egymillió. Itt az emberek szívesebben isznak, a fiatalok meg lezserek, felelőtlenek, nem tanulnak. Huszonöt éves korukig csak kallódnak. Akkor aztán belehajtanak, és már semmire sem érnek rá. Az értelmiség bezárkózik, nézi az itt fogható négyféle tévéadót. A cégünk megpróbált utcabált rendezni. Mi lett belőle? Három napig szedték a szemetet, a sok disznóságot, ami maradt utána. A könyvtárunk meg... Nem tapossák ott egymást az emberek. A könyvtárosok elvannak, mert szemléket készítenek a könyvekből a vezéreknél. Én, ugye, festegetek, de ezeket a képeket, látták biztosan az előcsarnokban, ezeket sem fizették meg rendesen. Udvardi Erzsébet száztízszázöt kapott egyetlenegyért, én meg húszszázöt azért a három óriási képért. Jó, persze, bér munka volt, elég hamar lekentem, ebben a szocreál stílusban, hogy a munkások elhozhassák ide feleségeiket, megmutatni, hogy na, nézd, asszony, nézze, anyuka, ilyen helyen melózom. Félek, sokkal többre nemigen jutok, de egyelőre elvagyok itt, mert nem zaklatnak. Próbáltam mást is, rajzszaftot gyerekeknek, de hát ez is érdektelenségbe fulladt, mint minden Malomváron." Jelzi, hogy nem tud, de nem is akarna mondani mást, önmagát is meguntá, megutálta. Most is, mert eléggé nihilistára sikeredett a mondandója, de ez a helyzet.

Gyógyír gyógyszerészekről

Tíz gyógyszerész gyűlt össze a „Reformvár-ankétára”, nyolc nő (lányok és asszonyok) és két férfi, egyikük a már nyugdíjas Háber György, Malomvár azon kevés honpolgárai egyike, akit mindenki keresztnevéen, Gyuri bácsinak ismer. Bár nem igényelte, előbb-utóbb megkapta a szóvivő szerepet, de azért mindenkinek megismerhettük a véleményét.

Csak egy valakinek nem tetszett az írás, egy idősebb asszonynak,

még hozzá azért, mert úgy vélte, „a nukleáris veszély idején nem szabad ilyen mellékes kérdésekről írni”. Egy idősebb gyógyszerész vegyes érzelmekkel fogadta, két fiatalabb gyógyszerésznőnek az volt a kifogása, hogy csak utópia. A többieknek fenntartások nélkül tetszett. Háber Gyuri bácsinak is, mert „felelősen szórakoztató írás”. „Hogy ez megvalósítható legyen, ahhoz át kellene alakulni az embereknek, és a gazdasági viszonyoknak is meg kellene változni” – szögezi le kissé szomorkásan egy fiatal gyógyszerésznő. Csak a furcsa utcanévek ellen volt kifogása. Gyuri bácsi vitába szállt vele: „Szegényebbek lennének a reformváriak a Molnár néni utca nélkül, mint ahogy mi is szegényebbek lennénk a Glázer Sándor utca nélkül, vagy a különös hangulatú Széna tér nélkül is. Mi, malomváriak, ebben a tekintetben még szerencsésnek mondhatjuk magunkat, nem így a veszprémiek, hiszen Gizella- és István-szobra a Tolbuhin körúton áll. Minden tisztelem azé a marsallé, de nem inkább egy új lakótelep főútját kellett volna elnevezni róla?”

A tisztaságfelelősökért is Gyuri bácsi lelkesedik legjobban. Nem véletlenül, hiszen ő volt az a malomvári fehér köpenyes csodabogár, aki a gyógyszertár előtt működő Halsütőde termékeinek maradványait maga szedegette fel, csodálkozó járókelők és turisták gyűrűjében. Eszébe jut egy ide kívánczoló anekdota: „Boldizsár Ivántól, amikor Chichagóból megérkezett, egy rádióinterjú keretében azt kérdezték, hogy milyennek látta a várost. Ő azt felelte, szép, szép, de leginkább Malomvárra emlékeztette. Valóban? Igen, mert olyan szemetes.” A reformvári köszönések és megszólítások általános tetszést váltottak ki. Gyuri bácsi elővesz a táskájából egy perdöntő dokumentumot, a Malomváron is pusztító rangkórságra, egy névjegyet, amelyen az illető neve előtt ez áll: „Dr. Dr. h. c.”, ahol is a „h. c.” a *honoris causae*.

A hölgyek többsége rokonszenvez a hivatásos anyaság lehetőségével, Gyuri bácsi pedig hozzáteszi, hogy mind ismerősei körében, mind az általa vezetett brigádvezetők klubjában egyöntetű lelkesedés fogadta ezt a reformvári gyakorlatot.

Többeknek tetszik a Hülyeségeink című kiállítás gondolata, de csak egyikük mer óvatosan egy-két kiállítási tárgyat ajánlani a malomvári kiállításra: az egyik az ominózus szobor, amellyel a penészes lyukban tengődő gyógyszertárat állítja szembe, a másik a szomszéd városba áthelyezett belgyógyászati osztály, a harmadik pedig éppen az az

épület, amelyben vendégeskedünk. „Itt még sosem voltunk. Még mondják azt, hogy rosszul élünk” – jegyzi meg egy fiatalasszony, körbemutatva. „Valóban, UNESCO-mércével is mutatós” – ismeri el Mr Bookbird. A fiatalasszony felbátorodik, és előhoz még egy „hülyeséget”: a félbemaradt „Uszodát Malomvárnak!” akciót. Nemcsak azt tartja „hülyeségnek”, hogy félbemaradt, hanem azt is, hogy nem tájékoztatták a támogatókat, miért akadt el.

Az ifjúsági mozgalom megújításának eléggé radikális, de eredményes reformvári módjával mindenki egyetért. „Miért kell mindent kiszesíteni?” – kérdezi egyikük. „Csak tizenöt százalékunk nyüzsög” – jegyzi meg egy KISZ-tag, harmadikuk a „Ne engedj kilépni senkit”-elvvvel vitatkozik. Gyuri bácsinak ehhez is van hozzáfűzni valója. Kádár Jánost idézi, aki értelmet vezérlő életcélok nélkül elképzelhetetlennek tartja a fiatalok megnyerését. Szerényen beszámol arról, hogy a lánya alapszervezetét ő indította be. Úgy gondolja, érdekes lenne egymás mellé tenni a cserkészek és az úttörők 12 pontját, mert úgy érzi, a cserkészmozgalom alapszabályai közül alig van, amelyik elvesztette volna aktualitását, és javasolja még a Tízparancsolat tanulmányozását is.

Mr Bookbird pillanatai következnek, „Végül is mi az, ami számít?” – kérdezi Gyuri bácsitól. Hegyháti Pistivel összenézünk, de ezúttal is működik a Bookbird-módszer, mert Gyuri bácsi a fel nem tett kérdésre is válaszol: „Az számít, hogy ki mit tesz le az asztalra. Ezt rengeteg párton kívüli munkája és sorsa igazolhatta a közelmúltban, elég csak Illyést és Erdeit említenem. Tíz évig voltam a Hazafias Népfront elnökségi tisztségében. Munkámért egy könyvet kaptam, amelybe még egy sort sem írt bele senki sem. Mellesleg én már megkaptam a legnagyobb kitüntetést azzal, hogy Malomváron mindenki Gyuri bácsinak szólít. Ha nyernék a lottón, egy olyan iskolát csinálnék, mint a reformvári iskolavárak, de addig is van mit tennem. Üzemtörténetet írok, bibelődöm az üzemi művelődéssel. Én kérem, a szocialista brigádok szerelmese vagyok, annak ellenére, hogy az egész mozgalom lendülete alaposan megcsappant.”

Többüket izgatta a reformvári világnézeti párbeszéd, illetve a különböző hitűek együttműködése. György Lajos apátot említik többen, tisztelettel. „Semmiféle veszélyt nem látnék a vallásban, főleg azért, mert ma már általában nem kényszer, hanem döntés eredménye, és különben is a Bibliából rosszat nemigen tanulhatnak” – jegyzi meg egy

negyven körüli asszony. Vele egykorú társa az erkölcsstan tantárgyat hiányolja. Erről Gyuri bácsinak is van fontos mondanivalója: „Ebben a városban, bizony, kirekesztették a papokat a közéletből, de volt egy kivétel: György Lajos. Máig nem felejttem el az áttörést. Valamikor a hatvanas években az Alkotmány-ünnep megülesére készültünk. A Hazafias Népfront szervezte. Megjelent György Lajos is, és rögtönzött. Bánom, hogy nem vettem fel magnóra. István királyról beszélt, a szentről, az országalapítóról, intelmeiről. Aztán a jelenről, mondván, hogy a párt a tűz, a népfront a víz, és ha a kettőt összetesszük, Stevenson gőzgépét kapjuk. Mindenki, a helyéről felállva, tapsolt. Isten mindnyájunk magánügye. Elvégeztem a hároméves marxista egyetemet, de ott sem lehetett kérdés léte vagy nemléte. Mellesleg számomra Radnóti *Nem tudhatom* című verse a mérték az emberi dolgokban. Beszélgettem egy szülésznővel. Katolikus hívő, de ő mondta, hogy fontosak a pszichológusok is, én meg azt mondom, fontos lehet a gyónás is, vagyis a szó gyógyító ereje. Erdélyi unitáriusok származéka vagyok, de a gyónás vagy inkább a gyónó alkalmak üdvös voltát el kell ismernem. Ma, sajnos, megváltozott a helyzet, még a gyógyszertárban is. Most mi van? Vény, árazás, fizetés, és kész. Régebben beszélgettünk. Megkérdeztük, jobban van-e. A mai rohanó életben minimális a kommunikáció, a gyógyító szó. Ezt sikerült visszahozni ott, Reformváron. Milyen szép lenne itt is például a temető-erdő. A mai temetőnk arról tanúskodik, hogy az életben valamiféle szeretethiány uralkodik.” Bólogatnak, hogy helyettük is beszél, csak Jávorai Péterné (aki az előbb értékes tárgyakat ajánlott fel a malomvári hülyeséggyűjtemény számára) egészíti ki azzal, hogy „Ebben az ideálisnak mondott társadalmunkban, bizony, haldokolnak az emberi kapcsolatok.” Mindannyian Gyuri bácsira néznek, programra, megoldásra, kivezető útra várva, de ő csak annyit mond: „Tetszett. Nagyon tetszett. Köszönöm, hogy elolvashattam.”

Szívélyesen invitál minket öhozzájuk, hogy megmutathassa, mi mindent gyűjtött össze, nagyobb részét városa számára, de ekkor érkezik egy küldönc a tiszteletjegyekkel, a megyei szintársulat malomvári vendégszereplésére. Hegyháti Pisti ideges lesz. „Ez csak egy olyan szoc-pop-operett, tele helyzetkomikummal, de a kaposvári színháztól megszokott ironia nélkül” – magyarázza. Katajev megzenésített vígjátékáról van szó. Mr Bookbird elnézést kér Gyuri bácsitól, de számára fontos lenne egy ilyen találkozás is Malomvárral, a színházban.

Igaza lett. A bérleteseknek ugyan csak nyolcvanöt százaléka jött el, mégis többé-kevésbé teltházhangulat volt. Meglepően sok volt a diák. Ami még meglepőbb, hogy a Hobó, Edda és Píramis együttesek rajongói mennyire élvezték ezt a, műfaját tekintve Hegyháti Pisti diagnózisának tökéletesen megfelelő, darabot; nem csupán a „fenékre eső” helyzetkomikumot értékelték hálásan, hanem a legnagyobb, leg-összintébb taps éppen az eljátszhatatlanul sematikus hősszerelmesek duettje (amely egyszerre idézte fel a *Csárdáskirálynő*-t és az *Allami Áruház*-at) után csattant fel. Hasonló nehézségű feladványt jelentett számomra – mint művészetszociológusnak – a függöny legördülte utáni vastags, amelyben a felerészben diákból álló közönség ugyanolyan odaadással részt vett, mint szüleik korosztálya.

Hegyháti Pisti a kijáratnál várt minket. Gyuri bácsival ezalatt megterveztek két iskolavárat és fél tucat kultúrkoksmát Malomváron. Arcunkat fürkészi, részvétét fejezi ki, majd kommentálja a délutáni *Reformvár*-ankétot, amelyen szerinte Gyuri bácsi mentette meg az „osztály becsületét”. Úgy véli, egyedül ő értette meg igazán a reformvári kísérletet. Annak ellenére, hogy saját utópiája is van, szívesen felépítené Reformvárt Malomváron. Mr Bookbird úgy látja, hogy ha másért nem, Gyuri bácsi kedvéért szintén a tettek mezejére lépnének, akár még értelmiségi módra is. Hegyháti Pisti tiltakozik az értelmiségi kifejezés ellen, és „pult mögött álló diplomásoknak” nevezi őket. Fogadást ajánl fel, hogy nem fognak másnapról kezdve elbeszélgetni a hozzájuk betérő betegekkel. „Pedig az egész reformkísérlet akár a gyógyszerárakban is elkezdődhetne, Gyuri bácsi módszerével, ha komolyan vennék a fehér köpenyt, amelyben Gyuri bácsi nem röstellte a gyógyszerár előtt a szemetet felszededetni” – jegyzi meg Mr Bookbird. Hegyháti Pisti annyit elismer, hogy az emlékezetes szemétszedések után a halsütő egyik napról a másikra eltűnt a gyógyszerár elől.

Reformóvó óvónők

A színhely ezúttal – stilszerűen – a városi könyvtár gyermekkönyvtára, amelynek élén Fejérmé Tóth Éva tevékenykedik, az ország legnevesebb gyermekkönyvtárosainak egyike. Hírnevét elsősorban fáradhatatlan buzgalmának köszönheti, amely eredetét tekintve részben

„mozgalmi buzgalom” (az úttörő-mozgalomból érkezett a könyvtár-ügyhöz), részben „ügybuzgalom” (az ügy a könyvtárügy), részben pedig „hitbuzgalom” (a hit az emberré váló gyerekbe vetett hit). Az óvónők itt – szemben a gyógyszerészekkel, akik feszengve üldögéltek az „iparmágnás kacsalábon forgó kastélyában” – otthon érzik magukat, annál is inkább, mert ebben a közművelődési intézményben az óvodások is rendre megfordulnak. Heten gyűltek össze, valamennyien huszonévesek. Tulajdonképpen az óvónők KISZ-alapszervezetével találkozhatunk. Meg vannak illetődve, ám hamar feloldódnak, talán éppen azért, mert a rájuk bízottak bármilyen rendű és rangú szülei számukra „anyukák” és „apukák”, így az illusztris vendégekből is Bookbird-apuka, Kamarás-apuka lesz, csak Hegyháti Pisti marad Hegyháti Pisti, mert a koszorús futballbíró mindenki így szólítja Malomváron.

Közülük csak egy tartja túlságosan utópisztikusnak (és számára kuszának) az írást, a többiek lelkesednek érte, ám csak egy akad közöttük, aki szerint lehetséges is lenne. Csak sóhajtoznak, hogy „Be szép is lenne”, „Ideális lenne!”, „Jó lenne, ha ilyenek lennének!”. A furcsa nevű utcákat ebben a körben többen megmosolyogják, a nénik és a kisiúk nevei helyett inkább virágneveket javasolnak. Abban viszont egyetértenek, hogy az öt gyermekét jól felnevelő anya éppoly hős lehet, mint egy hadvezér, „de hát utcát elnevezni róla olyan cikis” – jegyzi meg egyikük. A reformvári agórán péntekenként megrendezett „akármiket” (ahol akárki akármit bejelenthet, javasolhat, kérdezhet) többségük jónak tartja, csak attól félnek, hogy Malomváron „elhülyéskednék” az emberek, jelentéktelen ügyekkel hozakodnának elő. „Mit neveznek jelentéktelen ügynek?” – kérdezi Mr Bookbird, majd a hirtelen támadt csendben Hegyháti Pisti Madáchot idézi: „Néked silány szám, nekem egy világ.” Többen közülük úgy vélik, a demokráciát le lehet zülleszteni a „piti ügyek” szintjére. „Úgy gondoljátok, hogy a felülről olyan szépen kitalált demokráciát a demokratikus lehetőségekkel csip-csup ügyeikkel visszaélők alulról elrontják?” – kérdezi Hegyháti Pisti, a malomvári nüanszok lelkes gyűjtője. Ha ebben nem is, a kultúrkocsmák szükségességében mindenki egyetért. A találkahelyeket és az ügyekre szövetkezők nyilvános, kulturált találkozóhelyeit ugyanúgy hiányolják. Vass Edit a reformvári alkotó légkört emlegeti: „Volt is ilyen Malomváron. Kellő hangulat kéne. Miért ne lehetne? Hely is kell hozzá, de nem ez az első... Ha az úgynevezett

malomvári közéletéről nem a papirokból szereznénk tudomást... Még lapunk is van, vagyis van egy vállalati kiadvány. Lehetne a városé is, de az a kérdés, mit lehetne megírni, mit nem.” Mindannyian meglepődnek, amikor Hegyháti Pisti kezükbe adja a két negyvenöt előtti hetilap egy-egy példányát. „Vajon lenne-e rá igény?” – vetődik fel a kérdés. Csopaki Judit egy üres füzetbe, amely a „Javaslatok” címet viseli, beírja a hetilapot. Megígéri, adandó alkalommal fel fog állni, és javasolni fogja.

Ami a pihenőben dolgozó apácákat illeti, óvatos helyeslés, bólogatások. Mintha csak arra kellene szavazni, hogy megvegyék-e a gyerekek az igazi zsiráfot karácsonyra, vagy sem. Amikor egyikükből kibuggyan a nevetés, Csopaki Judit álljt vezényel, és kijelenti, hogy „Nagyon humánus eljárás volt a pihenőben állást adni nekik. Apácák, papok... Ezekről az emberekről csak nagyon pozitívan tudok nyilatkozni, mert igen művelteknek tartom őket. Ha rajtam múlna, én is gondoskodnék róluk.” Hegyháti Pisti figyelmezteti, hogy Reformváron éppen a vezetés gondoskodott arról, hogy az apácák gondoskodhassanak az elfekvőben addig csak vegetálókról, hogy emberhez méltó módon halhassanak meg.

Az idős emberekre terelődik a szó, akik még aktívak lehetnének, a komoly helyekről nyugdíjba menő tiszteletre méltóbb malomváriakra, akik jobb híján éjjeliőrnek jelentkeztek, pedig fontosabb posztokon is őrnt állhattak volna. A „Nagy öregeket” delegálnák a malomvári Homálybogozó Bizottságba: Barta Flóris bácsit, Malomvár legendás örökellenzékét, Gyapay Viktort, az országos hírű pedagógus szakíró, akire az ország mindig jobban figyelt, mint Malomvár, aztán a malomvári helytörténet nehéz emberét, a hely olykor fehér lepedőben kísértő szellemét, Tápai-Kiss Zoltánt. Mr Bookbird azt javasolja, nevezzék meg a bizottság többi tagját is, tegyék teljessé. Két óvónő neve hangzik még el, egy idősebbé és egy fiatalabbé. Úgy vélik, életvidám, összetartó csapat lenne belőlük. Mr Bookbirdnek tetszik, hogy „reformóvó óvónők” erősítik, színesítik, lelkesítik a malomvári homálybogozók testületét. A reformvári öregek és gyerekek irigységük tárgyai. Elismeréssel nyugtázták a „Nagyanyáink gyermekrajzai” című padláskiállítás.

A reformvári pap és párttitkár kapcsolatát illetően némi zavarodottságot észlelhetünk. „Ezt olvasva már ütköztek bennem a dolgok” – vallja be Vass Edit, de nem tudja vagy akarja elmondani, mi okozta

benne a zavart. Csopaki Judit az egyetlen, aki egyértelműen kinyilvánítja, hogy neki tetszik, hiszen „végső soron egy célért küzdenek”. Ami a KISZ-t illeti, hosszú csend előzi meg az egyre szenvedélyesebben megfogalmazott véleményeket. „Valamikor az országépítés volt a lényege, most a szervezet” – jelenti ki egyikük, ám kiderül, az a „valamikor” kisgyerekkorában volt, csak meséltek róla. „Ha elmaradnának a járogatók, a KISZ-ből is maradna valami igazi, egyike lehetne, konkurens lehetne a többi ifjúsági csoportosulásnak, amelyeket Reformváron sejtnek neveztek. Ilyenekre Malomváron is igény lehetne, mert azért akad még belső képzés, mi pedig felső képzésből szépen hetente eljárunk a gyűlésre.” „Hogy a KISZ köz-hellyé vált, hogy csak felsőbb utasításra erőlködik, abban nemcsak ez a szervezet hibás, országos a közömbösség” – jegyzi meg szomorúan Kisvári Teréz, és most ő is Vass Editre néz. „Hát igen, alapszervezetünk többsége szomorú képet mutat. Sok a névleges, formális dolog, valóban stagnálunk. A sejt munkája felfrissítené a fiatalok közösségi, közéleti tevékenységét” – ismeri el Vass Edit, a legaktívabb kiszes ebben a körben.

Nincs vita a hivatásos anyák megítélésében, csak azt teszik hozzá, hogy Malomváron a szülők többsége megbukna a nevelési vizsgán. Amikor a reformvári gebines és a malomvári „állami” közművelődést hasonlítatjuk össze, leszögezik, hogy Malomváron van egy jó városi könyvtár, kitűnő gyerekrekszeggel, van egy „kis tömeget” megmozgató kultúrház, a Batsányi, és hiányoznak a kulturális helyek, csupán egy-két klub próbálkozzat. „Miért nem jövünk össze valamelyikünk lakásában, kertjében?” – kérdezte Hegyháti Pisti. „Nem lehetne zajongani” – válaszolják a panelházakban lakók. Kiss Mária elmeséli, hogy nekik is volt egy kulturális utópiájuk. Hatan-heten, együtt végzetek szerettek volna egy intézménybe kerülni, valami „reformóvodát” csinálni, fűt-fát ígértek a megyeszékhelyen is, de nem lett belőle semmi, pedig Komárom megyében egy hasonló csapatnak sikerült.

„Mi kellene Malomváron elsősorban?” – kérdezi Mr Bookbird. „Egy művelődési ház” – válaszolja egyikük, többen bólogatnak. „Minek?” – kérdezi Mr Bookbird. Csend. „Eszközök” – válaszolják néhányan bátortalanul. „Mihez?” – kérdezi Mr Bookbird. Ismét csend. „Azért mi jól tudjuk magunkat érezni az óvodában is, emlékeztek, milyen jól szilveszterezünk” – védekezik Lévai Ági. „Akkor minek

kellene még egy művelődési ház?” – kérdezzük. „Akkor inkább kávéházak kellenének” – visszakoznak. „Reformvárra kellene menni, mert Reformvár nem is annyira utópia, vagyis reális utópia” – jelenti ki Csopaki Judit, aki közben már fél tucat javaslatot írt be a füzetbe. „Szóval szerintetek újra kellene gombolni?” – kérdezi Hegyháti Pisti. Nem kérdeznek vissza, hogy mit is, hanem egyöntetűen igennel válaszolnak.

Vass Editet elkísérjük munkahelyére. Megtudjuk, a soproni főiskolán végzett, egy olyan városban, ahol már megvalósult valamicske Reformvárból. Diplomadolgozatát a gyermekrajzokból készítette, azóta is folytatja ebben a témakörben kutatásait. Hegyháti Pisti megkérdezi, mit szól ahhoz, hogy a húszezer lakosú Malomváron háromszáz rendőrségileg nyilvántartott és ezer veszélyeztetett gyerek él. „Úristen! Ez szörnyű! Mindig tudtam, hogy vannak, de hogy ennyien! Pedig én mindig jól éreztem magam itt, mert szeretem a hangulatos tópartot, idekötnék a barátok, az ismerősök, szeretem hibáit is, persze nem mindegyiket. A kocsmák nagyon elszaporodtak, a napokban tizennégyet tudtam megszámolni, és még vannak a bögrecsárdák is. Igaz az is, hogy a létrejövő, mondhatnám kirobbanó város eltüntette azt a mezővárost, ami nélkül ez a mostani nemigen tud mit kezdeni magával.”

„Milyen mentalitástípusokkal találkozhat a mentalitásgyűjtő?” – kérdezi Mr Bookbird. „Sokfélével. Még vilásképe is lehet a felének, letisztult világnézete viszont igen kevésnek. Emberi közösség is nagyon kevés, összefáradó értelmiség, tartalmas társaság alig-alig.” „Mit kell szégyellniük a malomváriaknak?” – kérdezi Hegyháti Pisti. „A vezetőket, ha olyan helyzetben látom őket, ha olyasmiket nyilatkoznak, amit nem szabadna. Az a »Hülyeségeink« kiállítás, bizony, nagyon elkelne. Szóval sok a kiskirály. Dicsekednék viszont jó néhány fiatalal, a tudásszomjukkal, de hát erről már volt szó, meg a gyűlésekről, amelyeket szépen végigülünk.” „A Malomvári műsorfüzet tele van programmal” – mutatja Mr Bookbird, mintha Malomvár védelmére kelne. „Színvonalas nagyon kevés. Sok bővít hoznak le.” „Ha nem veszi indiszkréciónak, kit szólít elvtársnak?” – kérdezi Mr Bookbird, akit bejelentkezésünkkor Malomvár egyik illusztris személyisége „Könyvmadár elvtársnak” szólított. „Többeket, abból kifolyólag, hogy nem merek nekik mást modani. Ő azt mondja nekem, Editke, én meg, hogy X. Y. elvtárs.” „Akad-e valaki, akire tiszta szívvel

mondhatod, hogy valóban elv-társad?” – kérdezi Hegyháti Pisti. „Nem tudok ilyet” – válaszolja az óvónők alapszervezetének titkára.

Ébrednek a gyerekek, elbúcsúzunk. Mr Bookbirdnek este már Bécsben kell megnyitni egy UNESCO-ülést. Egy hét múlva találkozunk, hogy tanítók és tanárok véleményét hallgassuk meg.

Hegyháti Pisti levele Mr Bookbirdnek

Tisztelt Bookbird Úr!

Míg Ön egyre elnézőbbé válik Malomvárral szemben, és – úgy érzem – egyre gyakrabban fog sügni a malomváriaknak a különbözőzeti vizsgákon, bennem egyre inkább nő a feszültség és az ingerültség. Félek, hogy le fogunk égni, de még jobban félek, hogy kegyelemből engednek majd át a vizsgán, és ezután már egyszer és mindenkorra úgy megyünk be a köztudatba, mintha legalábbis mi lennénk Reformvár. Hogy ez az írás mit jelentett számomra, ma még nem tudom megfogalmazni, legfeljebb csak azt, hogy kezdenek összeállni a részletek, amelyeket eddig *nem mertem* összerakni. Igaz, azóta sem hiszem, hogy az ember igazán beleszólhat városnyi környezete dolgaiba. Parkosíthat, patronálhat óvodát, beöltözhet farsangkor, Mikuláskor, és még talán tisztaságfelelős is lehet, de azon túl? Hogy is alakulhatnának át a helyzeti energiák mozgássá, amikor az emlékként meghagyott malomkerékre zúduló víz is elapadt. Katona József, miután megírta a *Bánk bán*-t, a kecskeméti vadásztársaságok naplóit vezette, és cimboráival vénlányos házaknál csaptak zsúrokat. Lehetett volna szellemi roskadozó is közöttük, de ő inkább idomult, és így megszabadult az örült és a külön bélyegétől.

Most Malomvár mentségét írom, közben a magamét is, jó előre, nyugdíjas koromig előre mentegetőzve. Mentségem, hogy nem találtam eddig olyan értelmiségi társakat, akikkel *bátran* beszélgethettem volna, ahol mindenki szólhatott volna *akármiről* irodalomról, politikáról és – idétlen szó, de ide kívánczik – a *sorsról*. Külön-külön lehet velük beszélgetni az utcán is, a könyvtárban is, ám ha az a bizonyos tündér egybevarázsolna minket, nem tudnánk mit kezdeni egymással. Amikor fociztam, egy labdaátadással igazi kapcsolatot tudtam teremteni nem értelmiségiekkel is, vagy azokkal még inkább. Furcsa a kisváros. A nagyváros lakói szoronganak, én is Pesten, a kisvárosokéi inkább

félnek, mert itt eléggé pontosan tudják, kiktől kell félniük. Hogy ez jobb, mint a szorongás? Jobb, hogy itt tudják a gyilkosok nevét? Az egyik az Egyesült Államokban gyártulajdonos, a másik „fenn van Pesten”. Persze itt is van „fortélyosan igazgató” félelem.

Le akarom küzdeni félelmemet, nem akarok gyáva lenni, a nőn-szokba kapaszkodom, mert az egésztől, legyen az egy kisváros, legyen a Lét, bevallom, még félek. Malomvár-irka az, amit most elküldök, mozaikdarabok. Nem merem összerakni őket. Talán UNESCO-szemszögből összeáll. Talán nem is ijesztő. Talán nekem sem lesz az. Lehet, hogy majd egyszer Ön, elszármazott negyedrészt hazánkfia fog engem is kalauzolni – miként Dantét Vergilius – Malomváron, megmutatva a szörnyű bugyrokban az értékeket.

Szóval kezdődik a Malomvár-irka:

(1) A „moziban”, vagyis szükségszállásán a kultúrotthonban, Lázár Ervin *Szegény Dzsoni és Árnika* című regényéből készült filmet vetítik. A negyedik rész, a befejezés, nem érkezett meg. A mozi igazgatója, Tölgyesiné, Sárvári Napsugár (a könyvtárigazgató felesége, aki csakis könyvtáros akart lenni, de puritán férje „összeférhetetlenség” miatt ezt nem engedhette) a könyvből felolvasta a történet végét. A gyerekek halálos csendben végighallgatták, megfélemlítve a moziról.

(2) A gimnázium, amely szebb napokat is megért, most az építőtáborokban öregbíti leginkább az iskola hírnevét, de az iskola gitáros-énekes együttese is népszerűsíti a még kamaszkorban lévő alma mátert. Hogy nevük miért Antikulturális Misszió? Talán, mert tanáraik játszani is engedik szép, komoly fiaikat? Szép lenne, ha igaz lenne, hisz a furcsa is lehet szép.

(3) Batsányin kívül is voltak költői a városnak, ilyenek is, olyanok is. Egyikük a volt könyvtárigazgató. Ivott rendesen, közben kekszet rágott, s az ujjain számolta ki az antik sorok metrumait. Üres katalóguscédulákra írt. A Kilencek nevű költői csoportosulás egyik tagja is malomvári, és malomvári volt Barna Mihály is, a kötetlen költő, aki apjának sírkövére ezt írta:

„Maga volt a repedt agyag,
lábát húzta a sár súlya,
arcába zárt fényes fogakkal
messzenézően járt. Várt az ÚTRA.

Nem járt szemináriumra,
maga volt a szépokos beszéd,
szekrénybe várt a kormos ruha,
állt, mint az Oltáriszentség.

Egy kéményc maradt egymaga,
ki is gyulladt benne a korom,
olyan volt, mint a gyomra csonkja:
horpadt, korgó, kétszer foltozott.”

Szóval, lenne még kiről utcát elnevezni!

(4) A gáz bevezetésének feltétele: aszfaltozott utcák, rendezett műutak, így tehát Malomváron sürgősen aszfaltozni kell, hogy utána jöhessenek a légkalapácsok.

(5) Három malomvári, egy keszthelyi és egy pápai festő kiállítása „folyik” a Batsányiban. Egy bejegyzés az emlékkönyvben: „Kis város – kis művészet?! Amíg a műélvezet a nagybecsű látogatók részéről abban merül ki, hogy ujjukkal kipróbálják, ragad-e még a kép, addig még ez a színvonal is túl magas. Nagyobb várost kívánok.”

(6) Hogy isznak-e a bányászok, arról egy nemrégii összejövetele valaki határozott nemmel nyilatkozott, hiszen az aknába szállás előtt szondázzák őket. A társaság nagyobb fele mégis megkockáztatta, hogy akkor talán utána isznak, a családjuk körében vagy ami talán még rosszabb, tőlük is távol. És akadt olyan vélemény is, mely szerint ha valaki Malomváron nem iszik, annak már valami nagyon nagy baja van.

(7) A város NB/II-ből kiesett csapata tagjainak addig nem kell dolgozniuk, amíg feljutó helyen állnak a tabellán. Ez nyílt titok, így én is tudok róla. Furcsa az ember: én ennek a csapatnak drukkolok.

(8) A városi énekkar viszont kitűnő, több országban bizonyították már. Hangadói fiatal zenepedagógusok. Kérdés, megadhatják-e a hangot másoknak is.

(9) Valaki felidézte az akkori időkből: „Előre Batsányi János elvtárs szellemében a tejbegyűjtésért!” Azóta a Batsányi-kultuszt lelohasztották.

(10) Kamarás tanár úr utópiáját még az újdonsült esperes is idealistának tartja.

(11) Van valami hasonlóság mégis: Ahogyan a reformvári lakótele-

pen sétáló pávát Rudinak keresztelték a betonbarcikaiak, hogy ne legyen vele szemben kisebbségi érzésük, úgy a malomvári hattyú is megkapta a Guszti nevet.

(12) A könyvesboltban az iskolás gyerekek előszeretettel csenik el Pif legújabb kalandjait. Kapható viszont ötven, azaz ötven fillérért Szőcs Géza *Párbaj, avagy a huszonharmadik hóhullás* című könyve. Azért sem veszem meg, kíváncsi vagyok, rátalál-e valaki más is.

(13) Két szép öntöttvas löfej hirdette még gyerekkoromban is a kovácsműhelyt. Ami viszont azóta is megmaradt, Pressig Erzsébet kalapos kirakatában a gipszfejek, lárvaacok, műhajak, de még kopasz női fejek is. Gyermekkorom óta néznek-bámulnak időtlenül. Szépek.

(14) Belgiumból igazolt veterán magyart a Bauxit (a focicsapat). Egyszer-egyszer valami szellemi játékost is idecsábíthatnának. Book-bird urat mivel lehetne? „Mert kell egy csapat” – mondta Minarik.

(15) „Jelszavaink valának: haza és haladék”, olvasám egy hatodikos füzetében. Vajon mennyit kapunk még? És egy házi feladat címe: „Magyar táj, magyar ecsettel”.

(16) „Olyan város, amelyet a vasút vet ki a sín mellé, mint némelyik tehervonat a követ”, írja Németh László.

(17) „A bajai közönség nem saját csapatának a kritizálására törekszik, hanem hangos buzdítással, szünni nem akaró lelkesítéssel szinte belehajszolja csapatát a győzelembe. Részesei ök minden egyes sikernek, szurkolók és csapat egy közösséggé kovácsolódott össze. Arra kérjük most szurkolóinkat, fogjunk össze, próbáljuk közösen sikerre, eredményes játékokra buzdítani csapatunkat. Most megmutathatjuk, hogy mi is hajlandók és képesek vagyunk a segítségre. Összefogással még minden sikerülhet. Hajrá Bauxit buzdítással lelkesítsük csapatunkat, mint ahogy igazi, sportszerű malomvári szurkolókhoz illik.” Hiába a könyörgés, Malomvárról nem voltak többen, mint másfél ezren, a szomszéd városból kétszer ennyien. A szótlan, közönyös hazai közönség nem tekinti városa saját csapatának a vállalat nevét viselő egyesület focistáit. A végzetes vereség elkerülhetetlennek tűnt.

(18) Rétegműfaj. Malomváron évek óta talán az egyetlen csoport, amely elmondhatja magáról, hogy szélesebb tömegek előtt adhat hangot véleményének, érzéseinek egy tulajdonképpen még csak alakuló beategyüttes, amely hidat képez a malomvári csövesek és a hivatalos, a normális világ között. A sors ironiája, hogy a művelődési központ igazgatójának, Malomvár hajdani párttitkárának fia is tagja az együt-

tesnek. Néhány részlet műveikből, amelyek a malomvári „ellenkultúra” jellegzetes termékei:

„Rohanj, mint a szél, ó, a holnapért!
A szabadság fája érted nő jó magasra.
Épp ezért én kérlek, ne küldd magad a Pokolra.
Szeress, élj és légy az utad virága!”

És ennek az ellenkezője:

„Lángba borult a világ,
Vad angyalok szálltak rá.
Ég a minden, s por lesz már
Nem lesz holnap, ne is várd!”

És ennek az ellenkezője:

„Mire vársz? Miért állsz?
A távolság egy bizonytalanság.
A szerencséd nem elég, a testedben az erő is kevés.
All right now?”

Tisztelt Bookbird Úr! Talán remélhetem, hogy Malomvárral is így lesz, mint ezekkel a dalokkal, hogy az ellenkező ellenkezőjére is akad majd példa, és a végelszámolásnál olyan átlag jön majd ki, amely elég lesz a különbözeti vizsga letételéhez.

Tisztelettel, üdvözlettel:

(Most már Bookbird Úrnak is) Hegyháti Pisti

Mit bír ki a tanerő?

Stílszerűen a város pedagógiai múzeumában gyűlt össze a pedagógusok egyik csoportja, két iskolatípus, az általános iskola és a szakmunkásképző intézet képviselőitében a soron következő *Reformvár*-ankét-ra. Mr Bookbirdnek elmagyarázzuk, hogy Malomvár méltán lehet büszke erre az intézményre, hiszen kettő-három van ebből a típusból összesen Magyarországon. Régi szemléltető eszközök, bútorok, szer-

tári tárgyak, irkák és iskolakönyvek társaságában Joós István, a múzeum vezetője, egykori általános iskolai tanár, Erőss István (kereskedelmi szakos) és Czeglédi Irma (magyar-történelem szakos), a helyi szakmunkásképző intézet tanárai, Megai Lajos, az egyik általános iskola igazgatója, Barcsai Jenőné, a legjobbnak tartott általános iskola tanítónője és Horkai Margit, a nevelési tanácsadó vezetője (nemrégien még a városi tanács oktatásügyi előadója) jöttek össze, hogy elmondják véleményüket a reformvári modellről.

„Szórakoztató, bizarr, érdekes, elgondolkodtató” – jelenti ki Barcsainé; „Sok jó ötlet van benne, főleg a demokratizmus tetszett”, csatlakozik Erőss István; „Tetszett, kisebb-nagyobb változtatásokkal meg is lehetne valósítani” – véli a nevelési tanácsadó vezetője; „Nekem is tetszett, de aligha lehetne a mai körülmények között megvalósítani” – vitatkozik vele Joós István; Czeglédi Irma a Moldova-írásokhoz érzi hasonlónak, és meg van győződve róla, hogy maga a szerző sem hisz benne. Megai Lajos egyre ingerültebben hallgatja őket, és csak Czeglédi Irma fenntartásai enyhítik meg valamennyire arcvonásait. Váratlanul meg is szólal: „Nem értek egyet ezzel a tanulmánnyal, mert végletesen utópisztikus. Éppen elég sok utópiánk fulladt már be 1945 óta. Attól, hogy most másik cégtáblát akasztunk ki, nem lesz más. Gyerekesnek tűnik az egész, én viszont gyakorlati ember vagyok. Én, kérem, hiába vagyok igazgatói beosztásban, heti tíz-tizenhat órát tanítok, és a gyakorlati ember az elméletivel szemben azért van előnyben, mert nem hisz el akármit. Én mindig mellé álltam a dolgoknak, és mindig megkaptam érte a pofont. Szóval, ha az ember egyetért, akkor is megbánhatja, és még inkább, ha külön utakon jár. A *Köznevelés*-ben két éven át zajlott az a pedagógiai vita, amit aztán az akkori miniszterhelyettes egyetlen rádióriportban söpört le. Még egy közönséges tanár is megteheti, hogy az igazgatójával szemben igaza lehessen. Én viszont...? Az igazgatónak minden beosztottja minden dologról tudnia kell... És ha az ember valamit rosszul csinál, akkor jön a szakfelügyelőség, és azonnal fejre állítják. De ha jól csinál, akkor is baj van. Megtörtént, hogy május elsején, a nagygyűlésen senki sem vállalta a felszólalást. A tanácselnök meg a párttitkár direkt elment, beosztatta magát munkásörszolgálatba. Én elvállaltam. Ki is álltam. Óvatos voltam, hogy se így, se úgy ne legyen kifogásolható. Úgy döntöttem, hogy felolvasom az aznapi *Népszabadság* vezércikkét. Erre mi történt? Másnap reggel egy fejes megfenyegetett, hogy elszabotáltam május

elsejét. Most akkor mit kezdjek egy utópiával? Mit kezdjek akkor ezekkel az utcanevekkel, ezekkel az ünnepekkel, ezekkel a kultúrkocsmákkal, ezekkel a gebines iskolákkal, amikor a tanácselnök összehívja az összes iskolaigazgatót, és egyszerűen parancsba adja, amit akar, vita nincs, a végrehajtás a mi dolgunk? Aztán, ha az ember egyszer mégis felszólal, nem csodálkozhat, ha másnap tanfelügyelők lepik el, jelentéseket kérnek, és a végén, ha mást nem, kitalálják, hogy munkavédelmi vizsgára kell mennie. Az egész százoldalas anyagból csak két bekezdés van az általános iskolára, természetesen a többit kérdezik. Nem érdemes, higgyék el az elvtársak... Maguk talán nem félnek tőle... Én már nem hiszek... Most már maguké a világ... Ne haragudjanak, még be kell fejeznem egy jelentést.” Lehajtja a fejét, nem néz ránk, morog valamit (elköszön), és elmegy.

Döbönt csend, nem is annyira a csodálkozás, hanem egy jól ismert, nem tagadható, kínos ügy kényszerű elismerése látszik a tekinteteken. Joós István megkérdezi Bookbird urat, hogy félretéve néhány percre *Reformvár*-t, megpróbálkozhat-e a jelenség magyarázatával. Mindannyian úgy véljük, hogy ez legalább annyira fontos, mint az utópia. „Hát akkor ugorjunk vissza ötven évet” – javasolja Joós tanár úr, és belekezd: „Valamikor a tanító szinte nagyhatalom volt, még kisemberként is. Falun pedig mindenés pátriárka. Ha egy menyecske bepanaszolta neki az urát, a tanító úr egykori tanítványát, a tanító úr egy nagy pofonnal torolta meg a menyecske megcsalását, és ezzel általában rendbe is hozta a házasságot. A városi kántortanítónak komoly szerepe, komoly fizetése volt. A katonatisztnak nem kellett letenni a kauciót, ha felesége tanítónő. Egy sor más példát is sorolhatnék. A tanár tekintély, a tanár hatóság, a tanár hiteles ember volt. 45 után, hogy úgy mondjam, felborul a papírforma. Rengeteg karrierre számító tanító ment a frontra a képzeletbeli marsallbottal a zsebében, és rengetegen maradtak ott. A megmaradtak is csataterén találták magukat. Válogatott belőlük mindenféle szerv, még a politikai rendőrség is, főleg a kommunistákat és a magukat annak vallókat. Aztán jött az államosítás. Hogy mi mindent követeltek meg akkor egy falusi, kisvárosi tanítótól, azt ma már el sem tudjuk képzelni. Továbbra is megkövetelte – ha másvalaki nem, a falu népe – a kántorságot. A hatóságok meg a tojásgyűjtést, az ürgeöntést, a kutyaszörgyűjtést, az agitálást, a népnevelést, a párttagságot. És ők? Csinálták! Csinálták, mert érezték, hogy valami új kell. Aztán csinálták, mert kellett. Az eredmény:

a legtöbb esetben gerinctörés. Saját szememmel láttam, amint egy kollégám 1953-ban, bocsánat a kifejezésért, összerakta magát, amikor megjelent a postás. Értik? Fokozatosan összetörtünk, kifáradtunk, legjobb esetben belesüllyedtünk a szakmába, a szakmai rutinba. És zokszó nélkül kötöttünk úttörőnyakkendőt, meneteltünk az utcán (honvédelmi nevelés), adminisztráltunk (jegyeket, tojást vagy kutya-szórt, mindegy). Ma aztán neurotikus tanárok és neurotikus gyerekek idegesítik egymást. Közben, kész csoda, hogy sokakban még megmaradt a hit, maradtak és jöttek kiváló tanárok, itt is, Malomváron, bár itt talán jobban hullottak az igazak, mint másutt. Ami viszont megszűnt: a tanárság mint erjesztő csoport. A továbbképzésen, ha valami érdekeset hallunk, megkérdézzük, tessék mondani, és ezt taníthatjuk is? És akiben megőrződött, akiben még nem rongálódott meg a személyiség? Gyanús, ha nem nyüzsög, ha nem jár élen a mozgalmi munkában, ha nem asszimilálódik. Hát ez lehetne Megai igazgató úr mentsége, és talán a mienké is, legalábbis az idősebbeké.”

Mr Bookbird jelzi, hogy még nyugodtan maradhatunk ennél a témánál, a többség azonban már a „kellemesebb témát”, *Reformvár*-t sürgeti, és az egyik fiatal pedagógus halkán megjegyzi, Joós tanár úrnak könnyű ezekről ilyen nyíltan beszélni, hiszen már nyugdíjas, békésen üldögélhet a múzeumában. Rátérünk tehát *Reformvár*-ra.

A reformvári új utcaneveket a fiatalok – Czeglédi Irma és Baracsiné – furcsának tartják, az idősebbek viszont lelkesednek érte. Eröss István „erkölcsi kiállásnak” nevezi azt, hogy a sokgyermekes anyáról és az életmentő kislányról neveztek el utcát, Joós tanár úr azt is fontosnak tartja, hogy a helyi sajátosságokat a legmesszebbmenően figyelembe vegyék. Nagyon sajnálja, hogy Malomváron megszüntették a Tikász és Kutyaszorító utcaneveket, de örül annak, hogy megmaradt a Ley József plébánosról elnevezett utca neve, ugyanakkor hiányolja a rövid életrajzokat tartalmazó táblákat. „Szuperjó”, minősíti diákjai nyelvén az agórát és a hetenként megrendezett akármiket Eröss tanár úr. Elmeséli, hogy ilyesmivel már évek óta próbálkozik az osztályfőnöki órákon, bátran elszakadva az előírt témáktól. „Szerintem is fontos, igen fontos a környezetvédelem, de mi is része vagyunk a környezetnek, és okai az érzelemszegény, közömbös környezetnek, ezért beszélgettünk órákon keresztül az érzelemről. Szakmunkástanulókkal? – kérdezte egy kolléga, mintha csak vadembereket akartam volna franciánégyesre tanítani.”

Horkai Margit is úgy véli, hogy „az agóra felé lehetne nyitni, ugyanis, aki Malomváron manapság értelmes társalgásra vágyik, azt csodabogárnak tartják. Összefoglalom: 1. az ember érezze azt, hogy meghallgatják; 2. érezze, hogy érdemes szólnia, mert van foganatja; 3. akkor legközelebb már fontosabb ügyben fog felszólalni”. Baracsiné mégis attól fél – miként az óvónők is –, hogy csak csip-csup hülyeségek hangoznának el ezeken a fórumokon. Joós tanár úr részben érti aggodalmát, mert „érdektelenné váltak ezek a mai összejövételek, ugyanis hajsztoltak, elidegenedettek vagyunk. Reformvár harmonikus, görögös atmoszférája ma még mindenütt hiányzik. A közösségi összejövételek hitelét érdektelen értekezletekkel elrontottuk, az ötvenes évek sajtófél-óráival, a kötelező ünnepségekkel. Nem is csoda, hogy még egy értelmiségi klubot sem tudunk összehozni Malomváron. Ennek nem egyszerűen az unalom és az érdektelenség az oka, hanem a hajsztoltság és a befelé fordulás is”. A legfiatalabb, Czeglédi Irma, ebben egyetért a legidősebbel: „Komoly lélektani hatása lenne ezeknek a fórumoknak. Szép lenne, de nem merek hinni benne. Egy biztos, sokkal többet kellene foglalkozni az emberek bensőjével. Ezt is szolgálhatnák ezek a megszólalási lehetőségek, és jól szolgálnák a hetilapok is.” Joós István szerint ma nem élne meg hetilap Malomváron, pedig fontos lenne, akár a gimnáziumi értesítők, de probléma lenne a papírkontingenssel és főleg az ellenőrzéssel.

Óvatosabban nyilatkoznak a Homálybogozó bizottságról. Czeglédi Irma – kissé félreértve és afféle vénék tanácsának képzelve el – sorolni is kezdi azokat az elfeledett vagy mellőzött malomvári öregeket, akiket kiváló homálybogozóknak képzelne el Malomváron, élükön Barta Flóriszal. A fiatal tanárnő már a harmadik, aki Malomvár garabonciáját említi erre a posztra. Czeglédi Irma az ötödik névnel megáll, szabadkozva, hogy kisgyerekei miatt kissé kiesett a közéletből. Többben figyelmeztetik, hogy az öt felsorolt közül hárman már halottak. Joós tanár úr most azt javasolja, hogy „reformvári módon” egyperces néma felállással adózzunk – legalább mi – emléküknek. Ezek után Eröss István megjegyzi, hogy bizony, létfontosságú lenne Malomváron is egy ilyen Homálybogozó bizottság, akár szakmunkástanuló tagokkal is, mert lenne mit, lenne kiket – főleg a „nem oda valókat” – ellensúlyozni.

Az apácák alkalmazásával kapcsolatban csak ketten, a nevelési tanácsadó vezetője, és Czeglédi Irma (éppen Malomvár egykori párttit-

kárának lánya) fejti ki véleményét. A fiatal tanárnő szerint „normális megoldás”. Horkai Margit úgy véli, hogy nem volt helyes „annak idején” eltávolítani őket, hogy munkájuk ma is nélkülözhetetlen, hogy „idealista világszemléletük ellenére igenis szükségünk lenne rájuk”, és még azt is hozzáteszi, hogy „az idealista világszemléletnek is meg kell kapnia a teret, ha képes az illető alkalmazkodni a normákhoz, mert az ember annál szabadabb, minél jobban tud alkalmazkodni, ez általános törvényszerűség”. És hosszasan beszél a jogok és kötelességek dialektikájáról, majd még egyszer visszatér az apácákra, kissé másféle hangszerelésben: „Sok mindent meg lehet tenni, még azt is, hogy a marxizmus nézeteit körükben is terjesszük. Mi feltétlen alkalmazkodást várunk el a nem marxista gondolkodóktól, de véleményem szerint tiszteletben kell tartani az idealista világnézetüket. Mindenkinek van egy bensője, és ott a titka. Miért ne férhetne meg a tudományos felkészültség és az idealizmus egy személyben.” „Vonatkozhat ez a tanárookra is?” – kérdezi Mr Bookbird. A nevelési tanácsadó, mintha csak erre a kérdésre válaszolna, a reformvári pap és párttitkár példás kapcsolatát dicséri, a városért való közös felelősségüket. „És hogy van ez Malomváron?” – kérdezi Mr Bookbird. „Egy-egy aktív káplán eléggé komolyan képes hatni a gyerekekre, akiknek sem az iskola, sem a szülő nem képes ilyesmit nyújtani. A problémáiknál ragadják meg. Konkurensaik is lehetnek, de csak az általános iskolások esetében. Nem tömeges jelenség ez, de még előfordul. Meg nem tilthatjuk. Tény az, hogy a kamaszkorúakkal már a pedagógus – tisztelet az olyan kivételeknek, mint Erőss tanár úr – nemigen találja meg a hangot, Malomváron sem” – magyarázza Horkai Margit. Joós tanár úr annyit tesz hozzá, hogy a város lakosságához képest viszonylag sokan tanulnak egyházi gimnáziumokban. Erőss István elmondja, hogy mostanság szóbeszéd tárgya „ideológiai” körökben, hogy túl sokan járnak templomba. Neki – párttagnak – erről az a véleménye, hogy a kategóriák, például a „vallásos”, eléggé merevek, hogy a parancsolatok közül ő egyet sem merne károsnak nevezni, hogy csak jó példával érhető el ellenkező hatás, ebben pedig eléggé hiány van. Joós tanár úr mintha nekibátorodna: „Viselkedési modell? Értékrend? Van ilyen? Zavar van! Felemás modellek. Bizony, érdemes lenne áttanulmányozni a túlságosan hamar félretett értékrendeket.” Baracsiné úgy véli, az ideológiai harc szükséges, de formája normális vita is lehet. Czeglédi Irma emberinek és természetesnek minősíti a reformvári pap és párttitkár

kapcsolatát, és megjegyzi, hogy édesapja, aki 56 előtt és után is párttitkára volt a városnak, jóban volt György Lajos apáttal, igaz, az apátplébános híveinek nagy része ezért papját hosszú ideig békepapnak tartotta, sokan annak tartották haláláig. Leszögezi: a maga részéről nagyon fontosnak tartja a párbeszédet. Joós tanár úr úgy véli, hogy a reformvári modellt az a tévéműsor is igazolta, amely a falu történetét együtt író vőrei plébánost és párttitkárt mutatta be. Olyan falut is ismer, ahol a református tiszteletes korrepetálja a párttitkár fiát. Magánál tartva a szót, a reformvári temetőerdőt dicséri, amely őt a házsongárdi temetőre emlékezteti.

Az ifjúsági mozgalom reformvári megreformálásának megítélése nem egyöntetű. „Helyénvaló, mert a KISZ gyenge” – szögezi le Eröss István. A nevelési tanácsadó vezetőnöje bizarr ötletnek tartja a KISZ kísérleti megszüntetését. Szerinte elég lenne életképesebbé tenni, mert szerintem nem mindegy, hogy milyen szervezetre bizzuk a jövő generációját. Baracsiné sajnálattal elismeri, hogy bizony, „döglődik a KISZ”, még szerencse, hogy a kisebb gyerekek még élvezik az úttörősdit. Bizonygatja, hogy a formások igen fontosak. A tanárok egy része, igaz, tehernek érzi az „úttörőmunkát”, de más nem vállalná, így hát csak ők csinálhatják. Most mindenki Czeglédi Irmára néz, hogy ő mondja ki a döntő szót. Nem tartja rossznak a reformvári elképzelést, mert így őszintébb lenne, de mi a biztosíték arra, kérdezi, hogy nem vezetne a sejteknek nevezett kisközösségek szabad burjánzása anarchiához? Azzal is érvel ellenük, hogy a sejtekhez hasonlítható vertikális alapszervek sem váltak be. Hegyháti Pisti arra figyelmezteti, hogy a reformvári sejtek maguktól, alulról szerveződtek, a vertikális alapszervezetek pedig – nemrégén ő is tagja volt ilyennek – felülről.

A reformvári „gebines közművelődés” nincs ingyére. „Az a fontos, hogy mindig a legrátermettebb, legavatottabb ember irányítson” – jelenti ki Horkai Mária. „De mit irányítson, könyörgöm?” – kérdezi Hegyháti Pisti, akinek ez tetszik legjobban a reformvári kísérletben. Nincs válasz. Baracsiné a malomvári gyerekkönyvtárat dicséri, Czeglédi Irma pedig megjegyzi, hogy az emberek hajlamosak arra, és ez rossz szokásuk, hogy elutasítsák azt, ami központi, ami hivatalos. „És ha ezt nemcsak azért is teszik, hanem azért, mert nem találkozik a hivatalos kínálat igényekkel?” – kérdezi Hegyháti Pisti, de Czeglédi Irma az iskolavárakra tereli a szót. Tetszik neki a tanárok átlagosnál nagyobb szabadsága, de értelmetlennek tartja a havonta egyszer meg-

rendezett elmélkedő napot a középiskolás diákoknak. Joós tanár úr úgy gondolja, hogy sosem volt ekkora szakadék iskola és társadalom között, mint ma, és a megoldás nem lehet csupán az iskola megreformálása, hanem egyúttal, vagy előbb a társadalomé is, mint Reformváron is. „Sok embernek kellene még csalódnia ahhoz, hogy osztatlan népszerűsége tegyenek szert a reformvári reformok” – összegezi véleményét, és ez lesz beszélgetésünk zárszava.

Külön-külön folytatjuk a beszélgetést: Mr Bookbird a nevelési tanácsadó vezetőjével, Hegyháti Pisti Czeglédi Irmával, magam pedig Eröss Istvánnal, akit el is kísérek munkahelyére, a szomszéd épületbe, az egykori zárdába. Itt pompázik a hipermodern felszereltségű, modern fűtéssel és világítással rendelkező Bauxit Múzeum, és társbérletben feltűnően mostoha körülmények között egy általános iskola és a kereskedelmi szakmunkásképző intézet, szénfűtéssel, púpnak a város hátán. Eröss Istvánt és kollégáit még az általános iskolai tanárok is lenézik. Jellemző példaként elmesél egy esetet. Egy általános iskolás a padjában megtalálja a délután ugyanott ülő szakmunkástanuló viharvert, megtépett ellenőrzőjét, és átadja az éppen órát tartó tanárnőnek, aki „szemétnek a szemétben a helye” felkiáltással kidobhatja azt.

Ő maga pedagógus pályára készült, de apja halála után dolgoznia kellett. Élelmiszerboltból került a közgazdasági technikumba, majd a vendéglátóipari főiskolára. Ma is inkább a munkások, kereskedők közé tartozónak érzi magát. Fájdalmára, nagyon gyenge, hatástalan a közismereti tárgyak tanítása. Az „ebből is, abból is valamit” eredménye majdnem semmi. Shakespeare „fényéynyire” van ezektől a gyerekektől, akiknek még a szakmunkás bizonyítvány sem fontos. Egy papírral, mely igazolja, hogy két évet jártak, már el tudnak helyezkedni. De a legnehezebb a törekvő, a továbbtanulás gondolatával foglalkozó gyerekeknek.

Kik törődnek a szakmunkástanulókkal ebben a városban? – kérdezem. A kollégisták együtt vannak a gimnazistákkal, és ennek előnye is van, mert a kollégiumi nevelőtanárok egy része velük szemben is igényes és emberséges. Rajtuk kívül még talán a művelődési központ, de szolgáltatásainak minőségét Eröss István gyengének tartja. A városról az a véleménye, hogy tele van ellentmondással, elsősorban a jelszavak és a valóság ellentmondása szembetűnő, nemcsak a szakmunkásképzés területén. Még a közösségekről faggatom. Kevés olyan csoportot ismer, amely nem érdekszövetség. Igazi, őszinte emberek

közösségeiről nem tud. Leginkább még tanítványai körében érzi magát legotthonosabban. Nem könnyű szót érteni, mert legtöbbjük életének központja az anyagi javak. Otthon sem feladatokat, sem indításokat nem kapnak. A kivétel néhány vallásos gyerek és azok, akiket akár csak házimunkával is terhelik. Jellemző a szülők nevelési elveire, hogy ballagáskor harmincezer forintos ékszereket ajándékoznak. Személyiséget, aki egyben igaz ember is, ebből a városból nemigen tudna megnevezni.

Mr Bookbird a nevelési tanácsadó vezetőjét kísérte el munkahelyére, egy nagyon vidám, kezüggyesség és kreativitás vizsgálatához használatos gyerekjátékokkal teli szobába. Mr Bookbird két kérdésre volt kíváncsi: arra, hogyan minősíti Horkai Margit a város oktatásügyét, aki maga is egyik irányítója volt tíz évig, valamint arra, hogy milyen nevelési terápiát javasolna annak a városnak, ahol a gyerekek negyedede vesztélyezettett.

Horkai Margit célkitűzése az volt, hogy a négy általános iskolát egy szintre hozza a zenetagozatos elitiskola „leépítésével” és a többi „felzárkóztatásával”. Tucatnyi kiváló, szinte országos viszonylatban is kiemelkedő tanítót és tanárt sorol fel, és a négy közül három iskolában találhat a szakember olyasmit, amely egyedülálló a megyében, vagy akár az országban. Mr Bookbird megkérdezte, hogy a felsorolt tanárok közül kik tartoznak a város ismert, népszerű vagy favorizált diplomásai közé. Horkai Margit széttárta a karját. Mr Bookbird szomorúságot, sértődöttséget és némi önigazolást is érzett szavaiban, de valami makacs „csakazértis” hitet is.

Mr Bookbird igencsak meglepődött, hogy Horkai Margit a középfokú oktatásról semmit sem tud mondani, mert azok az iskolák a megyéhez tartoznak. Ezt aztán hosszasan el kellett magyarázni az UNESCO-diplomatának, aki sűrű fejcsóválás közben hallgatta az általa „igen különösnek” nevezett szervezeti elképzelést. Ami Malomvár „neveltségi helyzetét” illeti, Horkai Margit a bajok fő okait elsősorban abban látja, hogy az itt élő családok többsége gyökértelen, sokan, főleg ahol a férj katonatiszt, már az ötödik-hatodik állomáshelyükre érkeztek, mindenütt otthagytak valami értéket, s cserébe csak jobb fizetést kaptak, esetleg jobb lakást. Ehhez kapcsolódik a többi „kórokozó”, amelyek már általános, országos gondok: a családi nevelés elégtelensége és hatástalansága, a túlszűfolt iskolák és a túlterhelt pedagógusok. A munka utáni szőlőművelés lehetősége miatt minimá-

lisra csökkent a gyerekekre fordított idő, de itt is terjed az „új élettárs divatja”. Változtatni nehéz, már csak azért is, mert a legtöbb ilyen-olyan városi bizottságnak van ugyan pedagógus tagja, de az érdemi helyeken jóval kisebb a szavuk a kelleténél. Arra a kérdésre, hogy mit mondanának, ha lehetőségük lenne felszólalni komolyabb fórumon, hiába várta a konkrét választ Mr Bookbird; „Aki az igazság ügyében jár el, arra azt mondják a felsőbb vezetők, hogy érzékenykedik”, „sokan abbahagyták a harcot”, „Nehéz időszakokat éltem át”, „A tanácson nagyon szigorú a hierarchia”, „Alacsonyabb pénzzel jöttem el, és a tanácsosi címem is elvették” mondatokat érezte a beszélgetés kulcsmondatainak. Mi, szavait hallgatók, is így éreztük.

Valamivel több szerencsével járt Hegyháti Pisti, aki beszámolóját egy idézettel kezdi. Forrása az említett malomvári vonatkozású dokumentumregény, egy azóta már itt is elfeledett „konszolidációs műalkotás” 1957-ből, Dobozy Imre tollából, amely *A malomvári vár* címet viseli, fedőlapja pedig ötvenes évekbeli brossúrárt formáz. A regény csúcspontja: „Czeglédi előrelép: – Aki hozzányúl Kovácshoz, meghal. Én is, mi is meghalunk. De ti is. A zászlót kiadtuk. Elvtársat nem adunk ki. Ez az utolsó szavam. Valaki idegesen, kurtán felnevet: – Azt mi mondjuk meg, nem te, hogy kiadjátok-e az elvtársakat vagy sem! Utána csend. Elviselhetetlen, fojtott, idegőrlő csend.” És a dokumentumregény utolsó sorai: „November negyedikén, rövid tájékoztatója után, maga a főhadnagy is csak ennyit mondott: Elvtársak, én régebben is járási párttitkár voltam, és akkor régebben más politika volt sok tekintetben, és én helyesnek tartom, ha most lemondok... Szemrehányóan néztek rá. Lemondani? Szó sem lehet róla. S a járási párttervezlet nem várt felsőbb jóváhagyásra: megerősítette Czeglédi Mihályt az első titkári poszton. Nem elismerésül, nem hálából, nem hirtelen támadt rokonszenvből, csak abból az egyszerű okból, hogy a kommunistáknak olyan vezetőre van szükségük, aki, ha küzdeni kell, eszével, minden idegével, a szíve vérével is első a harcban.”

A Dobozy-dokumentumregény főszereplőjének lánya azzal kezdte, hogy nem érzi magát igazi malomvárinak, még mindig kicsit idegen számára a város, és ezt még csak fokozza, hogy tanítványai többsége a környező falvakból érkezett. Arra a kérdésre, hogy ismer-e személyiségeket a városban, határozott nemmel válaszol, aztán mégis megnevez egyet, egy fiatal festőművészt, Tasnádi Eriket, aki rajzot, művészettörténetet és világnézetet (ennek okát már tudjuk) tanít a gimnázium-

umban, aki éppen elmenőben van, a szomszéd megye főiskoláján fog tanítani. Czeglédi Irmának az a véleménye, hogy nem lett volna szabad őt elengedni.

Arra, hogy van-e Malomváron olyan csoport, mely a közösség nevet viselhetné, nemmel válaszol, de ismét hozzáteszi, kisgyerekei miatt őt évig volt távol a világtól. A tanítványai világképére vonatkozó kérdésre azt válaszolja, hogy néhány vallásos és még kevesebb kiforróban lévő más világnézetű tanítványa kivételével nincs olyan, akit világképpel vagy világnézettel lehetne „meggyanúsítani”. Többségüket közömbösnek nevezi.

A városból csak a tópart tetszik neki, bántja nagyon a sok szemét, a szellemi igénytelenség, az, hogy a kulturális programokra rendre katonákat és diákokat vezényelnek ki, és csak a „saláta-műsorokra” (Kibédy, Kabos) telik meg a terem. Básti Lajos előadóestéjén csak a kollégisták voltak jelen, ők is csak „hivatalból”. Ami még érték számára: a nemrég elhunyt apátplébános, aki megsimogatta az utcán a gyerekek fejét, Orbán József fotói, amelyek megérdemelnének egy posztumusz tárlatot, a lebontott Harangozóház, az elsorvadt Batsányi-kultusz, az élők közül pedig talán leginkább Korbuly nőgyógyász főorvos és Mécsy Bálint tanár úr a gimnáziumból.

Nevelési értekezlet „középiskolás fokon”

A következő nap részben „utómunkálatokkal”, részben a gimnázium (pontosabban: Batsányi János Gimnázium és Postaforgalmi Szakközépiskola) „becserkészésével” (Mr Bookbird szakkifejezései) telik. A szerencsés véletlen úgy hozta, hogy éppen ezen a napon gyűltek össze kéthetenkénti találkozójukra a nyugdíjas pedagógusok klubjának tagjai, megszokott helyükön, a városi könyvtár picinyke, de hangulatos olvasótermében, ahol Malomvár kronológiáját mazsoláztattuk. Mr Bookbird vállalta, hogy hozzájuk csapódik, mondván, közülünk ő az, akit a maga ötvenöt évével bárki nyugdíjas pedagógusnak nézhet. Így aztán Hegyháti Pistit küldtük a már csomagoló festőművész tanárhoz csomagolni segíteni, abban a reményben, hogy az utolsó szó jogán megtudhatunk tőle valami fontosat Malomvárról és saját magáról. Nekem pedig a gimnázium nevelési értekezlete maradt,

amelynek témája (központilag előírt téma) a családi és az iskolai nevelés kapcsolata volt.

Az előadásból, amelyet a matematika-fizika szakos Zalavári András, a Batsányi János Gimnázium és Postaforgalmi Szakközépiskola igazgatója olvasott fel a beavatott a *Köznevelés* témába vágó „vezérirását” ismerhette fel (no és a jól ismert, de illendőségből ezúttal is meghivatkozott határozatokat és irányelveket). Ezekon kívül, de ezekkel összhangban az igazgató elmondja még, hogy 1. évek óta próbálkoznak a szülő-tanár-diák találkozókkal, amelyek eléggé szórakoztatóak, mert még paródiák is elhangzanak, 2. a KISZ nem eléggé fordul a szülői munkaközösséghez, 3. a tanár bizonytalan, hogy vajon ossztönözze-e a hétfégi tanulást, vagy inkább a családi együttlétre buzdítson, 4. a mai család élete nyitottabbá vált, mert a mai családok „többféle közösséggel élnek szerves kapcsolatban” (a bizonyítékok és a példák elmaradtak), 5. fontos a családi élet minőségének a megismerése, 6. egyetlen pedagógus sem kerülhet megoldhatatlan pedagógiai szituációba, 7. fel kell zárkóztatni a gyerekeket személyiségjegyekben és a higiénés kultúrában, 8. be kell kapcsolódni a város életébe, 9. előrelátó szexuális nevelésre van szükség, 10. a szülők felelős nevelőtársak, de azért orientálni is lehet őket, a családok nagy részében a teljesítményelv elnyomja az érzelmi értékeket, 11. a tekintélyelvű nevelés nemcsak az otthonokat, hanem még mindig az iskolát is jellemzi, és mindkét helyen a verbális eszközrendszer van túlsúlyban, 12. káros az erkölcsi, világnézeti és politikai nevelés kettőssége.

Egészen más jellegű volt Mécsy Bálint igazgatóhelyettes előadása a kollégiumi nevelésről, vagyis annak ürügyén ugyanarról, amiről Zalavári igazgató úr is beszélt. (Vagyis felolvasott. Mécsy jegyzeteiből adatokat citálva szabadon ad elő.) Bevezetésül egy újságcikkből idéz: a művelődési osztály vezetője kitépi az értesítőből a bukásokat dokumentáló oldalt, arra hivatkozva, hogy megegyeztek abban, nem lesz bukás, mert a bukás az iskola tehetetlenségét bizonyítja. Mécsy tanár úr úgy véli, hogy egy új „nevelési konkordátumra” lenne szükség. Elsősorban talán azért, mert a Hankiss Elemér által leírt kettős kötés rendkívüli módon gátolja a nevelői munkát, amely Malomváron nehezebb, mint másutt, hiszen például a felmérő lapok szerint a kollégiumi tanulók hetvenkilenc százaléka hátrányos, tizenhárom százaléka veszélyeztetett. A meleg, a védelmező, a kíváncsiságot kielégítő, a szigorú családi otthonok (a gyerekek ideál-képei) helyett az italozás, una-

lomúzó szex, narkó és öngyilkosság általános. Ezeknek a tevékenységeknek, gesztusoknak a többsége nem tudatos értékrombolás és önpusztítás, hanem póz és figyelmeztető jelzés: bajban vagyok. A nagyarányú dohányzást nem is érdemes említeni, amikor az alkohollal próbálkozók aránya a hatvan százalékot is eléri. Már két tanulót kaptak narkózáson, az öngyilkossági kísérletek száma három, eléggé nagy az apróbb bűncselekmények száma is, mindez elsősorban a szakmunkástanulók körében. A nemzetközi szabadidő-vizsgálatok adatait böngészve Mécsy tanár úrnak elsősorban az tűnt fel, hogy Magyarország egyike azoknak az európai országoknak, ahol a szabad idő terhére végzett munka aránya nagyon magas. „Ez az egyik fő oka annak, hogy hazánkban félmillióra tehető a kiábrándult gyerekek aránya”: erre a mondatra kapja fel a fejét legfeltűnőbben a malomvári tanács művelődési osztályának vezetője, Sarusi János, és nyomában a gimnázium igazgatója, Zalavári András is. Másik oka a gyermekeknél tapasztalható kiábrándulásnak a pedagógia és a pedagógusok helyzete. Szomorú ténynek tartja, hogy az a fiú, aki két éve kollégiumuk réme volt, most az egyik környékbeli faluban képesítés nélküli nevelő. Ami az iskola és a család kapcsolatát illeti, kérdéssel kezdi: „Ki hazudik többet, az iskola vagy a család?” Bizonyító példák sora következik, hogy mindkét félnek sok van a rovásán. Befejezésül a gimnáziumi nevelőmunka alapelveit taglaló szakkönyvet lapozza fel, amelyben „az iskolán kívüli tényezők” sorában a család csak a hetedik helyet foglalja el. Egy „szmk-apuka” kap szót. (A szülői munkaközösség illusztris képviselője merő véletlenségből – mondaná Hegyháti Pisti – vállalati igazgató.) Egyetlen kérdésre összpontosít: túlságosan rövidek a beírássok az ellenőrző könyvekbe, így aztán nem is érik el a kívánt hatást. Teskándi Ibolya, a magyar–orosz szakos KISZ-vezető tanár felolvassa hozzászólását, nem zavartatja magát a Mécsy tanár úr korreferátumában felsorolt tényektől, marad a leírtaknál, amelyből optimizmus sugárzik. A mozgalmi élet csodaszép, ha mozgalmas, csak az a baj, hogy nehéz aktivizálni a fiatalokat, akik, ezt elismeri, a „hallgatni arany”-elv alapján eléggé passzívak. Mégis optimista. Úgy véli, be kellene vonni a szülőket a hétvégi mozgalmi programokba. Az is jó lenne, ha a diákok magukkal hoznák szüleiket a klubba, bár az is elképzelhető, hogy ez kissé feszélyezné őket. Családi vetélkedőt, tanár-szülő versenyeket is javasol.

A gimnázium párttitkára, Parragi Béla (egy középkorú, nyelvszakos

tanár) az öngyilkosságokhoz kanyarodik vissza. A baj forrása őszерinte az, hogy kevés a gyerek, kevés a távlat, kifáradt a szocializmus, még mindig balkáni állapotok vannak Magyarországon. A művelődési osztály vezetőjét és az igazgatót figyelem. Nem tűnnek annyira meglepettnek, mint Mécsy tanár úr jóval visszafogottabb mondatainál. (Azért, mert a párttitkárnak szabad?) Az egyik pillanatban ittasnak, a másokban cinikusnak, a harmadikban prófétának tűnő párttitkár folytatja: „Itt még, illetve már megint kasztrendszer van. Míg északon a szláv és a skandináv nők és férfiak közös megegyezéssel csalják egymást, itt a szülők balkáni módon válnak. Célrátörő szülők pisztolyt, valódit, szegeznek a hátamnak, amikor meg akarok buktatni egy diákot, érzelmesebb szülők csak öngyilkossággal fenyegetőznek, a repülőgép-elterítés után hamarosan várható a tanárelterítés is.”

Az igazgató pozitív példákat is kér Parragi Bélától. Nem kap. Jelzi, ez a többieknek is szól. A többiek „passzolnak”. Nagyik Zsoltné töri meg a csendet. Azt kérdezi, mikor lesz neki vasárnapja, ha hétvégén családot látogat, és hogy ki fizeti útiköltségét. A maga részéről egyébiránt a formalitásokba fulladó, szerepjátszásban kimerülő családlátogatásoknál fontosabbnak tartja az intenzív tanár-diák kapcsolatot az órákon, a szünetekben. Végül figyelmezteti a jelenlévőket arra, amiről újra és újra elfeledkeznek, hogy van egy közösség, amely magába foglalja a malomvári családokat és a malomvári iskolákat is: Malomvár a neve, ideje lenne vele is számolni.

Másodszor is elhangzik Hankiss Elemér neve. A soron következő hozzászóló, a házaspár férfitagja, Nagyik Zsolt említi. Az értékzavarról beszél. Úgy vélik, hogy olyan a Bauxit (a futballcsapat), mint a közönsége, és ugyanez áll a könyvtárra, a mozira és az iskolára is. Sérrelmezi, hogy a nevelő és a szülő közötti konfliktusok megoldásába az iskola vezetése nem vonja be a nevelőt. Azt sem tartja helyesnek, ha az iskola mindenáron védi a nevelőt ilyen helyzetekben.

„Tisztelt nevelőtestületi értekezlet! Tisztelt igazgató elvtárs!” e szavakkal vág neki a malomvári tanács művelődési osztályának vezetője, Sarusi János. Azzal kezdi, vajon a gyakorlatban is az oktatás elé került-e a nevelés. Véleménye szerint javítani kell a család és az iskola közötti „információcserét”, meg kell akadályozni a tanulók túlterheltségét. Leszögezi, a munka minősége a meghatározó, a formák csak másodlagosak. Pozitív példaként említi a 4. számú általános iskolát,

ahol „összeírtak” egy sor hétvégi szabadidős tevékenységet, amelyeken a szülők is részt vehetnek.

Az igazgató zárszava következik, amelyben tíz alkalommal hivatkozik „Jancsira”, az előtte szóló osztályvezetőre. (Pedig ez az iskola közvetlenül a megyéhez tartozik. Ki érti ezt?) Leszögezi, hogy a családlátogatásokra szükség van, és hogy az útiköltséget fizetik. Híter tesz emellett, hogy a szülő-diák és a tanár-szülő mérkőzések, valamint a szülők meghívása az iskolai ünnepségekre gyümölcsöző megoldások lehetnek. Felhívja kollégái figyelmét, hogy a tanári kar tekintélyének védelmét mindenki tekintse szent kötelességének. Ezek után elfogadásra ajánlja a következő, már előre megírt nyolc pontból álló határozati javaslatot: 1. Minden héten fogadóóra, 2. A szülők bevonása a rendezvényekbe, 3. Előre tervezett családlátogatások, 4. Alkalmak a szülők nevelési kultúrájának fejlesztésére, 5. Fegyelmetlenség esetén egy héten belül szóban figyelmeztetni a szülőt, 6. A szülők és a tanárok közötti konfliktusokat a tanárok jelentsék az igazgatónak, 7. A szülő-tanár-diák találkozási módszerét ki kell dolgozni. Néhányan már tennék fel a kezüket, amikor az igazgató gondol egyet, és azt javasolja: „Ne most szavazzunk, kartársak!” Vajon mikor? Nyilván akkor, amikor nem ellenőrzik avatatlan tekintetek a mellette és az ellene szavazók arányát. 8. Az osztályfőnöki munkaközösség évente vitassa meg ezt a témát.

Malomvári pedagógusszinkép

Mindjárt frissiben sikerül bejutnom Zalavári igazgató úrhoz, aki szabadkozva azzal kezdi, hogy a nevelési értekezletre készült, és ezért még nem volt módjában *Reformvár*-t elolvasni. Megnyugtattam, nem ezért jöttem, különben is még egy nap áll rendelkezésére, hiszen csak másnap kerül sor a megvitatásra a gimnáziumi testület erre vállalkozó tagjai körében. (Nem nyugszik meg. Akkor mit akarhatok. Ki küldhetett, mert hogy nem egyszerűen mezei szociográfus vagyok, az már biztos. Vagy a pártközpont megbízottja, vagy egyszerűen Mr Bookbird tolmácsa vagy titkára. Feltehetően ő is erre gondolhat, hiszen ezek a verziók keringenek a városban.) A város és a gimnázium kapcsolatának értékelésére kérem. Leszögezi, hogy ő – akár kollégái egyharmada – alföldi gyerek, akinek idegen ez a dunántúli köntörfalazás,

tehát nyersen fog fogalmazni. A város nem nagyon fogadta el őket (a gimnáziumot), bár újabban „komoly lehetőségeket” kaptak, például „komplett programot” kértek a legutóbbi állami ünnep megrendezéséhez. Bevált-e a postaforgalmi technikummal való egyesülés, nem igazodott-e a gimnázium színvonala a másikéhoz, kérdezem. Előnynek tartja azt, hogy mindkét tagozatban zömmel ugyanazok a tanárok tanítanak, így a közismereti tárgyakban a postaforgalmiban nagyobb a követelmény. A Batsányi- emlékszoba tárgyairól, dokumentumairól kérdezősködöm, amelyek állítólag a gimnáziumba kerültek, mint új, megfelelő helyükre. A megye elvitte, eltűntek, válaszolja – valóban nyersen – az igazgató. A gimnáziumi tanárok társadalmi tekintélyéről kérdezem. A városi tanács végrehajtó bizottságában inkább orvosok vannak, de amikor tenni kell valamit (énekkart szolgáltatni ünnepségekre és hasonlókat), bizalommal fordulnak hozzájuk, alsóbbrendű bizottságokban már előfordulgatnak kartársai, a kultúrotthont pedig, ha kell, diákjaik töltik ki.

Emberképe felől kérdezem. Nagyot néz. Megismétlem. Elégge tanácstalan. „Ki kell rekeszteni az iskolából a negatív hatásokat, embe-ribbé kell tenni az iskolát. Erre szolgál a fordított nap és a bolond ballagás. Legutóbb még a szobrot is megkritizáltuk. Itt van lehetőség diákeletet élni, hagyjuk is őket, nemigen szólunk bele” – válaszolja. „Mi az, amibe nem szólnak bele?” – firtatom. „Ügyszólván semmibe sem” – válaszolja.

Hogyan jegyzik a gimnáziumot a városban, a megyében, a felsőoktatási intézményekben? – kérdezem. „Itt nyugodt légkör van, és jó a felvételi arány, jól szereplünk a különböző diákrendezvényeken” válaszolja. „Hová kéri felvételüket a malomvári gimnazisták?” – kérdem. „Mindenhová” – válaszolja alföldies nyíltsággal. „A nyugodt légkör lehet a középszer jellemző jegye is” – kockáztatom meg. „A nyugodt légkör azt jelenti, hogy ebben az iskolában az órákon nem fegyelmeznék, hanem tanítanak” – jelenti ki az igazgató. „Vannak egyáltalán konfliktusok ebben a nyugodt légkörű intézményben?” – kérdezem óvatosan. Mindössze három konfliktusforrással kell számolni. Az első: a háromturnusos étkezésből szükségszerűen következő rendetlenségek. A második: Nagyik tanár úr. A harmadik: Parragi tanár úr. Hallhatta őket a minap is. Ők a gimnázium nehéz emberei. Megtudhatom, hogy Nagyik Zsolt a szakmailag legjobban képzettek közé tartozik, fotószakkört és túrákat vezet, ő az iskola krónikása, de meg nem

engedhető stílusban válaszolt (írásban) a magyar szakfelügyelőség véleményére. Kérdésemre, hogy igaza volt-e a szakfelügyelőnek, kitérő választ kapok. Ami pedig Parragi tanár urat illeti, ő egy tipikus hangulatember, aki még a kartársnök életkorát is kibeszéli. Jó tollú újságíró, az iskola évi egy alkalommal megjelenő lapja körül is ő bábáskodik. Ők ketten az iskola fekete bárányai, akikre azok, akik csak tanítanak, roppant féltékenyek.

„Értelmiségieknek tartja-e kollégáit, kiket közülük?” – faggatom tovább. Meglepően „nyers” és pontos választ kapok, mintha most nem az igazgató, hanem a matematikus szólalna meg: „A tantestület harmada tanulja és tanítja az új tankönyveket, utána kimegy a szőlőbe. A fele szakfolyóiratokat is olvas, beszélget is, olvasnivalót is ajánlanak egymásnak. A többiek szabad idejét a különböző megbízatások és mellékmunkák foglalják el. Parragi tanár úr például németből fordít a rendőrségnek és a honvédségnek.”

A KISZ-ről kérdezem. Bizakodik, hogy a KISZ végre egyenesbe jön. Egy új kísérletbe kezdenek: baráti kis közösségekre épülne a szervezet és a kollégisták tiszfős blokkjaira.

„És milyen a tanulók világképe, világnézete?” „Őszinték, érzékenyen reagálnak a hibákra” – válaszolja. „És az osztályfőnöki órák emberformáló programja?” „Ha nem ragaszkodnak a tanmenethez, akkor jó. Egy pozitív példa: itt volt Veres doktor, óriási sikere volt. Utána az osztályfőnökök a szerelemről is beszéltek valamit. Az a baj, hogy a világnézet tantárgy.” Nem lenne szerencsésebb a világnézet helyett a filozófiatörténet oktatása? – kérdezem, ismervé már az erre vonatkozó központi elképzeléseket. „Nem. Egy marxista iskolában nem lenne szerencsés más világnézetet oktatni, akkor már inkább formális logikát, de még inkább a dialektikusát” – válaszolja határozottan Zalavári András.

Késő délután ismét a városi könyvtár olvasótermében gyűlünk össze. Mr Bookbird bevallja, nagyobb „nyüzsgésre”, fiatalosabb nyugdíjasokra számított. Ugyanakkor nagy élményben is részesült: találkozott egy „egészen nagy formátumú egyéniséggel”, Gyapai Viktorral. Ő hívja össze, ő tartja életben ezt a kis társaságot (aznap hatan jöttek össze), akiket szerinte halálos bűn volt nyugdíjba küldeni, engedni. „Gyapai Viktor az az értelmiségi, akit országos viszonylatban elfogadnak, de saját hazájában nemigen lehet prófeta” – véli Mr Bookbird, és Hegyháti Pisti megerősíti: „Ő az, aki egyszerre képes

népben, nemzetben, Malomvárban gondolkodni, akiben egyszerűen nem lehet agyoncsapni a pedagógust”. Mr Bookbird szerint mindenképpen a malomvári főhomálybogozók egyike lehetne, hiszen világosan látja, hogy a gimnázium nem él a városban, hogy a Munkásművelődési és Továbbképző Központ pöffeszkedése irritálja a malomvári polgárt, hogy bárki bármit mond, a város is (vagyis a megye, hisz a város szinte semmiről sem dönthet) jelentős összeggel hozzájárult a „cifra palota” megépítéséhez, hogy a Bauxit csak a Malomvár névvel sikeresebben venné az akadályokat a labdarúgó bajnokságban, hogy a Pedagógiai Gyűjtemény akár múzeum címet is kaphatna, hogy a fele sem igaz annak, amit a Művelődési Központ jelent, hogy az új plébánost elfelejtették bemutatni a tanácstagi beszámolóik, hogy a „bauxito-sított” zsinagóga freskóit megőrizhették volna, hogy a malomvári szakmunkásképzés „európai botrány”, hogy Malomváron nem érdemes értelmiséginek lenni. A többiek – zömmel hölgyek – óvatosan bólogattak, vagy szemérmesen a kötésükbe burkolóztak, csupán a szoborra tettek csípős megjegyzéseket.

Hegyháti Pistinek sikerült egy-két fontos mondatot elcsípni a csomagolás zűrzavarában Tasnádi tanár, vagyis művész úrtól. Ami a város küllemét illeti, „rombolt-épített” városnak nevezte Malomvárt a festőművész, amely még megmenthető, de végleg, vagy legalábbis hosszú időre el is rontható. Az ominózus szökőkútszoborról neki is rossz véleménye van, de felállítása előtt a nyilvánosság teljes kizárását magánál a szobornál is rosszabbnak tartja. Zavarta itt a hivatalos pecsétekkel hitelesített dilettantizmus. Jellemző példája ennek az a tanácsi döntés, hogy a város nagyjairól az a nyugdíjas iskolaigazgató készítsen domborműveket, aki valóban önzetlen lokálpatrióta, de szobrásznak nem több, mint rokonszenves dilettáns. Úgy érzi, itt nem tisztelik eléggé a diákokat komoly feladatokkal, főleg a középiskolásokat nem. Ő megpróbálta. A Helikon-díjas bábszakkört vezette. Nemzetközi bábfesztiválon is indultak. Sajnálja, hogy szociográfikus ihletésű, csöves témájú műsorokat a felettes (ezúttal országos) szervek megcenzúrázták. A szipózó bábuk „valóságfedezetér” – pedig kollégista gyerekeket formáztak – kétségbe vonta a Népművelési Intézet munkatársa. Nem bántották itt, azért megy el, mert fél, hogy egyszer majd az itteni mércéhez kezdi magát igazítani, hogy egyszer csak észreveszi, hogy már nem körülötte, hanem benne lesz a vidékiség. Sajnál itt hagyni olyan embereket, mint a Michelangelo műhelytitkai

megfejtésén fáradozó szanatóriumi főorvos (Óhegyi György), Mécsy Bálint és Joós István, de nem szívesen válik meg azoktól az izgágának mondott, védtelenül vívó emberektől sem, mint Nagyik Zsolt.

A Nagyik házaspár toppan be a könyvtárba. Mindhármunkat meghívnak vacsorára. Mivel Hegyháti Pisti már megbeszélte egy esti interjút Teskándi Ibolyával, a gimnázium KISZ-vezető tanárával, ketten indulunk a „konyhakertes pedagóguslakásba”. Mr Bookbird legelőször is Judit asszony veteményeit gusztálja, majd ők is csatlakoznak hozzánk a könyvektől és gyerekektől (kettő) túlszűfolt lakásba. Míg Mr Bookbird távoli világok gyerekeiről mesél (afféle UNESCO-mesét) a Nagyik gyerekeknek, Hegyháti Pisti helyett is megtekintem a diák-tanár és a pedagógus-orvos labdarúgó mérkőzésekről készített felvételeket (az első félidőben mint jobbszélső, a másodikban mint fotós vett részt a „derbyn” Nagyik tanár úr). Közben egyre inkább erősödik bennem egy szörnyű sejtés: mintha az ilyesfajta labdarúgó „találkozóiban” merülne ki Malomváron a demokratizálódás, vagyis inkább a felülről lefelé irányuló demokratizálás.

Miután Mr Bookbird is csatlakozik hozzánk, Nagyik Zsolt elmondja, hogy vidéki munkásgyerekként került az Eötvös Loránd Tudományegyetemre, hogy a tudomány kísértésének ellenállva az iskola lett a mániája. Ez, ha nem is töretlenül, de mindmáig megmaradt. Tudja magáról, hogy rossz a stílusa, hogy türelmetlen, de azt is tudja, hogy mitől az. Rengeteg „párbaja”, néhány botránya is volt már Malomváron. KISZ-karrierje hamar „kibicsaklott”, mert nem csinálhatta azt, amit akart, és hamar a „hatalom perifériájára” került. Most is tagja a gimnázium pártvezetőségének, de csak „bélyeges”. Sem a túlságosan erélytelen, sem a tehetséges, ám túlonatúl is agresszív stílusú igazgatójával nem tudott kijönni (akivel pedig összhangban volt, aki a példaképe is), rövid időn belül elhelyezték, bár lehet, hogy ő menekült a nyugodalmasabb múzeumi kutatómunkába. „Nagyon hiányzik az öntisztító tantestület. Itt, ebben az állóvízben az emberek hülyeségei erősödnek meg, a buta szenvedélyek és a hülye reakciók”, magyarázza, és nem érti, mit érthetett igazgatója nyugodt légkörön. Talán a látszatfegyelmet.

Az egykor nagynevű, nyelvi tagozatáról híres gimnázium igencsak leromlott, nemcsak a rájuk erőltetett postaforgalmi szakközépiskola miatt, hanem az oda irányított vezetőgyerekek, az ugyancsak fentről rájuk löcsölt debil gyerekek miatt. Látszólag kedélyesen folyik az élet.

Feltűnően sok az ünneplés. A megyei vezetők megvendégelésére ötszáz forintokat fizettettek be velük. A szavalóversenyt (Garaí verseiből) „terülj asztalkám” követte, ahol az egyik megyei vezető csúnyán leitta magát. A „Ha nem vállalod az alvezérséget, felfedem disznóságaidat”-elv jól bevált az itteni gyakorlatban. A játék pénzre megy, a túlórákért gyilkolják egymást a tanárok. Ekkor lép be a felesége, és elmondja, amíg csak minimális óraszám volt, élvezettel tanított, aztán neki is be kellett szállni a ringbe. „Érthető: törleszteni kell a pedagóguslakást”, jegyzi meg Mr Bookbird. Judit asszony a fejét rázza. Nem elsősorban azért, hanem: „kevesebb óra, kisebb presztizs”. Az eredménye: órahalmozás és önkizsákmányolás. Hogy hány órájuk van egy héten, nem tudjuk meg, de érzékeltetik: embertelenül sok. Többen már beleszakadtak. Ők azért is csodabogarak, mert nincs szülőjük a hegyen, de előbb-utóbb rájuk is érvényes lesz, hogy „az ember itt tanárrá válik”.

„Milyen emberből milyen tanárrá?” – kérdezi Mr Bookbird. Nagyik Zsolt elmondja, hogy mit tart egyedül lehetséges útnak: csak saját erejére támaszkodva profivá válni, menedzser tanárrá, menedzser osztályfőnökké. Ezt a szerepet még el lehet játszani, meg lehet védeni.

„Kiket szeretnek?” – kérdezi Mr Bookbird, egyre szomorúbban. „Nem hiszem, hogy értelme lenne ilyen fogalmakat használni. Érdekek vannak. Pedagógiám gyerekcentrikus, de ebbe belefér egy-egy pofon is, évenként. A képmutató vezetés azonban csak a vélt áldozatot hallgatja meg, és a pofozó tanár marad megalázott, kiszolgáltatott. Az alkoholista tanár házaspár, akik a világért sem ütnének meg senkit, nem kap figyelmeztetést.” Mindezt mint a gimnázium egykori diákja, Judit asszony is igazolja: vele akkor kezdődtek a bajok, amikor kiderült, hogy a jó tanulónak véleménye is van. „Igaza van Hankissnak – veszi át a szót Nagyik tanár úr egykori tanítványától –, nincsen társadalmi szerződés. Bizonytalan az elmélet, bizonytalan a gyakorlat, összekuszáltak az emberi kapcsolatok, beleértve a férfi-nő kapcsolatokat is. Egész életünk olyan süketül alakul, hogy a jobbító szándékból is csak a paródiája lesz. Amit aztán mégis elértünk, mert van ilyen is, alaposan feltupírozzák. Manipulálják a felvételi arányokat is. Innen általában olyan helyekre mennek, ahová könnyű bejutni. Érdemes megnézni, hányan jelentkeztek tőlünk tudományegyetemre vagy orvosira. A »Vegyek-e egy új kardigánt?«, valamint a »Mi legyen?«,

»Milyen legyenek?» kérdések közötti fontossági sorrendet nem érzik. Hiába: normális játékszabályok nélkül nem megy – fejezi be késő éjszaka Nagyik tanár úr két és fél órás monológiát.

Ezalatt Hegyháti Pisti megpróbált utánanézni, mitől optimista Teskándi Ibolya, azonkívül, hogy fiatal, hogy friss diplomás, hogy féléves házas. Amíg vendéglátója kávéfőzött és harapnivalót készített, Hegyháti Pisti „beszélő nüanszok” után kutatott. Az egész falat beborító könyvespolcot még elsősorban a tankönyvek uralják (a férj még csak ötödéves mérnök), díszhelyre került viszont a Biblia, Örkény, Ajtmatov és a *Házaselet ábécéje*. Az „agresszív méretű” aktposzter viszont mintha csak férje kollégiumi szobájából tévedt volna ide. Ibolya apja fűtő, apósa viszont a Bauxit gazdasági igazgatója. Ibolya három poszton próbál meg helytállni: a kollégiumban, ahol nevelőtanár, a gimnáziumban, ahol orosz és magyart tanít, végül KISZ-vezető tanárként.

Ő vidámnak, aktívnak és segítőkésznek látja a kollégiumi gyerekeket. Persze őt is megdöbbenett egy tanítványának öngyilkossági kísérlete, aki azóta sem hajlandó hétvégeken, ünnepekkor szüleihez menni. A tanárnő lelkesen vesz részt a „Könyv és ifjúság” akcióban, de kellemetlenül érintette, hogy Örkénynek vagy Ottliknak hírét sem hallották pályázó tanítványai. Úgy véli, tanítványainak harmada marxista világnézetű, ám kiderül, az aktív KISZ-tagokra gondolt. Ami tanítványainak világnézetét, jövőképét és emberképét illeti, úgy érzi, félnek a jövőtől. Talán azért gondolja, mert sok sci-fit olvasnak. Úgy tapasztalja, hogy a világnézetet tanító kollégái szenvednek. Ő viszont szívesen emlékezik vissza Nagyik tanár úr osztályfőnöki óráira. Tanárai annak idején mindenáron le akarták beszélni a pesti bölcsészkarról, így aztán most eléggé furcsán érzi magát egy asztal mellett ülve egykori tanáraival. Pontosít: az egyik asztal mellett. Ugyanis két asztal van, és a két „asztaltársaság” a világért sem keveredik össze. Zavarja, hogy a fő téma a pénz és a szülő, és csak nagyon ritkán egy film vagy egy *Élet és Irodalom*-cikk. Alapvető vitacikkekre sem reagálnak. KISZ-vezető tanárként nem tehet mást, mint hogy optimista, hogy kialakul valami, mert egyelőre nem érzi, mit is kellene tennie. Nem érzi megnyugtatónak azt a megoldást, hogy mindenre, ami végül is összejön, ráfogják és jelentik, hogy KISZ-munka.

Másnap reggel Sarusi János szobájában üldögélünk, a kávé kavargatjuk, és vendéglátónkra várunk, aki éppen a „megyével” távbeszélget. Próbáljuk őt szobája berendezéséből is megfejteni, de igen nehéz a dolgunk. A rátétes terítő, tudjuk, félrevezethet, miként a „modern” festmény is. Tudjuk már, hogy apja szíjjártó kisiparos volt, ő testnevelés szakon végzett, a városi KISZ-bizottság és úttörőelnökség után egy környékbeli faluban volt iskolaigazgató. Onnan hívta „be” Malomvárra Radosi Kálmán, az új első titkár.

Mr Bookbird azt kérdezi elsőnek, milyen helyet foglal el a gimnázium a város életében. Kezdetben szellemi központ volt, aztán „leült”, tovább romlott a helyzet a mostani igazgató idején. Megáll egy pillanatra, majd így folytatja: „Hát igen, kétféle ember van, mint ahogy ezt Kálmánnal, vagyis Radosi elvtárrsal megállapítottuk. Az egyik olyan, amilyen ő, aki fő vonalakban gondolkodik, aki keveset lép, de látványosan, a másik meg olyan, mint én, aki belül dolgozom, kevésbé mutatós dolgokat, de sokat.” Hegyháti Pisti a tenyerébe temeti arcát, Mr Bookbird azonban megértően bólint: érti ő, hogy is ne értené. Aztán villámgyorsan megkérdezi, milyen Malomváron diáknak lenni. „Nehéz. Egy részüket túlterhelik, de nagyobb részük munkaerőlcse nem kielégítő, alapvető életviteli normákat nem sajátítottak el, a szülők mindent megadnak, ellenszolgáltatás nélkül” – válaszolja gondterhelten, majd hozzáteszi, hogy ezen a legrövidebb időn belül változtatni kell. „Hogyan?” – kérdezzük mindhárman egyszerre. „Szerintem a szocialista brigádtagok szemléletét kell alakítanunk, meg kell őket hívni nevelési értekezletekre is, be kell vonni őket a »Kirándul a család, kirándul az őr« akcióba. Nem lehet ezt rábízni az önérzetre, a gazdasági érdekeltségen keresztül kell hatni a szülőkre.” Erre, bizony, kíváncsiak lennénk, de „ezt még ki kell dolgozni”. Egy biztos, ma a szülők nagy része letudja a gyereket, és látástól vakulásig dolgozik. Ezen kell változtatni. „De hogyan?” – kérdezzük. „Gazdaságilag kell őket érdekeltté tenni” – halljuk másodszor is, és ezzel a kör bezárul.

Témát váltunk: a város és a Bauxit Vállalat viszonyáról kérdezősködünk. Óvatosan, de kimondja, a Bauxit úgy viselkedik, mintha ő csinált volna itt Péntekből Robinsont. (Maga a hasonlat Mr Bookbird-től.) „Szóval kegyúri szerep?” – kérdezi Hegyháti Pisti. „Igen, de

Hertelendi elvtárs, a Bauxit igazgatója kivétel” – válaszolja zavartan Sarusi János. Hogy miért lenne kivétel, nem tudjuk meg. Azt viszont igen, hogy a „cifra palota” felépüléséhez – ahová munkásforma embert nemigen engednek be, ezt ő is megerősíti – a város is jócskán hozzájárult. „Ennek ellenére a terem bér a városnak ötezer forint, de Hertelendi elvtárs olykor ingyen is beengedi a rendezvényeket.” „Ez nem kegyúri gesztus?” – kérdezi Hegyháti Pisti. „Ez elvtársi segítség” – válaszolja az osztályvezető, szikrányi gúnnyal.

„Milyen terveik vannak a szocializmus emberi dimenziója kifejlesztésére? Remélem, jól fejeztem ki magam?” – kérdezi Mr Bookbird. Mi elégedettek vagyunk a kérdéssel, Sarusi János pedig kapásból válaszol: „Érdekelte kell tenni az embereket, hogy növekedjék felelősségérzetük.” Aztán látva, hogy már Mr Bookbird is ráncolja a homlokát, hozzáteszi: „Féltem a szocialista humanizmust. Féltem, hogy üres szólamná válik.” „Mit takar ebben a jelzős szerkezetben a »szocialista« minősítés?” – kérdezem. Kapásból válaszol: „Azt jelenti, hogy a humánus és a szocializmus között nincsen szakadék.” „Még szép” – kottyantja közbe Hegyháti Pisti. Sarusi János kifejti: „A humanizmusból minél többet át kell menteni: a becsületet, az őszinteséget, a szavahihetőséget. Ezekkel a vezetők is hadilábon állnak. Az emberek különben menekülnek a vezetéstől, a felelősségtől, nyugodtan akarnak élni.”

„Vannak-e közösségek Malomváron?” – kérdezi az UNESCO-diplomata. „Lehet, hogy egy sincsen. Persze, ez is idő kérdése. A mi lépcsőházunkban is alakul valami. Majd meglátjuk. Az értelmiség azonban csak inni jár össze.” A malomvári személyiségekről kérdezzük. „Sajnos, meghatározók a személyiségek” – válaszolja, majd kapcsol, és sorolni kezdi az „igazi” személyiségeket: az első titkárt, a városi tanács elnökét (nem azért, mert főnöke), a művelődési központ igazgatóját, a Bauxit igazgatóját, majd rajtakapva magát, hogy csak a nagyhatalmakat említette, egy szülész főorvost és Gyapai Viktort is hozzájuk biggyeszti. A malomváriak világképéről annyit tudunk meg tőle, hogy ma többen járnak templomba és katekézisre, mint tíz évvel ezelőtt, valamint azt, hogy kicsi a marxisták, de jó a materialisták és a párttagok részaránya a lakosságban.

Még van annyi időnk, hogy az ebéd és a *Reformvár*-ankét között belátogassunk a gimnáziumi könyvtárba, ahol most Korsós Dezső, a gimnázium egykori párttitkára (és magyar-történelem szakos tanára) a könyvtáros. Érezni, afféle belső emigráció ez, „Tokba bújt ez az ember” – jegyzi meg Mr Bookbird az egyórás beszélgetés után, amelynek a legfőbb mondanivalója az volt, hogy Korsós Dezső reménytelen küzdelmet folytat a szemetelés ellen. Mr Bookbird váltig bizonygatta, hogy ezt esetleg szimbolikusan is érthette, de Hegyháti Pistivel udvariasan leszavaztuk.

Amit nem tudtunk meg tőle: hogy milyen a tanulók értékrendje (kérdézzük meg tőlük, javasolta nagyon udvariasan), világnézete, viszonyuk a KISZ-hez, a tanárok emberképe, embernevelési koncepciója. Amit viszont megtudtunk (amit már sejtettünk), az, hogy a felvételi arány azért nem csökkent, mert kétszeresére növekedett a hiányszakmát jelentő műszaki pályára készülők aránya. Megtudjuk még, hogy az osztályfőnöki órák tantervéből hiányzik az ember (mégis, mi van akkor benne, kérdeztük), hogy a politikai oktatás (!) keretében megvitatták Veress doktor könyvét, hogy csak a negyven éven felüli tanárok általános műveltsége megfelelő.

„Milyen iskolát csinálna, ha szabad kezét kapna?” – kérdezi Mr Bookbird. Úgy tűnik, őszintén válaszol: nem tudja. Kiderül, a KISZ-oktatás témája éppen az életmód, kultúra, művelődés. Kérjük, mondja el fő vonalakban, mit mond erről diákjainak. „A kultúrába beletorkollik az önfegyelem, a napirend, a tisztaság, a rend, az életterv” – válaszolja. Az élettervről kérdezzük, de ő visszakanyarodik a tisztasághoz, és kijelenti, hogy rend és tisztaság nélkül a gazdasági élet sem működik, itt pedig még a tanárok is eldobálják a csikket a folyosón.

Nyolc tanár jött el a *Reformvár*-ankétra; a gimnáziumi-szakközépiskolai tantestület ötödrésze, egy kivétellel humán szakos tanárok. Közük van az igazgató is, de mindvégig hallgatag. A társaság szóvivője Mécsy Bálint volt, akit már személyiségként és értelmiségiként is sokan emlegettek. Az átfogó értékeléstől úgyszólván mindenki tartózkodott. Teskándi Ibolya utópiának nevezte, de nemigen derült ki, hogy milyen előjellel használja ezt a fogalmat. Korsós Dezső szerint túl sok benne a hipotézis, ezek többsége azonban rokonszenves. Különösen a tisztaságfelelősök nyerték meg tetszését. Nagyik Zsolt fájdal-

masan-teátrálisan felsóhajt: „Itt ez nem lehetséges!” Mr Bookbird és Hegyháti Pisti is úgy érezték, Mécsy Bálint volt az, aki leginkább azonosítani tudta magát a reformvári eszméssel, de Parragi Béla, az iskola éles nyelvű és kritikus elméjű párttitkára sem fedte el rokonszenvét. Mécsy Bálint azzal kezdte, hogy Malomvár – Reformvárral szemben – inkább „rendezetlen halmaz”, mint város, pedig, ez tagadhatatlan, kívülről és belülről is fejlesztik. Amit azonban „innen-onnan fejlesztenek”, az még nem biztos, hogy szervesen fejlődik, legfeljebb nő, felfut, duzzad, szétfolyik. Ami például az utcaneveket illeti, úgy véli, hogy szinte szükségszerű, hogy a Fő utcából előbb Szentháromság utca, majd Sztálin út, aztán pedig Lenin út legyen, az viszont már kevésbé, hogy éppen a Fazekas utcából (ott tömörültek a város fazekasai) legyen Beloiannis utca. Jellemzőnek tartja, hogy Malomváron sem neveztek el pedagógusról utcát, pedig akadna fél tucat jelölt is.

A hetilapot többet irigylük Reformvártól, a nyilvánosság egyéb fórumairól már óvatosabban nyilatkoznak. „Hány szócséplő, handabandázó értekezleten vettem már részt” – jegyzi meg az ex-párttitkár-könyvtáros. A jelenlegi párttitkár – többük számára váratlanul – elsősorban a Hülyeségeink kiállítását honosítaná meg Malomváron, és a reformvári módon megült ünnepeket is a nagy közösség, a város megteremtődése egyik lehetőségének tartja. Különösen tetszik neki, hogy Reformváron március 15-e is piros betűs ünnep.

Hegyháti Pisti kér szót. Elővesz egy plakátot, amelyen szemétdombon peckeskedő kakas látható, és a következő – a tanárok számára egyébként jól ismert – szöveg olvasható: „Felhívás: A Batsányi János Gimnázium és Postaforgalmi Szakközépiskola Kun Béla KISZ Bizottsága LIM-LOM napot rendez március 15-én az egész város területén. Kérjük a tisztelt lakosságot, szabaduljon meg az otthonában felhalmozott hulladéktól. A feleslegessé váló dolgokat a házak elé kérjük kirakni, olyan módon, hogy se a gyalogos, se a járműforgalom ne akadályozzák. Építkezési törmeléken és salakon kívül mindent elszállítunk. Várjuk segítségüket! Az akció március 15-én reggel 8 órakor kezdődik. KUN BÉLA KISZ BIZ.” Szerencsére a legutolsó pillanatban lefújták az akciót, nyugtatja meg Mr Bookbirdöt Hegyháti Pisti.

A pihenőben működő apácák és a Homálybogozó bizottság visszhang nélkül marad, de a Gyökerek kör, a hagyományos és az aktív öregek „életre keltése”, többekből elismerést vált ki. Parragi Béla

voksol: először a reformvári párttitkár mellett, és elismeréssel nyilatkozik a pap és a párttitkár példászerű kapcsolatáról is. Mécsy tanár úr megjegyzi, hogy Malomváron is „jó” ez a fajta kapcsolat, de csak „jó”, nem érdemi, sokszor kimerül egy-egy protokoll-látogatásban, protokoll-megjelenésben, vagy abban, hogy a plébános lefordít egy-egy helytörténettel foglalkozó kutatónak egy latin szöveget. Korsós Dezső elismeréssel nyilatkozik György apátról, aki nemcsak a marxizmus klasszikusait ismerte, hanem még a *Pártélet*-et is olvasta.

Az ifjúsági mozgalom reformvári átszervezését eléggé különbözőképpen ítélték meg. A KISZ-tanácsadó tanár tartózkodik, Korsós Dezső örül, hogy „nem lett belőle anarchia”, Nagyik Zsolt úgy véli, hogy „itt is valami komolyabb játékot kellene játszani”, Mécsy Bálint viszont kinyilvánítja, hogy ezután csakis reformvári módon tudja elképzelni az ifjúsági mozgalmat. Úgy érzi, hogy ma a KISZ felsőbb köreiben is nagy a bizonytalanság. Nemrégén egy továbbképzésen a maga számára azt szűrte le, arra buzdítják őket, hogy „amiből valami jó sül ki, rátehetik a KISZ-emblémát”. Most szólal meg a KISZ-tanácsadó tanár, és felpanaszolja, hogy „egyrészt a gyerekek már nem tudják elkülöníteni, meddig a KISZ, meddig az iskola, másrészt, amit a KISZ igazán értékel és szorgalmaz, az még mindig szinte kizárólag csak a nagy megmozdulások”.

A reformvári közművelődés társadalmiasítására csupán Mécsy tanár úr reagál: „Ott meg lehetett csinálni, mert ott számolhattak szervek közösségekkel. Ezek helyett nálunk inkább csak olyan szervezetek vannak, ahonnan csak ki lehet halni.” A reformvári iskolavárak az igazgató kivételével mindenkit állásfoglalásra kényszerítenek. Óvatosan kezdenek, egyre jobban belelendülnek. „Egy reform annyit ér, amennyit egy korgó gyomrú pedagógus meg tud valósítani belőle, ráadásul nekünk addig zömmel álreformokat kellett volna megvalósítanunk” – véli Mécsy Bálint. „Több csapat kellene” – állapítja meg lapidáris tömörséggel Nagyik Zsolt. Az eddig csak érdeklődéssel hallgató kémia-biológia szakos tanárnő most szólal meg először: „Elképezelem, hogy Reformvár egyik iskolájában tanítok, és az elsősökkel dolgozatot íratok az értékekről. Többségüknél az emberi értékek szerepelnek első helyen.” Mr Bookbird kéri szépen, folytassa a „történetet”. „Belülről kell magunkat megreformálni. Hogy léphetünk be az osztályba, amikor szeretetünk nem az igazi?” Nagy csend támad, Mr Bookbird töri meg: „Ne haragudjanak, de én azt vallom, hogy minden

kötöttsége, szegénysége, megnyomorítottsága ellenére mégis a tanár a legszabadabb emberek egyike, hiszen legtöbbször egyedül van harminc-negyven gyerekkel egy négy fallal körülvett szabadságmezőben. Mi a véleményük erről?” Egyetlen választ kap, egy fiatal tanárnőtől: „Értse meg, nekünk el kell végeznünk az anyagot. Utópia ez, akárhogy is, mert Reformváron az emberek nem olyanok, amilyenek, hanem olyanok, amilyenek lenni szeretnének.” Parragi Béla ellentmond: „A reformvári eredmények az oktatás területén is tagadhatatlannak. Mint gondolati kísérlet – mert erről van szó, vegyük már észre – extravagáns. Az újrágombolt szocializmus a hegeli isteni csel emberi megvalósítása, egy földre szálló reformmennyország, amelyet az emberi következetesség gyökereztetett bele a reformvári valóságba, amely annak előtte nem sokkal különbözött a malomváritól” – zárja le a beszélgetést – akarata ellenére – Mécsy Bálint.

Egy felvilágosodott párttag a szpáhibirtokról

„Ha most mi is olyan közvetlenek lennénk, mint a reformváriak, azon nyomban meghívatnánk magunkat Mécsyékhez” – súgja nekünk Hegyháti Pisti, míg a beszélgetés résztvevői szedelőzködnek. Ekkor lép oda hozzánk Mécsy tanár úr: ha nincs jobb programunk, tartsunk vele otthonukba. Útközben megtudjuk, hogy igazgatója talán életében nem volt ilyen zavarban, mint most, mert a tanügyi rendelkezések, a tanácsi és minisztériumi körlevelek, valamint a matematika bizonyosságához képest mind Reformvár, mind a velem való beszélgetés („kacifántos kérdéseim”) számára a még sosem átélt bizonytalanság volt.

Amíg Mécsy tanár úr egy hosszú orosz nyelvű telefonbeszélgetést folytat orosz nyelvi tanulmányi versenyre készülő tanítványával (megtudjuk, rendszeresen hívja fel orosz nyelven tanítványait), megpróbáljuk a könyvekből kitalálni, hol is vagyunk. Kirajzolódik egy nyelveket is tanító tanár házaspár, valamint a múlttal és a nagyvilággal is intenzív kapcsolatban lévő értelmiségiek portréja. Ezt egészíti ki Mécsy Bálint mindannyiunk számára érdekes és izgalmas életrajza. Felvidékről idetelepülő gazdálkodó kisgazdapárti apja, aki egy időben SZOT-titkári tisztet is visel, aki csak másodsorra lép be a tsz-be, de bele is rokkant, pályát változtat, de később ismét visszatér a földhöz. Odakötné fiát is, aki nem tud ellenállni az „intellektuális csábításoknak”, de

a tudományegyetem előtt még novellát ír, hírlapot kézbesít, bányában dolgozik. Közvetlenül onnan, a mélyből kerül az egyetemre, és folytathatná akár a tanszéken, ha nem ismerkedne meg későbbi „élete párjával”.

A folytatás is szép. Nemcsak a szerelem teszi azzá, hanem egy akkor még nagy reményű iskola, ahol akkor még az osztályfőnök összeállíthatta csapatát a hasonlóképpen gondolkodó kollégáiból. Aztán, sajnos, elromlott a gimnázium. Ő a maga részéről mindent megpróbál, és mindmáig sok tanítványa tesz még gimnazista korában nyelvvizsgát. Tankönyveket ír, belekapcsolódott a helytörténeti kutatásba, és hirtelenjében tucatnyi tisztsége, bizottsági megbízatása lett, de egyre nehezebben viseli a „szpáhibirtok”, az „öntudat nélküli város” légkörét. Sokszor ütközött a hatalommal, és sokszor ajánlatot is kapott tőle. Sok helyre akarták elvinni, sok mindennek.

Nagy hatással volt rá – amíg élt – György apát, akit a Malomváron nagyon ritka értelmiségiek egyikének tart, akinek szellemi kapacitását alig vették igénybe, és neki kellett (nem kérték ugyan rá) elnézést kérnie tőle a város nevében. Bár akkor még nem volt párttag, feljelentették, hogy megkereszteltette gyermekét, majd – minden átmenet nélkül – óriási lendülettel agítani kezdték, hogy lépjen be, de ezt ő addig halasztotta, amíg úgy érezte, hogy már le is tett valamit az asztalra, bizonyítékul, hogy méltó rá. Igaz, amit letett, az „elégé apokrif” volt, a „felvilágosodott párttagok” szellemi terméke. Mostanra, hogy kilyukadt a gyomra, elégé reménytelenül egyedül érzi magát mind a városban, mind a tantestületben. „Talán Parragi párttitkár úr lehetne a partnere, hiszen ő is afféle apokrif személyiség?” – kérdezi Mr Bookbird. „Ő csak bohóckodik, és időnként le is alacsonyodik. Ennek az ital az oka. A mindig színjózan Nagyik Zsolt is örülden viselkedik néha. Elfogytak innen a nagy tanáregyéniségek. Pedig ez az iskola valamikor a pannonhalmival volt egy szinten. Ma van olyan tanár – nem is egy –, akivel csak a szőlőjéről vagy az új szoknyájáról lehet beszélgetni, és vannak szakmailag hihetetlenül gyengék is. És, persze vannak még veretes, de megfáradt, kiábrándult tanárok is, mint Hegyháti Pisti édesapja, akinek francia műveltsége unikum Malomváron. Ezen a március 15-i limlom napon pedig ne csodálkozzanak. Nemrég még felsőbb parancsra összeszedték a könyvesboltokból a karácsonygyanús lemezeket. Nem mert szólni senki sem, de akkor sem, amikor felszámolták a Batsányi-szobát”, magyaráz gesztikulálva, egy-

re szenvedélyesebben. Felesége figyelmezteti, ne idegesítse fel magát. Szót fogad.

Témát váltunk: próbáljuk „megváltani a világot”. Hajnaltájban hagyjuk abba. Mécsy Bálint akkor kijelenti, hogy az elmúlt évek legnagyobb örömet okoztuk neki ezzel a „kamarazenével”, pedig azért egy-egy tanítványa is meg-megörvendezteti.

Hegyháti Pisti második levele Mr Bookbirdnek

Tisztelt Bookbird Úr!

Hogy ne legyen túl nagy kiesés ez a másfél hónap, levélbe teszem át a Malomvári irkát, vagyis folytatom ott, ahol abbahagytam:

(19) A limlom-napot, a legjobb szándékkal, de hihetetlen, talán már bűnös naivitással a fiatal KISZ-tanácsadó tanárnő (Teskándi Ibolya, tetszik emlékezni, én beszélgettem vele) találta ki. Igazgatója támogatta. Egyesek szerint a megye állította le, Hitesné (a népfronttitkárnő) szerint ő maga, amikor gimnazista fiától meghallotta.

(20) „A tenispályát a jövőben délelőtt használhatják a diákok” – olvashatták a diákok a tanítás megkezdése előtti napokban.

(21) Bosszantóan sok szó esett a SZOBOR-ról, pedig van itt Malomváron két olyan műalkotás is, amelyek valóban remekművek. Az egyik a Lessner család síremléke az izraelita temetőben. Benne van a Történelmi emlékek megyénkben című kiadványban is, csak éppen alkotójának nem néztek utána, aki nem más, mint Medgyessy Ferenc. (Emlékszik talán Bookbird úr a kronológiából, hogy Lessner Julis alakított ki saját házában zsinagógát.) A régi Lessner-pince ma a borgazdaságé. A reprezentációs pincerészben, ahol a „sárga földig be lehet reprezentálni”, található egy Kovács Margit-relief, a *Szüret* című remekmű. Kínálja magát, hogy hozzávágják a poharakat.

(22) Egy boltoskislány, akinél párízsit szoktam vásárolni, áthajolt a mérleg felett, és két puszival köszönt el, pedig Isten bizony nem csináltam semmit. Bár ilyen kötődésem lenne az itteni fiatal értelmiséghez, bocsánat, diplomásokhoz.

(23) Feliratok a Batsányi Gimnázium padjain:

Kell, hogy várj, mindig várj,
Ne félj, egyszer visszajövök!

* * *

Rendőr bácsik ne bántsanak engem,
Sújt az élet, sújt a gumibot.

* * *

ISTVÁN A KIRÁLY! Oly távol vagy tőlem, mégis közel!

* * *

Te drága Bugyi Buci

* * *

KOPPÁNY VEZÉR!

* * *

VIKIDÁL GYULA!!!!

* * *

Robi szeretlek!

Én is.

És mennyire? (Én nagyon)

Ja tőzse.

Én már nem.

Azért igazán köszönhetnél! Bunkóság, amit művelsz! Dögölj meg!

* * *

Unalom!

* * *

Egyre fogy nemzetünk! Az országnak béke kell!

* * *

EDDA – DINAMIT – Pandrás Box

ISTVÁN A KIRÁLY!

* * *

Véget ért szerelmünk, ámen!

* * *

PINK FLOYD – ROLLS FRANCIÓ – ROLLING STONES

* * *

Lépd át a múltat! Menj tovább! Csillag leszel!

* * *

Minden ember vágya a satisfaction (A kielégülés, te buta!)

* * *

Peace!

* * *

„A városban, ahol élek, idegesek a házak...” Folytassa már valaki!

* * *

Róbert Gida, szerintem, Róbert Gida!

* * *

Love and peace!

* * *

Meghalt Apu, nyolc éve. Persze te haragszol azért, mert a halál mindenkit megrendít, de gondolj bele helyzetembe. Lehet, hogy fel sem fogod, amit mondani akarok. Hogyne értenélek. Van egy bánatod, igaz?

* * *

Kovács Pityuka elveszett ember lett 2 hó 23-án.

* * *

A Jaksi sitten van.

Tudjuk.

* * *

Két virág beszélget:

– Szeretsz?

– Szeretlek!

– Akkor hívjuk a méhecskét!

* * *

Engem a Füge érdekelt, de lemondtam róla,

Más is, a fél gimi bele van esve.
Nagy disznó, mert ki is használja.
Ő a malomvári Sandokan.

* * *

Kiegyezést, leszerelést, békét! Május a béke hónapja!

(24) Adtam egy *Reformvár*-t a malomvári csöveseknek is. Két éve voltak legtöbben, most már csak maroknyian maradtak.

(25) Kész van Tápai-Kiss bácsi nagy műve, egy monográfia Malomvár nagyjairól. Batsányitól egészen Olsavszky Kázmérig, a gimnázium időben utolsó előtti igazgatójáig. Természetesen fejezetet kapott a kötetben Tápai-Kiss Zoltán is.

(26) Villámgyorsan „leterjedt” Malomvárra is az aerobikláz.

(27) A *Csillag* egyik, 49-es számában olvasható, a Magyar valóság rovatban Fehér Klára szociografikus riportja Auschwitz az egy német város címmel. Az író nő budapesti és malomvári tizennégy évesekkel töltetett ki egy kérdőívet, Pesten lányokkal, ideleinn fiúkkal, és a válaszokat elemezte. Néhány Malomvárra jellemző részlet: „A gimnazista lányok nyolcvan százalékanak, a polgáristák negyven százalékanak van fürdőszobája, a malomváriak közül csak negyedannyianak. A gimnazista lányok átlag 3-szor fürdenek hetenként, a polgáristák egyszer, a malomvári fiúk nyáron sokat.” (...) „A lányokat majdnem kivétel nélkül a sport, a tánc, a mozi vonzza, a malomvári fiúk valamennyien a futball iránt érdeklődnek.” (...) „A játékot gyerekesnek tartják már, ugyanakkor végtelenül éretlenek és komolytalanok. Nagyobb részük nemtudommal válaszol arra a kérdésre, hogy mi szeretne lenni.” (...) „Arra a kérdésre, hogy mi a demokrácia, mi a köztársaság, mi a hároméves terv, hatvan százalék nemtudommal válaszol. A budapesti lányok tizenöt, a malomvári fiúk hetven százaléka nyíltan szembefordul a demokráciával.” (...) „A malomvári fiúk közül csak minden ötödik írta azt, hogy a hároméves terv az ország újjáépítésének terve, a többiek ilyeneket: Soha hírét sem hallottam, az, ami hat-nyolc év múlva elkészül, ami meglesz soha napján, hiszem, ha látom.” (...) „Auschwitz egy német város. Ennyit tud a világ legborzalmasabb megsemmisítő táboráról száz tizennégy éves gyerek közül három. Nyolcvan még ennyit sem.” (...) „Száz gyerek szegénységi bizonyítványt állított ki magáról, az iskoláról és szüleiről. Válaszaikból kide-

rült, hogy felejtettek, és nem tanultak.” A diagnózis értelmezése nem azért nehéz, mert az adatfelvétel nem volt eléggé szakszerű, hanem azért, mert már a fordulat éve után készült, s hónapok leforgása alatt többször változhatott, például a „demokrácia” jelentése. Akkor is érdekes arra gondolni, hogy a mai ötvenéves malomváriak kamaszkorába pillanthattam be. Szorongva gondolok arra, mi lenne, ha ma ismét feltennénk nekik vagy akár a mai tizennégy éveseknek ezeket a kérdéseket vagy ezek mai változatait. Persze, ez Kamarás tanár úr szakterülete...

(28) Jelenthetem, hogy első titkárunk már elolvasta a *Reformvár*-t, mert mi másnak is lehetne tulajdonítani, hogy a minap egy „népfrontos” összejövetelen a tőle is teljesen szokatlan „Tisztelt Malomváriak!” megszólítást alkalmazta. Remélem, nagy M-mel.

(29) Mellékelten küldök egy könyvészeti gyöngyszemet. (Kamarás tanár úrnak is elküldtem.) A címe, Emlékezések, kissé félrevezető, ugyanis nem mindenki emlékezik egészen pontosan, de nem is ez a célja. Az alcím már többet elárul: Malomvár huszonöt éves ifjúsági mozgalmi múltja. Nos, ami a malomvári ifjúsági mozgalmat illeti, az – olvashattuk a kronológiában – valamivel régebbi. Ez esetben ugyanis a KISZ-ről van szó. Tizenhat egykori és mostani malomvári KISZ-tisztségviselő emlékezik, vagyis egy „jó tollú” újságíró önti „formába” (provinciális patetizmusba) vallomásaikat, ilyen címekkel: *Az olimpiakon* (ez Csermák József), *A közélet színterei* (ez Eszéki Lajos, egykori városi első titkár, ma művelődésiház-igazgató), *Üzenő füzet egy ajtó fölött* (ez Téri László PB-titkár), *Színek és évek* (ez nem Kaffka Margit, hanem Winter Béla, a társadalmi ünnepségeket rendező iroda vezetője, akinek egykor vérmesebb reményei voltak), *Az első KISZ-tanácsadó tanár* (ez szegény apám, mint Pilátus a Credóban), *Mi vonzza a fiatalokat?* (ez Bese József, a jelenlegi városi KISZ-titkár), *Két kongresszus résztvevője* (ez Radosi Kálmán, a városi pártbizottság első titkára) és így tovább. Mi a különös az egészben, legalábbis számomra? Az, hogy a négytagú szerkesztőbizottságban Bese József, Téri László és Eszéki Lajos is szerepel. Szép emléket állítottak saját maguknak! Van-e jogunk ezek után a nyolcvanéves Tápai-Kiss Zoli bácsit öntömjénezéssel vádolni, akinek még nem jelent meg nyomtatásban az emlékműve? Azt hiszem, nekünk, Malomvár vizslatóinak, ez a könyvecske kötelező olvasmány kell legyen. Talán több is lesz, netán műélmény, hiszen ilyen sorok bukkannak fel benne: „Útja nagy

világégéseken vezetett, a történelem vihara szétdőlt a otthonát”, „Percekig tűnődött, révedezve tekintett maga elé, de arcán látszott, hogy gondolatok cikáznak át agyán, mérlegel, töpreng, keresi a jó megoldást” (mármint Eszéki Lajos), „Amíg hajdani társait jó szelek repítették új meg új célok felé, az ő élete szűk pástra szorult vissza, szervezete a gyilkos kórral birkózott”, „Eszmélkedése idején már közvetlen kapcsolatba kerülhetett a mozgalmi élettel”, „A ma fiataljai alkotják meg a holnapba vezető hidjainkat. Ez az ő feladatuk, és nem is kevés.” Folytassam?

Ha megengedi, a következő Malomvártól-távollétében folytatja.
Tisztelettel: Hegyháti Pisti.

Kit ér el, és kit ragad meg a százkarú közművelődés?

Eszéki Lajos igazgatói szobájában várakozunk, már húsz perce üldögélünk Hegyháti Pistivel, hogy a közvetlenül az üdvözlés után megszakadó beszélgetést folytathassuk. Úgy látszik, a hétszer is elhalasztott találkozó nyolcadszor sem sikeredik, mert megszólalt a három telefon egyike: üzenet Pestről, valami gubanc van a műsorral. Eszéki Lajos már rohant is, hogy elvágja a „gordiuszi gubancot”. Hegyháti Pisti kihasználja a kényszerszünetet, Mr Bookbird módszeréről faggat. Hiányolja a közvetlenül a jövőképre, az értékrendre, az emberképre irányuló „célratóró” kérdéseket. Elvégre ő igazán megtehetné. Elmagyarázom, hogy – amennyire tisztelt barátunk és tanítómesterünk módszerét ismerem – ő a jelenképből próbálja kiolvasni a jövőképet, sőt, ha több ideje lenne, nagyon szívesen alkalmazná az általa nagyon tisztelt Márkus István módszerét, és elmondatná életrajzukat beszélgetőtársaival, kinagyíttatva a konfliktusokat. Mindamellet Mr Bookbird is igen komolyan veszi a fontos részleteket, a nüanszokat, beleértve a Malomvári irkát, és az olyanfajta dokumentumokat is, mint az Emlékezések.

Említést teszek még egy Bookbird-metódusról, és javaslok azonnali alkalmazását: vessük emlékezetünkbe Eszéki Lajos hivatali környezetének vizuális képét. Nekilátunk, és a vitrinnel el is készülünk: „intézmény nyerte serlegek”, vándorzászlók, oklevelek, makettek és modellek, neki dedikált fényképek és könyvek között a következő „ritkaságokat” találtuk: bauxitdarab, fehér porcelán német juhászku-

tya, mini számovár, pléhnyomat diszkoszvető, bányásznap meghívó, két szovjet, egy csehszlovák és egy finn zászló, Ady és Bella István arcképe, Katona Klári dedikált fényképe, népies és valódi népművészeti baba, csikóbőrös kulacs, mozdonymodell, herendi tál, a Gagarin-emlékmű makettje és még sok egyéb hasonló. Vegyük még ehhez hozzá az Eszéki-legendákat, javasolja Hegyháti Pisti, és kezdi is sorolni őket: „édes-élet”-stílusú pinceszerek szőlőjében, az általa a vezetők számára felhajtott hölgyikék... Félbeszakítom. Ezek a legendák így, forrásuk és szövegkörnyezetük, terjesztőik és természetesen a valóság ismerete nélkül nem tekinthetők igazán értékes szociológiai tényanyagnak.

Fél óra múlva főnöke helyett egyik munkatársa jön be. Felettesét (aki már azóta a harmadik gubancot vágja ketté) kimentve, ő ajánlja fel szolgálatait. Azt javaslom, nézzünk a számok és a sorok mögé, ugyanis becsülettel áttanulmányoztam a rendelkezésemre bocsátott jelentéseket a művelődési központ munkájáról. Ha mindaz úgy van, ahogyan írva van, akkor ez világcsúcs, ha csak a fele, akkor is kész csoda. Belemegy, de elmondja, hogy sok minden még neki is új, még ő is szédeleg egy kissé. Nemrégén került ide. A főiskola elvégzése után abban a faluban dolgozott népművelőként, ahol hetedmagával született, ahonnan édesapja, egy „48 után induló, lobogó ember” felévelt, ahová nemrégén megtörve, szomorúan visszatért. Tomajföldre után Malomvár még mindig alig áttekinthető nagyvárosnak tűnik, annak ellenére, hogy főnökének (akinek vitalitását, szervező zsenijét „ámulva-bámulja”) ügyszólván mindenkivel van valamiféle kapcsolata.

A megyei Közművelődési Tájékoztatóban megjelenő A malomvári művelődési központ a szüntelen megújulás szolgálatában című írásból – Hegyháti Pisti kiderítette, szerzője történetesen ugyanaz az újságíró, aki az Emlékezések portréit alkotta meg – kiderül, hogy a „Batsányi” egyedülálló a megyében. Azért, mert „karakterisztikusan meghatározza a település szellemi arculatát”, mert „miközben sokoldalúan és mélyrehatóan szolgálja a város közművelődési és szórakozási igényeit, maga is szüntelen metamorfózisokon megy át, évről évre tágitja kerekeit, s időről időre új meg új lehetőséget tár a város művelődni vágyó állampolgárai elé”. A szuperlativuszok, úgy tűnik, ezúttal kemény adatokra támaszkodnak: százhatvan ismeretterjesztő előadáson nyolczernyolcszázötvennyolcan vettek részt, előadásokként tehát ötvenen, egyéb ismeretterjesztő rendezvényeken (kettőszáznyolcvan ilyen volt)

ötezer-egyszáznyolcvankilencen, átlagosan kétszázan, a harminckét tanfolyamon nyolcszáztizenöten, a húsz klubban háromszázhuszonhárman (átlagosan negyven fő), a tizenegy művészeti csoportban kettőszázhetvenheten, a hét szakkörben kettőszázharman, a tíz munkás-művész találkozón ezerhatszázhuszonhatan (vagyis mindegyiken átlagosan százhatvanan!), a hatvannyolc gyermekfoglalkozáson tizen-négyezer-háromszázhatvanhárman (átlagosan kétszázan!), a százkilencvenkilenc egyéb rendezvényen negyvenötezer-kétszázhatvanhárman (átlagosan kettőszázötvenen). „Arra ezúttal nincs mód, hogy sorra vegyük valamennyi (örvenhat) kiscsoport, klub, szakkör eredményeit, emberformáló, érzelm- és értelemgazdagító „szerepét”, sajnálkozik az újságíró, és csak a szocialista brigádvezetők klubjáról (hallottunk róla Háber Gyuri bácsitól) és a cigányklubról tesz említést, mint a legpéldaszerűbbekről.

Utánanézőnk néhány klubnak. A színházlátogatók klubja kéthavonta jön össze. „Létszáma nem stabil” – magyarázza beszélgetőtársunk. A pedagógus klub (Horkai Margit vezette, a nevelési tanácsadó vezetője) „a szakmai továbbképzés színtere és kerete”. Meglepő, hogy nem tett róla említést. A Mécsy Bálint vezette honismereti körről, amely állítólag szoros kapcsolatot tart fenn Tápai-Kiss Zoli bácsival is, egyikük sem beszélt. Ami igazán meggyőzőnek és valóban létezőnek tűnt számunkra, az a Tudósítók klubja volt, amelyet éppen beszélgetőtársunk, Kiskáli Júlia kezdeményezett 5–7. osztályos „újságírópalánták” számára.

Hamarosan kiderül, hogy a klubok, körök és csoportok – mármint a valóban működők – egy része inkább csak tanfolyam vagy rendezvénysorozatok része. Kiderül, több közülük – legalábbis átmenetileg – vegetál, vagy végelgyengülésben szenved. El kell viszont ismerni, hogy a maradék is szép szám, éppen elég lenne Malomvárnak. A gimnázium tanárai vezette, a gimnázium épületében működő körök részben anyagi, részben presztízssokok miatt nem a gimnázium emblémájával működnek. A könyvtárban összejövő körök és klubok is lehetnének a könyvtár édesgyermekai, de nem azok. Az okok hasonlóak. Ami pedig a klubok és körök emberformáló, értelem- és értelemgazdagító szerepét illeti, „a közgondolkodást, a magatartást, az életmódot, az életvitelt alapvetően helyes tendenciák érvényesülése jellemzi. Ugyanakkor a jelenlegi bonyolult helyzetben állandóan megújulni tudó tudatformáló tevékenységre van szükség” – idézi Kiskáli Júlia

főnökének egyik jelentéséből. Mit is jelent a gyakorlatban ez a tudatformáló tevékenység – kérdezem. „Értékrend-alakítást” – válaszolja a fiatal népművelő. Miből mivé, kérdezem. Zavarba jön. „A felszabaduló idő helyes eltöltéséről lehet szó, meg a hamis értékrendekről” – válaszolja bizonytalanul. Idézek egy másik passzust is: „A művelődés kérdése közüggé vált, az igények, elvárások nőttek.” Mit is jelenthet a „közüggé válás”? „Azt, hogy nemcsak a hivatalos embereket érdekli a közművelődés” – feleli Kiskáli Júlia. Valóban érdekli? – kérdezem. „Elég sokakat. Viszonylag” – válaszol. „Keressük a mai társadalom igényeinek megfelelő tartalmat, formát, módszert” – olvasom, és kérdezem, mit csinálna másképpen, mint eddig, vagyis más tartalommal, formában és módszerrel. „Nem tudom... Talán szűkebbre venném a kört, és a kevesebbet mélyebben próbálnám” – feleli. „Tovább kell erősíteni a közművelődési intézmények mozgalmi jellegét, szerepét a társadalmi tudat alakításában, a demokrácia fejlesztésében, az állampolgári felelősség és a kezdeményező képesség, a cselekvő hazafiság és internacionalizmus erősítésében” – idézem ismét Eszéki Lajost. Arra, hogy mit is kell érteni a közművelődési intézmények mozgalmi jellegén, nem tud válaszolni, ami viszont a demokrácia fejlesztését illeti, hirtelen-váratlanul megnyílik: „Az emberek ma még inkább ismerik a kötelességeiket, mint a jogaikat. A jogokkal élés inkább még csak a hőbörgés szintjén valósul meg. A legnagyobb visszafogó erő a félelem, és nem alaptalan, nem tapasztalatokat nélkülöző félelem. Akkor indulhatok harcba bármiért, demokráciáért, internacionalizmusért, ha saját életemben és munkámban feddhetetlen vagyok.” Nyilvánvaló, most kellene elkezdenünk a beszélgetést. Hogy mégis be kell fejeznünk, annak az az oka, hogy betoppan Eszéki Lajos, és „áll rendelkezésünkre”, legalábbis rendelkezésemre, mert kedvesen megkérdezi Hegyháti Pistit, hogy nem kell-e hazamennie ebédelni, és amikor ő nemmel válaszol, felajánl neki egy ebédjegyet, majd amikor Hegyháti Pisti közli, hogy diétázik, egy diétás ebédjegyet a vasutasétkezdébe, Malomvár legjobb üzemi konyhájával csábítva őt. Jelzek Hegyháti Pistinek, fogadja el. A napnál is világosabb: Eszéki Lajos nem szeretné, ha beszélgetésünknek malomvári tanúja lenne.

Végre elkezdhethetjük. Beszélgetésünket meg-megszakítja egy-egy „ezt ne irjad”-dal, torokköszörüléssel. Időnként pedig, miként az az *Emlékezések*-ben is olvasható, „percekig tűnődik, révedezve tekint maga elé, de arcán látszik, hogy gondolatok cikáznak át agyán, töp-

reng, keresi a jó megoldást”. A malomvári ifjúsági mozgalomnak emléket állító kötetben, amelynek, már tudjuk, ő az egyik szerkesztője, Eszéki Lajos annak a három személyiségnek az egyike, akire a legtöbb sor jutott. Ebben olvashatjuk, hogy vágánytisztítóként kezdte, majd érettségi után MÁV-tisztképzőre küldik. A vasúton dolgozik, amikor megválasztják párttitkárnak, és nemsokára Malomvár párttitkára lesz. Megtudhatjuk róla azt is, hogy a „legegyénibb magánéletében, talán még álmaiban is azon studírozik, hogy mit lehetne holnap másként, jobban csinálni. Mindig van valami meglepetése, valami olyan kezdeményezése, ami a szüntelen megújulásban élők sajátossága. Minden idegszálával benne él a város vérkeringésében. Szüntelenül telefonál, szervez, vendégeket fogad.” Mi is igazolhatjuk, a legutóbbi mondat színigaz. Legfeljebb annyit kell még hozzátennünk, tapasztalhattam, hogy napokig lehetetlen megtalálni munkahelyén. Aki nagyon meg akarja találni, esetleg a szőlőhegyen lelhet rá, ám ki fog derülni, ott is dolgozik, szervez, hivatalos vendégeket fogad, sajátjából kínálva őket. Megtudhatjuk még az idézett műből azt is, hogy annyiféle iskolát, tanfolyamot végzett – beleértve a tudományegyetemet is – „hogy már a hivatali előjárói sem tudják pontosan, mire érdemes, mire kellene még beiskoláznia”. És még egy fontos információ: számos kitüntetés és kitüntető megbízatása mellett a Magyar Népművelők Egyesülete megyei szervezetének elnöke is.*

Egy olyan városban dolgozik, mondja, amelyben 1945 és 1966 között csend volt, előtte és utána pezsgő élet. Kik az erjesztő-mozgató szellemei ennek a pezsgésnek – kérdezem. „A várossá alakulás után sokakat mellőztek közülük” – válaszolja „fájdalmas őszinteséggel”, aminek tudni vélem okát is, hiszen a várossá alakulás előtt ő volt Malomvár párttitkára, utána meg KISZ-titkára. Sok minden történt itt, bizonygatja, nincs igazuk a károgóknak, de azoknak sem, akik elégedettek, mert nemcsak az kínálkozik a malomváriaknak, ami itt helyben van, hiszen különbuszokat is szerveznek Győrbe a balettire, Pestre színházba. Arra a kérdésre, hogy „jár-e ide, a művelődési központba a malomvári értelmiség” – kapásból azzal válaszol, hogy ott rendezték a barlangterápiai kongresszust.

* Azt később tudom meg a megyeszékhelyen – éppen az egyesület fiatal tagjaitól –, hogy Eszéki Lajos tevékenységét ott eléggé „ellentmondásosnak” tartják.

Témát váltok: a Munkásművelődési és Továbbképző Központtal való kapcsolatáról érdeklödöm. Jónak minősíti. Hozzáteszi, hogy Hertelendi Mihály, a Bauxit igazgatója sokat tett a városért. Keresem Eszéki Lajosban a „szüntelenül megújulásra élő embert”. Az ellenkezőjére sincsen bizonyítékom. A „rutinos” talán igazságtalan és minden bizonnyal leegyszerűsítő címke lenne. Inkább fáradtnak érzem. Belefáradt, ha nem is a rutinba, a bizonyításba, a kultúra mennyiségének bővített újratermelésébe, a teljesítmény állandó überelésébe. Természetesen őt is megkérdem, mit ért mint népművelő a tudatformáló tevékenységen. „Munkám politikai munka” – válaszolja. „A párt politikája és a marxizmus határozza meg. Az általános és a szakmai műveltség elválaszthatatlan, ezt tartottuk szem előtt, amikor megszerveztük itt a székesfehérvári technikum kihelyezett tagozatát” – hadarja. Miért nem a gimnázium feladata ez – kérdem. Mintha nem is hallaná, folytatja, hogy még miféle tanfolyamok voltak és vannak itt. „Megtanítottuk oroszra az interszputnyik állomás dolgozóit, szinte anyanyelvi szinten, s közben anyagilag is jól jártunk. Szólészeti tanfolyamot szerveztünk, a két hónapos (Mindenki iskoláján) itt többen vettek részt, mint Pesten. Persze, esztétikai élményt is nyújtunk: film, színház, előadástek. Felvállaltuk a modern képzőművészetet is, elhívtuk Tompa Lászlót, hívtunk közgazdászt.” A színházra terelem a szót. Kiderül, hogy a százszázalékos bérletes előadások hatvanszázalékos házzal mennek, és akadnak mindig, akik a szünetben eltávoznak.

Sok minden van, de van-e elég választék? – kérdezem. „Egy ilyen kisvárosban nem jó a túl nagy választék, ezt a legutóbbi választáskor a kettős jelölés is bizonyította” – feleli. Fél mondatokból kiderül, hogy a három hatalom közül a városi párttitkárral szemben a legkritikusabb, de a tanácselnökkel szemben is vannak fenntartásai. Világos: fájni neki, hogy őket, a régieket végső soron mellőzi az új politikai vezetés, amely szerinte távolabb van a tömegektől, mint ők annak idején. Megkérdem, mit jelent a „közművelődés közüggé vált” mondat. „Annyira túlbeszélték a közművelődési párthatározatot, hogy végül is az utcára került” – így hangzik a furcsa, akár még cinikusnak is minősíthető válasz. Újabb fél mondatokból kiderül, hogy véleménye szerint a Bauxit művelődési palotája csak mutogatni jó, hogy egyszerű ember nem is mer oda belépni. Hogy akkor meg mitől jó köztük az együttműködés, azt már nem merem megkérdezni, mert jelzi, hogy időnk lejárt. Inkább azt kérdezem meg, hogy mire gondolt, amikor a

„közművelődés mozgalmi jellegéről” írt. Idegesen legyint: „Á, az csak ilyen mozgalmi zsargon.” Ezek után már azt is meg merem kérdezni, mit ért a közművelődés szocialista tartalmán. „Ebben is zavar van” – válaszolja, majd váratlanul folytatja: „Ebbe még a velünk szemben álló nézetek is beletartoznak. Ezeket ismerni kell, de közösséghez eljuttatni nem szabad.” Aztán arról kezd mesélni, hogy értsem már meg végre, hogy nekik, népművelőknek elsősorban üzletelniük kell. Eszembe jut, amivel Korsós Dezső jellemezte őt: „Párttitkárként, meg KISZ-es korában még elitélte azokat a módszereket, amelyekkel most küzd.” Most már valóban nincs több időnk, mert titkárnője jelenti, hogy megérkezett az „uneszkós elvtárs”. Indulhatunk a *Reformvár*-ankéttra. Vállamra teszi a kezét, szinte már átölel, és úgy kér arra, hogy vigyázzunk, ne menjen félre a vita, mert a múltkor is azt mondta valaki egy értekezleten, hogy Malomváron semmi sem történt.

Félremegy a vita

Kéttucatnyi résztvevőre számítottunk, de csak hatan jöttek össze: öten a Batsányiból (Eszéki Lajos, Kiskáli Júlia, Bolgár Andrásné, Frey Gitta és Mátrai Mihályné) és csak egy valaki a Bauxitból, Dézsi Csaba, a gyógyszerészek politikai szemináriumának vezetője, a város énekkarának stabil tenorja. Mr Bookbird ötlete volt a két kultúra képviselőinek összeeresztése, de a másik, a „technokrata-menedzser” réteg – tűntetően? – távol maradt. Távol maradtak a Bauxit és a Helyőrségi Művelődési Otthon népművelői is. Hegyháti Pisti jegyzőkönyve tanúsítja, hogy a csonka felállásban is joggal nevezhette sikeresnek Mr Bookbird ezt a „*Reformvár-járást*” is.

Dézsi Csaba (leteszi az obulust): Hadd szögezzem le, maximális tisztelet annak, aki ezt kifundálta.

Mátrai Miklósné: Mennyi idő alatt tartják ezt megvalósíthatónak?

Bolgár Andrásné: Mi adta az ötletet, a perspektíva vagy éppen a perspektívátlanság?

Kiskáli Júlia: Szimpatikus, de én képtelen vagyok elszakadni a realitásoktól. Ehhez autonómia kellepe a városnak.

Bolgár Lajosné: Szinte lehetetlennek tartom, annyira elvont. Más megoldást látok reálisnak: árunak tekinteni a kultúrát, és tisztessége-

sen kereskedni. Nem hiszek a kisközösségekben. Így se, úgy se tartanak össze, kivéve a régi nagy családok...

Eszéki Lajos (int, hogy most valami fontos következik): A mai vezetés jól formálja ezt a várost, de mintha elfáradtak volna a város vezetői, első titkárunk mintha magányos farkas lenne... (tűnődik, révedezve tekint maga elé, de arcán látszik, hogy gondolatok cikáznak át agyán). Beszélnek itt is a demokráciáról, de aki nem tetszik, azt eltávolítják. Nem értik meg, hogy nem kell mindenkit fenékbe rúgni, szóval a mi fajtánkat...

Bolgár Andrásné: Tetszetős ez az utópia, de mi még itt vagyunk, Malomváron, nem látva ki a napi gondokból. Nagy-nagy szemléletváltozás kellene, egész életünkre kiható, ugyanis az életmód és a szemlélet nem jó irányban változott, sok tekintetben hatalmas a visszaesés. Nem látom itt Malomváron a szocialista embert. Csak a tömeget. Valljuk már be, az általunk kínált kultúrát nemigen veszik igénybe, és csak illendőségből jelentenek be igényeket.

Frey Gitta: Tudniillik csináltunk mindenféle igényfelmérést, de a válaszokat sematikusnak éreztem.

Kiskáli Júlia: Bizalomhiány és közömbösség. Az emberek hamis értékekhez igazodnak.

Décsi Csaba: Ez valóban realitás, de térjünk vissza Reformvárra! Ami nekem előszörre beugrott: a koppenhágai hippitánya, lombik modell, alaptól elszakított felépítmény, Saint-Simon és Owen bukása. Eszmeileg tisztázatlan ez a kísérlet.

Kamarás tanár úr: Mi az, ami különösképpen nem tetszett benne?

Décsi Csaba: Az egyház meg a vallás túlságosan nagy szerepe. Abszurdum, hogy egy fiatal lány apáca akar lenni. Nem szabadna rést engedni azon, amit felépítettünk. Itt van aztán ez az egész pluralizmus. Amíg van stabil ideológiai tömb, nem zavar, de az ideológiai irányítás Reformváron – számomra – bizonytalanná vált. Hozzáteszem, egész iskolarendszerünkben csődben van az ideológiai nevelés. A magam részéről ideológiai vitában nem tudok türelmet tanúsítani. Veszélyt érzek abban, ha egy pap vagy egy apáca példaképpé válhat egy városban. Akit érzelmileg elfogadunk, azt értelmileg is elfogadhatjuk, és elfogadhatják a fiatalok is. Nem tetszett a hivatásos anyaság, meg a „reformer” cím sem. Az egész egy kicsit a kínai kulturális forradalomra emlékeztetett, olykor meg a nagyokos kisebbség uralmára.

Bolgár Andrásné: Több mindenben nem értek egyet Csabával. Én például jónak tartom az egyház meg a közművelődés között folyó versenyt. Nem rossz, ha engedjük ütközni az ideológiákat. Könnyen lépéshátrányba kerülhetünk az egyházzal szemben. Zalahalápon nem a népművelő vagy a pedagógus, de nem is az úttörővezető, hanem a pap hordta a gyerekeket a veszprémi állatkertbe. Mi személytelenek vagyunk, ők személyesek. Ismétlem, az emberi tényezőnek kellene előtérbe kerülni. A művelődési házak „nyitott ház” akciója nem jött be. Javasolnék egy „Segíthetnék valamiben?” akciót!

Mátrai Miklósné: Az állam és az egyház kapcsolatára le vannak fektetve a szabályok. A fiamnak persze ezt nem volt könnyű megmagyarázni, amikor megkérdezte, járhatna-e hittanra, ugyanis egy alkalommal elkísérte oda egyik osztálytársát. A pap éppen *A köszívű ember fiai*-t vetítette, de van ott minden: szindarab, film, kirándulás, úti beszámoló vetítéssel.

Kiskáli Júlia: Korlátozni kell az egyházat, de nem szabadna restanciákat (sic!) alkalmazni. Inkább a mi rendszerünket kellene elfogadhatóvá tenni, így sorvadna el a többi nézet.

Mr Bookbird: Elnézést tudatlanságomért, de a hitoktatás és *A köszívű ember fiai* nem ugyanúgy ennek, a számomra egyébként igen rokonszenves rendszernek a többé-kevésbé szerves része?

Décsi Csabá: Állami szinten lerendezett a kapcsolat. A valóban klerikális (sic!) nézeteket vallók nem jelentős tömeg, de megnőhet a befolyásuk, erre nem vigyáztak Reformváron. Figyelmeztető jelenségnek érzem, hogy a papnak előbb volt vétítője, mint nekünk.

Bolgár Andrásné: A malomvári párttagok többségét nem félted, akik az osztrák tévét nézik?

Eszéki Lajos (felteszi ujját, mintha sárga lapot mutatna fel): György Lajos apáttal magam is elbeszélgettem. Népszerű volt, be tudott illeszkedni. Utódai nemigen követték ebben. Valósággal megmozgatták a várost. Még külföldi kirándulást is szerveztek.

Mr Bookbird: Kiknek?

Eszéki Lajos: Természetesen a híveknek, de nem lenne jó, ha sok ilyen lenne.

Mr Bookbird: Ha szabadna megkérdezni, meglátogatta már Eszéki úr az új plébánost?

Eszéki Lajos: Még nem jött. Szívesen látom. Én különben a *Vigiliá*-t is járatom, még be is költtettem. Jövőre még a Batsányi-könyvtárba is

járatni fogom. Direkt módon nem szabad harcolni ellenük. Engem nem zavarnak a vallásos emberek.

Frey Gitta : Túlbeszéljük ezt a témát. Egyetlen gyerek sem megy el hittanra önszántából.

(lehurrogják, zúgás, morajlás)

Bolgár Andrásné : Sőt! Olyanok is kérnek egyházi esküvőt, akik nem vallásosak.

Kiskáli Júlia : Az az igazság, hogy a vallásos közösségek nagyon törekednek arra, hogy az emberi értékek belsővé váljanak.

Bolgár Andrásné : Mi viszont nem vagyunk képesek arra, hogy napi feladatokra bontsuk le az ideológiát.

Dézsai Csaba : Nem felkészültek az előadók. Az egész továbbképzési rendszer gyenge.

Mátrai Miklósné : Az ideológiai képzőintézetek fáradt káderek pihenőhelyei.

Dézsai Csaba : És hát a személyes meggyőződéssel is baj van... Ehhez merészség kell lenni. Nem tudjuk eszméinket közvetíteni.

Bolgár Andrásné : Mondjuk ki végre, hogy képmutatók vagyunk, hogy baj van a szocialista demokráciával.

Mátrai Mihályné : Megalkuszunk a körülményekkel, és beállunk a sorba. Miért nem olyanok a vezetőink, mint Reformváron? Miért nincs önkritikájuk? Ott még a Hülyeségeink című kiállítást is megrendezték.

Eszéki Lajos : Itt is lehetne ilyen. Rengeteg hibát követtünk el a hórúkk időszakban, ide hoztunk egy levegőt szennyező gyárat, eldugtuk a Szentháromság-szobrot a pártbizottság elöl, meg egy csomó egyéb hülyeséget is elkövettünk.

Kamarás tanár úr : Akadt-e még valami Reformváron, ami tetszett?

Dézsai Csaba : Nagyon tetszett az iskolavár, tetszett a tudatos kockázatvállalás, a Gyökerek kör. Nálunk sajnos nem érdekes a múlt. Tetszett az orvosok és nővérek demokratikus viszonya.

Eszéki Lajos : Ilyen agorák és homálybogozók nálunk is vannak: kártyapartik, vadásztársaság...

Mr Bookbird : Ha jól értesültem, ezek eléggé zárt körök.

Eszéki Lajos (tűnődik, révedezve tekint maga elé, arcán látszik, hogy gondolatok cikáznak át agyán): Hát igen...

Mr Bookbird : Még mit importálnának Reformvárról Malomvárra?

Eszéki Lajos : Úgy az egészet talán... (tűnődik, révedezik stb.) De

meg kell jegyezni, egyáltalán nem volt könnyű olvasmány. Ami Malomvárt illeti, műveltségi szintje nagyon kedvező, fiatal város, válogatott lakossággal. Jó a légkör, kirívó elégedetlenség nincs. Emberközelben vagyunk, persze mértéktartó tartózkodás is van, meg egy kis beszabályozottság.

Mr Bookbird: Felejtsük el Reformvárt! Ha Eszéki úr a maga ura lehetne itt, Malomváron, mit tenne?

Eszéki Lajos: Kellene egy központi közművelődési intézmény, ötletek, az új keresése, tettek. (Jelzi, késő van, be kellene már fejezni.)

Dézs Csaba: Az a kérdés, hogy Reformvár kell-e vagy kompromisszumvár. Csak biztos alapon lehet ilyesmire hozzáfogni, a realitásokat figyelembe véve, kiegyezve a valósággal.

(Mr Bookbird észreveszi Eszéki fészkelődését, kiveri pipáját, megköszöni a sok érdekes véleményt.)

Egy rendhagyó malomvári

Örömmel teszünk eleget Dézsi Csaba meghívásának, annál is inkább, mert eddig – a távollétükkel tüntetően kívül – ő volt az egyetlen, aki a reformvári elképzelést alapjaiban kérdőjelezte meg. A színhely – mivel nem jelentett be minket otthon – Malomvár legelőkelőbb, de legjellegtelenebb étterme, a Bauxit. Dézsi Csaba húsz éve került ide, többedmagával az Alföldről, egy csupa férfi tanárból álló huszonhat fős tantestületbe, a hatfős „alföldi lobby” tagjaként. Sok mindent felvállalt: irgalmatlanul sok matematika- és fizikaórát, a KISZ-tanácsadást. A tantestület összetétele meglehetősen tarka volt: két egykori igazgató, önjelölt igazgatók, volt polgári iskolai tanárok, kiugrott (vagy kirúgott) pap, szakértségsis fiatalokból lett tanügyi diplomások, sértődött, de kiváló tanárok. Hiányzott a csapat, hiányoztak mellőle a fékező és lendítő bölcs barátok. Az átlagosan heti harminchat óra és a sok, más forrásból is származó feszültség, egyéni életének szerencsétlen alakulása, a névtelen levelek (amelyek szerint állandóan ordít és rendszertelenül tartja órát, kijavítatlan dolgozatok garmadája toronyosul asztalán) eredménye az lett, hogy megvált attól a pályától, amellyel addig azonosult. Amiről a névtelen levelek íródtak, részben igaz is volt, de a levelek nem szóltak, persze, az okokról, amelyeknek okozata volt az állandó feszültség és időzavar. Ami az „ordibálást”

illeti, azzal védekezhetett, hogy „egyszerűen nem tudok csendben tanítani”, ami pedig az időzavart, azzal, hogy a túl sokat vállalás oka nemcsak saját erői helytelen felmérése volt, hanem az is, hogy az iskola vezetése tett is rá eleget, és hagyta is, hogy túl sokat vegyen magára. Aztán, amikor kezdett körülötte minden elromlani, összekeveredtek, összeszorzódtak az okok és okozatok: így lett az ivás is egyszerre ok és következmény.

A szikrázóan kemény alföldi etika az „elasztikusabb” dunántúli elvekkel nem párbeszéd, nem szabályos párba j keretében ütközött, hanem egy elridegedő, elbizonytalanodó környezet sikátoraiban. A Bauxitban kötött ki, mint rendszerszervező. Jobb anyagi és „idegi” körülmények közé került, sikerült az ivással is radikálisan szakítania, és hamarosan ismét megtelt a megnövekvő szabad ideje is: a MTESZ, a szakszervezet, a Vöröskereszt és az énekkar foglalták le.

Az énekkar sok örömet okoz neki. A kórus zöme óvónő és tanárnő, de van diák, üzemvezető is köztük, és a nyolcvankét éves református egyházközségi adóbeszédő is tagja. „Több lelket” érez magában, többféle erélyt a kiteljesedésre. Eredetileg magyar-történelem szakosnak készült, és önképző körbe is járt az egyetemen. Vonzódik a politikához és a filozófiához is, ezért látni oly gyakran a városi könyvtárban. Ő maga könyvészeti ritkaságokat gyűjt. Személyiségnek olyan embereket tart, akik ugyancsak meglepődnének, hogy együvé kerültek az ő „válogatottjában”: Hevesi Gábor tanácsitkárt, Hertelendi Mihályt, a Bauxit igazgatóját, Malomvár „szabadon lebegő értelmiségijét”, Barta Flórist és a „megfáradt, csalódott, de még mindig pislákoló” Korsós Dezsőt. A „Kit tart Malomvár rendhagyó emberének?” kérdésre válaszolva – kissé lehajtva fejét – önmagára mutat.

Egy kultúrmarkotányos és egy népnevelő

Megígértük Mr Bookbirdnek, hogy a hiányzó népművelők közül felkeressük azokat, akikkel még nem találkoztunk: a Stromfeld Aurél Helyőrségi Művelődési Otthon munkatársait.

Sári József, a városban csak „tisztiklubnak” nevezett honvédségi közművelődési intézmény igazgatója egy kis somogyi faluban tanítóskodott, népművelősködött, amíg bírta, aztán olyan „Pest közeli” helyet keresett, ahol nemcsak erkölcsileg, hanem anyagilag is elismerik

munkáját. A honvédségben találta meg az ideális megoldást. Nem lepett volna meg, ha Sári József kilencvenkilós, katonatiszt fazonú, nagyevő-ivó kultúrdiszpečsert formázott volna, ehelyett azonban ke-szeg, apródfrizurás fiatalemberrel találkoztam, akinek barátságossága és készségessége – felkínálta saját kihűlt kávéját, pálinkát, bort és üdítőt vett ki az iratszekrényből, oda akarta hívni irodájába a városból nálánál tájékozottabbakat – lehetetlenné tette, hogy érdemi ügyek szóba kerülhessenek. Szívélyessége lehengerlő, de már két-három mondatos okfejtéseit is belepik az „úgy kell viselkedni, ahogy elvár-ják” (mármint egyenruhás felettesei, valamint a ki tudja, honnan küldött felmérő). Egyik pillanatban a hagyományos tiszti klub megf-elelő (főleg sörrel való) ellátását biztosító kultúrmarkotányost, a másik percben a régi bőrében merőben új terepen is megmaradni megpróbá-ló néptanító népnevelőt érzem benne, aki a sorkatonákra, a tisztfel-esé-gekre és gyerekekre is ugyanúgy odafigyel, mint fő-fő vendégeire. Az utóbbi feltevés valószínűségét valamelyest gyengíti elégedettsége és státuszával járó büszkeségérzete.

Elmeséli, feladata a laktanya kiszolgálása, kulturális programok szervezése a „katonák” számára, „besegítés az egységek kulturális instruktorainak munkájába”, az egységrádió szerkesztése, a tisztfel-esé-gek és gyerekek érdeklődésének felkeltése és főképpen a tisztek és a tiszthelyettesek szórakoztatása. Az utóbbi időben a Malomvári mű-sorfüzetben is szereplő programjaik kapósak lettek a civilek körében is, városi vezetők, funkcionáriusok keresik kegyeit, hogy bejuthassa-nak. (A város legolcsóbb és legjobb étterme működik náluk.) Hogy mi történik a városban, arról nem sokat tud, olykor-olykor részt vesz városi szintű üléseken, de alapjában véve más világban él. Ebben a világban híre van: ötvenhárom hasonló intézmény közül az övé lett a módszertani központ. Pénzt és szabad kezet kapott, hogy kivitelez-hesse. A várost is segítik: munkaerővel, gépekkel, elektromos hango-sítással, színpadatadással, fahidépítéssel, szabadtéri fegyverbemuta-tóval. Ami a három művelődési „otthon” többek által agyondicsért együttműködését illeti, Sári József ebből csupán a munkatervek kicse-rélését igazolja vissza. Jónak, de „még nem teljesen kialakultnak” tartja a „módszertani mintaklub” működését, mert a tisztek – akár a malomvári értelmiségiek többsége – a tévét nézik és a telkükre járnak ki a Szőlőhegyre, így aztán nincsen igazi igény programjaikra.

Ami a várost illeti, a közeljövőre semmi jót vagy jobbat nem jósol,

meglátása szerint a jövőben is a Bauxit és a katonaság lesz a mérvadó. Persze, nem is nagyon foglalkozik magával a várossal, távol van tőlük eléggé.

Hegyháti Pisti ezalatt Goldschmidt Jánosnéval, a Sári József vezette intézmény könyvtárossával beszélgetett. Eredetileg csecsemőgondozónak készült. Segédnővéként, majd segédkönyvtárossként dolgozott, megszerette a könyvtárasságot, bár ennek a munkának a „népművelő része” érdekli igazán, az ízlésformálás. Meg van arról győződve, hogy egy hónap alatt mindenféle program előfordul Malomvár kulturális életében, csak türelem kell kivárni. Persze, ha ma este kellene itt valahová elvinni pesti barátnőjét, zavarban lenne. A nálánál fiatalabb malomváriakról (ő harmincéves) nem jó a véleménye: felelőtlenek, nincsenek távlati céljaik, még takarékoskodni sem akarnak. Harmincéves korukra „kiszórakozzák” magukat, utána ráhajtanak, másra nem is marad idejük. A hús- és a könyvellátásra, valamint az ipszilon házakra egyaránt nagyon büszke, a „züllött embereket”, a rossz hírű kocsmákat szégyelli. Reméli, hogy Malomvár hamarosan elveszti „ódon kisváros” jellegét, esztétikus, ember közeli kisváros lesz, és megtelik kulturált szórakozóhelyekkel, bár kérdés, hogy igényelnék-e ezt az itteni emberek, akiknek a többsége „vélekedés nélküli”, barátok nélküli, jövő nélküli. Úgy véli, itt minden második ember depressziós vagy alkoholista. Bosszantja, hogy azt „a szörnyű szobrot nem beszéltek meg a várossal” a vezetők. Szóval olyan várost szeretne, ahol azt keresnék az emberek, „hogyan tudnák magukat értékesebbé tenni”.

Hegyháti Pisti természetesen megkérdezte, mivel óhajtaná ő maga saját magát értékesebbé tenni. Goldschmidt né meglepí a kérdés. Ezen még gondolkodnia kell. Hegyháti Pisti ekkor egy varázspálcát nyújt át neki, amivel mindent megváltoztathat a városban, amit csak akar. Goldschmidt nének több dolog is eszébe jut, de azt kéri, „hadd ne mondja meg”, mire gondol. Annak a nevét viszont szívesen kimondja, akit a legtöbben tisztelnek Malomváron: ez az ember Hevesi Gábor, a tanácstitkár, aki sok mindenkinek segített már. Mivel Goldschmidt né nagyon jól jellemezte a malomvári nyilvánosság szintjét, egy mondatát Hegyháti Pisti szó szerint le is írta: „De most azért hallok néha a várossal kapcsolatos dolgokról, mert járok a megyeszékhelyre marxista-leninista továbbképzésre.” Arra a kérdésre, hogy milyen embereszményt vall, azzal válaszolt Goldschmidt né, hogy „minden korosztálynak össze kellene állítani egy programot, és a

könnyebbtől a nehezebb felé haladva kellene nevelni őket”. De mire? – kérdezte Hegyháti Pisti. „A polihisztor embereszményt céloznám meg” – válaszolta beszélgetőtársa. Kiderült, ilyen embert nem ismer Malomváron. Ami saját munkahelyét illeti, ő a nyitást szorgalmazná, de hát mit csináljanak, ha a katonatisztek többsége irtózik a civilektől.

Könyvkereskedők és könyvterjesztők

Másnap kora délutánra volt kitűzve a *Reformvár*-ankét a városi tanács háromtagú művelődési osztálya részvételével. A délelőttöt Mr Bookbird a könyvesboltokban, Hegyháti Pisti Tápai-Kiss Zoltán bácsinál, magam pedig a TÚSZI-iroda (Mr Bookbirdnek módfelett tetszett ez a rövidítés) vezetőjének, Winter Bélának szobájában töltöttem.

Mr Bookbird Malomvárral szemben tanúsított jóindulatának egyik mozgatója kétségkívül a kisváros két könyvesboltja volt. A kedvezőbb haszonkulccsal dolgozó, kisebb könyvvászártékkal nagyobb forgalmat lebonyolító ÁFÉSZ-bolt természetesen törzsvevőkre is pályázik. He-tüknek – egytől egyig orvosok – külön fiókjuk van, ahová a bolt alkalmazottai minden új könyvből betesznek egyet, és a fióktulajdonos kiválasztja, mit akar belőlük megtartani, így aztán nem maradnak le semmiről. Tanárok és gimnazisták is akadnak az állandó vevők között.

Mr Bookbird fejét csóválva vette tudomásul, hogy átlagosan ötven-hat „forgási napja” van minden könyvnek, légyen az sikerkönyv vagy alapkönyv, így aztán a vállalat és alkalmazottai érdeke az, hogy ne legyenek állandóan kapható kötetek, és így aztán – állapította meg Mr Bookbird – ki is csnek az itt vásárlók látóköréből az alapkönyvek, a klasszikusok, a kézikönyvek. Érthető ezért, milyen nagy gondokat okoz, ha a sikerkönyvekből csak fele- vagy negyedannyit kapnak, mint amennyit rendeltek. A legkeresettebb könyvek között még mindig ott találhatók Berkesi és Szilvási regényei, Zilahy. Hat-nyolcszáz példányban fog a vitrinbe helyezhető Világirodalom remekei. Éppen Mr Bookbird füle hallatára kifogásolta az egyik vevő a sorozat színeinek változását: „Most aztán vegyek hozzá új szekrényt?” A méterre vett könyv az Y-házak átadása után eléggé gyakori jelenség volt Malomváron. Lenin összes műveiből is sikerült több sorozatot eladni szép („egyöntetű”) piros színe miatt – jegyezte fel Mr Bookbird (háromszor is visszakérdezve, hogy valóban jól értette-e). Ajándéko-

zási szezonban a drága könyvek és albumok is szépen fogynak. Az ÁFÉSZ-bolt harminc körüli fiatalasszony vezetője inkább kereskedőnek tartja magát, mint értelmiséginek. Szeret Malomváron élni, hálás a Bauxitnak, hogy fellendítette a várost az Y-házakkal, közművesítéssel, sportlétesítményekkel. Fájlalta, hogy nincs mozi, hogy gyerekei szükségstanteremben tanulnak, hogy a gyerekekben nincsen ambíció, továbbtanulni sem akarnak.

Ami Reformvárt illeti, jónak tartaná, ha Malomváron is lehetne tudni, hogy miről van szó, mint amott. Igaz, eléggé sok mindent megtud, mert boltja „a város lelki személtárája”, de azért ez esetleges. Bántja, hogy a tanácselnök sehogy sem tudja vagy akarja megszólítani rendesen, csak magázza. Püski Pál eddig terjesztőnél vásárolt, de nemrég beállított fiatal feleségével. Sok mindent vettek, főleg a felesége. Minden olyan könyvet, amelynek a címében benne volt, hogy „napló” vagy valakinek a „levelei”. A városi párttitkárt, Radosi Kálmánt tegezi. Még a KISZ-es időkből az ismeretség. Azt is elmesélte a boltvezető Mr Bookbirdnek, hogy amíg élt, György Lajos plébános is ott vásárolt (vagyis ott is), hogy minden érdekelte, végigkérdezgett mindenkit, mi újság, kinek mi a gondja. „Pedig egyikünk sem járt hozzá” – mentegetőzött Kapusztá Jenőné, az ÁFÉSZ-bolt vezetője.

Arra a kérdésre, hogy min hördülnek fel, Kapusztáné a Loch Ness-i szörnyet, vagyis a Szobrot említi, jelezve, hogy van egy másik neve is, de azt nem akarja kimondani. (Püskiszerályi szökökút, Püski Pál tanácselnökre utalva, emlékezteti Mr Bookbirdöt Hegyháti Pisti.) Nagyon irigyelte Kapusztáné a reformvári ifjúság pezsgő, öntevékeny életét, és elmondta, hogy a malomvári KISZ nagyon beteg. Náluk végleg elakadt, hiába akarták diszkóval ötvözni a politikai oktatást. Utolsó szavait szó szerint lejegyezte Mr Bookbird: „Nézzük az oszt-rák tévét, és megállapítjuk: mások. Sokat dolgoznak, jobban is élnek. Változtatni? Nem rossz ez, csak... Mire azt mondhatnánk, hogy jó, mindig közbejön valami...”

A másik bolt kisebb, ám a választék mégis nagyobb, itt kilencven nap az átlagos forgási idő, itt is az állandóan raktáron tartható könyvek ellen szól a vállalati érdek. Nekik sem küldik rendesen a kért könyveket, de rájuk zúdítanak helyettük „Szilvásit és egyéb ramaty könyveket”. Megtudta Mr Bookbird azt is, hogy a város vezetői csak ritkán, alkalmilag térnek be a jobbik boltba, az értelmiségiek azonban eléggé rendszeresen, főleg albumokat, építészeti könyveket, szakirodalmat,

kézikönyveket vásárolnak. Könyvcsekkje százötven vásárlójuknak van.

A boltvezető, Vázsonyiné Lauró Edit egy évig laboráns volt érettségi után, három évig idegenvezető, majd – protekcióval – bejutott a könyvesboltba, ahol megpróbál „nem zöldséget, hanem szellemi táplálékot” ajánlani. Elmagyarázta Mr Bookbirdnek, akit neve alapján „nagyra becsült kollégájának” szólított, hogy a másik boltban kereskedők árulnak, itt „eladónak álcázott olvasók” kultúrát közvetítenek, megpróbálják egy kicsit felpiszkálni a nagyon lagymatag értelmiséget.

Úgy érzi, Malomváron minden elfullad a kezdeteknél. A művelődés szempontjából a Bauxit sem tényező. Itt, ebben a városban, mindenki elvégzi a munkáját, és azután megy haza. Ezt tapasztalta a KISZ-ben is, ki is lépett. Bosszantja az is, hogy „kozmetikázzák az információt”. Ebben biztos, mert előző munkahelyén ő írta az „infót”. Össze is tépte a főnöke, amikor őszintén írta meg. Reformvár az más, tetszik a nyitottság és az, hogy élnek is a nyilvánossággal, tetszik a címek és a rangok elhagyása, az apácák alkalmazása a pihenőben (szerinte még taníthatnának is), a KISZ helyébe lépő sejtek életerejé, általában a közösségek (mert itt, Malomváron csak a népfront-nőklubját merné annak nevezni).

Váratlanul megkérdezte „nagytiszteletű kollégáját”, minek tartja őt, könyvárusnak vagy értelmiséginek. Mr Bookbird visszakérdez: a papír hiányzik neki? „Nem belsőleg, hanem külsőleg” – válaszolja Vázsonyiné, és Mr Bookbird kérdő tekintetét látva elmagyarázza, hogy Malomváron nagyon számít a papír, és nagyon nem számít az, hogy mi van a fejekben. Így aztán a legnehezebb a magukfajtaknak: neki és művezető férjének. Reformvárral kapcsolatban az izgatja, az nyomasztja, hogyha megengednének itt azt, ami ott van, vajon élnének-e az emberek a lehetőséggel, mert úgy érzi, hogy Malomváron „elszomorítóan nincs érdeklődés még az értelmiség elitjében sem”.

Mr Bookbird czután elnézést kér, és a vásárlókra összpontosít. Még Hegyháti Pistit is meglepi, hogy a vásárlók majdnem kétharmada nem malomvári, hanem átutazó, turista, nyaraló (igaz, június vége van). A helybeliek közül a gimnázium földrajztanárnője, könyvcsekk-tulajdonos, prospektusok alapján választ könyvet, ezúttal a Korunk világ-gazdasága harmadik kötetét. Egy ötven év körüli nagymama Zilahyt vesz, Szilvásit is szereti és a Világirodalom remekeit gyűjti. Egy sorkatona vetélkedő-jutalomnak szánt negyven-ötven forintos köny-

veket keres. Egy fiatalabb nagymama az *Iciri-piciri*-t keresi, nincs belőle, a lánya az NSZK-ba ment férjhez, neki akarja küldeni, szeretné, ha unokája magyarul is megtanulna. Ötven körüli körzeti orvos az *1000 szó németül*-t kéri, útikönyveket szokott vásárolni, a szakkönyveket szegedi és pesti boltok küldik. Fiatal virágkötőnő öt éves kislányának meséskönyvet, a férjének (gépkocsivezető) mezőgazdasági szakkönyveket keres! Ő Jókait szereti, komoly szépirodalmat már nem tud olvasni, nincs rá ideje. Harmincöt körüli óvónő, a *Háziállatok* című könyvet veszi meg az óvodának, s panaszkodik, hogy nehéz Malomváron jó meséskönyvköz jutni. Ő maga a Világirodalom remekeit vásárolja meg. Huszonöt éves idegenvezetőnő a Pink Floyd-lemezt veszi meg, könyvet is itt szokott vásárolni, lexikonokat, útikönyveket, nyelvkönyveket, a kedvence Ady. Negyven körüli nő valami Szilvásit keres, de hiába. Szilvásin kívül Fekete Istvánt és Jókait szereti. Negyven körüli műszaki rajzoló nő a *Biológiai lexikon* harmadik kötetét és a *Diszmadarak* című könyvet kéri a *Bűvár* sorozatból. Férje tervező, havonta ötszáz forintért vesznek könyvet: lexikonokat, útleírásokat és orvosi könyveket. Idősebb nagymama a *Pompom meséi*-t és a *Háziállatok*-at vásárolja meg. Malomvári gimnazista fiú az *1000 szó németül*-t választja, szótárt is keres, de hiába. Negyvenes bányász keresi a legújabb *A világirodalom remekei* kötetet, majd megveszi a *Halál a disztribúción* című könyvet (Szadat meggyilkolásáról). Könyvcsekkje is van, félezer könyve, kedvenc írói Thomas Mann és Merle. Negyven körüli tanárnő fiának veszi meg a *Történetek az újkorból* című könyvet egy pályamunkához. Szereti a szépirodalmat, kedvencei Jókait, Szilvási, Passuth és Németh László. Fiatal nő kislányát lepi meg a *Nézz körül!* című könyvvel. Harmincas hentes a *Galaktikát* keresi, de a történelmi témájú könyvek is érdeklik. Földrajz-testnevelés szakos fiatal tanárnő a *Gögs Gúnár Gedeon*-t keresi kisfiának, minden héten bejön körülnézni. Főleg a második világháború érdekli. Gyerekének előre megvásárolja az *Így élt* sorozatot. A Bauxit csoportvezetője mindennapos vendég. Főleg a *Modern könyvtár*-t kedveli, a magyarok közül pedig Kertész Ákost, Vészi Endrét és Csörsz Istvánt. Csaknem százan keresték a Puskás Öcsiről szóló könyvet („valami az *Aranycsapatról*”), többen új krimiket, sokan új nyugati lemezeket kértek, a legtöbben pedig a Moncsicsi-lemezt keresték.

A három műszakban dolgozó Bauxit-csoportvezető megnézte magának Mr Bookbirdöt, és kipakolt: kevesellte a szórakozási lehetősé-

geket, töpörödöttnek nevezte a könyvtárt, áldotta a Bauxitot, szidta a város vezetését, beleértve a tömegsport nagyfőnökét is. Régebben aktív futballista volt, most jól tájékozott szurkoló. Azt is tudta, hogy a malomváriak következő hazai mérkőzése már meg van véve.

Mr Bookbird a következőképpen summázta tapasztalatait: „1. a nívósabb könyveket a nem idevalósiak keresték, 2. sok a lepkesúlyú igény, 3. itt is előretörőben van – a nívós szépirodalom rovására – a hasznos, az érdekes, a reprezentatív és a szórakoztató könyv, 4. a könyvesbolt jobb sorsra, jobb malomvári vevőkre érdemes.” Ő maga kilenc olyan könyvet vásárolt meg, amelyeket Pesten hiába keresett.

A helytörténész jó cselekedetei

Érdeklődve fordulunk Hegyháti Pisti felé, mit végzett Tápai-Kiss Zoli bácsinál. Nyúzottnak látszik, sápadt, karikásak a szemei. Észreveszi, hogy észrevettük. Kijelenti, Tápai-Kiss bácsi a maga nyolcvankét évével jobb állapotban van, mint ő, akit reggel hatra rendelt magához. Azzal kezdte, hogy már tud ittlétünkről, s jól tettük, hogy először őt kerestük fel, mert igazán következetesen és elhivatottan ő foglalkozik Malomvár történetével, bárki bármit is mond. Ezután nyolc, azaz nyolc óra hosszat megszakítás nélkül beszélt, vagyis mesélt, panaszkodott, anekdotázott, vádaskodott, prófétált, leleplezett, hadakozott és védekezett.

Hegyháti Pisti bevallotta, eddig nagy tisztelettel kerülgette a bogaras öregurat, pedig tulajdonképpen ő is gyűjtőkörébe tartozik. Azt már tudta, hogy Tápai-Kiss apja nyomdájában készült az egyik malomvári lap. Ő maga gimnáziumi tanárnak készült, de szülei megfontolatlan kezességvállalása miatt neki is munkába kellett állni, és csak 1941-ben került a megyéhez segéd-tanfelügyelőnek. „Rögös úton a csillagokig!”, ez volt apja jelszava, az övé pedig az, hogy „Nem szabad egy napnak úgy elteltetnie, hogy az ember valakivel jót ne tegyen.”

Megszakítom Hegyháti Pisti beszámolóját, mert véletlenül néhány héttel azelőtt tanúja voltam Tápai-Kiss Zoltán aznapi jócselekedetének. A Múzeum körüti postahivatalba lépett be éppen. (Megismerem, ugyanis a malomvári könyvtárban már többször láttam. Mivel ő nem ismert engem, kilesettem.) Nem a kisablakhoz ment, hanem az egyik asztalkához ült le a csekket és a lottót kitöltők közé, kipakolt,

és falatozni kezdett. A postáskisasszonyok mosolyogtak, kuncogtak rajta, majd az egyikük megkínálta egy pohár vízzel, éppen váratlanul felbukkanó főnökük jelenlétében. Tápai-Kiss Zoltán felmérte a helyzetet, levélpapírt kért, s levelet fogalmazott a posta vezérigazgatójának, dicsérve a postáskisasszonyokat és főnöküket, híres malomvári postásokat emlegetve, hivatkozva filozófiai doktorátusára, elnézést kérve a megszólításban az „elvtárs” mellőzéseért, hiszen ő pártonkívüli. A levélről két hét múlva a postáskisasszonyoktól szereztem tudomást.

Hegyháti Pisti megemlíti egy másik, egy történelmi jó cselekedetet is: 56-ban megakadályozott egy lincselést, és az esetről papírt is kapott a pártbizottságtól. A papírt, akár egyéb papírjait és okleveleit már több százan látták Malomváron. Emlékszünk rá, a kronológia is tanúsította, hogy már több mint fél évszázada foglalkozik helytörténettel; de ma reggel Hegyháti Pisti megtudta, hogy Tápai-Kiss Zoli bácsi „mellékesen” azt is kikutatta, hogy a Wesselényi-összeesküvésnek nevezett akció nem összeesküvés, hanem „szövetkezés” volt. Helytörténeti kutatásait saját pénzén folytatta, saját keresetéből készítettett domborművet Batsányi emlékére, ami akkor, 1931-ben szerinte „antiklerikális gesztusnak” számított. (Ennek némiképp ellentmond a kronológia, mely szerint 1931-ben a „Batsányi János szülőháza helyén álló házon emléktáblát helyeztek el a malomvári cserkészek”.) A háborúban elpusztultnak hitt dombormű váratlanul előkerült egy padlásról, ő rendbe hozatta, és erről értesítette a Magyar Tudományos Akadémiát, mire a Batsányi Társaság oklevéllel tüntette ki, és tagjává választotta. Büszke arra is, hogy a zsidótörvény után is zsidó kereskedőknél vásárolt.

Ő is úgy látja, hogy a Bauxit előtt „tespedő” élet volt Malomváron, és szerinte a Bauxit vezető garnitúrája mozdította ki stagnáló helyzetéből Malomvárt. Ezzel nem akarja azt mondani, hogy a város vezetése tehetetlen, sőt igen jó véleménynyel van a tanácselnökről, mert „magas látókörű, szociális érzésű, kiegyensúlyozott vérmérsékletű, epe nélküli ember”. Ennek ellenére szerinte is vannak a város irányításában „kiszámíthatatlan” esetek, például a kórház felének elvitele, ami annál inkább fájdalmas, mert a kórház jelentős részben társadalmi munkával épült. Egyébként a kórház megbízásából a malomvári kórház történetéből száz évet írt meg.

Ezután következett alapvető sérelmei hosszú felsorolása: ellopott

adatok, fölhasznált gondolatok, a nem az általa elvárt módon közölt köszönetnyilvánítások, meg nem térített költségei, és a legfrissebb: nem hívták meg a napokban megalakuló Városszépítő Egyesület alakuló gyűlésére. Éppen ezért semmit sem ad ki a kezéből, mert múltkorjában a „török kori feljegyzéseit” lopták el. Minden sérelme ellenére jól érzi magát ebben a városban, csak attól fél, ha egyszer összesen kapálás közben (még mindig maga kapálja szőlőjét), nem fog kitartani szervezete a szomszéd városig, ahová a mentő vinné, a Malomvárról odatelepített belgyógyászatra.

Mr Bookbirddel összenézünk: ismerős eset, hasonmásával már találkoztunk abban az alföldi Kisssvárosban, ahol legutóbb vizsgáldtunk az UNESCO Prairie Town programja keretében. Hozzáteszem, még vagy öt egészen hasonló esetről tudok rajtuk kívül. Mi lehet az oka, hogy kezelhetetlenné válnak ezek a helytörténész öregurak országszerte? – röprengünk. Megegyezünk abban, hogy bogarasságuk, különbségeik, „lehetetlenségük” inkább következmény, mint ok, amit inkább az érdekegyeztető párbeszéd hiányában, gyengeségében, kulturálatlanságában kell keresni. Lehetetlen, hogy ne lehetne megszélesíteni ezeket a „szuper-bogaras” embereket – állapodunk meg, ám elismerjük, az egyáltalán nem lenne könnyű feladat, talán még egy Pro urbe-díj sem lenne elég, amit egyébként már réges-régen oda kellett volna adni Tápai-Kiss Zoli bácsinak is, hiszen tudása adatokban és forrásokban felülmúlhatatlan, Malomvárt fölényesen tudja, ha csupán csak cselekményét is.

Az ünnepségszervező szomorkodik

Már a kávénál tartottunk („munkabédén” voltunk, a malomvári ételbárban, vagyis az ételkülönlegességeket hirdető „ételbár” nevet viselő bisztróban), amikor az én beszámolóom következett. Bevezetesképpen az *Emlékezések* című kötetből idéztem fel Winter Béla portréját: „Elégedetlenkedő embernek vallja magát. Míg beszél, szüntelenül vibrál körülötte a levegő. Olykor heves taglejtések kísérik szavát. Míg nyugtalan arcát nézem, félmondatait hallgatom, azon tűnődöm, mennyi újramezdés, mennyi tapasztalás szükséges ahhoz, hogy meglegjünk önmagunkat, megtaláljuk azt a hivatást, ami teljessé teheti életünket.” Ez a hivatás: a társadalmi ünnepeket szolgáltató iroda vezetése.

Erdészeti technikumot végzett. Fűrészüzemi művezetőként került marxista középiskolába, majd bentlakásos pártiskolába küldik. Üzemi párttitkár lesz, majd a malomvári KISZ élére kerül. Három év múlva lemond, visszamegy a fűrészüzembe. Erről az időszakról így ír az *Emlékezések* riportere: „Visszatérve korábbi munkahelyére, ébred rá, hogy három éven át csak emberekkel foglalkozott, s valójában sosem lesz már képes nyugalmat lelteni a dohogó, visító fűrészgépek, farönkök, deszkakolostorok világában. 1975-ben bízták meg a társadalmi ünnepeket szervező iroda vezetésével. Itt bomlott ki színes egyénisége, itt tudta kamatoztatni mindazt, amit előző életében megélt, tapasztalt. A vers, a zene, a művészetek iránti nyitottsága tulajdonképpen már a diákéveiben is megmutatkozott: részt vett intézeti, városi, sőt országos versenyeken, kamarakórusban énekelt, de szívesen lépett fel különböző rendezvényeken szólóénekesként is.”

Mr Bookbird kíváncsi, hogyan került ki Winter Béla az elvetélt politikus és az elvetélt művész csapdáját, mi áll az „elégedetlenkedő ember” mögött. Az *Emlékezések* szerint nem más, mint hogy „szüntelenül keresi-kutatja, mit lehet másként, az eddigieknél jobban csinálni”, különben „megtalálta azt a hivatást, amelyben egyéni ambícióit, az irodalomhoz, a művészetekhez való kötődését, a mozgalomban szerzett tapasztalatokat, emberismeretét szerencsésen ötvözheti, hasznosíthatja”. Eddig az *Emlékezések*: ami a valóságot illeti, valóban vibrált a levegő Winter Béla körül, ám ezt a ventilátor művelte, ő maga inkább sztoikusnak tűnt. Először is életrajzát pontosítottam, megkérdeztem, miért mondott le. Családi okokat említett, elismerte, hogy megfutamodott, most már nagyon bánja, mert a megyéhez is hívták. Mégsem érzi magát lecsúszott vagy kisiklott embernek, mert itt az emberek „legteljesebb érzelmeivel, dolgaival” foglalkozhatnak. El szokott beszélgetni a házasulandókkal, még egy kérdőívet is kitöltet velük, szeretné őket is bevonni az iroda gondjaiba, velük együtt csinálni a szertartásokat. A tudatukra szeretne hatni, mert csökkenni látja az érdeklődést a kultúra és a művészet iránt. Ez abból is látszik, hogy egyre többen kérnek „minél egyszerűbb” esküvőt, általában azok, akiknek rendezetlen a családi élete.

Ezután a „konkurenciáról” kérdeztem Winter Bélát. „Felélénkült a vallásos tevékenység” – válaszolta, és elmondta, hogy a diplomások között is egyre gyakoribb az egyházi házasságkötés, még pedagógusok körében is előfordul, a vezető értelmiségiektől azonban nem vennék

jó néven. Úgy véli, hogy a „papok előbbre járnak az ember érzelmi megközelítésében, mert jobb módszereik vannak”. Azt gondolja, a vallásosság el nem múlásának és megerősödésének oka az lehet, hogy az emberek sok mindentől félnek. A káplán (Bánhegyi Imre) nagyon közel tud férközni az emberekhez, de ennek ellenére Winter Béla nem tekinti őt ellenfélnek. Beszélő viszonyban vannak, apróbb dolgokban már segítettek is egymásnak. „Lehet, hogy nem jól csináltam” – mentegetőzik, aztán elmeséli, hogy a fiatalabb káplán, Talabér Tamás még a szakkönyveit is felajánlotta neki. Bánhegyi Imre, az idősebb káplán (az apátplébános várható utódja) arra kérte őt, hogy lehessen kereszt a ravatalozóban. „Ők is művelt emberek, tőlük is lehet tanulni. Sok dolgot lehetne megoldani közösen” – magyarázza, de arra a kérdésre, hogy lehet-e már érdemi együttműködésről beszélni, határozott nimmal válaszol, majd hozzáteszi, hogy az állami és az egyházi kórusok jócskán átfedik egymást, és az orgonisták egyike kántor is. Gondolkodik egy kicsit (talán Reformvár jut eszébe), majd megjegyzi, hogy „a tanácsi vezetés jónak itéli a kapcsolatot, de hogy mitől is jó, azt nem tudnám megmondani”. Volt egy időszak – akkoriban a körmenetek „megfigyelése” volt a reszortja –, amikor megkérdezte a házasulandókat, hogy lesz-e egyházi esküvő, de ezt később elhagyta. A „minél egyszerűbb legyen”-nel válaszolók egy része éppen közülük kerül ki. „Ilyenkor még több időt szánok rájuk, és a művészet fontosságát hangsúlyozom” – magyarázza Winter Béla.

Témát váltva megkérdezem, mi a véleménye a malomvári értelmiségről. „Jól vannak, csak az orvosok különülnek el egy kicsit” – válaszolja. A KISZ-élet következik. Szomorú lesz: „Szürkébb, halványabb, mint a mi időnkben, nem szabadna nélkülünk, negyvenesek nélkül csinálni. Szóval nem olyan, amilyen elvárható lenne.” Aztán ő vet fel egy témát: „Sajnos, sok vezető van, akinek életvitele negatív.” Reformvárról kérdezem. Senki sem volt még ilyen zavarban, mint ő. Nógatom, unszolom, harapófogóval húzom ki belőle, hogy „Nem hülyeség, de...” Nem fejezi be. „Furcsa volt az egész, mert...” Ezt sem. Visszakanyarodik Malomvárra: „Nem jó felé haladunk. Nem vagyunk eléggé rendesek. Nem valljuk be a gondjainkat. Nem foglalkoztatjuk képességeiknek megfelelően az embereket.” „Azt hiszem vérig van sértődve” – kommentálja Hegyháti Pisti, Mr Bookbird viszont úgy véli, szomorúság és elkeseredettség is van ebben.

A *Reformvár*-ankét a malomvári tanács művelődési osztályának tagjai részvételével elmaradt, ugyanis csak az osztályvezető, Sarusi András olvasta el a házi feladatot. Így aztán háromfele váltunk: Mr Bookbird ott maradt az osztályvezető szobájában, Hegyháti Pisti Solti Krisztinával, a közművelődési, magam pedig Hites Józseffel, az oktatásügyi előadóval beszélgettem. Ezúttal is a városi könyvtár olvasótermében adtunk egymásnak randevút.

Hites Józsefet, a népfronttitkár férjét, a kiöregedett úttörővezető és a veretes néptanító nehezen leírható ötvözeteként helyeztem el kategória-rendszeremben. Első kérdésem, „Milyen a malomvári iskolák embernevelő tevékenysége?”, mintha nem egészen értené, mert a „nem kötelező foglalkozásokról” kezd mesélni: a szakkörökről, a napköziről és az úttörőmozgalomról. Úgy véli, gyerekek a lehetőségek, az oktatás pedig túlon túl is programozott. Helyteleníti, hogy a szülőföld és Malomvár szépségeiről helyismeret nélküli pedagógusok beszélnek, gyökerek híján, következőképpen lélek nélkül. Megragadva az alkalmat, ő is kikel a Szobor ellen. Felállítása szerinte nem helyi elképzelés volt, rájuk oktrojálták. Segédkérdéseimre támaszkodva kijelenti, az a baj, hogy a példaképeket illetően csak jelszavakig jutunk el, de a gyakorlat egészen más. Gyerekkori emlékeit, a beszéd- és értelemgyakorlatokat emlegeti, amelyek valóban alkalmat adtak az érzelmi azonosulásra. Jelentős pedagógus személyiséget csak hármat tud megnevezni az öt általános iskolából. (Elődje, Horkai Margit tizenötöt nevezett meg.) A következő kérdésemet, „Milyen értékrendű, világnézetű, magatartású emberek, csoportok találhatók Malomváron?”, elsőre szintén nem érti. A segédkérdések után így válaszol: „az idősök olyanok, amilyen a világnézetük, ami már javíthatatlan, de ők úgyis hamarosan nyugdíjba mennek”, majd arról kezd beszélni, hogy nagyon nehéz kiemelkedő pedagógusnak lenni, többségük kiképzült idegileg.

A világnézeti nevelésről kérdezem, de erre a kérdésre sem kapok érdemi választ, csak néhány panelt: „A tantárgy adta lehetőségek szerint”, „oksági összefüggéseket kiemelve”. Megtudom még ezzel kapcsolatban, hogy néhány iskolában az óráközi szünetekben, az osztályfőnöki órán megbeszélik a napi politikai eseményeket, és azt, hogy nincsen jelentkezés iskolai hittanra. Igaz, van templomi hittan, szerin-

te három-négy csoport, a valóságban kétszer annyi. Úgy véli, leköti a gyerekeket a Biblia, a sok mese, majd hozzáteszi, hogy ő is megszokta nézni a tévében az esti mesét. Mindenesetre „a vallási ideológia nem játszik be, nem csökkenti az úttörő-tevékenységet”. Felpanaszolja, hogy az úttörőmozgalommal is baj van, mert szerinte nem tett jót neki az „alakiságok” eltörlése. Talán az is baj, hogy most már nem az egykori cserkészvezetők csinálják az úttörőmozgalmat. Jelzem, megértem, hogy egy idősebb tanár nem szívesen köt úttörőnyakkendőt. Erre így válaszol: „Azelőtt hivatásból kellett tenni, de ma sincs kényszer. Az a baj, hogy ma a pop-együttesek tagjai a példaképek. Az erkölcsi nevelést az iskola nagyon elhanyagolta. Az az igazság, hogy a hitoktatás helyett sem jött be semmi.”

Mr Bookbird nem tartotta érdektelennek a Sarusi Jánossal folytatott beszélgetést, aki úgy értelmezte Reformvárt, hogy ebben a különböző típusú társadalmak motívumai kerültek össze. Az egész „egyvelegben” a papok tevékenysége volt számára leginkább elgondolkodtató. A maga részéről képtelenségnek tartja, hogy ebben a társadalomban véleményt kérjenek a papoktól, már csak azért is, mert a fiatal papok befolyása egyre erősödik Malomváron is. Mi ebben a pozitív, és mi a negatív? – kérdezte Mr Bookbird, nem kevéssé meglepve a művelődési osztály vezetőjét, aki így válaszolt: „Csak akkor lehet pozitívnak ítélni, ha a dolgot ideológiamentesen nézzük. Egy biztos, az egyházak a mi törekvéseinket fogalmazzák meg, amikor azt tanítják, hogy éljünk ember módra, tisztességesen. A tízparancsolat sem áll ellentétben a szocializmussal.” Mr Bookbird megjegyezte, ha ez valóban így van, akkor mi sem lenne kézenfekvőbb, mint az együttműködés. „Vallásszabadság van, de a párt nem közeledhet, ennek ideológiai okai vannak. Nekünk kellene, tanácsiaknak. Igaz, még mindig jobb, ha a pappal kirándulnak a gyerekek, mintha szipóznának vagy betörnének valahová. Ám, ha tendenciájában nézzük a dolgokat, akkor a marxizmus a haladóbb, következésképpen az ideológiai harcnak folyamatosnak kell lenni” – válaszolta Sarusi János. „Végül is mi ellen folya a harc, a gyerekeket kirándulni vivő papok ellen?” – kérdezte Mr Bookbird. Az osztályvezető erre elmagyarázta neki, hogy a tudati fejlődés negyven-ötven százalékkal elmaradt, nagy a cinizmus mocsara, sok ember egoizmusa miatt.

„Mi a véleménye Reformvár emberképéről?” – kérdezte Mr Bookbird, miután nem jutottak ötről hatra abban a kérdésben, hogy ki

ellen, mi ellen is folytatódjék a szükségszerűnek tartott ideológiai harc. Beszélgetőtársa ismét megkerülte a választ, és arról kezdett elmélkedni, hogy az embert érdekei mozgatják. Mr Bookbird abban reménykedett, hogy a reformvári gebines közművelődés lesz az a témakör, amely igazán lázba hozza Sarusi Jánost, de nem így történt. Nem rossz a kínálat Malomváron, magyarázta, mégsem kell belőle sok minden, ám ha nem lenne ekkora, akkor bezzeg hőbörögnének. Mr Bookbird meglepetésére vendéglátója a munkahelyi vezetőket kárhóztatta a művelődési igénytelenség növekedéséért. Szerinte nekik kellene törődni azzal, hogy mivel töltik beosztottaik a szabad idejüket.

A reformvári ifjúsági mozgalom megreformálása volt az a pont, ahol végre megtört a jég: „Ezt így, ahogy van, Malomváron is meg lehetne csinálni” – jelentette ki Sarusi János, elismerve, hogy a jelenlegi módszerekkel nincsen értelme az egésznek, mármint a KISZ-nek. Az iskolavárakkal kapcsolatban Sarusi János egy jelentést vett elő. Felmérték a malomvári tanárok leterheltségét. A malomvári pedagógusok száztizenhat százalékának van munkahelyi társadalmi megbízatása, vagyis egy részüknek több is, munkahelyen kívül minden másodikonak. Minden második részt vesz politikai továbbképzésen, kilencvenhárom százalékuk szakmai továbbképzésen, társadalmi munkát kétharmaduk végez rendszeresen. A tanároknak hatvanhárom, a tanítóknak hatvanegy, a napköziseknek negyvenhat óra a heti munkaideje. Mindehhez tudni kell, hogy a malomvári pedagógusok nyolcvanhárom százaléka nő, akiknek kétharmada gyerekes anya.

A beszélgetés végére mintha felengedett volna. Elmondta a gimnáziumról, hogy a szakközépiskola miatt határozottan esett a színvonala. A malomvári közművelődésről kijelentette, hogy van is, meg nincs is, hiszen a három művelődési otthon közül egyik sem a városé (a Bauxité, a honvédségé és a vasutasoké), hogy gazdáik „zsebre teszik” a várost, hogy Eszéki Lajos a mennyiséget erőlteti a minőség rovására, hogy a jelentett csoportok felét sem tudná bizonyítani, hogy minden idegszálával arra összpontosít, hogy miből tudna pénzt csinálni, hogy „szétzilálja a város szakemberbázisát”.

Hegyháti Pisti megjegyzi, hogy Solti Krisztina, a közművelődési előadó ebben a kérdésben jóval óvatosabb volt, és csak annyit mondott, hogy „Eszékiek törekszenek az újra, de megkötik őket a szórakozási igények”. Ő még csak másfél éve van a városnál, de úgy látja, van

távlata, vezetői emberségből és szívből végzik munkájukat. Nem ismeri ugyan a régi Malomvárt, de nem hinné, hogy elrontották volna. Azzal ő sem értene egyet, hogy a Szentháromság-szobor a pártház előtt „tüntessen”.

Hegyháti Pisti azt firtatta, milyennek érzi, milyennek látja friss szemmel a város szellemiségét, mentalitását. Solti Krisztina elismeri, őt is meglepte az, hogy esetenként feltűnően kevesen sétálnak ebben a városban, ami abból következhet, hogy itt eléggé maguknak valók az emberek, az értelmiség is. Erős a klikkezés meg az alkoholizmus is. Egyetlen igazi klubot ismer, a Háber Gyuri bácsi patronálta szocialista brigádvezetők klubját. Nagyon sok befulladt kísérletről tud. Nem jósol nagy jövőt a most induló 45-ös párttagok klubjának sem, mert ezt is felülről szervezték. Ha eddig nem jutott eszükbe, akkor miért éppen most, kérdi ő. Elképesztőnek tartja, hogy a város gimnáziuma a megyéhez tartozik, még inkább azt, hogy a gimnázium sem igényli a városi segítséget. „Ugyan ki adná meg nekik, Hites Józsi?” – kérdezi tőlünk Hegyháti Pisti. Nyugalomra intjük, kérjük, folytassa.

Hegyháti Pisti is feltette a „Milyen világnézetűek a malomváriak?” kérdést. Nagy csend következett, majd egy nagy sóhaj volt a válasz, és csak nagy sokára verbalizálódott a metakommunikáció. A hivatalos fórumokon majdnem mindenki szerepet játszik, az önmaguknak élés nem kedvez a nyitottságnak. Váratlanul érte őt kollégiai meglepődése azon, hogy az *Új Ember*-ben olvasott valamit Latinovits-ról. Úgy véli, jobban oda kellene figyelni a most végzett értelmiségre, akikre még nem jellemző a „bolond vagyok én, hogy problémát okozak”-mentalitás.

Solti Krisztina egy kicsit másképpen látja a város hatalmi háromszögét, mint a hasonló beosztású malomváriak. Úgy tapasztalta, hogy Hertelendi Mihálytól kifejezetten félnek az emberek. A „rendhagyó” kategóriába sorolta őt, méghozzá Tápai-Kiss Zoltán társaságában. Az első titkárról az a véleménye, hogy jó politikus, a tettek embere, de időnként belekaszál az érzésekbe és az önérzetekbe. Akiről fenntartás nélkül szól: Püski Pál, a tanácselnök és Hevesi Gábor, a tanács titkár (főnökei), az utóbbit most már sokadszor halljuk úgy emlegetni, mint a város egyik legemberebb emberét. Közvetlen főnökét, Sarusi Jánost olyannak jellemzi, „aki nem áll be a sorba”. Ebbe a kategóriába sorolja még Fejérmé Tóth Éva gyermekkönyvtárost és Gyapai Viktort, az országos híró malomvári pedagógust is.

Az estét Hegyhátiéknál töltjük, végig kissé feszengve, pedig Pista bácsi és Mr Bookbird időnként franciára váltanak, hogy eredetiben idézhessék fel a „nagy szellemeket”. Hegyháti tanár úr Csornát, Keszthelyt, Győrt és Pápát megjárva került ide, egy olyan tantestületbe, ahol még akadtak hozzá hasonló veretes tanárok, de igazgatóként már nem találta igazán a helyét. Az őt igazgató szervek és irányelvek „kusza kertjében” el-eltevedt, jóságát lekvárságnak értelmezték, franciás műveltségét affektálásnak. Sokan fájlalták, amikor visszavonult a kollégiumba, például Farkasvölgyiné Fáy Piroska is, aki szerint jól tanított, és „árulást” követett el, amikor otthagyta a szakfelügyeletet és a tanítást. Az „idegi okokból” sok mindent sejtet, sok mindent eltakar. Akár Pilátus a krédóba, Hegyháti tanár úr is belekerült az *Emlékezések* kötetbe, a nem túl fantáziadús, de a nyers valóságot jól kifejező „Az első KISZ-tanácsadó tanár” című riport alanyaként. A dokumentum szerint a malomvári esti egyetemen a tudományos szocializmust tanítja. Szerintünk inkább a művészeti izmusokat kellene előadnia. De hol? „Aki sok időt tölt a fiatalok között, maga is sokáig fiatal marad” – kezdi a riporter portréja megformálását. Nos, Hegyháti tanár úr, aki egyébként úgyszólván minden eretnek tanomat alig észrevehető biccentéssel helyeselte, a valóságban inkább megfáradt, rezignált ember benyomását keltette. Ezt meg is erősítette azzal, hogy a „Mit vár a jövőtől?” (tipikus UNESCO-kérdés, bosszankodott később ügyetlenségén Mr Bookbird) kérdésre azt válaszolta: „Semmit!”, majd hozzátette, „legfeljebb gyermekeimnek.” Így aztán a vele való beszélgetésünk kissé másképpen fejeződött be, mint az *Emlékezések*-beli, amely imigyen zárult: „Mi volt a legmegragadóbb élményem? Sok volt, s nem könnyű a választás. Talán mégis a legemlékezetesebb volt számomra az az ifjúsági gyűlés, amit 1957 elején Veszprém-ben tartottunk, s amelyen jelen volt Komócsin Zoltán is.” Hegyháti Pisti két évvel ezután született. Édesanyja akkor a könyvtárban dolgozott, és csak a gyerekei miatt ment el tanítani, mert a tanárok nem törődtek eléggé gyerekeivel. Ő is elfáradt a túl sok „pedagógiai jövés-menésben”, számára egyre kínosabb „úttörőzésben”. Sérelmesnek tartja, hogy a „kiváló úttörővezető” címet már régen megkapta, bár leritt róla, hogy „púp a hátán”, a kiváló magyartanár címet viszont talán sohasem fogja megkapni.

Másnap délelőtt (a Bécsbe visszautazó Mr Bookbird nagy bánatára távollétében) a városi könyvtár hat munkatársával vitathattuk meg a reformvári modellt. Ez volt az egyik legéletesebb és legcsapongóbb vita. Szerencsénkre magnófelvétele is rendelkezésünkre áll:

Fejérmé Tóth Éva (gyermekkönyvtáros): Először azt mondtam rá, hogy kész örülség, aztán így kiabáltam rá magamra: Igenis szükség van reformokra, te buta liba! Nos, nagyon tetszett benne a KISZ átváltozása spontán sejtekre, ezt mint egykori úttörővezető is mondom. Nagyon tetszett az is, hogy a vezetők is „barátomnak” szólítják az egyszerű embert.

Ádám Béláné (feldolgozó): Miért hiányoznak belőle a gazdasági alapok? Hogyan kapott ilyen könnyen zöld utat ez a kísérlet Magyarországon?

Fejérmé Tóth Éva: Mintha elsikkadt volna egy kicsit a moralitás kérdése, és túl kevés szó esik az ellenzékről meg a közömbösökről.

Farkasvölgyiné Fáy Piroska (olvasószolgálatos): Én ott szeretnék élni, csak nehezen tudnék választani, hogy hivatásos anya legyek vagy könyvtáros. Kár, hogy Kamarás kolléga sokkal többet ír az animátorokról és a könyvtárosokról, mint a hivatásos anyákról. Csodásak a reformvári ünnepek! És mi lenne, ha az elhagyott zsinagógába telepített csövesek még többet követelnének?

Susánszky Andorné (módszertanos): Csak ott éreznék jól magukat, nem kellene azoknak több, hidd el nekem ezt, tapasztalt öregasszony-nak.

Farkasvölgyiné Fáy Piroska: Te meg hidd el nekem, két majdnem ifjú anyjának, hogy a könyvtárban is jól éreznék magukat! Ezt még malomvári esetekkel is tudnám igazolni.

Fejérmé Tóth Éva: Azok nem csövesek, hanem szakadtak.

Susánszky Andorné: A szakadtaknak elég valami emberi könyvet a kezükbe nyomni.

Farkasvölgyiné Fáy Piroska: Talán inkább térjünk vissza Reformvára! Meg kell mondjam, engem egy kicsit Hárs László *Majd a gyerekek* című könyvére is emlékeztetett. Például, amikor előre lefizetik a káromkodási díjat.

Fejérmé Tóth Éva: Jó volt az „akármí” nevű fórum is. Hiába erőlteti

nálunk a népfront, itt nem megy. Talán mégis a régi népgyűlések voltak a legjobbak?

Ádám Béláné: Miért ne tölthetné be ezt a szerepet egy fogadóóra? Más: attól, hogy Püski Pál tanácselnököt barátomnak szólítom, mi változik meg?

Fejérmé Tóth Éva: Valami azért változna, mert most azt, aki fent van, istenként tiszteljük.

Susánszky Andorné: Vannak itt is, Malomváron, akik saját emlékművüket írják, ez tagadhatatlan.

Farkasvölgyiné Fáy Piroška: Szerintem túl sokat dolgoznak a reformváriak a reformvári reformokon. Mikor van ott magánélet?

Susánszky Andorné: Nagyszerű még az iskolavár, a mindenre alkalmas iskola. Nem is beszélve a borraivalalapról!

Ádám Béláné: No, abban nem hiszek!

Martonyi Iván (módszertanos): Nem hinném, hogy rendeletileg meg lehet szüntetni a korrupciót. Lehet, hogy én nagyon földhözragadt vagyok, de nekem többféle bajom van ezzel a Reformvárral. Először is: helyi tévé, iskolavár, hetilap. Ezekhez pénz kell. Másodszor: a reformvári vezetőség egy baráti kör. Ez idill. Harmadszor: az is idill, hogy az emberek a könyvtárat hiányolják elsőnek. Nem tetszik nekem a hivatásos anyák vizsgáztatása sem.

Ádám Béláné: Számomra az a kérdés, hogy mint hivatásos anya egy szűk házgyári lakásba befogadhatok-e még egy gyereket.

Fejérmé Tóth Éva: Aki kontaktust tud találni, kis helyen is tud.

Ádám Béláné: Hadd mondjak végre valami jót is erről a szegény utópikus Reformvárról. Nagyon tetszett az, hogy összehozták a különböző világnézetű embereket. Hogy lehet ezt elérni? Ez a kérdés!

Martonyi Iván: Lehet!

Tölgyesi Tibor (igazgató): Ez az a pont, ahol az utópia legjobban támadható, bár a szerző eléggé óvatos, mert csak egyszer írja le azt, hogy „pluralizmus”.

Fejérmé Tóth Éva: Igaza van abban is, hogy a szocializmust újra kell gombolni.

Susánszky Andorné: Akkor nem sok párttag maradna benne a szocializmusban.

Ádám Béláné: Miért ne lehetne még akár a szocializmust is újra-gombolni, és szembesíteni más eszmékkel. A tizparancsolat például nagyon szép dolog.

Tölgyesi Tibor : Talán az a legnagyobb utópia, hogy ennyi mindent, ennyi értéket, mint Reformváron ki lehessen hozni az emberből. Például egy fafejű technokratából. Nem a felsőbbbségen bukna el a kísérlet. Nehéz elképzelni egy ilyen kísérletet fűrés és feljelentés nélkül. Egyébként, ami a pluralizmust illeti, ezt realitásnak tartom, létező jelenségnek.

Martonyi Iván : Annak, hogy ilyenek az emberek, társadalmi oka van. Voltak olyan időszakok, amikor nem volt célszerű aláírni a nevüket. Szerencsére engem már ez nem érintett, mert akkor én még ugyancsak fiatal voltam. Vajon lenne-e garancia itt, Malomváron arra, hogy másodszor is megrendezik az agórát? Vagy csak egyszer adhatná ki magát az ember?

Fejérmé Tóth Éva : Azt hiszem, Reformváron élni az átlagosnál jóval nagyobb felelősséget jelent. Még szerencse, hogy nem nekünk kell megcsinálni.

Farkasvölgyiné Fáy Piroska : Én bizony szülnék három gyereket, és hivatásos anya lennék!

Fejérmé Tóth Éva : Nálad ez a refrén, de szerintem Reformváron a személyiség volt a legfontosabb. És Malomváron is az.

Susánszky Andorné : Az animátor is fontos! A nevelő. Most nekünk kell azt megcsinálni, amit régen az apácák és a papok végeztek.

Martonyi Iván : És nem is csinálták rosszul! Van ám, ami nekem is nagyon tetszett: a párttitkár és a pap viszonya, meg az olvasómozgalom megszűntetve megőrzése.

Fejérmé Tóth Éva : A papról jut eszembe, hogy nő ám Malomváron is a vallás szerepe meg a hittanosok száma is. A gyerekek ide is, meg oda is járnak.

Susánszky Andorné : Eltűlzod. Szerintem csak az ide költöző bányászok öregjei járnak a templomba.

Fejérmé Tóth Éva : Szó sincs róla! Nagy ott a pezsgés, sok a gyerek, mert olyasmit kínálnak nekik, ami érdekes. Előadták például a *Boldog herceg*-et, a *Kék Madár*-t.

Martonyi Iván : Elégge gyakori az egyházi iskolákban való továbbtanulás is. Figyeljétek meg, hogyan szólítják ma a hívek a papokat. Imi atya, és nem plébános úr, vagy tisztelendő úr.

Fejérmé Tóth Éva : Vannak még ott könyvvásárok, külföldi utak, szóval, nagy a pezsgés. Probléma volt, amikor a mise és a kisdobosava-

tás egy időre esett, és féltünk, hogy beleharangoznak az avatásba. Megkértük őket, és a kedvünkért aznap nem harangoztak.

Martonyi Iván: Bizonyítja azt, hogy az egyház a rugalmasabb!!

Fejérmé Tóth Éva: És mi? Vajon elvihetném a könyvtárba járó gyerekeket a betlehemes játékot megnézni?

Susánszky Andorné: Csináljátok meg ti a könyvtárban!

Farkasvölgyiné Fáy Piroska: Elviszik-e a pedagógusok tanítványait megnézni a templomot, akár mint műemléket, akár mint kulturális intézményt?

Fejérmé Tóth Éva: Mi már elvittük őket, amikor kibontották a gótikus ablakokat. De tudják-e a gyerekek, hogy a volt gimnázium valaha zárda volt? Hiszen azt sem tudják, mi az a zárda! Még valami eszembe jutott: mintha Reformváron nem is lenne Népfront! Persze, nálunk sincs igazán, már ami a hatását illeti. Az elnökségi ülésekről pedig ne is beszéljünk, pedig tudnék! Mondjátok meg, hol volt a Népfront, amikor a szobrok ügyét nem vitatták meg?

Martonyi Iván: A Szobor helyett be lehetett volna fejezni az iskolát.

Fejérmé Tóth Éva: És megvitattuk a „cifra palotából” való kitiltásunkat? Nem!

Ádám Béláné: Ezt a Szobrot állítólag valahonnan kidobták.

Martonyi Iván: Szóval demokrácia van is, meg nincs is.

Fejérmé Tóth Éva: A nagy sikerűnek mondott rétegtalálkozókra csak az öregek meg a bólogatók mennek el. Hol van játszótér és szabadtéri pingpongasztal? Ahol pártbizottsági munkatársak laknak! És ki beszél a fórumon a rengeteg veszélyeztetett gyerekről?

Martonyi Iván: Azon gondolkodom, miért csak Reformvár, miért nem Forradalomvár?

Hegyháti Pisti harmadik levele Mr Bookbirdnek

Tisztelt Bookbird Úr!

Ezúttal csupán a malomvári városszépítőkre szorítkozom. A múlt héten tartották az alakuló ülést a Batsányi kultúrotthonban. Tíz óra-
kor még üres a színpadon álló emelvény. A háttérfa-
lon zöld zászló a város címerével, felette felirat: „Nézz e kis példába magyar föld népe!
Ez lehet már a te új világosságod képe.” Tíz óra tizenöt-
kor szétmegy

a függöny, és láthatóvá válik az emelvénnyel a város vezetősége és a meghívottak. Himnusz hangfelvételtől, szöveg nélkül. A városi tanács VB elnökhelyettese, Mátrai Mihály (bizonyára emlékszik Bookbird úr, felesége részt vett a népművelők *Reformvár*-ankétján, és meglepően kritikus hangot ütött meg) köszönti a megjelenteket és a meg nem jelentek közül azokat, akik támogatásukról és segítőkészségükről tanúsították a várost, közöttük „Mr Bookbird elvtársat” is. Ezt követően felidézi a város múltját, változását, s bejelenti, hogy háromszáztizenkét fő jelent meg, akiket a tagság sorában üdvözölhet. A jegyzőkönyvvezető megszavazása után Radosi Kálmán első titkár emelkedett szólásra, így: Valóságos ünnep ez az ünnepi munkanap, a szövetség egy új típusú változatának létrejötte, amelynek célja szebbé, komfortosabbá tenni otthonunkat. Ésszerű, szükséges változások színtere lehet már a szocializmus továbbfejlesztett, új gyakorlótere, ahol idősök és fiatalok, vallásosak és materialisták, fizikai dolgozók és értelmiségiek együtt gondolkodnak, jóízű vitákban döntenek, cselekszenek. Ez utóbbi, a végrehajtás a döntő láncszem. Mára Malomvár a malomváriaké lett. Cél, hogy az egyén találja meg a helyét a társadalomban. Azé a város, aki tenni akar érte. „Az emberiség nagy lehetősége a szocializmus” – idézi Aczél Györgyöt, majd értékeink magasabb színvonalon történő megbecsülésére szólítja fel a tagságot, s arra, hogy ültessünk olyan fákat, diót, tiszafát, mint nagyapáink. Általános emberi értékek megteremtését sürgeti, óv a bürokrácia útvesztőitől. Arra int, Első István királyt idézve (intelmeit, akár azon a bizonyos Alkotmány-ünnepen György apát), hogy tanuljunk a vendégektől és a jövevényektől, mert lehetséges, hogy mi nap mint nap elmegyünk a problémák mellett. Taps.

Ismét az elnökhelyettes vette át a szót, és megkérdezte, van-e kiegészítés az alapszabály-tervezethez. Nem volt. Következett az elnökség megválasztása. A jelölőbizottság által javasoltakon kívül más nevek nem merültek fel. A listán lévők egyhangúlag, kézfeltartással elfogadták, tehát a következőket:

elnök:	Sopronbánfalvi János, a Bauxit Múzeum igazgatója
helyettes:	Óhegyi György főorvos
	Kovács István nyugdíjas általános iskolai igazgató
titkár:	Ténagy Károly, a Szolgáltató Vállalat párttitkára
pénztáros:	Lelkes Gyula
jegyző:	Vilmosi Gábor a közigazgatásból

tagok: Pismányi Ervin főorvos
Hunek Erika gimnazista
Tegzes Miklós főmérnök, a városi tanács osztály-
vezetője
Kapornaki János városi úttörőtítkár
Sáska Tímea, a pártbizottság várospolitikusa

A megszavazott elnök, Sopronbánfalvi János következett program-
beszédével: Ugyanazt érte a közéletben is egymásrautaltságon, mint
értette a bányászatban is. Ellentéte az egyéni érdek és a közöny.
Szülővárosát, Sopront állította példának. Szólt a ligetekről, a Feszen-
ko-parkról, amelynek karbantartásából részt kell majd vállalnia az
egyesületnek, mert a tanács nem győzi. Szólt a várospolitikai demokra-
tizmusa kiszélesítésének szükségességéről is. Úgy véli, fel kellene
eleveníteni a régi kereskedőváros hangulatát a hajdani cégek előke-
resésével, a hajdani virágtartók és utcapadok felszerelésével. Kifejezte
– óvatosan – reményét, hogy egyszer talán még a tavasbarlangba is
visszajön a víz a bányaterületek távolodásával, de addig is ki kellene
valamit találni, hogy a csónakázni érkezők ezreit ne érje csalódás.
A másik nagy lehetőség a gyógyüdülés és a barlangterápia. Befejezésül
ismét tevékeny összefogást sürgetett. Taps. Hozzászólás nem volt.
Következett a Szózat, majd a középiskolások buzogánygyakorlata,
valamint néhány műsorszám előző napi kulturális bemutatójukról. Az
általános iskolai munkafüzet már idézett mottója jut eszembe: „Jel-
szavaink valának: haza és haladék.” Tény, hogy hosszú idő után a
„haza” levegőjét is érezhettük az alakuló gyűlésen, csak túlon túl is
pergő, túlon túl is jól szervezett volt az egész, olyan „előre kész”.
Semmi javaslat, semmi ellenvélemény. Ami viszont feltétlenül emli-
tésre méltó: a *Reformvár* hatása számos kijelentésben érződött, ez
filológiai is kimutatható. Ezt mások is észrevették, és jelezték ne-
kem.

Remélem, nem követtem el nagy hibát, amikor megpróbáltam véle-
ményeket gyűjteni az alakulást követő hetekben a városszépítő egye-
sületről és megalakulásának körülményeiről. Íme:

Hites Józsefné (HNF-titkár): Voltak már előzmények, a „Virágos
megyénk” akcióban mindig helyezést értünk el, 76-tól környezetvé-
delmi napokat rendeztünk. A tanácselnökkel elmentünk Sopronba,
mintát venni. Fontosnak tartom az érzelmi töltést, nemcsak a forint-
ban értékelhető társadalmi munkát. Úgyis szólván mindenkit felkeres-

tünk előtte. (Megkérdem, hogy Tápai-Kiss Zoli bácsit is felkeresték-e, mert tudtam, hogy nem.) Juj, ne idegesítsen már velem, elég bajom van nélküle is. Ötven elszármazott közül húsz jött el, de többen kimentették magukat. Vezetőségügyben a városi tanáccsal egyeztettem. Csupa alkalmas embert szedtünk össze. Itt van például Tegzes Miklós, aki tisztességgel háborgó ember, néha ugyan gyerekes, de nem egy fantaszt a pesti, mint a maga Kamarás tanár ura. Itt van aztán az elnöke, Sopronbánfalvi: egy tömbből faragott mackó, de energikus, tárgyalóképes. Egy kicsit alapszabály-ellenesen még egy első gimnazistát is belecsempésztünk a vezetőségbe. De a többiek is nagy műveltségű orvosok, a KISZ és a PB képviselői. Sok nehéz feladatuk lesz, például összehangolni a várostörténészeket. A Tápai-Kiss Zoli bácsi munkáit a szakemberek nem találják egészen tudományosnak. Másik nagy reményünk: beindul a *Malomvári Füzetek*, a helytörténeti munkák sorozata.

Tápai-Kiss Zoltán (Malomvár nagy öregje): Engem, kérem, meg sem hívtak, egy meghívót sem kaptam. A tanácsitkárt, Hevesi Gábort sem hívták el, pedig ő is írt Malomvár-történetet. „Jöjjön, Zoli bácsi, ha meg sem hívtak, nekünk aztán igazán ott a helyünk” – mondta, karon fogott, és elmentünk.

Mécsy Bálint (történelem–orosz szakos gimnáziumi tanár): Voltak sikertelen előzmények, aztán két hónapja szól a HNF: Ha török, ha szakad, meglesz a városszépítő egyesület. A HNF akkor még Ténagy Károlyt akarta elnöknek, talán, mert munkásor is, ki tudja. A gimnazista kislányt a szülői munkaközösség jelölte ki. Újabb nevek merültek fel az elnöki posztra, majd Pismányi Ervin főorvos úr maga ajánlotta fel szolgálatait. A főorvos úr azzal érvelt, hogy már egy éve van itt, és még semmiben sincs benne. Igaz, neves megyeszékhelyt hagyott ott Malomváráért. Ami viszont üdítő volt: Radosi Kálmán papír nélkül elmondott takaros beszéde, „Első” István intelmeivel megspékelve.

Sarusi János (a városi tanács művelődési osztályának vezetője): Céljaiban szép, szükséges. Nevelő hatású lehet, szemléletet alakító, de az a baj, hogy az elnökség többsége bevándorolt, nem törzsökös malomvári. (Kérdelem, ki kezdeményezte.) Mi, vagyis a tanács és a népfront. Félek, hogy ez a vezetőség így egy vegyes felvágott, és ezért impotens lesz. Pismányi doktor önmutogató nyüzsgése felháborító volt. Egy ilyen bizottságba tekintélyes emberek kellenének. Vannak ilyenek, de például az Óhegyi doktor nagyon el tud galoppozni. Be

kellett volna kerülni Mécsy Bálintnak, Gyapai Viktornak. (Megkérdem, miért nem állt fel és javasolta őket. Gyorsan folytatja.) Százat is fel lehetne sorolni, akik inkább bekerülhettek volna.

Püski Pál (tanácselnök): Létrejöttét párthatározatra lehet visszavezetni. Radosi elvtárssal és Hitesné elvtársnővel elmentünk Sopronba mintát venni. Azt szerettem volna, hogy ne képviselje magát a vezetőségben sem a pártbizottság, sem a tanács.

Bese József (városi KISZ-titkár): Félek ettől, mert még zavarosak a célok. Persze, mégiscsak egy lehetőség, hogy az itteniek a várost magukénak érezhessék, de ugyebár, megint egy újabb szervezet... Hányan mennek el egy tanácstag beszámolóra, ezt kellene figyelembe venni! Itt felülről dőlnek el a dolgok, még csak nem is a városban, még feljebb.

Eszéki József (a Batsányi Művelődési Központ igazgatója, a Magyar Népművelők Egyesülete megyei titkára): Nem vagyok tagja. A vezetőség többségének hivatalból kellene ezt csinálni, amit most reszortnak felvállalt. Kérdem én, ki fogja a szepítők közül valamire azt mondani, hogy „nem szép”, ha a tanácselnök kijelenti, hogy „igenis szép”. A város fejlődésének koncepcióját magas helyen hagyták jóvá, mégsem aszerint épül.

Solti Krisztina (közművelődési előadó): Több szem többet lát. Talán ezután nem fordulnak elő rossz végletek, talán több véleményt vesznek figyelembe.

Nagy Edit (óvónő): A hírharang az nagy volt, gyönyörű szöveget hallhattunk, de a mai napig – már öt hete alakult – még nem történt semmi.

Szepesi Csongor (gyermekorvos): Hogy mi a véleményem? Így írjad: show-hivatal!

Óhegyi György (szanatóriumi főorvos): Szerintem a Radosi találta ki, az ő nyitottsága nélkül nemigen jött volna létre.

Jóós István (nyugalmazott tanár, a Pedagógiai Múzeum vezetője): Szkeptikus vagyok, mert Malomvár még nem érett össze. Eddig itt csak a lapátolás számított társadalmi munkának, a szellemi munka nem.

Hunek Erika (gimnazista): Az osztályfőnök azt mondta, ebbe nekünk kötelező belépni. Aztán valamiért engem küldtek küldöttnek az iskolai gyűlésre. Először a KISZ-titkárunk, majd az igazgatónk és a népfronttitkár beszélt. Engem azzal indokoltak, hogy jól tanulok,

közösségi munkát végzek, sportolok, rajtítkár vagyok. Az alakuló ülés furcsa volt, mert a fásítás helyett a történelemről beszéltek, a járda helyett híres emberekről. Mintha azt is mondta volna valaki, hogy Tápai-Kiss Zoltán művét kellene alapul venni. Mi egyébként Dombóvárról jöttünk ide, és nekem nagyon hiányoznak a cukrászdák, a táncos rendezvények, a mozi, olyan hely, ahol egy normálisabb diák leülhet. A gimnáziumi klubba csak pénteken lehet bemenni, mert valami probléma volt a kulccsal. Az elnökségi ülés is megvolt. Tettszett, hogy közvetlenek voltak. Szó volt arról, hogy előadásokat fog-nak tartani, meg Malomvár története is előjött. Az igazság az, hogy a tanulókat ez a dolog egyáltalán nem érdekli, így hát nem is tudom, hogy én kit képviselek.

Tótvázzsonyi Tibor (esperes-plébános): Eddig csak halogatták a város vezetői a találkozást, pedig már majdnem egy éve itt vagyok, mert állítólag nem jött össze a háromság: a tanács, a párt és a népfront. Most eljött a városszépítők nevében a tanácselnök, hogy a Szentháromság-szobor restaurálásáról és megfelelő elhelyezéséről tárgyaljon. Ismeretes, hogy éppen a minap írt erről – a városszépítők megalakulásáról szóló riportban – a *Népszabadság* is, meg Bertha Bulcsu is az *ÉS*-ben. A szobrot homokkőből faragták, és a pártház elől a parkba, a fák alá helyezték el, így törvénytelenül pusztul, mert a közet nem tud kiszáradni. Most eljöttek. Ez azért már valami, nem?

Tegzes Miklós (a város főépítésze, a tanács műszaki osztályának vezetője, neves környezetvédelmi szakember): Ebben annak a jelét látom, hogy kezd kihalni az a vakhit, hogy a voluntarista vezetés mindenre képes valami megoldást találni. Félek, hogy népfrontosítják. Jeleket hagyunk a tájban, de nem mindegy, hogy milyenek ezek a jelek, meg kell szűrni őket.

Egyébként én is beléptem. Hogy kit képviselek? Magamat, Reformvárt... Talán Malomvárt is?

Tisztelettel üdvözlé:

(Malomvári) Hegyháti Pisti

Engedik-e működni a révkalauzt?

Negyedszer már a malomvári Városszépítési Egyesület tiszteletbeli tagjaként érkezett Mr Bookbird Malomvárra. Elmagyarázza Hegyháti Pistinek, hogy ő már elfogult Malomvárral szemben. Akkora hátránya

van Malomvárnak (a typical heavily handicapped town), hogy nyugodtan lehet vele szemben pozitív irányban elfogult. Elmondta még, hogy nagy várakozással néz az orvosok körében megrendezendő *Reformvár*-ankét elé, mert úgy érzi, ebben a városban bizonyos mértékig ők segítik ki a humán értelmiséget. „Már, akik ott lesznek” – igazítja ki a jól értesült M. Hegyháti Pisti, és jelenti, Korbuly Ernő, a kórház nőgyógyász főorvos párttitkára üzent nekünk, hogy szabaddá tette magát egy-két órára, és még a *Reformvár*-ankét előtt szeretne velünk találkozni. Hozzá indulunk, munkahelyére, hiszen mint ügyeletest bármikor hívhatják szülésekhez.

Kicsinyke szobájában alig férünk el mind a négyen. Az ilyen helyen honos iratokon és szakkönyveken kívül a *Valóság* árul el valamit házigazdánkról. Korbuly Ernő elmondja, azért fárasztott ide bennünket, hogy magáról, magukról, az elfelejtett korosztályról beszéljen, akik 45-ben tízévesek voltak. Őket a fényes szelek csapták meg, csak a szép maradt meg bennük arról a korszakról. Ők azok a „munkás-paraszt gyerekek”, akik belcoldódtak oda, ahová kerültek, akik felválták azt, amit kínáltak nekik, akik megfélemeztek karrierjükéről, akik „vitték a bulit”, ropták a néptáncot, tették a dolgukat. Amikor ide jött Malomvárra, ilyen csapatba került, simulékonyabb parasztyerekek, önérzetesebb vasutas- és munkásgyerekek közé. Itt még mindig az orvosok nagy százaléka párttag, ott vannak a munkásörségekben és a vöröskeresztben, de az elméleti jellegű továbbképzéseken is. Sokan érdeklődnek közülük a szociológia és az etika iránt. Kötelességüknek érzik, hogy jelezzenek. Azt például, hogy tragikus a helyzet a népesezés ügyében, hogy szemben a városi PB beszámolójával, igenis nő az abortuszok száma a fiatalok körében, a tizennégy-tizenöt éveseké is, hogy nem szabad „egy obszcén, perverz bakkecskére” bízni a malomvári fiatalok szexuális felvilágosítását, még akkor sem, ha országos híresség is az illető. Ők azok, akik nem hagyják a ködösítést, ők azok, akiket leintenek egyesek, ha túlságosan sokat „közéletieskednek”. Ők azok, akik közben elmaradtak életszínvonalban még akár a pedagógusoktól is. Igen, még nőgyógyász létükre is. Ők azok, akik még mindig ott maradtak a fontosabb társadalmi tisztségekben, de sosem éltek vissza ezzel a megtiszteltetéssel.

Arra a kérdésre, hogy látja az értelmiség többi rétegét, az évenként megtartott, már-már rituálévá váló pedagógus-orvos labdarúgómérkőzés egyik szövetségi kapitánya, aki a rétegek közötti kapcsolatok

intenzívebbé tételének nagy hive, azt válaszolja, hogy a pedagógusok többsége „güzul”, s egy-egy pótóráért képesek lennének egymást megfojtani, a műszaki értelmiségiek pedig arisztokratikusak, azt hiszik, hogy ők csinálták ezt a várost. Minden értelmiségi gazdálkodik, aki nem, azt hülyének nézik. Jó lenne szerinte is egy értelmiségi klub, ez még a Városszépítő Egyesület mellett is elkelne. Erről egyébként az a véleménye, hogy egy-két kivételtől eltekintve, éppen azok nincsenek a vezetőségben, akiknek ott lenne a helyük.

„Amikor várossá váltunk, ahelyett hogy polgárainak esküdtünk volna fel, mindenki Malomvár csodagyereke akart lenni” – fejezi be.

Mr Bookbird a Népfrontról kérdezi, szabadkozva, hogy úgy látszik, ez lett a vesszőparipája. M. Hegyháti Pisti a Szoborról kérdezi. „Egyszemélyes közizlés igazolja jogosságát” – feleli. Én a Bauxitról kérdezem. Mintha elhatározná, hogy végre valami jót is mond, de csupán azért dicséri, mert a Munkásművelődési és Továbbképző Központban helyet adnak a marxista-leninista esti egyetemnek, ahol ő etikát tanít.

A szülőszobába hívják. Indultában elmondja még, hogy ő is szokott szexuális felvilágosítást tartani, és ilyenkor „illegálisan”, „árut csatolva”, a szerelemről, a felelősségről és a családról is szokott beszélni. Elbúcsúznak. Útközben M. Hegyháti Pisti elmondja, hogy Korbuly doktort sokan sértődött embernek tartják, aki a közéleti nyüzsgés miatt valahogy lemaradt a ranglétrán. Ebben ő maga nem olyan biztos, mint az így vélekedő humán értelmiségiek, abban viszont igen, hogy az orvosok, ha nem is laknak jobb házakban és lakásokban, mint a güzulő pedagógusok, sokkal jobban élnek. Igaz, néhányan, mint például Óhegyi György, Szepesi Csongor vagy éppen Korbuly Ernő nemcsak jobban, hanem szebben és értelmesebben is. Akárhogy is ítéljük meg, Korbuly doktor azok egyike, akit Malomváron a legtöbben neveztek diplomás társai közül személyiségnek. Délután Szepesi Csongor vendégeiként magunkat is beleszámítva heten gyűlünk össze a Reformvár-ankéttra: az orvosok közül csak Korbuly Ernő, Óhegyi György, Szepesi Csongor és Olajos Árpád volt ott. Valamennyien ötvenesek, a beharangozott fiatal orvosok (akiknek még klubjuk is van a kórházban), valamilyen okból elmaradtak. Igaz, többségük túlterhelt. (Másodállás a honvédségnél és hasonlók.) Szepesi Csongornak is csak egy szabad órája lenne naponta, amikor nem gyógyít, de ma „tekintettel az ügy fontosságára”, kétszer ennyi időre tette magát

szabaddá. „A szemébe nézek és cseppet se félek” – idézi halkan Kosztolányit M. Hegyháti Pisti, és házigazdánkra mutat, aki őt már pelenkás kora óta kopogtatja.

Amíg Szepesi Csongor befejezi a szükséges előkészületeket, a miliőt vizsgáljuk, a balatoni tájképeket, köztük Udvardi Erzsébet aranyos-ezüstös keze munkáját, és a könyveket: a világnyelvek szótárait, a filozófusok sorozatait, a *Gondolkodó magyarok*-at, az ókori és az őskeresztény klasszikusokat, és a legfrissebb szerzeményt, Pilinszky *Szög és olaj*-át. „A mendemonda szerint, amikor lakáscsere-igénylését beadta, egyetlen kérése volt, hogy könyveit el tudja valahogy helyezni” – súgja nekünk M. Hegyháti Pisti.

Ez a *Reformvár*-ankét furcsán kezdődik: nem általános véleményekkel, nem a reformvári utcanevekkel, nem is egy klasszikus „book-birdizmussal”, hanem Óhegyi György kérdésével: „Kinek a kezébe tegyük le a szocialista életforma kialakításának vezetését? Ez jár *Reformvár* olvasása óta a fejemben. Tegyük fel, azt válaszoljuk, hogy az innovatív értelmiség kezébe? Jó, de van-e ilyen? Van-e elég? Meg lehet-e bízni azzal a jelenlegi értelmiséggel, hogy innováljon? Megengedik-e nekik, hogy hozzányúljanak az ideológiai alaphoz?” Talán percekig is csendben várakozunk. Jólesik, mert értelmes csend, olyan, mint egy gyógyfürdő. Ő maga válaszol: „A társadalom önszabályozó rendszeréből következik az, hogy valamiféle hierarchiára szükség van, de szükség van a kapitány és a révkalauz együttműködésére. Mi lennénk, az értelmiség, a révkalauz. De lehet-e, kérdem én, egy révkalauz réveteg, lehet-e dependens? Ér-e valamit egy kiglancolt visszajelzés? Lehet-e kényszerpályáról startolni? A kérdéseim Malomvárnak szólnak, mert *Reformvár*, bármennyire is tetszett, csupán szép utópia.” Mr Bookbird félreteszi a pipáját, sűrűn jegyzetel, módfelett elégedett. „Bizony, jó néhány kisvárost elrontottunk már” – fűzi hozzá Korbuly doktor, majd így folytatja: „Bizony Malomváron már merőben újat aligha lehet... Nem azért, mert készen van, hanem, mert egy megállapodott, rendezetlen halmaz.” „Miért ne lehetne?” – kérdezi Szepesi doktor. „Itt vannak mindjárt az utcanévек. Igazuk van a reformváriaknak, nemcsak az a nagy ember, akinek pozíciója van, hanem az a kisember is, aki belül nagy. Van aztán más lehetőség is, például vannak még kihasználatlan Árpád-kori dűlőneveink. A tisztaságfelelősök is elkelnének. Végül, azt hiszem, ott nem szemetelnek, ahol tekintélye van a tisztaságnak. Svájc tiszta, Franciaország piszkos,

jelentette ki múltkor egy riportban egy kamionsofőr. Vigyázott is Svájcban, de amikor átlépte a francia határt, az első dolga az volt, hogy kipöckölje a csikket, és még a hamutartó tartalmát is utánaöntötte. Így van, Mr Bookbird? Miért nem büntet a magyar rendőr a szemetelésért? Azt hiszem, a válasz egyszerű. Még nagyszerűbb a reformvári agóra. Bár csak akkora nyilvánosság lenne itt, mint volt a falumban gyermekkoromban! Tudom, a tyrannus nélküli társadalom alig megvalósítható, mert a letűnő nagy tyrannusok után itt maradnak és újratermelődnek a hatalomból kigyógyulni nem tudók. Mondjátok meg, egy kis ávós mennyivel volt rosszabb a legnagyobb zsarnoknál?” Óhegyi György igazat ad neki, és megerősíti: nincs nagyobb vágya a magafajta malomvári értelmiségnek, mint egy fórum, ahol kibeszélhetné magát. Őt meg Szepesi doktort azért tarthatják mindenkit túlbeszélőnek, mert csak ritkán van alkalmuk megszólalni, innen az „akusztikai csalódás”. Leszögezi, hogy ebben az országos méretű empátiahiányban a vita is fejleszthetné az empátiát. „Járt-e már Malomvártól keletebbre Magyarországon?” – kérdezi Mr Bookbirdöt Óhegyi doktor. Mr Bookbird rám néz, bólint. Fordítom: járt bizony, két évvel ezelőtt, a Duna–Tisza közén. „Akkor talán igazolhatja, hogy itt, Malomváron legalább még azt mondhatjuk, hogy a levegőben lóg Reformvár, de ott...”

„Térjünk rá a kultúrkocsmákra” – javasolja Szepesi Csongor éppen akkor, amikor a háziak teát és teasüteményt kínálnak körbe. Bevallja, ebben a tekintetben még a Monarchiát is visszasírja, mert ma az egykori kultúrkocsmák helyén akkora a zsvaj, hogy lehetetlenné válik az értelmes beszélgetés. „Pedig ránk férne – sóhajt –, mert biztosítani tudunk egy bizonyos polgári jólétet, az igaz, de a legtöbb esetben csak önkizsákmányolással. És minden az emberi érintkezés, a beszélgetés rovására. Már a tévé mellett is – ez maradt mindössze – elalszanak az emberek. Tarokkparti, biliárd, okos csevegés egy pohár bor mellett, kinek jutna ez ma eszébe? Még van valami, bocsássatok meg, hogy magamnál tartom a szót: a helyi lapok. Nem lehetne őket csupán egy rendelettel visszaállítani, mert a mai újságírás elvesztette tárgyilagosságát. Azért nem mehetnek a helyi lapok, mert itt helyben könnyű lenne utánanézni a leírtaknak. És még egy. Hadd mondjam ki én, száradjon az én káderlapomon: az apácák. Furcsát fogok mondani. Alkotmány adta joga minden nőnek, hogy akár apáca legyen. Lennének is jó páran, persze csak védett közösségben. Jó néhányan elfárad-

tak, elhullottak a férfiakért való harcban, de még nem keseredtek meg annyira, hogy ne tudnának értelmesen élni. Dolgoztam apácaikkal. Türelmesen ültek a megoperált mellett, letörölték róla a verítéket, virrasztottak. Nem ilyenfajta alakulatokra is épülhetne egy közösségi társadalom?”

A Homálybogozó bizottsághoz érve Óhegyi doktor jelzi, hogy éppen ilyesmire gondolt, amikor az értelmiség révkalauz szerepéről beszélt. Szepesi doktor pedig a „hatvanas öregurakban” felgyülemlett hatalmas szellemi értékre hívja fel a figyelmet. A reformvári világnézeti párbeszéd ugyancsak Szepesi doktort lelkesítette leginkább, különösen a párttitkár és a pap kapcsolata nyerte meg a tetszését. „A kutya ott van elásva, hogy valamiképpen a párttitkár is pap, legalábbis annak kellene lennie. Mindkettőnek kötelessége az ember üdvét szolgálni, és egyenlő joga meggyőződését hirdetni. Ki a szellemre, ki az anyagra épít, de az ellenkezőre építőre is építenem kell, ha jó kapitány, ha jó révkalauz vagyok” – jelenti ki Szepesi Csongor, akin látszik, hogy elemében van, nem is előnyös hazai pályán, hanem inkább Reformváron érzi magát, azért buzog ennyire, magyarázza.

Mindenkinek tetszenek a reformvári zöld betűs ünnepek. Szepesi doktor a gyerekkorabeli madarak és fák napjára emlékezik szívesen, és összeveti azt az ünnepet a mostani malomvári majálissal a Feszenko-parkerdőben, amely inkább „vásári”, mint ünnepélyes és önfeledt. Az ünnepek közé sorolja, elismeri kissé önkényesen a Hülyeségeinkkiállítását is, hozzátéve, hogy ez „sajnos magas értelmi szintet feltételez”. Ami a KISZ-t illeti, sorra bólogatnak a többiek: igen, ami kötelező, előbb-utóbb bukásra van ítélve.

Az iskolavárák említésénél szólal meg az eddig figyelmesen hallgató Olajos Árpád, aki a „sajátos tematikájú iskolákra” hívja fel szíves figyelmünket. Érzékelve kérdő tekintetünk, elmagyarázza, hogy a bencések és a piaristák iskoláira gondolt, majd kissé ábrándos tekintettel megkérdezi, hogy „Miért ne lehetne ilyesmit állami iskolában is csinálni?” Felforrósodik a beszélgetés. Nem vitatják Olajos doktor tézisé, átfogóbban esik szó az iskoláról és a pedagógusokról. Szepesi doktor elismeri, hogy a pedagógusoknak messze nincs akkora szabadsága az embernevelésben, mint az orvosoknak az embergyógyításban. Másrészt úgy véli, hogy az iskola zenekar, ahová igazgató-karmesterek szükségesek, és nem istálló-mesterek. „Minél nagyobb a tudás, annál nagyobb szabadság szükségeltetik” – szögezi le Óhegyi doktor, és

magánál tartja a szót, mert a maga részéről összegezni szeretne. „Amíg a hasznos kerekedik felül a szépen és a jón, addig csak ellenreformok és álreformok szülehetnek. A legfontosabb értékek egyike a hit, de a hithez bátorság is kell, és a velem egykorú értelmiségiek többsége, maroknyi kivételtől eltekintve, fél: fél hinni Reformvárt, nehogy revizionistának nézzék, felveszi hát álarcát, aztán önmagán felejt, észre sem veszi, hogy az utóbbi időkben már sok minden megváltozott, például legálissá vált a lélektan. Csak az általános műveltség nem vált valahogy legálissá, amihez nem elég egy középfokú szeminárium, amihez hozzá tartozik a házimuzsika, valamint a szóhasználat és az öltözködés kultúrája is. Miközben, bizony, még az orvosok sem tudnak tisztességesen késsel-villával enni.”

Óhegyi György elhallgat, fülel. A másik szobában gyereksírás. Megérkeztek a páciensek. Szepesi doktor szabadkozik, mintha csak azt akarná mondani, tudja, ilyesmi már nincsen Reformváron, ahol legelőször éppen a kórházban szüntették meg a borravalót, igaz, a fizetések kétszeresére emelésével egy időben. Kollégái is sietősen szedelőzködnek, ki rendelni, ki etikát előadni az esti egyetemen. Óhegyi doktor, aki már évtizedek óta egy percet sem „praktizál”, munkaideje lejárta után meghív hármunkat egy „gazdag csevellyel körített szerény estebédre” öhozzájuk.

Előreszalad, „intézkedni”, mi pedig kerülő úton elsétálunk abba a panelházba, amelynek harmadik emeletén lakik Óhegyi György. Óhegyi doktor arról nevezetes – korántsem Malomvár-szerte, hanem a bennfentesek, az irigykedők és a botránkozók együtt sem túlságosan tág körében –, hogy vadászik (de magányosan), vadásznovellákat ír (pályadíjat is nyert), Michelangelo-műveket azonosít vagy kérdőjelez meg saját módszerével (az ábrázolt test izomzatát tanulmányozva, összevetve a kor anatómiai tudásával), Bosch-képen (Az örömök kertje) Ovidius művének párhuzamait fedezi fel, hogy a műkritikát művelhesse; maga is készít szobrokat, hogy belülről ismerhesse meg ezt a világot. Hasonló kapcsolata van a zenével is: önmagának házimuzsikál.

A kívülről tipikus malomvári „panellakás” belülről teljesen egyedi. Lakóit formázza. Csordultig tele könyvvvel (de milyenekkel! Mr Bookbordnek a lélegzete is eláll), képekkel, szobrokkal, műtárgyakkal. Nem műgyűjtőt formáz a miliő, hanem műveltséget gyűjtőt. Óhegyi doktor nagyapja földművelő volt, fiai távirdász, vasutas, Hangya-tisztviselő,

textiles. Apja pap akart lenni, de aztán megnősült, kefekötölányt vett el. „Szellemi emancipációban éltem, kelleténél több kritikai érzékkel” – meséli mosolyogva. „Bocsásson meg, valóban egy kefekötő műhely mögötti lakásban történt mindez?” – kérdezi Mr Bookbird kissé hitetlenkedve. „Anyám a négy polgárijával keresztény létére rendszeresen írt a zsidó újságba, apám festett, gobelint készített, én meg tízéves koromban cseregyerekként Bécsbe is eljutottam egy ottani kefekötő-höz” – meséli tovább. Premontrei gimnázium, majd egy év közgazdasági egyetem következett, mert orvosira nem vették fel. Aztán nyomdász Malomváron, míg egy szép napon egy nyomdásztársával elhatározták, hogy ők pedig mégiscsak egyetemre mennek. Nem sikerül, de Pesten marad, ott is nyomdászként. DISZ-tag, mint mindenki. Ő az oktatási felelős. Éjjel dolgozott, nappal bejárt a Zeneakadémiára. Malomváron összhangzattant is tanult. Kihasználta az oktatási felelősséggel járó tisztességes előnyöket, s a Toldi Gimnázium igazgatójának segítségével bejutott a szegedi orvostudományi egyetemre. Maradhatna az egyetemen (akár Mécsy Bálint Debrecenben), de megházasodik, és Malomváron jutnak lakáshoz. Egy „lelkiismeretes, betegcentrikus” kórházba kerül. 1970-ben hiába pályázza meg a főorvosi állást („említettem, a kelleténél több kritikai érzékkel rendelkeztem”), és többé nem is próbálkozik ilyesmivel Malomváron. A szomszéd város elfekvőrészlegének lesz a vezetője. Neki kell megszervezni az egészséget. Ágyat, matracot, tűzhelyet, mosógépet gyűjt. Négy intézményt kombinált össze: az öregek napközi otthonát, a szociális otthont, az elfekvőt és a kultúrházat. „Hiszen ez a reformvári pihenő!” – kiált fel Mr Bookbird. „Csak az apácák hiányoznak” – teszi hozzá M. Hegyháti Pisti. Óhegyi doktor mosolyog, ő még egyebekre is gondolt.

Mr Bookbird Malomvárra tereli a szót. Óhegyi doktor megint kérdez. Hogy nem minket, az bizonyos, az ő metakommunikációja egybevág azzal, amit mond. Vajon kit? „Hogyan lehet megújítani egy elöregedett vezetési rendszert? Mit lehet várni a gúla csúcsán lévő oligarchától, aki persze ügyesen álcázza magát? Bizony, ez még csak egy felülről demokratizált demokrácia. Bizony még nemigen értük el a polgárosodás kívánatos szintjét. A nagy művészet, a magas kultúra itt még nemigen terem meg. Básti Lajos estjére tizenöten gyűltek össze. Lehet-e akkor egyáltalán szóba hozni olyan neveket, mint Pilinszky János? Mindamellett el kell ismerni, hogy több mindennel próbálkozik a város.” Úgy véli, hogy a párt és a Bauxit között szoro-

sabb a kapcsolat, mint a tanács és a nagyvállalat között. A tanácselnököt értelmesnek tartja, mert feltűnően jó könyveket kért tőle kölcsön. „Ez a szokása, még a püspöktől is kér kölcsönbe könyvet” – jegyzi meg a felesége. Az első titkárról is van egy-két jó szava: nemrégén papír nélkül nyitott meg egy képzőművészeti kiállítást. Az is jó, hogy enged sügni, nemcsak Huszár Tibornak, hanem még a malomváriaknak is. Nem jellemző rá az a fajta nagyizálás, mint az egyik kisüzem igazgatójára, aki fűthető magasleest építtetett magának.

A személyiségek között Korbuly doktort („hetyke, de hisz abban, amit csinál”), Sopronbánfalvi Jánost („műszaki humán műveltségű soproni junker, de nem ízetlen”), Joós Istvánt („csöndes, nem tudja adminisztrálni magát”), Mécsy Bálintot („egyéniség!”), Gyapai Viktort („talán a legműveltebb”), Bánhegyi Imrét („tisztelendő tisztelendő”), Szepesi Csongort („tartása van”), Tápai-Kiss Zoltánt („szellemi kontroll nélkül kissé elgazosodott”) említi. Az „érdekes” kategóriába Szikszói doktort sorolja, a helyi népfront elnökét, aki azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy ő tartotta az esernyőt a tanácselnök felett május elsején.

És most következhetne a házimuzsika, de már tizenegy felé jár, a panelfalak vékonyak, a szomszédok izlése pedig eléggé eltérő...

Peremhelyzetű emberszelidítők

György Lajos apátplébánossal, a „békepappal”, sajnos, már nem találkozhattunk, de mielőtt munkatársaival és utódjával megismerkedtünk volna, módunkban volt, hogy Márkus István írása alapján felidézzük alakját, és összevessük mindazzal, amit eddig róla hallottunk: „Jól megnézett, én is őt. Láttam, hogy nálam tíz évvel idősebb lehet, teljesen ősz, bozontos ősz szemöldöke alatt olyanfajta kék szemek, melyek ritkán láthatók.” Így mutatja be az egyik legélesebb szemű magyar szociográfus a falusi molnár fiát, aki, mire leérettségizett, addigra a molnárlegény-oklevelet is megszerezte. Életét is ennek, mármint fizikai erejének, edzettségének köszönheti, mert – mindezt Márkus István elbeszéléséből tudjuk – egyszer, somogyi pap korában meg akarták ölni, és csak fizikai erején meg a bátorságán múlt, hogy megghiúsította gyilkosai és felbujtói tervét. Ő akkor már ismert béke-mozgalmi ember volt. Másnap hajnalban már ott volt nála a rendőrség

azzal, hogy ő kommunistákat vert meg, mire ő azt mondta, hogy ja, kérem, nem mondták ők, hogy kommunisták, csak azt, hogy „megdöglesz, te csuhás!”. „Tehát a nép fia, ez hangsúlyos eleme volt a beszélgetésnek és magatartásának, miként az is, hogy békepap létére is az egyház harcos embere” – írja beszámolójában Márkus István. Amikor György Lajos a jeles szociográfustól meghallja, hogy értelmiségvizsgálat* folyik Malomváron, ingerülten kérdezi, hogy mi köze neki az értelmiséghez? A kérdést sem a szobákban lévő rengeteg könyv, sem olvasottsága, sem nyelvtudása, sem műveltsége nemigen indokolta. Márkus István meg is jegyezte ezt. György Lajos elmagyarázta, hogy őt egyáltalán nem mint értelmiségit, hanem mint a békeharc szövetségesét, a népfrontpolitika támogatóját, a nép megnyugtatóját tartja számon a vezetés. Tulajdonképpen sérelmeit sorolta fel, jegyzi meg a szociográfus, aki azt is feljegyezte, hogy az apátplébános tisztelettel emlegette Kádárt, a malomvári helyzetet azonban olyannak nevezte, ami „nem adekvát”, amely „nem felel meg az elvárásoknak”, amely jól illusztrálja, hogy „az alkotmány és a gyakorlat között hézagok vannak”. „Ilyen egyszerű módon fejezte ki magát, rám-rám sandítva vastag, ősz szemöldöke alól. Közben maga elé nézett, és két erős mancsát az asztalon nyugtatta. Olyan módon beszélt, mint aki ezt már elmondta sokszor, jó sok helyen, és úgyis tudja, hogy hiába mondja” – írja György Lajos egyik utolsó e világi beszélgetőpartnere, aki ezután joggal kérdezhetette meg őt, hogy ha ennyi baja van ezzel a rendszerrel, akkor miért volt 45-ben földosztó bizottsági elnök, nemzeti bizottsági elnök, miért lett a papi békemozgalom aktivistája, vagyis „békepap”, miért vállalta, hogy ezért a pápa kiátkozza, hogy püspöke megrója? György Lajos azt felelte, hogy „azért, mert nekem van valamim, ami nincsen a kommunistáknak és a kommunista pártnak dolgozó értelmiségieknek: hitem. Krisztus Urunk megmondta, hogy az egyház olyan vár, amelyen a pokol kapui sem vesznek erőt. Ez így van, ez így lesz, erre bizonyíték a világtörténelem. Ha egy korszaknak van eleje, akkor vége is lesz, és ezt az egyház megéri, sőt túléli. Békepap pedig azért vagyok, mert a béke ügye az egyház ügye”. Márkus István „nagy formátumú” embernek jellemezte, a mindenféle állami kitüntetések birtokló papot, aki egykor a KALOT-nak is

* Amelyből éppen a György Lajossal való beszélgetést követő napon, nem kis részben e találkozás hatására, Márkus István kilépett.

szervező-vezető embere volt, akinek meggyőződése, hogy az ateizmus (szerinte ez is hit) és a vallás feloldhatatlan ellentmondásának ideológiája „kölönc a szocializmuson, amely nem engedi futni”.

Sokan arra számítottak, hogy György Lajos idősebb káplánja, a megye egyik hitoktatási szakfelügyelője, Bánhegyi Imre lesz az apátplébános utóda. Állítólag Radosi Kálmán első titkár és a tanácselnök is őt támogatta, de, úgy tűnik, ezúttal a másik hierarchia volt az erősebb. Tótvázsonyi Tibor került a helyi katolikus egyház élére, Bánhegyi Imre pedig hat falu plébánosa lett, tíz kilométerre Malomvártól. Én indultam öhozá, Mr Bookbird az új plébánossal, M. Hegyháti Pisti pedig a káplánnal beszélgetett. Az utópiát mindhárman elolvasták.

A vadonatúj benyomást keltő, nemrégben rendbe hozott plébánia-épület Magospetény központjában áll. Egy hete lakik itt édesanyjával a negyvenes éveibe lépő Bánhegyi Imre. Az elmúlt félév a „mindent újra kezdeni” jegyében telt el. A plébániának szánt épületet elhagyatottan, úgyszólván romokban találta. A hívektől zsúfolt malomvári templom után tudomásul kellett vennie, hogy Magospetényben az éjféli misén is csak tizenketten jelentek meg. Az első időben úgyszólván senki sem köszönt neki. „Hideg nép lakik erre, sok a munkásör”, figyelmeztették jóakarói. Akkor még a maga tákolta barakkban éjszakai (patkányok társaságában) vágott neki az építkezésnek, hogy télre fedél alá kerüljön, hogy édesanyját magához költöztethesse. A plébánia is elkészült, s ma már nagyobb ünnepen alig férnek be a templomba. Hogyan sikerült? Egyszerűen: jól beszélte a nyelvüket és segítséget kért. Nemcsak a hívektől kért segítséget, hanem a helyi vezetőktől is. A malomvári első titkár szerzett neki telefont. Ő is segített, amiben tudott: ha mást nem, hordta ki az ételt a hegyen dolgozóknak. Hogy szaporodtak meg a hívek, talán megtértek? – kérdezem. „Talán inkább visszatértek. Igaz, még reformátusok is járnak ide. Együtt kell élni velük, ez a titka. Tudom, nagyképpen hangzik, de az, amit itt lát, mégiscsak ezt bizonyítja. Vegye még hozzá azt, hogy fővárosi gyerek vagyok, és, persze még azt is, hogy geológus akartam lenni, amit, ugyebár, elég nehéz lett volna a budapesti aszfalton művelni” – feleli.

Nehezére esett otthagyni Malomvárt, mert sokévi fáradságos munka credményét kell féltenie. A gyengélkedő, majd súlyos beteg apátplébánostól (akit egyébként ő ápolt, injekciózott) szabad kezet kapott.

Félezer hittanosa is volt, főleg sok kisgyerek. Az óvodásokkal kezdte. „Miből áll az óvodáshittan anyaga?” – kérdezem. „Arról mesélek nekik, hogy Jézus a barátjuk, semmi másról, persze kiszínezzük. Az elsősökkel és a másodikosokkal már a legszebb bibliai történeteket vesszük. A mottó: Isten gyermekei vagyunk. Fontos célom, hogy alaposan, tudományos módszereket is alkalmazva megismerjem őket. Megrajzoltatom velük a fatesztet, a családtesztet. A nagyobbaknál már erősebben kalkulálok a tévé nézéssel. A malomvári gyerekek afféle lakásgyerekek voltak, tévémajszolók. Sokat rontott rajtuk a képernyő, sok mindent helyre kellett tennem. Mit tethetek? Szidjam a tévét? Nem. Nézem én is, és lesz közös témánk. Kifaggatom őket, mit olvasnak, mit néznek meg. Segítek nekik jó könyveket szerezni. Negyven-ötvenezer forint értékű könyvakciókat bonyolítottam le, persze, kizárólag az ő hasznukra. A bér málközők előkészítésekor már az erkölcsi normák, az életcélok kerültek előtérbe. Tudja, ma még vidéken, sajnos, eléggé korán bér málkózni, így aztán hetedik-es-nyolcadikos korban elkezdődik a nagy lemorzsolódás. Meg szoktam tippelni, kik jönnek vissza. A családi életük alapján tippelem meg. Óriási bajban van a családi élet. Hiába rendezek szülői értekezleteket is, hiába kérem, ne kapjanak a bér málközők drága ajándékot, hiába kérem, korlátozzák a tévé műsort, a szülők halálisan fáradtak, nevelési elképzeléseik meg enyhén szólva hiányosak.” Megkérdezem, milyen műsorok nézését korlátozná. „Elsősorban a mennyiségre gondolok, és a nem nekik való műsorokra. Amikor azt mondom »nekik való«, elsősorban nem a vallásos emberre, hanem a fejlődő emberre, az életkori sajátosságra gondolok. Én nem szoktam nekik mondani, hogy forduljanak el, ha egy csókolózó párt látnak. Meg kell mondanom, a felsősök körében bizony az iskolai megfélemlítés még mindig szerepet játszik, a középiskolára ez még inkább igaz. Más eset: az egyik elsős hittanos kislányt diáktársai »hozzáadták« egy negyedikeshöz. A kórházból üzentek a múltkor, egy harmadikos gimnazista abortusza alkalmából, hogy »tisztelendő úr, nem jól van ez, valamit kellene csinálni«. Világos, hogy ehhez én édeskevé vagyok, de azért szóltam az akkori igazgatónak, ő eléggé fagyosan közölte, hogy ez az ő dolguk.” Megkérdeztem, milyen volt a kapcsolata a malomvári értelmiséggel. „Mindenekelőtt leszögezem: az ötszáz hittanos az apátnak köszönhető. Ő volt az egyetlen hivatalos személy, én csak Imi atya voltam. Azért sokan megtalálták, kivéve a pedagógusokat, akiknek ez életveszélyes lett

volna. Az orvosokkal mindig jó kapcsolatom volt, így csak igen kevesen haltak meg szentségek nélkül. A kórházba még most is mintha csak hazamennék. Más a helyzet a többi réteggel. Pedig de sok mondanivalóm lett volna a pedagógusoknak, hiszen mindig végeztem különféle, maga talán így mondaná, szociológiai felméréseket! Tudom például, hogy ötszázból négyszázötven gyerek tovább nézi a tévét, mint szülei, akik elalszanak közben. Ha egyáltalán nevelnének, nevelés közben is elaludnának, halálosan kimerülten az önkizsákmányolástól, ami persze, szerintünk bűn. Még valamit kell gyónjak: olykor bizony eléggé erőteljesen beleavatóztam a családok életébe, és így aztán sok malomvári gyerek nekem köszönheti az életét.”

Rátérünk Reformvárra. „Szép elképzelés a szocializmusban Reformvár. Szép, mint Verne Gyulác az űrben. Sokat olvastam schol sincs szigetekről, hiszen, említettem, geológus, vagyis felfedezőféle akartam lenni. Tudom, Reformváron sem valósult meg ez a tőkély, de még tőkéletlen formában is esélytelennek látom a kilencvenes évek végén, itt, a Kárpát-medencében. Talán inkább meg kellene dönteni puccsal valahol Latin-Amerikában egy fasiszta rendszert, és ott felépíteni ezt, vagy talán Afrikában.” Úgy gondolja, hogy az utcanevüket bizonyosan mindenki üdvözölte. Ő is felveti: miért ne maradt volna a malomvári fazekasok utcája Fazekas utca, és miért lett Beloiannisz. Úgy érti, miért éppen az lett. „Még örülhetünk, és ez is az igazsághoz tartozik, hogy az iskolát és a templomot felépítő papról elnevezett utca, a Ley József utca neve megmaradt. A kultúrkocsmák jó elképzelés, a meghitt beszélgetések valóban hiányoznak. Hogy mekkora szükség lenne legalább egy hetilapra a városnak, ezt talán nem is kell bizonygatnom. A házi kamarazenék egyáltalán nem tartoznak a fantazmagóriák világába. Tudja, hogy itt, Magospetényen milyen esteket tartottunk? El nem tudja képzelni! Négyszáz, azaz négyszáz idevalósi vendég előtt még egy perzsa énekesnő is fellépett. Igaz, utána megkérdezték, hogy hová valósi az a szép cigánylány... Tetszett még a hivatásos anyák ügye is, de talán az is megoldás lenne, ha a férjnek nem kellene fusizni munka után, ha lenne akkora fizetése, hogy ne kelljen a második műszak után hullaként becsni az ajtón, mert azért nem mindenki részegen esik be a lakásába. Sajnos megváltoztak a családi életek. A gyereket nem vállalják a szülők, ők sem a szüleiket. A gond gondot szül. Pap vagyok, mégis azt mondom, nem elég csupán az emberség, tenni kell az emberség elleni embertelenség ellen is

valamit. Kérdezhetek valamit? Szép, hogy működhetnek az apácák az elfekvőben, de miért nem engedték be őket az elhagyott zsinagógába az ott táborozó csövesek közé? Talán ez lett volna az igazi életmentés! Vagy nem tudná elképzelni, hogy egy apáca el tudna beszélgetni egy csövessel az élet értelméről?” Nem könnyű kérdés. Őrá gondolok és azokra a napokra, amikor ide érkezett a magospetényi hideg emberek és munkásörök közé. „Ha értenek a nyelvükön, miért ne!” – feleltem. Válaszommal elégedett. „Akkor most elmondhatom, hogy itt, Magospetényben már félig-meddig megvan az a zöld keresztes lelki elsősegély szolgálat, ha még nincs is pecsétünk. Egy ügyvéd, tanárok, az igazgató... Ők már látják, hogy én nemcsak prédikálok, hanem velük együtt akarok valamit, amit ők is jónak tartanak. Ezért vagyok derűlátó, a keresztények és a marxisták kölcsönös egymás megbecsülésében. Sajnos, eléggé szét vagyunk választva, pedig nem szabadna félnünk egymástól. Őszinteség, őszinteség, őszinteség. A pappal és a párttitkárral szemben ugyanaz a három követelményem van: 1. elvek embere legyen, 2. ember legyen, 3. egymást tiszteljük. Múltkor, hóviharban felvettem egy munkásört. Láta a kocsiban a keresztet, és megkérdezte, nem félek-e. Mármint tőle. Tudja, hogy mit nem tudtam elhithetni vele? Hogy ez a kérdés fel sem vetődött bennem! Szabad egy magamfajtanak a KISZ-ügyhöz hozzátennem valamit, azonkívül, hogy tetszett a reformvári megoldás? Csak annyit, hogy szerveztek Malomváron egy bécsi kirándulást. Aki KISZ-tag volt, mehetett... Ennyire én is lehetek rosszmájú, ugye? Fordítsuk egészen komolyra a szót, mert ez a gebines közművelődés véresen komoly ügy. Milyen szép lenne, ha a »cirkuszt és kenyeret«-elvvvel szemben az olvasótáborok elve érvényesülne! Aztán az embertan...! Kitűnő ötlet, de ki oktassa, és mit? A nevelésügy irányítóinak figyelmét annyira leköti az ideológiai harc, hogy erre alig fordítanak figyelmet.”

Kikísér a kapuig. A nagy kert már rendezett, zsendülnek a növények, nemsokára körbeveszik a Mária-szobrot. Elmeséli, hogy az egyik községi vezető, „nem kerülgetve a témát” megkérdezte tőle, hogy honnan lopta. Amikor megtudta, honnan van, és kit ábrázol, azt kérdezte: „Egy Mária-szobor egy kertben?” Elmagyarázta neki, hogy másoknak, elég sokaknak Magospetényben is, kerti törpéjük van, nekik meg ez tetszik. A hatás elementáris volt.

Az állomásra visszafelé menet a magospetényi „hideg embereket” figyelem, találgatom, ki tapsolhatott az itt fellépő perzsa énekesnőnek,

ki csatlakozott a körmenethez feltámadáskor, ki rakta a téglát a plébánia építéskor. Eszembe jut még M. Hegyháti Pisti tájékoztatása, hogy a megyei első osztályban szereplő magospetényi együttes narancssárga-feketében játszik, akár a hollandok. Erről pedig Bánhegyi Imrének egy zárójeles mondata: „Tudja, én sosem fociztam, kirándultam a gyerekekkel, mégis mindig remekül összejöttünk.” Érzem, ide egyszer vissza kell jönnöm, megtudni, kilesni ennek a „mégis”-nek a titkát. Mr Bookbird és szakfullajtárunk bólogat, ők is így érzik.

Talabér Tamás viszont üres idejében a labdát rúgja az éppen elérhető gyerekekkel. Már csak ezért is stilszerű volt, hogy az egykori fiatalabb, most már egyetlen káplánnal M. Hegyháti Pisti beszélgeszen, már csak azért is, mert a focigrundokon már többször találkoztak. A feszület, a pápa arcképe, könyvek, magnókazetták és a *Mérleg* legújabb száma társaságában ott pihen a futball-labda. Talabér Tamás mindjárt az elején így foglalja össze véleményét Reformvárról: „A valószínű emberek, legalábbis az itteniek, önközpontúak, erősen anyagi beállítottságúak. Hanyagok a város és a köz dolgaiban. Így aztán lehetetlenül nagy feladat vár a vállalkozó egyénre, a vezetőre, az eszme megvalósítójára. Csak a közös akaratra és a jó szándéokra lehetne építeni, és ez ma Magyarországon nagyon nehéz.”

Lelkesedik a reformvári új utcanevekért, úgy véli, ezek nevelőereje sem elhanyagolható. Úgy érzi – és ez kissé furcsa volt számára, falusi gyerekeknek –, hogy a városban már nem tudják az emberek, mi az összetartozásérzés. Talán azért sem, mert itt már nem járnak házról házra a hírek. „Talán ezért is jó lenne egy újság” – veti közbe M. Hegyháti Pisti. Talabér Tamás egyetért: „El tudnám képzelni, hogy valaki éppen a szomszédjáról olvas majd valami olyat, amiről nem is tudott. Persze, nagyobb ügyekről is értesülhetne, mert ugyan ki tud ma Malomváron a tervekről, a múltrol, a város vezetőinek gondjairól? Hasonló okokból támogatnám a kultúrkocsmákat is, ahol nem az alkohol fogyasztása lenne az egyetlen vonzerő. Egyébként én nem bortermő vidékről jöttem ide, de ott is ugyanúgy isznak, mint itt, és itt sem azért isznak, mert bortermő vidék. Isznak, mert könnyedséget kell érezniük, mert a fiatalok körében ez a felnőtté válás mércéje.” Az agórákat nehezen tudja elképzelni. Úgy érzi, az emberek a tömegben szívesen csapódnak a „jól beszélőkhöz”, de a szólásszabadságot szép elvnek tartja. Bevezetné Malomváron is a zöld betűs ünnepeket, mert szerinte ma már az emberek nemigen tudnak ünnepelni, talán azért

sem, mert nem értik, mit ünnepelnek. Szerinte fel kellene készíteni az embereket az ünnepre. A reformvári Szent Ferenc természetünnepet is átvenné, mert az assisi prédikátor kedvenc szentje. Őt úgy mutatja be a gyerekeknek, mint a természet és környezetvédelem védőszentjét.

Neki is nagy gondja a köszönés, a megszólítás. Talán a reformvári „üdvözetem” lenne a legmegfelelőbb. A „keztcsókolom” kézcsók nélkül nem megy, az pedig nem dukál mindenkinek. Az „elvtárs” hideg, az elvtársak pedig úgyis tegeznek egymást, kivéve, ha egy kis elvtárs találkozik egy naggyal. Az „uram” és az „asszonyom” ma már idegen, a „barátomat” nemigen fogadnák el vadidegentől. Úgy véli, a pap és a párttitkár kapcsolatára Reformváron az őszinteség és a tisztelet jellemző, persze ennek meg a felebaráti szeretet a feltétele. Ez kellene jellemezze a hívők és a nem hívők kapcsolatát, de nem így van. A hívőt ma sokan „leértékelik”, lesajnálják, mint a „hamis tudat áldozatát”. Talán akik az iskolavárakban tanulnak, majd nem így gondolkodnak.

Tetszik neki az iskolavár, ahol bizonyára felelősség áll minden kimondott szó mögött. Sajnos nemigen érezni azt ma a katedráról szólókban. Ezt a még mindig megkülönböztetésnek kitett hittanos gyerekek is érzik. A nyelvrontást a szülőktől is látják, kiszorulnak a nyelvből a szép szavak, így aztán a barátság és szerelem művelése is nehéz, kifejezőeszközök nélkül. Úgy tapasztalta, más országokban nincs annyi durva beszéd, főleg Istent nem emlegetik annyiszor. „Az én elvem az emberek szeretete, a másik javának a szolgálata, nem hivatalomból, hanem Isten iránti szeretetből, akitől mindent megkaptam, és mindennekhez erőt ad, hogy cselekedjek. Ha nem tudok szeretni, szolgálatom csak a béresé. Nehéz ma utat mutatni, mert sok emberből mintha kiveszett volna az érzékenység a természetfeletti értékek iránt, a hidegség és érdektelenség lett rajtuk úrrá. Talán ez is oka annak, hogy az óvodások hittanán még hatvanan-hetvenen vannak, kilencven még az első áldozó, a negyedikés-ötödikések már csak ötvenen vannak, a gimnazisták közül már csak négyen jönnek el, leszámítva a bencés gimnáziumba járókat” – fejezte be Talabér Tamás.

M. Hegyháti Pisti elmondja, nagy csábítást érzett arra, hogy megkérdezze őt, értelmiséginek érzi-e magát, mert bárkivel bármibe fogadna, hogy nemmel válaszolt volna, de valamiért mégsem tette.

Szégycellte volna hallani, mert ő – aki még alig tett valamit másokért, szinte amióta eszénél van – értelmiséginek vallja magát. Még középpályásként is így érzett, amikor futballozott, most bíróként még inkább, hiszen ez már teljes mértékben értelmiségi nézőpont.

Mr Bookbird érdekes (érdekes sorsú, személyiségű) emberrel találkozott az új plébános személyében. Ady Nagyváradjáról indult a papi pályára, mint annyian, csak hogy az ő „karrierje” (az esperességgig) korántsem szokványos és egyáltalán nem nagyváradi stílusú. Apja diplomás szabósegéd volt, anyja tanítónő, de nem taníthatott. („Ott, abban az időben.”) A nagyváradi papok konzervatív gondolkodása roppant módon taszította, ez ellen is lázadt, amikor elhatározta, beáll kapucinusnak. A szülei tiltakoztak, de ő hajthatatlan maradt. A Hittudományi Akadémián tanul, amikor „oly sok minden egyéb feloszlátásakor” rendjét is feloszlátják. Pályamunkás lesz, majd tűzoltó. A Földtani Intézetben mindenek, amikor 1953-ban az utcára kerül. („Kiracizzák.”) Egy vállalat autójavító részlegében dolgozik, majd diszpécser egy másik helyen. Kitanulja a robbanómotorokat. Jó kis helyen dolgozott: a meős hentes volt, az igazgatója futballbíró (előtte Horthy testőre), főmérnöke bórdíszműves. Később szakács lesz egy plébánián. Innen várja, hátha eredményesen végződnek az állam és az egyház közötti tárgyalások a rendekről. Közben sok megszakítással összesen huszonhárom félévet végez a hittudományi akadémián. A görögön, a latinon, a németen és a lengyelen kívül a héber és a szír nyelvet is ismeri. A hatvanas évek elején disszertációját készíti (Az Ószövetség idézése az Újszövetségben), vidéki káplánokat korrepetál nyelvekből és szentírástudományból, közben „kántorkodik” és „sekrestyészkedik”, papja távollétében temet is. A hatvanas évek közepétől lesz kisegítő lelkész, majd káplán. Újabb zökkenők következnek, mert túl nagy énekkart szervezett, túl sok főiskolás és egyetemista jött el előadásaira. Paptársai is megirigyelték. Három év alatt hat helyen fordult meg, végül plébános lett Zalában. Itt egy kicsit meggyökerezett, jó kapcsolatot alakított ki a helyi vezetőkkel, még egy moszkvai kiránduláson is részt vett, részben mert érdekelte a Szovjetunió, részben mert ezzel akart érdemeket szerezni, hogy szólhasson egy felfüggesztett káplántársa érdekében. Malomvárra azért jött örömmel, mert felettese már kezdte lehetetlenné tenni életét. Az egyházi hatalmakkal nem kevesebb baja volt, mint a világiakkal. Az utóbbiakat illetően az a véleménye, hogy „a kétféle világrendszer megkülönbözte-

tése értelmetlen. Inkább a jóléti társadalom két vagy többféle típusáról kellene beszélni. Bátran nevezhetnénk a jóléti társadalmat szocializmusnak, hiszen a »szociális« és az »evangéliumi« szinonimák. Ne feledjük, Prohászka Ottokár tési földosztásával 1917-ben megelőzte Károlyit. Az más kérdés, hogy Károlyi hazajövet első száműzetéséből, azon nyomban eltávolította kertjéből Prohászka szoborportréját. Ne feledkezzünk meg a kis tömzsi XI. Piuszról sem, aki egy pápai kihallgatáson alaposan megrángatta a szép szál magyar püspök palástját, hogy micsoda dolog ekkora egyházi birtokkal rendelkezni. Mindezzel együtt a *Reformvár* szerzője idealista. Nem hinném, hogy lenne manapság olyan város, ahol a homogén hatalom átadná a terepet a plurális tarkaságnak”. Ami az utópia részleteit illeti, többségükkel rokon-szenvezett.

Még csak ismerkedik Malomvárral, keresi a helyét. Itt is tapasztalja, hogy lassan már nem tudják az emberek a jót a rossztól megkülönböztetni. A szülők egy része mintha azt szeretné, hogy minél előbb bérnalkozzon a gyerek, hadd legyenek már túl a vallásos nevelésen. Kellemes meglepetésként érte, hogy viszonylag szép számmal fordulnak meg a templomban a huszonévesek és a fiatal házasok. A középiszkolás korosztályt szeretné most valahogyan megfogni, bízik benne, hogy talán kisközösségi alapon sikerülni fog. Ezt a várost még nem igazán érzékeli. Bejelentkezett ugyan a tanácson, de a találkozást többször is lemondták, miként lemondta a népfront is. Ott azért, hogy majd a tanáccsal együtt. Szoborügyben azonban nemrégén felbukkant a tanácselnök, de mintha csak a Városszépítő Egyesület nevében jött volna. Elment a lakógyűlésre, ahol elfelejtették bemutatni. Mécsy Bálint volt az első, aki felkereste, György Lajos hagyatéka felől érdeklődött, hogy esetleg kiadnák a Tapolcai füzetek sorozatban. Nemsokára Tápai-Kiss Zoltán és Joós István, a szomszéd házban működő Pedagógiai Múzeum igazgatója is megtalálták.

Bevallja, egyelőre nem tud mit kezdeni a harmincról tíz főre olvadó, elaggó, magatehetetlen egyházi képviselő-testülettel, ahonnan az igazán agilis emberek ugyanúgy hiányoznak, mint az értelmiségiek. „Vajon elvállalna-e egy közismertebb értelmiségi ilyen szerepet?” – kérdezte Mr Bookbird. Pápán, Sopronban, Győrben vagy Keszthelyen igen, véli a plébános, de Kaposváron, Nagykanizsán, Zalaegerszegen, Tapolcán és Malomváron nem valószínű. Ezekben a városokban még „le kell csapolni a mocsarakat”. Bár paptársai is bírálják ezért, tudato-

san a minőségre törekszik, küzd a formalizmus ellen, nem szolgáltat ki szentségeket azoknak, akik csak „népszokásból” akarnak keresztelőt vagy esküvőt. Hétfő esti bibliai előadásain zsidók és nem hívők is megfordulnak. Számít arra, hogy előbb-utóbb jó kérdéseket fog találni az erre a célra elhelyezett postaládában. „Majd talán összefutunk egyszer a várossal is. Mindenesetre hiveimmal szívesen beállunk a ringbe, ha küzdeni lehet a megcsonkított kórház elcsatolt részének visszaszerzéséért.”

A tóparti beszámoló ezzel véget ért. Mr Bookbird kíváncsi véleményünkre, hogy a három pap közül melyiket tartjuk leginkább értelmiséginek: a lelkipásztorkodásba még éppen hogy belekóstoló, csupa szív Talabér Tamást, a missziós tevékenységet folytató Bánhegyi Imrét, vagy a szentírástudományi katedra helyett a szószékről egzegezist előadó ex-kapucinus Tótvázsonyi Tibort. M. Hegyháti Pisti viszszaérdezi: „Alkalmazható-e egy papra, vagyis egy társadalmunkban peremhelyzetű emberszelidítőre az értelmiségi kategória?” – Mr Bookbird rekontráz: „Mennyivel kevésbé alkalmas, mint egy tanár vagy mérnökre?” Erre M. Hegyháti Pisti azt javasolja, hogy legalább különböztessük meg a szabad és kötött értelmiséget, a nemigen helyettesíthetőktől azokat, akik helyettesíthetők, akár nem értelmiségiekkel is. Magam azt javaslom, különböztessük meg a diplomást és az értelmiségit is, vagyis a felső szintű szakembert válasszuk el az átfogó képpel és a világkép továbbadásának készségével is rendelkező diplomástól. Mr Bookbird háromféle kategóriát javasol: a szakembert (az üzemmérnöktől a Nobel-díjas kémikusig), a primer értelmiségit (aki önállóan értelmezi és valamelyest alakítja is az emberi lét fizikai, szellemi és társadalmi adottságait) és a szekunder értelmiségit (az értékeket közvetítőt). M. Hegyháti Pisti szerint a diplomás szakemberek között is meg kellene különböztetni a jó szakembert és a kontárt. Mr Bookbird ezzel egyetért, de szerinte ez, ha fontos is, már egy másik szempont. Óriási vita robban ki közöttünk, hogy kit melyik kategóriába tegyünk a Malomváron megismert diplomások között. Abban maradunk, hogy a szakemberek közé sorolhatjuk az itteni műszaki értelmiségiek, a katonatisztek és az államigazgatási ügyintézők többségét. Primer értelmiségiek közé sorolta M. Hegyháti Pisti általában az írókat, Mr Bookbird a politikusokat, jómagam a tanítványai sorsát vagy a település közügyeit is magára vállaló pedagógust, de malomvári példákat ezekre alig találtunk.

Mindhárman egyetértettünk, hogy a szekunder értelmiség kategóriába sorolhatók a népművelők (kivéve azok, akik inkább a kultúrmenedzserek közé, vagyis inkább a szakemberek kategóriába tartoznak). Ide sorolta Mr Bookbird a tömegkommunikációs szakembereket és az újságírókat, M. Hegyháti Pisti az ügyvédeket, magam a tanárok jelentős részét. A tanárok másik részét (Mr Bookbird a nagyobb részt) a két típus határán helyeztük el, a papok és az orvosok társaságában.

Végül is a malomvári orvosok közül Szepesi Csongort, Korbuly Ernőt és főképpen Óhegyi Györgyöt, a tanárok közül Mécsy Bálintot, Gyapai Viktort a primer értelmiségi kategóriába javasoltuk. Mr Bookbird arra figyelmeztet minket, hogy a primer és a szekunder értelmiségi kategóriák inkább lehetőséget, bizonyos tevékenységre lehetőséget adó pozíciót, mint emberi értéket jelölnek. Mi viszont azt hangoztatjuk, hogy értelmiséginek lenni bizonyos értelmiségi beállítódást és magatartást is jelent: előrehaladásra, megújulásra való törekvést, másokért való elkötelezettséget és hasonlót. Mr Bookbird szerint ez mindkétféle értelmiségre jellemző kell legyen. „Akkor kezdhetjük előlről az egészet” – bosszankodik M. Hegyháti Pisti, mert ennek a kritériumnak jóval kevesebben felelnek meg a szekunder értelmiségi kategóriába javasoltak közül is.

Egy műszaki értelmiségi

A döntést elnapoljuk, mert Sopronbánfalvi Jánoshoz vagyunk hivatalosak, a Városszépitő Egyesület elnökéhez. Mint ezt már tudjuk, a népfront által felkent és önjelölt elnökjelöltek után a patthelyzet megoldásaként került az elnöki székbe. Oly módon, hogy megszavazói nagy részének vagy éppen többségének – mint ez utóbb kiderült – eszébe sem jutott volna más. Szóval úgy tűnik, az Isten is erre a posztra teremtette.

Az ugyancsak kacsalábon forgó (légkondicionált stb) Bauxit Múzeumban fogad minket rokonszenvesen kicsiny szobájában. Energikus mérnökember, akit az ember elképzelhetne úrállomás vagy anyahajó parancsnokának (M. Hegyháti Pisti szerint), egy konszern executive directorának (Mr Bookbird szerint), vagy polgármesternek (szerintem). Látva, hogy naptárában előttünk és utánunk is nevek, programok szerepelnek, Mr Bookbird megkérdi, mennyi időt fordíthat ránk.

Látjuk szeme villanását, felettébb tetszik neki a kérdés. Háromnegyedórát kapunk, és ha ez mégsem lenne elegendő, újabb időpontot tűzhetünk ki. A részéről javasolt „napirendi pont” *Reformvár*, a részünkről javasolt természetesen a Városszépítő Egyesület. („Jé, most esett le a tantusz, hogy miért nincsen Reformváron városszépítő egyesület!” – írja nekem egy cetlire M. Hegyháti Pisti, megérezve, hogy itt nem illik sugdolózni, a „jegyzékváltás” viszont feltehetően megengedett.)

„Szerintem nem lenne bolond história ez a *Reformvár*. A feleségemnek nagyon tetszett, én azonban számon kérhetném a mindenkori realitások figyelembevételét. Persze, ha lennének hozzá értelmes emberek, meg is lehetne valósítani. A valóság az, hogy kevés is a végrehajtókba átültethető értelmes kezdeményezés. Jellemző, hogy ez a mi egyesületünk is felülről találódott ki.” Mr Bookbird udvariasan belekérdez: „A három közül melyik felsőbbbségtől indult?” „Mindháromtól” – válaszolja kapásból, majd pontosít: „Legelőször talán a népfronttól, de az ő jelöltjük, lehet, hogy már a második vagy harmadik jelöltjük, lemondott. Akkor áttelefontak nekem. Ahogy ez már Mikszáth óta a magyarországi választásokon lenni szokott. Nos, tudom, hogy a magamfajta nyugdíjasnak már nincs hatalma, de a kis lépések taktikájában bízva mégis elvállaltam, mivel már részt vettem három város hasonló egyesületének munkájában.” „Mennyire kicsik ezek a kis lépések?” – kérdezi M. Hegyháti Pisti. A reformvári pávaőrökhöz hasonló szolgálatot említi, a „kisebb lakóhelyi egységek ébredését”, a helytörténeti füzet sorozatot. „Mond önnek ez a név valamit, hogy Tápai-Kiss Zoltán?” – kérdezi Mr Bookbird mosolyogva. „Nagy mennyiség, nagy szorgalom, ömlesztett anekdotaasztag. Járt már itt is. Bizony Isten, egy óra hosszat hallgattam, de aztán belekérdeztem. Nem jutottunk ötről hatra, mert nem adja ki a kezéből, csak a kiadónak, amit összehordott. Legyen egy helytörténeti bizottság, javasoltam. De legyen ő az elnöke – javasolta. Vele veszekedni is nehéz. Óhegyi doktorral lehet. A minap például azon veszekedtünk, hogy értelmiség-e a műszaki értelmiség.” Összenéztünk. „Mi is, éppen az előbb” – tájékoztatja Mr Bookbird. „Tartok tőle, hogy Óhegyi doktorral értettek egyet” – állapítja meg Sopronbánfalvi János, és nem is várja, hogy megerősítsük. Megkérdezzük, mi a véleménye a humán értelmiségről, például a gimnázium tanáiról. Hiányolja a nagy egyéniségeket. Volt néhány nagy formátumú konzervatív és még kevesebb

„modernista”. Mindkét végletnek mennie kellett. És őket, ideérkező műszakiakat, hogyan fogadta a város – érdeklődöm. Megérti, hogy a vasutasok, a borkereskedők és a nyugdíjasok városa eléggé ellenségesen fogadta a bányászokat, akik a „bányász vagyok, ki az, aki több nálam” – mentalitással foglalták el Malomvárt.

Úgy érzi, hogy a város túlontúl is a vállalatra támaszkodik, önérzete rovására. Természetesen a Bauxit olykor visszaél ezzel. „A városszépítő ars poeticája éppen ezeket az ellentéteket feloldani” – jelenti ki magabiztos optimizmussal, majd hozzáteszi: „Jó dolog az agóra, Kamarás úr, de az ember előbb körülnéz, hogy kik is vannak körülötte, és csak azután kezd el szövegelni. Ez nálam bevált. Mindig elértem, amit akartam. Igaz, mindig kerülgetve. Én tizenhét évig voltam Hertelendi Mihály főmérnöke. Elöttem viszont rövid időn belül négyet is elfogyasztott. Tegyük hozzá, nem ő volt a hibás. Abszolút kiváló igazgató, annak ellenére, hogy nem műszaki ember.” Egy percünk maradt. „Mit szeretne leginkább a kis lépések taktikájával, az okos kerülőkkel elérni?” – kérdezi Mr Bookbird, akin látszik, hogy egyre inkább rokonszenvez a városszépítők elnökével. „Otthonná tenni a lakóhelyet” – válaszolja Sopronbánfalvi János, akinek Sopron az otthona, Malomvár pedig már a negyedik lakóhelye. Elbúcsúzunk. „No és ő?” – kérdezi tőlünk Mr Bookbird beszállva kocsijába (röpitendő őt Bécsbe „uneszkózni”). „Ő egy műszaki értelmiség” – vágja ki magát M. Hegyháti Pisti, majd hozzáteszi: „A többit levélben.”

M. Hegyháti Pisti negyedik levele Mr Bookbirdnek

Tisztelt Bookbird úr!

Folytatom a malomvári irkát:

(30) Váltig tűnődöm, ki is az értelmiségi. Inkább az, aki kitűnően cselez (mint pl. Sopronbánfalvi mérnök úr), vagy a tért ölelő, pontos passzokat adó középpályás (aki viszont hiányzik a malomvári csapatból)? Vagy a góllövő (aki már nem is hiányzik)?

(31) A kalapos boltjában most födetlen fővel sorakoznak a bábuk, amíg el nem készülnek az első, könnyű, világos kalapok, amilyeneket Farkasvölgyiné Fáy Piroska is feltesz a „nyárselvtársak” pukkasztására.

(32) A megye legjobb és legkorábban gyomorfekélyes riportere volt

vendége a gimnázium pinceklubjának (amely teljes gözzel beindult). Egy élő *Valóság*-szám: körkép valóságunkról, értékvalóságunkról, életünk hogyanjáról és miértjéről. Tizenöten hallgatjuk, tátott szájjal, van köztünk fotós, könyvesboltvezető (ismerősünk, a háromszólamú előhang első szólama, aki nemrégén visszaköltözött a jobbik bolt élére) és néhány diák. Tanár egy sem. Csak hétkor állít be egyikük, és udvariasan véget vet a zenének. Mit tehetünk? A Balaton étteremben üditők fölött folytatjuk. A következő klubműsort a kollégium társalgójában vártuk, arra számítva, hogy a pinceklub szűk lesz Wilpert Imre Beatles-diaporáma műsorára. Tévedtünk, hatan jöttünk össze. Igaz, a Beatles is rég volt már...

(33) A Malomvári Műsorfüzet „Tudja-e” rovatában olvasható: „Fél évvel ezelőtt alakult a Malomvári Városszépítő Egyesület. Célja a város haladó hagyományainak ápolása, történeti és régészeti, valamint természeti értékeinek megőrzése a város lakóinak segítségével. Ennek érdekében felkérte a honvédséget Miltényi huszárcapitány sírjának karbantartására, a Szolgáltató Üzemet a régi Malomtó lépcső felújítására, az Idegenforgalmi kirendeltséget a Lenin téri tájékoztató táblájának kiegészítésére és felújítására. Kiállítást és kerekasztal-beszélgetést rendezett a városközpont rehabilitációs terveinek ismeretetésére és megtárgyalására. Tervezi *Tapolcai Füzetek* címmel évente egy- vagy kétszer megjelenő kiadvány népszerű formában való megjelentetését. Várja tagjainak és a város lakosságának javaslatait.” Valóban kis lépések, de legalább lépések. Ami a huszárcapitány sírját illeti, szívesebben vettem volna, ha a malomvári úttörőket kérték volna erre.

(34) Itt járt a Korál, Balázs Fecóék fekete pólóinges „csöves”-zene-kara. Húszan-harmincan tomboltak elől, a telt ház azonban elcsöndesedve üldögélt. Fecó kérlelte a tömeget, hogy próbáljanak meg együtt átjutni a „túlso partra”, döntsük le a kőfalakat az emberek között. E célból fölvezetett egy tizenéves fiút a „világot jelentő deszkákra”. A fiút fogni kellett, hogy el ne húzza a szesz. Fecó törülközővel beborította kettőjük kezét, a fiú szabadon maradt jobbát pedig mindenáron az orgonabillentyűkre akarta helyezni. A fiú nemigen értette, mi is történik vele. Mi sem. A fiú mindenesetre készségesen óbégatta a „korálkorálkorál”-t, mi nem. Mellettem ismerősök, akikről már lekopott a csöves jelző, csuklójukon viszont ott maradtak a hegek: vágások, csikk égette sebek. E századvégi stigmák. Kevesen vannak

még az emberszelídítők, és ha vannak, vajon értenének-e „csövesül”, még az olyan sokat próbáltak is, mint Tóthvázsonyi atya? Remélem, nem osztja még rosszálom-versem: „Malomvár: imamalomvár”.

(35) Padfeliratok a Batsányi Gimnáziumban (folytatás):

Betty! Pubikám! Szívemben vajúdik a szerelem.

* * *

Hízlgő, csábító asszonyaim,
Buja ingoványba húz a szemetek!

* * *

A semmi ágán ül szívem,
Kis teste hangtalan vacog.

* * *

A szerelem sötét verem, amelybe ha ketten esnek,
hárman jönnek ki.

* * *

Miért nem figyelsz?
Mert rád gondolok!

* * *

Nem hiszem, hogy értenéd a lemezt,
még nem éltél nehéz idöket.

* * *

Hülye vagy, hogyha nem szereted a HOBO-t!

* * *

NEM AKAROK HÁBORÚT!

* * *

Ha nincs talaj és gyökér,
Nincs hit,
Ha nem gyűlölsz és nem szeretsz,
Nincs hit.

Így nincs hazug és nincs igaz,
Nincs példakép.
Lázban égő nemzedék,
Harcolj mindig.
Lázban égő nemzedék.
Nincs veszve még!

* * *

PEACE!!!!

* * *

Én már csak azért élek...
Mert félsz, csak azért.

* * *

Jesus Christus

* * *

„16 tonnát raksz és mennyi a bér,
Egy nappal vénebb vagy a hitednél...”

* * *

B 612 (A kis herceg bolygója)

* * *

VIRÁGGAL A BÉKÉÉRT!

(36) Itt járt Huszár Tibor, előadást tartott meghívott értelmiségi, azaz diplomás közönség előtt, többek között vagy mindenekelőtt (ez nem derült ki egészen világosan a beszámolókból) az értelmiségről. Eseményféle lehetett. Nagy visszhangja volt. Az előző „szabad párt-napokról” ezt nem lehetett elmondani. Megpróbáltam utánajárni a dolognak. Hitesnét (a népfronttitkárt, aki büszke arra, hogy nem értelmiségi) kerestem fel először: „Csodálom Huszár nagyságát, de csalódtam benne. Magas szintű, jól fűszerezett TIT-előadás volt. Egy gondolattal sem lettem okosabb. Arra, hogy már nem a munkásosztály a vezető, hanem az értelmiség, nem válaszolt, pedig három alapvető dologban, fiatalember, nincsen pardon: ez a munkásosztály, a párt és

a tulajdonviszonyok. Ezzel nem vagyok egyedül. A végén meg is jegyeztem ezt Huszárnak, de erre azt válaszolta, hogy ez túl hosszú ügy. Igaz, hogy az eszmék alakítását nem a kétkezi emberek irányítják, de aki irányít, az is a munkásságból és a parasztságból nőtt ki. Persze, lehet, hogy információhiányom van. A Ferge Zsuzsát viszont imádom!" Eszéki Lajost is faggattam. Nem volt ott, de „tud a lényegéről”. Értesülései szerint kétféleképpen reagáltak: egyesek úgy, hogy nagy általánosságokat mondott Huszár, mások meg úgy, hogy az értelmiség már osztályá szerveződött. Ő a maga részéről hozzátette, hogy ez azért nem elsősorban Magyarországon dől el. Azt is hallotta, hogy Óhegyi doktor megint elgaloppírozta magát, és kétségbe vonta a munkásosztály vezető szerepét. Jellemzőnek tartja, hogy csak négyen szóltak hozzá, valamennyien „szabadon lebegő értelmiségiek”. Ő volt a negyedik. Arról beszélt, hogy „az értelmiség lehet nem dependens, interdependens, de nem lehet függő, mert akkor megszűnik értelmiségi lenni. A kritikusság az értelmiség szinonimája”. Szenvedéllyel adta elő tanait az innovációról, meg arról, hogy ha az emberiség kihalna, akkor – az optimális erősségi kihívás törvényei szerint – az az állat kerülne hatalomra, akinek legélesebb konfliktusa volt az emberrel. Vajon ki lehet utódunk? Melyik állattal lehet legerősebb konfliktusunk?

Akire azt mondjuk, hogy „Te állat!”? Ebben reménykedem. A delfineknek is szurkolnék, de azokat módfelett kényeztetjük, ők nem kapnak tőlünk optimális erősségi kihívást. Malomvár kap-e? Esetleg tőlünk?

Tisztelettel kérdezi, üdvözlí „földije”:

M. Hegyháti Pisti

A malomvári „eszmevárban”

M. Hegyháti Pisti úgy véli, ez alkalommal jobb, ha ő kívül marad, és szépen megvár minket a városi könyvtárban, mert bizonyos benne, hogy az „eszmevárban” az elvtársak a kívülről-felülről jöttek előtt jobban megnyílnak magukban, malomvári tanú nélkül.

Bese József titkárságán kopogtatunk először. Kicsit várnunk kell rá, és így módunk nyílik körülnézni, összehasonlítani szobáját és szekré-

nyét Eszéki Lajoséval. A malomvári KISZ vezérkari szobájában a falon Leninen kívül csak a csehszlovák KISZ emblémája ékeskedik. Szekrényében: MHSZ-plakett, tankos plakett („Dicsőség a szovjet hadseregnek” felirattal), borospohár készlet, serleg, váza, teniszütő, sakk-készlet, lövész-oklevelek, és Osztrovszkij *Az acélt megedzük* című könyve. Több jelet – beleértve Osztrovszkijt is – meg kell, hogy fejtsek Mr Bookbird számára.

Ha nem olvastuk volna az *Emlékezések*-ben (amelynek egyik szerkesztője éppen Bese József volt) a malomvári KISZ-titkár életrajzát is, militáns-sportos, de a másik kultúrával is kacérkodó mérnökembert olvastunk volna ki szekrényéből (szentélyéből?). A könyvecske azt ígéri, hogy „ami szíven, az a száján, nem rejti véka alá a véleményét, még ha az kellemetlenül is érint egyeseket”. Az írás szerint Bese József malomvári születésű, apja tanácsbíró-titkár volt, négyen voltak testvérek. A budapesti Kandó főiskolát végezte, Pesten is helyezkedett el gyártmányszerkesztő tervezőként. Később visszajön szülővárosába, ahol a KÖSZIG villamos üzemében osztályvezető. Két éve irányítja Malomvár kommunista ifjúsági mozgalmát, s közben végzi a KISZ Központi Iskoláját is, ahol a városi KISZ-bizottság apparátusának irányításáról készít szakdolgozatot. Az ő életrajzából tudhatjuk meg, hogy huszonhat alapszervben és hét bizottságban ezerhétszázharminc KISZ-tag van a városban. Értesülünk a könyvecskéből arról is, hogy Bese József kevesebb, de jobb és vonzóbb programmal véli megújítandónak az olykor-olykor gyengélkedő mozgalmat, hogy e célból tervezi megrendezni a nemzedékek találkozóját, hogy differenciálni akarnak a különböző foglalkozású, érdeklődésű fiatalok között. Azt is megtudjuk, hogy pedagógus felesége abban is „derék társ”, hogy a „családi gyermeknevelés gondjai nagy részét magára vállalja”. Végül arra figyelmezteti a riporter az olvasót, hogy „senki sem vádolhatja Bese Józsefet bőbeszédűséggel, de amit mond, annak súlya van, arra oda kell figyelni”.

Bese Lajos harmincéves – tíz esztendővel fiatalabb, mint én, huszonöttel, mint Bookbird –, mégis azzal kezdi, hogy az ő fiatalkorában egészen másképpen volt, mármint a KISZ-élet. Úgy érzi, hogy „a mai fiatalokhoz mai fiatalok kellenének”, és bevallja, ő már sok minden előtt „értetlenül” áll. Két perc alatt benne vagyunk a közepében. Úgy tűnik, az *Emlékiratok* riportere ezúttal ráhibázott: „ami a szíven, az a száján”. „Miben látja ennek az okát?” – kérdezi Mr Bookbird, ahogy

az *Emlékezések* riportere írnia: fiatalos hévvel. „Lehet, hogy a társadalomban és a családban is vannak problémák. Nem tudunk itélni, nem tudjuk a gyeplőt tartani” – válaszolja. „Ki most a többes szám első személy?” – kérdezem. „Hát mi” – feleli. „Vagyis a hatalom?” – kérdezi Mr Bookbird. Őszintén megütközik, mintha most villant volna át az agyán először, hogy végül is oda tartozik. Kifejti részletesebben a „kezelhetetlen” tizenévesek helyzetét, a csöves külsőben éktelenkedő jó módú gyerekeket, akiknek a zsebében mindig van eleendő pénz sörre. Otthon meg ott van a hifitorony, hétvégén meg üres a lakás, mert a szülők kimennek a telekre. „Van-e a városban igazi közösség?” – kérdezem. Van. Pontosabban: egy azért van, a kórházi ifjúsági klub. Nekik van koncepciójuk. „Kár, hogy nem jöttek el a *Reformvár*-vitára” – sóhajt fel őszinte szomorúsággal Mr Bookbird. Bese József enyhén elpirul, ideges lesz. Kiderül, ő még nem olvasta a *Reformvár*-t. Mr Bookbird megesküszik, hogy nem akart célzás lenni. „És, mondjuk, a munkásfiatalok?” – kérdezi Mr Bookbird, hogy másra terelődjék a szó. „Ha nem a napi problémákkal mennénk hozzájuk, még minket is kifütyülnének. Azonosulnak ugyan a párt politikájával, de saját érdekük elnyomja az össznépit...” „Vagyis a párt politikáját” – értelmezi Mr Bookbird. Bese József óvatosan kikerüli ezt a fel nem robbant bombát, és folytatja: „Hamarosan komoly kádergondok is lesznek, mert egy magamfajta mérnökembert, ha jó szakember vagyok, ha nem, kiröhögnek, hogy ennyiért, ezt? Pedig nekem is van szőlőm, ott pihenek, amúgy pedig én is az egyik Y-házban lakom.” „A KISZ-tagok hány százaléka kommunista, hány százaléka marxista?” – kérdezi Mr Bookbird. „A munkások körében nincsen tömegbefolyásunk, értelmiségi és pedagóguskörben viszont rendbe tettük a dolgot...” Engem ugyan érdekelne, hogy mit és hogyan tettek rendbe, de Mr Bookbird szelid makacssággal megismétli a kérdését. „A párttagok és a KISZ-tagok világnézete egyértelmű” – feleli Bese József. „Amennyiben?” – kérdezi Mr Bookbird, és rágyújt a pipájára. „Tanulni lehet a vallástól, az emberhez ők közelebb tudnak férközni. A feleségem osztályába – általános iskolában tanít – zömmel bányászgyerekek járnak, akik a rajgyűlés előtt vagy után hittanra mennek. Lehet bizony, hogy a fától nem látjuk az erdőt.” „Milyen fától, milyen erdőt?” – kérdezi Mr Bookbird érdeklődve. „Öten vagyunk itt az osztályon, és túl sok mindent várnak tőlünk. Csak a huszonnyolc-harminc évesekkel tudunk valamit elérni. Nagyon nagy

a közömbös réteg. A KISZ-nek a legnagyobb kritikusa maga a magyar ifjúság. Lehet, hogy túlerőltettünk valamit. Nem biztos, hogy meggyőződésből KISZ-tagok. Én mindent megpróbálok, olvasok is sok mindent, a *Valóság*-ot is, hogy műszaki létemre intelligensen tudjak felszólalni.” Arra a kérdésre, hogy kit tekinthetünk Malomváron személyiségnek, zavarba jön, majd megnevezi a hatalmi háromszög három csúcsát. Hertelendi Mihályt fenntartások nélkül dicséri, a tanácselnököt barátjának nevezi, jól felkészült vezetőnek tartja, csak az nem tetszik neki, amikor „bezzegel”, hogy a „mi időnkben”. Radosi Kálmánt is felkészültnek tartja, de nem mindig átgondoltnak.

Amikor elbúcsúzunk, ígéretet tesz, hogy elolvassa a *Reformvár*-t, és megírja nekünk véleményét.* Téri Lászlóra, a városi pártbizottság titkárára, az „eszmeház” második emberére várakozva Mr Bookbird bevallja, városszépítő ügyben egyre nő benne a homály. Itt van például Bese József, aki nemcsak tiszteli, de barátjának is tartja a tanácselnököt, mégis erősen kételkedik egy olyan szervezet létrehozásának szükségességében, amelynek sokak szerint egyik kezdeményezője és csaknem mindenki szerint egyik legfőbb támogatója éppen a tanácselnök.

Megérkezik Téri László, akit – szemtől szembe kerülve vele – megpróbálunk azonosítani az *Emlékezések* egyik ünnepeltjével. A róla szóló riport címe „Üzenőfüzet az ajtó fölött”. A könyvecske szerint Téri László (aki most negyvenéves) „ahhoz a szerencsés generációhoz tartozik, amely már eszmélkedése idején közvetlen kapcsolatba kerülhetett a mozgalmi élettel”, aki „már az anyatejjel szívta magába a kommunista eszméket”. Tanítói oklevelet szerzett, de nem sokáig tanított, mert hamarosan a járási KISZ-bizottság munkatársa lett, aztán malomvári KISZ-titkár, majd elvégezve a Politikai Főiskolát, a malomvári pártbizottság titkára. Megtudjuk, hogy az elsők között kérte felvételét a KISZ-be 57-ben, hogy az alapszervben agitációs, propaganda- és sportfelelős volt, és ebben a minőségében óráközi szünetekben újságot, totó- és lottószelvényt árusított, hogy minden szelvény után húsz fillérrel gyarapodjon a KISZ pénztára. Mivel akkor csak ketten „alkották az apparátust”, és gyakran jártak vidékre, az ajtó feletti üzenőfüzet fontos szolgálatot teljesített. Rengeteg nagygyűlést, tiltakozó tüntetést, vetélkedőt, katona-munkás-diák találko-

* Nem küldte el.

zót, sportversenyt és járőrversenyt rendeztek irányításával, és létrehozták a városi úttörő honvédelmi zászlóaljat.

Miután megtudjuk, hogy a „kulturális tárca” is hozzá tartozik, Mr Bookbird a malomvári művelődésügyről kéri ki a véleményét. Téri László dicséri a könyvtárat, különösen a gyermekkönyvtárat, a „jó olvasási mutatókat”. (Bese József még arról számolt be fél órája, hogy az emberek fokozatosan eltávolodnak mind a könyvtártól, mind a művelődési központtól.) Eszéki Lajost egyenesen magasztalja. Mint „ideológiai felelőst” és a marxizmus-leninizmus esti egyetem malomvári tagozatának oktatóját a világnézeti nevelésről kérdezzük. Téri László elmondja, hogy az internacionalista és a hazafias nevelés már az óvodában is folyik: elmennek az emlékművekhez, saját készítésű zászlókkal díszítik őket. Beszámol arról, hogy felülvizsgálták az általános iskolai világnézeti nevelés helyzetét is. Mr Bookbird megemlíti annak a tanárnőnek az esetét, aki felállította osztályában a hittanos gyerekeket. „Azért történhetett, mert itt iskolai hitoktatás nincs, így akarta kiugratni, hogy hányan járnak hittanra” – vélekedik Téri László. „Mit gondol, hányan járnak hittanra?” – kérdezi Mr Bookbird. Az ideológiai titkár rázza a fejét, nem tudja. „Mégis?” Körülbelül negyvenre-ötvenre tippeli a hittanosok számát. „Milyen érzés lehet Malomváron vallásos embernek lenni?” – kérdezi Mr Bookbird. „Praktikus beleszólásunk nincsen ebbe, csak az agitativ meggyőzés lehet módszerünk. Sok olyan fórum van a népfrontban, ahol a vallásos embert a materializmus felé lehet irányítani” – válaszolja a titkár. „Hogyan hathat a vallás a gyerekekre?” – kérdezi Mr Bookbird Téri Lászlót, úgy is, mint pedagógust. „Az úttörők alakítsanak ki olyan vonzó programokat, amelyek vonzzák a gyerekeket” – feleli. Kérem, mondjon néhány példát. Sorolja őket: Ifjú Gárda, pontrendszeres vándorzászló, találkozás munkásörökkel, honvédségi babgulyás a honvédelmi akadályversenyen. Mr Bookbird a város és a helyi egyházak kapcsolatáról kérdezi. Téri László György Lajos apátplébánost említi, aki még agitált is mellettük. Az „Imi pappal” már csak köszönő viszonyban vannak. Megemlíti még, hogy a templomi kórus tagjai a városi kórusban is énekelnek. Nyíltszívű parasztyereknek nevezi az apátplébánost, ám amikor Mr Bookbird arra kéri, hogy mesélje el ennek a roppant érdekes embernek az életútját, kijelenti, hogy ennyire azért nem ismerte. „Van-e egyházi házasságkötés értelmiségi körökben?” – kérdezi az UNESCO-diplomata. „Bensőmben nem tapsol-

nék, ha lenne, főleg egy pedagógus esetében nem, aki a szocialista embertípus alakítását végzi” – válaszolja. Gyorsan rátér a középiskolai világnézetű nevelésre, amelyben főszerep jut a KISZ-nek. Hogy magának a tantárgynak milyen sikere van, azt már nem tudja, de a *Szovjetunió* című lap tetemes példányszámában, a *Népszabadság* pedig kétszázötven-háromszáz példányban jár a gimnáziumban, ez szerinte önmagáért beszél. (Ez utóbbit több tanár is cáfolta. Egy felmérés szerint kétszázötven gyerek szülei járatták a *Népszabadság*-ot, ezt érthette félre a pártbizottság titkára.)

A KISZ-ről az a véleménye, hogy stagnál, hogy nem tud közel kerülni a gyerekekhez. „Akkor milyen szerepe lehet a világnézetű nevelésben?” – kérdezzük. „Az úttörőmozgalom jól megy, de a KISZ, különösen a katonaság után, reménytelen. Talán nincsen elég differenciált program” – válaszolja. Közösségként ő a vegyesipari szövetkezet konfekcióüzemét nevezi meg. Amikor a Bese József említette kórházi klubot említjük, erőteljesen rázza a fejét. A tanárok közéleti szerepéről kérdezem. Úgy érzi, a közéletben minden réteg benne van, így a tanárok is. Külön értelmiségi fórumot vagy klubot nem tartana szükségesnek, a jelenlegi kínálat megfelelő, különösen dicséri a népfront honismereti klubját. Ha már ez szóba került, megkérdezzük a véleményét a Városszépítő Egyesületről is. Úgy véli, ez olyan fórum, amely segítséget adhat szobor-, park- és városrendezésügyben. Megbízható véleményeket gyűjthet össze arról, mit vesz be a város, mit nem. Végül megnyugtató minket, hogy megfelelő „pártelőkészítéssel” hozták létre.

Mr Bookbird előre figyelmezteti, hogy most nehéz kérdés következik: „Hogyan látja a hegemon helyzetű marxista eszmerendszer és a sokelvű társadalom kapcsolatát általában és Malomváron?” Téri Lászlón látszik, hogy tipródik. „Elhangzott a múltkori ideológiai tanácskozáson is, hogy a pluralizmust elvetve, ezt az eszmerendszert kell erősíteni” – válaszolja végül. Mr Bookbird figyelmezteti vendéglátónkat, hogy nem mint izmusra gondolt a pluralizmusra, hanem a Malomváron is tapasztalható tényre: az eszmei, világnézetű és értékrendbeli sokféleségre. „Nagyon rossz lenne, ha szabadon engednék a pluralizmust” feleli makacsul Téri László, majd hozzáteszi: „Ez a város várossá, tehát sokrétűvé vált.” Mr Bookbird példákkal próbálja illusztrálni, miről is akarta kérdezni: Tölgyesi Tibor, Óhegyi György, Korbuly Ernő, Mécsy Bálint, Tegzes Miklós és Parragi Béla eléggé

különféle mentalitású, értékrendű, világnézetű emberek. „Kinek-kinek az értékrendjére kell építenünk. Tegzes Miklós például jó húzóerő, de olykor meg kell feddünk. Óhegyi György tehetséges, de vallásos.”

„Milyennek látja a város lelki egészségügyét?” – kérdezem. „Túlterheltek. Legkevésbé még az értelmiségiek” – válaszolja. „Kivánnak-e valamilyen módon beleavatkozni az élet minőségének alakulásába?” – kérdezem. Ezt nemigen érti. „Kapott-e például valaki azért pártfegyelmet, mert elhanyagolja a családját?” Hümmög, majd a gyermek- és ifjúságvédelemről kezd el beszélni, hogy bizony, „elég sok szélsőséges példa akad, és az is igaz, hogy minden második malomvári házasság felbontásra kerül. Valami csoportot szervezünk erre a célra a bíróság és a tanács bevonásával, de a KISZ és a pedagógusok is tanácskoztak erről”.

Reformvár megvitatására nem kerül sor, mert ő sem olvasta el. Ő is megígéri, hogy feltétlenül leírja és elküldi véleményét.*

Radosi Kálmánéhoz már M. Hegyháti Pisti is hivatalos: „egy jó kis csevelyre, jó kis vacsorára”. Pontosan így is történik. A főutca egyik volt kereskedőházában, talán éppen Radosi Kálmáné valamelyik felmenőjének boltja felett igen kellemes estét töltöttünk a malomvári első titkár és felesége „minden procctól mentes” (Mr Bookbird) vendégszeretetét élvezve. M. Hegyháti Pisti hallatlanul érzékeny („nüansz-jelző”) vevőkészüléke a kedélyesen kívül némi kedélyeskedést is érzett (például Radosi Kálmán kétértelmű és egyértelmű tréfálkozásában), de ezeket többségünk (Mr Bookbird és én) nem fontos, hanem elhanyagolható nüanszoknak érezte.

A megyeszerte híres, apósa vezette húsaruház alapanyagaiból és egyéni ízű saját találmányokból készített vacsora után egy Mikus-festmény „árnyékában” kezdünk el beszélgetni. A beszélgetés végig fesztelen, kötetlen marad. Mr Bookbirdnek szemmel láthatóan jólesik, hogy ezúttal nem kell harapófogóval kihúzni a válaszokat, hogy nem kell kereszt- és kisegítő kérdéseket feltennie. Vendéglátónknak pedig az tetszik, hogy nem használunk magnót, nem jegyzetelünk. M. Hegyháti Pisti félelmetes memóriájáról akkor még mi sem tudunk. Még aznap éjszaka készített jegyzeteiből derült ki e kivételes

* Nem küldte el.

képessége; Radosi Kálmán mintegy két tucat fontos megnyilatkozását szinte szó szerint sikerült felidéznie:

„Ez a *Reformvár* tetszett. Több esetben még ennél tovább lehetett volna menni. Néhány esetben, persze, utópikus. Csak egyet nem értek: hogy is van ez a párt és egyház kapcsolata?” (Kamarás tanár úr a *Reformvár*-ból szó szerint idézve próbálja meg elmagyarázni, hogyan folytat párbeszédet Reformváron a hegemon helyzetben lévő eszmerendszer és a keresztény értékrend képviselője. Erre úgy látszik, mintha kissé megnyugodna.) „Ilyen nálunk is van. Bánhegyi Iminek, tudják, a plébánosjelöltünknek, én szereztem kályhát. Tegeződünk is. Akár a pártba is beléphetne. György apát is kivételes ember volt. A hivek békepapnak tartották.”

„A *Vörös föld* rossz film volt. Nem világos, hogy mit akart. Itt forgatták, mégsem erről a valóságról szólt. Ha kritizálni akart, miért nem keményebben. Sok fikciót kevert bele, erről író és szociológus barátaimmal is beszélgettem. Művészileg Sára Sándor barátom szerint sem jó. Akkor beszélgettem vele erről, amikor a malomvári pártvezetőknek bemutattuk a Don-kanyarról készülő, még dobozban lévő filmjét.”

„Ezt a *Reformvár*-t itt is ki kellene próbálni, így, ahogy van, legalább egy hétig.” (Kamarás tanár úr jelzi, hogy ennek a véleménynek módfelett örül, de kéri, azért erre aludjon még egyet.) „Igazad van (ez már az összetegződés után), néha már én is félek, hogy meddig engednek. Egyik kedves és kitűnő barátom, Huszár Tibor, a szociológus azt mondta a minap, hogy nem is érti, miért engednek engem ebben a megyében így ugrálni.”

„Csak azt tudnám, mi baj van az iskolával! Miért lesz a lelkes óvodásból unott úttörő?”

„A Tegzes? Ha érdekel, kérlek szépen (Mr Bookbirdnek válaszol), elmondhatom, hogy kezelhető, csak mint magánember problematikus. Képzeld el, kérlek szépen, hogy ez még az ilyen baráti együttlétekkor is dolgozni, tervezni, megvitatni akar mindenfélét. Nos, ez egy egyszemélyes *Reformvár*.”

„Az »elvtárs« megszólítást csak indokolt esetben használom. Mult-korjában egy vadászaton valaki bemutat egy elvtársnak, hogy »ez meg Radosi elvtárs«. Erre meg én is bemutatkoztam. Örvendek, Radosi Öcsi vagyok, ugyanis a velem egykorú és idősebb malomváriak közül sokan így hívnak.”

„Korbuly Ernő? Adtunk neki egy tisztséget a párt VB-ben. Szakmailag gyengébb, de lelkes társadalmi munkás.”

„A pedagógusok? Jaj, ne fárasszatok...!”

„Tölgyesi Tibi jobban nyüzsöghetne. Talán majd az új könyvtári épületben kedvet kap hozzá. Csinálhatna az udvaron szabadtéri színpadot, meg ilyesmiket.”

„Eszéki Lajos túl sokat kupeckedik. Túl sok már a Hofiból is.”

„Ezt a *Reformvár*-t azért mégis ki kellene próbálni, ha máshol nem, a kollégiumban.” (Kamarás tanár úr megpróbálja elmagyarázni, hogy szűkebb körben talán nehezebb megvalósítani, mint egy egész városban.)

„Csak azt ne akarjátok elhitetni velem, drága barátaim, hogy a párttitkárok hülyék, és hogy nincsen egyetlen KISZ-alapszerv sem, amelyik közösség!” (Mindhárman bizonygatjuk, hogy ilyesmit nem mondtunk, csak éppen néhány, szerintünk negatív malomvári példát bátorkodtunk felsorolni.)

„Amikor az egyik ünnepi beszédet így kezdtem, hogy »Tisztelt Malomváriak!«, így, nagy em-mel, egy tanácsi ember azon nyomban el is magyarázta az egybegyűlteknél: »Ugyanis mi az államot és a lakosságot szolgáljuk!«. Hát ez van!”

„A KISZ-ben sok hülyeséget is csinálnak nálunk is, ezt elismerem. Arra már én is berágtam, amikor meg akarták szüntetni a társadalmi testületeket. Csak középszintig szabadna megszabni a KISZ-feladatokat, lejjebb már csak öntevékenyen szabadna.”

„Mondtam múltkor a kollégáimnak, hogy elvtársak, arra törekedjünk, hogy nálunk a pártbizottságon legalább akkora demokrácia legyen, mint a Bundestagban a Schmidt alatt. Persze, volt nagy megrökönyödés.”

„Most már emlékszem, Pista, hogy ti csináltátok azt a bakonyoszlopi olvasótábort. Akkor voltam én KISZ-es a megyénél. Mondhatnám, szerényen, hogy én voltam az ügy egyik spiritus rektora.”

(Kamarás tanár úr felveti, nem rendezhetnének-e olvasótábort fiatal vezető beosztású vagy kulcsfontosságú pozíciókban lévő malomvári értelmiségieknek) „Nosza! Még a nyáron! Bookbird urambátyámat is meghívjuk!”

„Hihetetlen, pedig így volt” – csóválja fejét Mr Bookbird, amikor clolvassa a „jegyzőkönyvet”. Előveszi az *Emlékezések*-et, hogy összehasonlítsa a két portrét. Radosi Kálmán apja mozdonyvezető volt, a

technikum befejezése után ő is a vasútnál dolgozik motorszerelőként, de 1967-ben már az ifjúsági mozgalomban. Malomváron Ifjú Gárda-parancsnok lett, majd járási titkár. Pedagógia–testnevelés szakon szerz főiskolai oklevelet, majd Moszkvában SZKP főiskolát végez. „Nem szeretem a bezzeg embereket” – idézi a riporter Radosi Kálmánt, aki szerint nem elég fiatalos az ifjúsági mozgalom, aki szerint őszintén fel kell tárnai a gondokat, és a teljes emberi életre kell felkészíteni a fiatalokat. „Ő lenne hát a reform-párttitkár?” – kérdezi Mr Bookbird, majd azt találgatja, mennyire képes szervesülni ebben a rendkívül figyelemre méltó emberben a vasutasmúlt, a kiszes nosztalgia, a moszkvai politikai főiskola, olyan értelmiségiek, mint Huszár Tibor, Száraz György, Sára Sándor, Veszprémi Imre, akiket barátjainak nevezett; Bánhegyi atya, akit a pártba is felvenne, *Reformvár*, amelybe minden bizonnyal beleszeretett. Vagy csak belehabarodott, jegyzi meg M. Hegyháti Pisti.

Mit tanácsolnak a tanácson?

Püski Pál tanácselnöknek nagyon tetszett *Reformvár*. Különösképpen „erkölcsi kultúrája”, például az, hogy Reformvár párttitkára fegyelmet adatott annak a pártagnak, aki megcsalta a feleségét. „Bárcsak lenne a valóságban is ilyen párttitkár!” – sóhajt fel, majd megjegyzi, hogy nagyon sok az erkölcsi probléma a vezetők és a párttagok körében, hogy maga is elvált ember, hogy a katolikus egyházban legalább meg lehet gyónni azt, ami az ember lelkét nyomja, hogy nagyon jólesik neki, ha keresztnevéen szólítják. Ígéretet tesz, hogy reformvári szellemben fog változtatni testületi üléseik formalizmusán.

Csak ámulunk-bámulunk, hiszen még nem kérdeztünk semmit, és kissé szégyenkezve hallgatjuk gyónását, mint erre ilyen minőségünkben (UNESCO-diplomata, szociográfus, szakfyllajtár) méltatlanok. Elmondja, most érzi csak, milyen kínos, amikor kijövet az ülésteremből tegezni kezdik egymást azok, akik ott néhány perccel előtte szigorúan, vagy talán inkább képmutatóan, elvtársazták egymást. Összegez: nem talált olyan gondolatot írásomban, amely ne indította volna arra, hogy valamit át ne rendezzen önmagában.

Következik a hegemon eszmerendszer és a sokrétű társadalom viszonyára vonatkozó kérdés. Vallomása után Mr Bookbird felesleges-

nek érzi, hogy figyelmeztesse a tanácselnököt – mint tette ezt minden alkalommal –, hogy különlegesen nehéz kérdés következik. Püski Pál így látja ezt: „Kádár nagy öröksége, üzenete a demokrácia. Ezt kell itt kicsiben megcsinálni. Ezért félek egy kicsit, hogy kincstárvá válik a Városszépítő Egyesület. Én például sajnáltam, hogy a legutóbbi országos ideológiai értekezleten nem kapott szót még több ellenzéki vagy másságot képviselő vélemény. Nem készültünk volna fel a kritikára? Azt hiszem, nekünk is le kell szoknunk arról, hogy a testületi ülések előtt alakítsuk ki a végeredményt.”

Szóba hozzuk a város lelki egészségügyét. A lélekről az egyházra asszociál. György Lajost dicséri. Gyengéivel együtt becsülte, mert voltak neki ilyenek is. Például egy alkalommal, egy temetésen „átment hitvédelembe”. Ezt megemlítette neki, és az apátplébános utólag már röstellte. Sajnálja, hogy „felcukkoltak” olyan párttagokat, akik megkereszteltették gyerekeiket. „Talán majd egyszer eljutunk oda, hogy a vallásos ember ne legyen idegen test társadalmunkban” – jelenti ki, majd hozzáteszi: „A funkcionáriusnak is kisebbségi érzése van, például munkatársaimnak egy egyházi temetésen. Az az igazság, hogy a mi mozgalmunk elég sok embertelenséget hordozott magában, de hogy ezt át tudjuk vészelni, az éppen erőnket bizonyítja.” Mr Bookbird mintha még várna valamit. Püski Pál észreveszi. „Bizony nemegyszer hazudtunk is” – teszi hozzá. Fellélegzünk, amikor nem toldja meg azzal: „ha kellett”.

Sajnos elég kevés időnk marad magára a városra. Annyit megtudunk tőle, hogy a gimnázium élére alkalmas igazgatót szeretne, hogy a könyvtárat a város szellemi központjaként tudná elképzelni, hogy a Bauxit Múzeumot feleslegesnek tartja, „de ha nekik volt pénzük erre”. Felemeli a hangját: „Azért mi is itt vagyunk, nemcsak a Bauxit, s ha a bauxit elfogy, Malomvár akkor is itt marad!”

M. Hegyháti Pisti felindultságában nem tudja megállni, hogy már a folyosón ne jegyezze meg, hogy „vagy ez nem igaz, amit itt hallottunk, vagy az nem, amit eddig láttunk”. „És mindkettő is igaz lehet, mert Malomváron vagyunk” – jelentjük ki Mr Bookbirddel egyszerre.

Hevesi Gábor tanácsstíkárhoz egy szervezési malőr (a miénk) következtében nem jutott el *Reformvár* szövege, ezt több okból is nagyon sajnáltuk. Pozíciója miatt is, meg azért is, mert ő is az élen szerepelt azok között, akit a malomvári diplomások és értelmiségiek rokonszenvükkel tüntettek ki a személyiségek közé emelve.

Hevesi Gábor úgy véli, hogy Malomvár dinamikus fejlődése már valószínűleg nem folytatódhat ilyen ütemben, főleg ami a lakosság növekedését illeti. Változás többféle is várható. Egyre többen szeretnének kint lakni a zöldben, a jó levegőn, kertészkedve. Felvetődött az, hogy leginkább a nyugdíjasokat tegyék érdekeltté abban, hogy kiköltözhessenek, és a fiatalok kerüljenek be a városba. Mr Bookbirdnek ez nem tetszik, úgy érzi, az idősebbek nagy része szívesebben maradna a megszokott helyen, a fiatalok nagy része pedig szívesen költözne ki éppen oda, ahová az idősebbeket erőltetnék. „Nézzé, természetes, hogy egy város jövőjét nem tervezheti idős emberekkel, csakis a fiatalokkal...” Jelezzük, közbevágva, hogy ez az álláspont kissé kegyetlennek, haszonelvűnek, mi több, még történelmietlennek is tűnik. A tanácstitkár vitatkozik: úgy érzi, ezzel az idősebb embereknek tennének jót, akik éppen a panelházakban éreznék magukat idegenül, és azt is hangsúlyozza, hogy az ellátás azokon a külterületeken is tökéletes lenne.

Kérjük, soroljon fel néhány jellemző problémát a város életében, irányításában. Úgy véli, erről inkább az elnök tudna minket tájékoztatni, mi azonban úgy véljük, neki, pozíciójánál fogva még akár többet is kell tudni, mint az elnöknek. Erre megemlíti a kórház felének áthelyezését a szomszéd városba, de hozzáteszi, hogy ebben a kérdésben a lakosság „ok nélkül elfogult”. M. Hegyháti Pisti megjegyzi, hogy a lakosság „kijátszottnak” érzi magát, ő is személy szerint. „Tény, hogy ez a döntés formailag elhibázott volt, és be kell vallanom, nem kevés ilyen döntést hoztunk. Nem vittük ki a döntést, kész állapotot jelentettünk be. Ennek következtében most a lakosság már minden döntésünket kétségekkel fogadja. Ebből feltétlenül le kell vonnunk a megfelelő következtetéseket. Különben új kórház fog épülni Malomváron, mint ahogy erről már nemegyszer szó esett különböző fórumokon”, taglalja Hevesi Gábor. „A közeli jövőben?” – kérdezi M. Hegyháti Pisti. (Talán eszébe jutottak Tápai-Kiss bácsi szavai.) „Ezt még pontosan nem tudjuk, mert a megyei fejlesztési keretek elosztásába gyakorlatilag semmi beleszólásunk nincs. Kész döntéseket kapunk, ez a fő bajunk. Ötven százalékot elvisz a megyeszékhely, két város kiemelt fejlesztési keretben szerepel, mi pedig nem hiszem, hogy nyolc százaléknál többet kapnánk. Így aztán alaposan rá vagyunk szorulva a Bauxitra. A bányászok kolonizálása háromezerhárom-

száz új lakást jelentett, ennek hatvan százalékát ők maguk építették vagy a Bauxit által jutottak hozzá.

„Milyen terve van a tanácsnak az értelmiséggel kapcsolatban?” – kérdezi Mr Bookbird. „Velük kapcsolatban a Hazafias Népfront dolgoz ki terveket. Emellett a város kérdéseit ankétokon tárgyalják meg a HNF illetékesei és az értelmiség adott csoportjai. Legutóbb a zöld övezetek kialakításának lehetőségeit vitatták meg. Ezeken a találkozókön még csak meg sem kíséreljük, hogy megakadályozzuk a vitát...” „Még szép!” – kottyant bele M. Hegyháti Pisti. „Tudna említeni egy tipikus vitatémát?” – kérdezem. Bármibe fogadtunk volna, hogy a Szobrot említi. „A szobor úgy került szóba, hogy amíg nincs egy jó parkja a városnak, miért szánunk pénzt egy ilyen szoborra, amelyik ráadásul senkinek sem tetszik. Látják, ez is olyan eset volt, amikor utólag, késve jöttünk rá, hogy be kellett volna venni őket a döntésbe...” „Azokat, akik megválasztották önöket” – szalad ki M. Hegyháti Pisti száján. Hevesi Gábor széttárt kezekkel ismeri el, hogy szakfულlajtárunk nyelvelése jogos.

Felvetem, hogy a rétegtalálkozók mellett egy állandó önkéntes munkacsoport, egy „homálybogozó bizottság” is segíthetné a döntések előkészítését. „Hát... ezt jó helyen javasolja... Hiszen a VB-titkárok a törvényesség őrei. Egy ilyen csoport énszerintem vagy hivatalosan működik, akkor pedig nem lehet önkéntes, vagy teljesen magánérdekű, de akkor nincsen semmi köze a város vezetéséhez” – magyarázza „jogi alapon”. „Átmenet tehát nincs?” – kérdezi M. Hegyháti Pisti. „Érdeklődés és szakma szerinti klubokat el tudok képzelni. Huszár elvtárs is tartott nemrégén előadást, és ő is elég sok újdonságot mondott, ilyesmiket is például... Lehet, persze, ebben is igazság... Lehetne valamit lendíteni az értelmiségi munkán...” Elmagyarázzuk, hogy mi a meglévő kapacitások felszínre hozására, összevonására és a város szolgálatába állítására gondoltunk, és elmagyarázzuk a reformvári Homálybogozó Bizottság működését. Ő meg elmondja, hogy ők már nemegyszer megpróbálták mozgósítani a helyi szellemi erőket, de eddig sikertelenül. Ilyen alkalmakkor olyasmiket javasoltak – mint például a Bauxit mérnökei –, hogy építsenek fel a város közepén egy világórát, amely a világ összes nagy bauxit-lelőhelyeit feltünteti. Pannaszkodik, mi mindennel gyanúsították őket, amikor felállították az ominózus szobrot, és az sem tetszett „nekik”, amikor az első világháborús szobrot elvitték a tópartra, „természetes környezetbe”, ahová

több műemlék jellegű szobor „összecssoportosítását” tervezték. „Vagyis egy szoborgettót” – magyarázza M. Hegyháti Pisti dühösen, de Hevesi Gábor nem veszíti el a türelmét. Elismeri, hogy ez alkalommal is elmulasztották a tájékoztatást, miként elmulasztották az új posta helyén álló, zömmel lakatlan lakások szanálásának közzétételét is, majd hozzáteszi: „Általában még csak nem is négy-nyolc ember, hanem kettő vagy még inkább egy hozza a döntéseket. Ez, persze, egy rossz beidegződés, amely megmaradt a korábbi időből. Régen azt hittük, hogy amit az első titkár vagy a tanácselnök kijelent, annak úgy kell lennie, az egy demokratikus döntés, hiszen ő a képviselője a demokratikus viszonyoknak. Ez így is volt egészen 66-ig, a Bauxit idetelepítéséig, akkor az anyagi függés is ráébresztett minket, hogy ennek másképpen kell lennie. Vegyük hozzá ehhez azt is, hogy tanácselnökünk széles körűen tájékozott, jó terepismerettel rendelkező, eszes ember, aki megszokta abban az időben a megyében, hogy ha elhatároz valamit, akkor az meglesz. Abban az időben úgy volt, hogy aki egy elgondolásnak ellentmond, az nem kételkedő, hanem ellenzéki. Ezt neki is meg kellett tanulnia, hogy itt ez nem így megy.

Végül még arra kérjük, állítaná össze a malomvári homálybogozó bizottságot. Horpácsi Dénest, a Bauxit fiatal közigazdászát venné be elsősorban (aki, mint hallottuk, a Huszár-előadás első hozzászólója volt), Sarusi Jánost, a tanács művelődési osztályának vezetőjét, öt orvost, akiknek már hallottuk a nevét, de egyikük sem szerepelt a *Reformvár*-ankéton résztvevők között. „Kifejezetten rebellis hírben álló embereket nem hívná?” – kérdezi M. Hegyháti Pisti. „Dehogyan, mindenképpen kellenének... Választanának egy fiatal, de nem szakmai jellegű, nyolc-tíz tagú csoportot, fiatal értelmiségieket” – válaszolja. „Kiket?” – kérdezzük egyszerre mindhárman, örvendezve a kedvező végkifejleten. Kijelenti, nem tudna most neveket mondani, de talán egy későbbi beszélgetés során visszatérhetünk erre a kérdésre.

Tegzes Miklós szobája felé menet M. Hegyháti Pisti kijelenti, hogy a „fontolva haladó, olykor meg-megálló Hevesi Gábor az ő számára hitelesebbnek tűnt, mint a tanácselnök, akin ugyan érezni még a „tanárszagot”, aki ugyan emberibb, kevésbé célratörő, mint a hasonló pozícióban ülő emberek, de mintha nagyon is tudná, hogy kinek mit kell mondani. Malomvárra jövelekor egyébként az volt a híre, hogy mindenkinek mindent megígér, még hozzá úgy, hogy akkor komolyan is gondolja.”

Tegzes Miklós kiönt mindenkinek „egy kis savanyú vinkót”, és előre elnézést kér, hogy átveszi a szót, mert úgy érzi, tudja, hogy mi járásban vagyunk itt. Először is köszöni szépen *Reformvár*-t. Cserébe ő is elmondana egy tanmesét. Azt, hogy hogyan ragadt itt egy pesti mérnök, aki fent is maradhatott volna, és feljebb is juthatott volna. Először is azért, mert „a fővárosban el lehet bújni, itt meg ki kell állni”. Ami a kiállást illeti, annak persze itt alig kiszámítható következményei vannak, mert ha valaki itt megmondja a véleményét, mint ő is rendre, azt mondják rá, hogy erőszakos, ha egy nő becsönget hozzá, ráfogják, hogy a szeretője. Aki ilyen helyre jön, meg kell felelnie az ötleteit, ha sikeres vagy eredményes akar lenni. Őt például azzal vádolják, hogy, ne nevéssünk, „eredménycentrikus”. Mr Bookbird a fejét csóválva háromszor aláhúzza ezt a szót, és ezután valóssággal rászégezi a tekintetét Tegzes Miklósról, ő pedig megállás nélkül folytatja. Mintha részeg lenne egy kicsit.

Kiderül, az, de nem a bortól (ami valóban savanyú, és valóban vinkó, művészet illetet összehozni efféle történelmi borvidéken), hanem rögeszméitől. „Pesti építész barátaim, akik lehozzák ide szóló terveiket, nem képesek érzékelni a malomvári képletet, nem képesek megérteni, hogy ide alázat* kell. Az építésznek sok mindent át kell látni ahhoz, hogy a harmóniát megteremtse. Persze időnként el is kell menni innen, Pestre, feltöltődni, egy disszertációval visszatérve elvarkítani az ittenieket. Amikor itt vagyok, akkor viszont itt vagyok. Engem állandóan meg lehet találni. A tanácselnököt nem, mert ő a szőlőjével foglalkozik, a párttitkárt sem, mert elég sokat vadászik.” Megkérdezem, mi az a nagy ügy, amelyhez alázat is kell. „A balatoni agglomeráció megtisztítása a nem odavaló jelektől. Az úciónak is éreznie kell, hogy mire megy a játék. Társasjáték ez, amelyhez felelősség kell. Csak másban moshatod meg – mondja a költő. De állóvízben nem moshatom meg! Ezért érzem úgy időnként, hogy innen el kell mennem. Azt mondja az első titkár: Miklós, túl sok konfliktus van körülöttem. Ez igaz. Rengeteg kis hülye konfliktus porzik körülöttem, de ezek mind a nagy ügyek forgácsai. Az a baj, hogy a nagyfőnököknek, beleértve Radosit is, akiket zavarja ügyködésem külalakja, nincsen elég játékindelligenciájuk. Nagyobb baj, hogy itt sincsenek eszmék. Lehet, hogy ezt az eszmeéhséget klasszika-filológus papám ol-

* Ezt a szót most halljuk először, malomvári ügyködésünk utolsó óráiban.

totta belém. Lehetne persze a marxizmus az eszme, de ezt mi magunk adjuk fel. Engem nem lehet megvesztegetni, mert én felelős vagyok a tájért, a tájban lévő jelekért. Igen ám, de ebben a főkapitalista rendszerben kit érdekel igazán a táj, az ember környezete, amely itt-ott a Stalker bevezető képsoraiban látható holt vidékre kezd hasonlítani. Az idegenforgalmi nevezetességet jelentő Y-házak, amíg össze nem épülnek a várossal, éktelenkedő sebek, de lehet őket gyógyítani. Vannak persze, nehezebb esetek is.”

Ezeknek a sebeknek és jeleknek a társadalmi hatása érdekli elsősorban, ezért is jött ide, mert itt lehetőséget látott arra, hogy társadalomban gondolkodjon, csak az a baj, hogy kevés a partner, az igaz ember, a szuverén ember. „A tanácsi pártszervezetben egyetlen ilyen nem találtam, rá kellett döbbernem – ez most roppant hülyén fog hangzani –, hogy én vagyok köztük az egyetlen szocialista. Püski Pál lehetőséget adott arra, hogy szabad ember maradhassak, hogy megelőzhessem az utasításokat. Ez a szabadságtér azonban kevés, minden koccanás után letörik egy darab a szárnyamból. A csúcsvezetők, sajnos, úgy gondolkodnak, hogy »Meg kell csinálni a kórházat, de úgy ám, hogy engem formázzon!« Világos, hogy akkor futhatna előre egy település, ha a teljes áttekintéssel rendelkezők lennének a csúcson. Voltak, vannak itt ilyenfélék: Korbuly Ernő, Mécsy Bálint, Gerendás doktor, aztán beszélnek egy papról, aki beatmisét is szervezett. A két nagyfőnök, sajnos, keresztbe veri egymást. Ki akarják találni a várost, ahelyett hogy igazán figyelnének rá, mi van benne, merre megy.” Megáll egy pillanatra, elvigyorogja magát. „Tessék! Kizárólag magamról beszéltem. Azért, mert ezt ritkán tehetem. Nincsenek híveim, akiknek prédikálhatok. Van egy barátom, aki visszajött a Kharón ladikján. Őt nagyon szeretem, mert teljességgel érdek nélkül jön, csupán, hogy lelket öntsék belé. Vagy talán, hogy ő öntsön belém, hiszen lehet, hogy neki is csak magamról beszélek. Köszönöm szíves figyelmüket!”

„Ezúttal nem is kellett volna jegyzetelni – mondja Mr Bookbird, Malomvártól és tőlünk búcsúzva –, mert Tegzes Miklós jelet hagyott bennünk.” Kezet ráz velünk, ránk mosolyog, indul. „Most mi lesz?” – kérdezi M. Hegyháti Pisti kétségbeesve. „Mi lenne? Megírom a jelentést, és küldök belőle önöknek is egy-egy példányt” – feleli, és beül a kocsiba, németül mond valamit a sofőrnek. „Még azt is írja bele, hogy Tegzes Miklós másfél óra alatt harminckilenc írot, költöt, mű-

vészt és filozófust említett!” – kiabálja utána M. Hegyháti Pisti. Mr Bookbird válaszol is valamit. Talán azt, hogy még mennyi mindent el kellene olvasnunk.

A jelentés

C. R. Bookbird angol nyelvű jelentésének első része a malomvári vizsgálódás körülményeit és módszereit ismerteti, bemutatja munkatársait, ezután tér rá pontokba foglalt megállapításaira:

„1. Malomvár diplomásainak többsége egy szervetlenül kifejlesztett (vagy inkább mesterségesen gyorskeltetett) város szervetlen értelmisége (quasi-értelmisége), akire jól illik Cs. Varga leírása: »fél szerepekkel kínlódik, szellemileg aluteljesít, elhagyott, tartós identitáshiánya van, amely csak félig-meddig tudatosul, ezért kénytelen látszatidentitásokba takarózni. A többségnek emiatt nincs egyéni meggyőződése. Ami van, az többnyire hitetlenség, csendes vegetáció«.

2. Mivel értelmiség és közösség kölcsönösen teremti egymást, a malomvári diplomások többsége közösség nélküli; a malomvári közösségek (ilyen alig-alig van) vagy közösségféle csoportosulások nagy része pedig értelmiség nélküli.

3. A malomvári diplomások tudata jelentős százalékban hiányos vagy kettős- (hármás- stb) tudat. A diplomások egyes csoportjait a hedonizmus, másokat a »güzülés*«, ismét másokat az infantilizmus, megint másokat a realitásérzék hiánya, újból másokat a gazdasági pozitívizmus vagy pragmatizmus jellemez, többeket mindez együttvéve.

4. A helybéli értékrendek (többnyire töredékes, rendszerré össze nem álló értékrendek) és érdekcsoportok nem jelennek meg a maguk sokszínűségében a helyi vezetők (sem a felső, sem a középvezetők) tudatában, ha pedig megjelennek, letöröltetnek, tudat alá szorítódnak. Nem ismerik fel, hogy az egység értékét a benne megőrzött sokféleség növeli. Ez is oka annak, hogy nagyon-nagyon akadozik a helybéli értékrendek párbeszéde, és komoly akadályokba ütközik az értékközvetítő diplomások munkája. Nemigen alakultak ki olyan nyilvánosságok, ahol teret kaphatna a hegemon helyzetű eszmerendszer és a ténylegesen plurális helyi társadalom közötti párbeszéd. A demokratizálódást jobbra még a demokratizálás helyettesíti.

* Angol eredetiben „overworking”.

5. Az uralkodó eszmerendszer (a marxizmus) minősége Malomváron meglehetősen siralmas. »Egyik lehetőségünk lenne a marxizmus, de mi magunk adjuk fel« – ismeri el a város talán legértelmisebb egyénisége. Jellemző, hogy a »Milyen világnézetűek a párttagok?« kérdést a párttagok vagy nem értik, vagy rávágják, hogy »természetesen marxisták«. Így aztán a művelődés úgynevezett pártirányítása sem lehet jó minőségű. A helyi KISZ irányítója bevallja, hogy nem tud kapcsolatot teremteni a KISZ-tagok többségével.

6. A tervezők inkább tervidőszakban, mint jövőben gondolkodnak, inkább a közeljövőben, mint emberi távlatokban. A szárnyaló szárnyából levagdосnak, az álmodozókat felébresztik. Az emberi dimenzió mind a jelen gyakorlatában, mind a jövőképben eléggé szegényes. A város kisszámú humanista értelmiségét (az orvosok és a könyvtárosok körében több ilyen akad, mint a pedagógusok és a népművelők között) sok esetben különként kezelik.

7. Gyökereitől és közelmúltjától is elvágott város Malomvár.

8. Hamis ideológiákat gyártanak a helyi bajokra, így például a nagymértékű és a diplomásokra is kiterjedő alkoholizmust a szőlőtermelő vidékkel indokolják.

9. A város nemigen képes rendhagyó értékeit integrálni. A kívülről érkező értelmiség attitűdje igen gyakran lekezelő (elsősorban a műszakiaké): ők majd gatyába rázzák ezt a társaságot.

10. A helyi egyház és az állami vezetés jónak ítélt viszonya inkább formális gesztusokkal, türéssel, közömbösséggel jellemezhető, pedig az érdemi munkakapcsolatra égető szükség lenne, mert jó néhány sürgős (lelki egészségügyi, nevelésügyi) feladat és egyáltalán az emberi dimenzió minőségi javítása éppen ilyen együttműködés keretében lenne megoldható.

11. A másfél évtizede még országos hírű gimnázium alaposan leromlott, itt a középszer vált mércévé, a tanárok elszürkülnek, güzülnek, elmennek.

12. Formálisak a klubok, a választások, az ünneplések.

13. Átfogó az alternativahiány (kivéve a húsáruház és a vadász szaküzlet lenyűgöző választékát).

14. A vezetésből és a vezetéstől menekülnek az értelmiségiek.

15. Az ezer veszélyeztetett és a háromszázötven rendőrségen nyilvántartott gyerek a helyi értelmiséget is felelősséggel terheli, annál is inkább, mert az ő gyerekeikből is akad közöttük jó néhány.

16. Malomváron sokan félnek. Félnék rokonszenvet nyilvánítani, indokolni, azonosulni, cselekedni, önmagukkal szembenézni.

17. Sok ember anélkül hal meg, hogy akár egyszer is elmondhatta volna véleményét a nyilvánosság előtt.

18. Elégge általános a boldogtalanság, a fáradtság, a türelmetlenség; az önkizsákmányolás gyümölcseit nemigen tudják élvezni.

19. Mindennek az ellenkezője is igaz. A malomváriak egyes csoportjaiban, egyes vezetőkben, illetve egyes vezetők egyik énjében, a vágyakban, az illúziókban, a peremhelyzetűek körében, a rendhagyó értelmiségiek elképzeléseiben fel-belbukkan valami biztató.

20. *Reformvár* az általunk meginterjúvolt száz értelmiségi többségének nagyjából vagy egészében megnyerte tetszését, beleértve az első titkárt és a tanácselnököt is. Hogyan rokonszenvezhetnek sokan egyszerre *Reformvárral* és *Malomvárral*? A felületes olvasással, a félreértelmezéssel, a képmutatással, a kettős tudattal, a naivitással, persze számolni kell. A rokonszenvezők, de *Reformvárt* felvállalni nem merők a reális utópiát irreális utópiának kezelve hatálytalanították a kihívást. Szép számmal voltak olyanok, akik a *Reformvár*-ral azonosulva elmarasztalták *Malomvárt*, és olyanok is, akik *Malomvárral* azonosulva akarják a várost *Reformvárrá* alakítani. A *Reformvár*-hívők a fiatalok körében vannak többen. Összegezve: a malomvári diplomások jelentős része gondolatban *Reformvárral* vétkezik.

21. *Malomvár* Magyarországon van, ahol egy állami könyvkiadó jelentette meg a *Reformvár*-t, amely kihívást jelent *Malomvárnak* és más városoknak.

Mindezeket – különösképpen a legutolsó három pontot figyelembe véve – javaslom, hogy az életmódkísérlethez – amennyiben jövőterve is megfelelőnek ítéltetik – *Malomvár* is részesüljön UNESCO-támogatásban.

Bécs, 1984. június 2-án

Raja Cecil Bookbird”

M. Hegyháti Pisti ötödik levele Mr Bookbirdnek

Tisztelt Bookbird Úr!

Nagyon örülünk! Kíváncsiak vagyunk, milyen jövőtervvel rukkolnak ki honatyáink. Honatyacsapatunk, sajnos, meggyengült, mert a járás

megszüntetése után a járási pártbizottság titkára lett az újvárosi titkár, Radosi Kálmán pedig „lekerült” a megyei politikai továbbképző intézetbe.

Magamról annyit, az utolsó évemet levelezőn végzem, hogy itt lehessenek. Kínáltak állást a művelődési központban és a könyvtárban is, de én egyelőre megpróbálok primer értelmiségiként tevékenykedni. Tegzes Miklós, Mécsy Bálint, Tölgyesi Tibor, Óhegyi György mellett inaskodom (gazdaságilag: alkalmi munkából élek), és vezetem a Malomvár-írkát. Magam is készítek egy jövőtervet, majd elküldöm. *Reformvár* azóta is téma. Egyesek „üdvözetem”-mel köszöntik egymást. Több általános iskolai és gimnáziumi osztály, alapszerv és szocialista brigád Reformvárra ment volna tanulmányi kirándulásra, országjárásra, tapasztalatcserére. Zalavári Miklós (gimnázium), Téri László (pártbizottság), Bese József (KISZ-bizottság), Hites Józsefné (Hazafias Népfront), és még kéttucatnyi, ígéretet tevő népművelő, mérnök, pedagógus, tanácsi előadó azóta sem, Kamarás tanár úr többszörös levélbeli sürgetése ellenére sem nyilvánított véleményt.

A gimnáziumi padokon valamelyest erősödik a békevág, és egy REFORMVÁR felirat is megjelent. Megjegyzem, Hunek Erika (azóta már harmadikos gimnazista), a Városszépítő Egyesület vezetőségének tagja sem nyilvánított véleményt az utópiáról.

Természetesen Radosi Kálmán kegyvesztettségével elmaradt a malomvári fiatal értelmiségieknek tervezett olvasótábor. Talán már Mr Bookbird is értesült róla, hogy Kamarás tanár úr szociográfiát ír a malomvári értelmiségről. Mit gondol, nem rontja esélyét, ha én javasolnám megjelenését a *Malomvári Füzetek* sorozatban?

Tisztelettel üdvözli malomvári ügynöke:

Malomvári H. Pisti

(1984)

TARTALOM

I. A LÁMPA FONTOSABB, MINT AZ ÚT

Hétfő, kedd, szerda, csütörtök 10

Egy májusi hétvége 1979-ben 13

Nevek, címek, témák 15

Szemet szűrő apróságok 18

Közművelődési razzia 19

Olvasástérkép 25

Olvasólesben a könyvesboltban 25

Oázis a futóhomokon 29

Első próba : megjelenik az álolvasó 30

Második próba : mit olvasnak a B-betűsök? 32

Harmadik próba : megszólítjuk az olvasót 35

Negyedik próba : meghallgatjuk a kérdéseket 42

*Ötödik próba : mi a véleménye a könyvtárról a városban élő
értelmiségieknek?* 45

Hatodik próba : a közművelődés szakemberei a könyvtárról 47

Hetedik próba : Felméry Bandi is elmondja véleményét 50

Hazakisérjük az olvasót 52

Szembesítés 63

Közművelődési „anyagok” felülnézetből 65

Egység és együttműködés? 66

Események 67

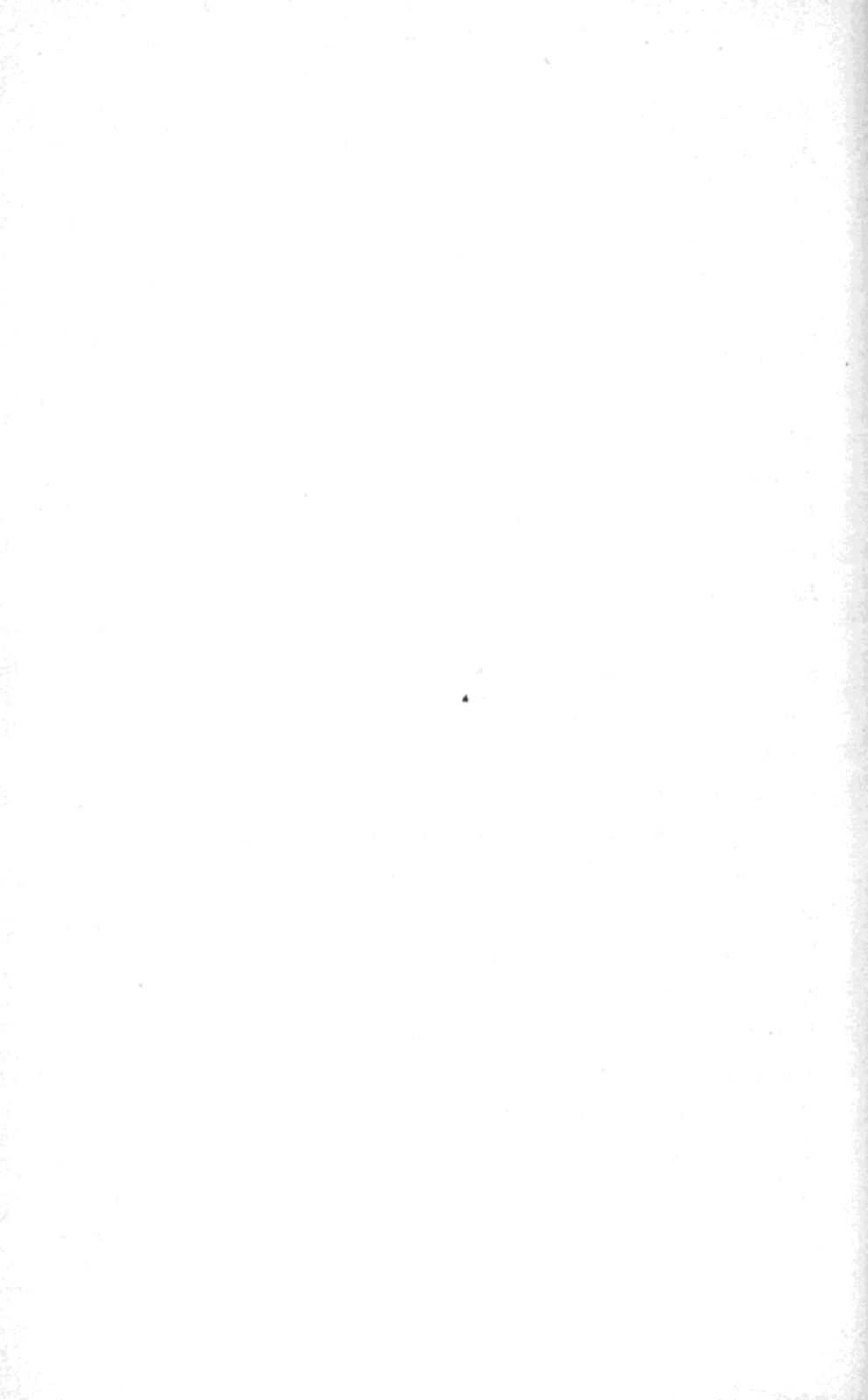
Munkahelyi művelődés egyrészt és másrészt 68

<i>Munkásművelődés és számmisztika</i>	69
<i>„Munkásolvasó” az üzemi könyvtárban</i>	70
<i>Szemelgetés egy „üzemi anyagtól”</i>	72
<i>Cultura vagy pofók?</i>	74
<i>Miért apadt el a Forrás, és mitől buzog a könyvtár?</i>	76
<i>Vádoltak padján a könyvtárcentrikus könyvtár</i>	80
<i>„Nemzetközi tudósok” és „utcaelődök” Kisssvárosban</i>	82
<i>Gyermek-közművelődés gyermekcipőben?</i>	84
<i>Jó mozi-e a Kiváló Filmszínház?</i>	86
<i>Városi igények, falusi állapotok</i>	88
<i>Volt egyszer egy kezdeményezés...</i>	90
<i>A „Rezgő Galéria” a Szilády Gimnáziumban</i>	95
<i>Múzeumkerti Esték</i>	98
<i>Amatőrök</i>	100
<i>Kisssvárosi tisztelendők</i>	107
<i>Összkép innennézetből</i>	115
<i>Kisssvárosiak önkörükben</i>	119
<i>Kit érdekel Kisssvárosban a „honnan-hová”?</i>	121
<i>Vannak öreg szamarak, és vannak fiatal szamarak is</i>	124
<i>Ki fújja meg a fűzfásipót?</i>	127
<i>Makarenko kicsapatva</i>	130
<i>A választottak</i>	134
<i>Óhajok, sóhajok, javaslatok, tervek, utópiák</i>	140

II. MIRE VÁR MALOMVÁR?

<i>Reformvár helyett Malomvár</i>	147
<i>Előhang három szólamban</i>	152
<i>Malomvári kronológia</i>	162
<i>A márványpalotában</i>	169

<i>Gyógyír gyógyszerészekről</i>	172
<i>Reformáló óvónők</i>	176
<i>Hegyháti Pisti levele Mr Bookbirdnek</i>	181
<i>Mit bír ki a tanerő?</i>	185
<i>Nevelési értekezlet „középiskolás fokon”</i>	195
<i>Malomvári pedagógusszinkép</i>	199
<i>A malomvári művelődésügy kormánykerekénél</i>	206
<i>Tokba bújtt és kibújtt pedagógusok</i>	208
<i>Egy felvilágosodott párttag a szpáhibirtokról</i>	211
<i>Hegyháti Pisti második levele Mr Bookbirdnek</i>	213
<i>Kit ér el, és kit ragad meg a százkarú közművelődés?</i>	218
<i>Félremegy a vita</i>	224
<i>Egy rendhagyó malomvári</i>	228
<i>Egy kultúrmarkotányos és egy népnevelő</i>	229
<i>Könyvkereskedők és könyvterjesztők</i>	232
<i>A helytörténész jó cselekedetei</i>	236
<i>Az ünnepségszervező szomorkodik</i>	238
<i>Ideológiai harc, de mi ellen?</i>	241
<i>Gondolatok Reformvarról és Malomvarról a könyvtárban</i>	246
<i>Hegyháti Pisti harmadik levele Mr Bookbirdnek</i>	249
<i>Engedik-e működni a révkalauzt?</i>	254
<i>Peremhelyzetű emberszelidítők</i>	262
<i>Egy műszaki értelmiségi</i>	273
<i>M. Hegyháti Pisti negyedik levele Mr Bookbirdnek</i>	275
<i>A malomvári „eszmevárban”</i>	279
<i>Mit tanácsolnak a tanácson?</i>	288
<i>A jelentés</i>	295
<i>M. Hegyháti Pisti ötödik levele Mr Bookbirdnek</i>	297

Szépirodalmi Könyvkiadó

Felelős vezető a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója

Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (898513/10)

A kiadvány a Dabasi Nyomdában készült Dabason, 1989-ben

Munkaszám : 89-0276

Felelős vezető Bálint Csaba igazgató

Felelős szerkesztő Nyilassy Balázs

Műszaki vezető Ginács László

Művészeti szerkesztő Kiss Marianne

Műszaki szerkesztő Mikóczi Vilmosné

Megjelent 22,6 A/5 ív terjedelemben

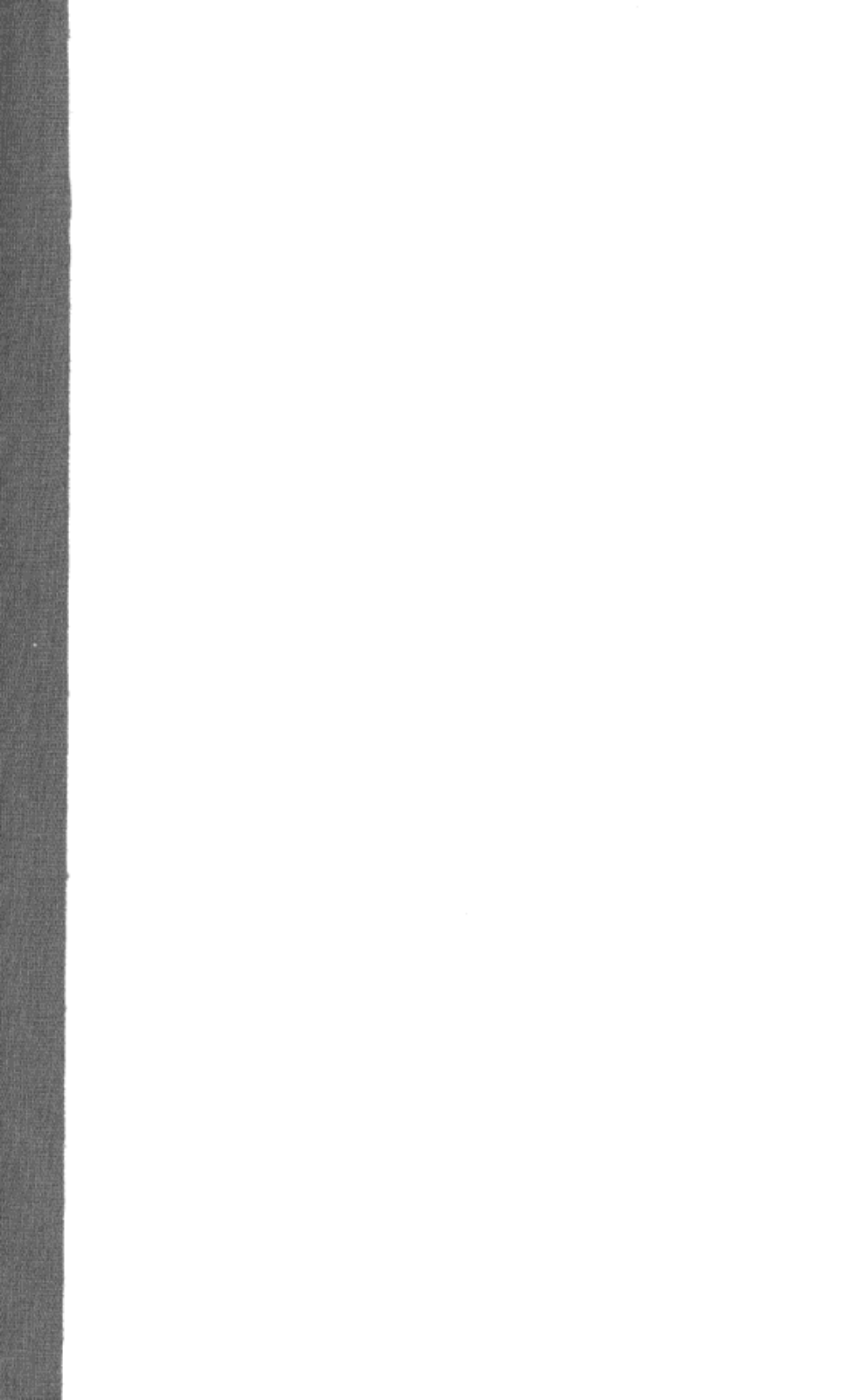
Sz 4811-l-8991

ISBN 963 15 3911 3

ISSN 0231-2611

2002

u

Kamarás István, az ismert szociológus-szociográfus író könyve két önálló, lényegileg mégis egybetartozó tanulmányt tartalmaz. Nemcsak a kutatás tárgya (két, mintegy harmincezer fős magyar város a kutatási terep), nemcsak a kutató stáb összeszokott magja (a szerző és Mr Bookbird, UNESCO-diplomata) köti össze a két írást, hanem azok kultúrszociológiai, művelődésszociológiai, olvasásszociológiai irányultsága. A kutatók a helyi közművelődési viszonyok elemzését tűzték ki célul, vizsgálatukat igen változatos módszerekkel, a teljességre törekedve végzik: a könyvesbolt, a könyvtárak forgalmát elemzik, az olvasók otthoni környezetét, könyvállományát veszik szemügyre, a művelődési intézmények, iskolák működését ismertetik, értékelik, és sok-sok beszélgetésen vesznek részt: meginterjúvolják a két kisváros párt-, állami és népfrentvezetőit, papságát, értelmiségi csoportjait, érdekes, figyelemre méltó embereit.

Az *Értéktérkép* azonban túl is mutat a művelődésszociológia problematikáján. A hetvenes évek végi, nyolcvanas évek eleji vizsgálatok, interjúk, beszélgetések már felfedik azt a kiobbanni készülő válságot, azt a vajúdat, értékvesztést és értékkeresést, amely igazából a nyolcvanas évek végén tört (törhetett) hazánkban felszínre, és amely gazdasági, társadalmi struktúrák, hatalmi viszonyok újragondolását teszi (tenné) szükségessé, elkerülhetetlenné. A tegnapról, a közelmúltról van szó a könyvben, arról az időről, amikor még a „jók a határozatok, csak a társadalom rosszul hajtja végre őket” jelszavai helyettesítik az újragondolást; a pluralizmus bűnös, büntetendő eszmének számít, a „válság” szót nem lehet használni, de a társadalom már mind nyersebben dobja felszínre a krízis jeleit.

A hosszú, alapos vizsgálat eredményeit tartalmazó könyv mindvégig elegáns, érdekes, jó stílusban íródott, a sorjázó tényeket, adatokat, interjúkat különösen a második részben élénkíti, színesíti szellemes humor és ironia.

